תנ״ך · ראשונים · רש״י · תורה

רש"י על ויקרא

רש״י

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

רש"י על ויקרא

רש״י

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/רשי-על-ויקרא/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
פרק ב 8
פרק ג 11
פרק ד 12
פרק ה 15
פרק ו 19
פרק ז 22
פרק ח 26
פרק ט 28
פרק י 30
פרק יא 33
פרק יב 40
פרק יג 41
פרק יד 47
פרק טו 51
פרק טז 54
פרק יז 59
פרק יח 60
פרק יט 63
פרק כ 70
פרק כא 73
פרק כב 77
פרק כג 82
פרק כד 86
פרק כה 89
פרק כו 98
פרק כז 107

פרק א

פסוק א

ויקרא אל משה. לְכָל דִּבְּרוֹת וּלְכָל אֲמִירוֹת וּלְכָל צִוּוּיִים קָדְמָה קְרִיאָה, לְשׁוֹן חִבָּה, לְשׁוֹן שֶׁמַּלְאָכֵי הַשָּׁרֵת מִשְׁתַּמְּשִׁין בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר וְקָרָא זֶה אֶל זֶה (ישעיהו ו'), אֲבָל לִנְבִיאֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם נִגְלָה עֲלֵיהֶן בְּלְשׁוֹן עֲרַאי וְטֻמְאָה, שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּקַּר אֱלֹהִים אֶל בִּלְעָם (במדבר כ"ג):

ויקרא אל משה. הַקּוֹל הוֹלֵךְ וּמַגִּיעַ לְאָזְנָיו וְכָל יִשְׂרָאֵל לֹא שׁוֹמְעִין; יָכוֹל אַף לְהַפְסָקוֹת הָיְתָה קְרִיאָה, תַּ"ל וַיְדַבֵּר — לְדִבּוּר הָיְתָה קְרִיאָה וְלֹא לְהַפְסָקוֹת, וּמָה הָיוּ הַפְסָקוֹת מְשַׁמְּשׁוֹת? לִתֵּן רֶוַח לְמֹשֶׁה לְהִתְבּוֹנֵן בֵּין פָּרָשָׁה לְפָרָשָׁה וּבֵין עִנְיָן לְעִנְיָן; קַ"וָ לְהֶדְיוֹט הַלּוֹמֵד מִן הַהֶדְיוֹט:

אליו. לְמַעֵט אֶת אַהֲרֹן; רַ' יְהוּדָה אוֹמֵר י"ג דִּבְּרוֹת נֶאֶמְרוּ בַּתּוֹרָה לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן וּכְנֶגְדָּן נֶאֶמְרוּ י"ג מְעוּטִין, לְלַמֶּדְךָ שֶׁלֹּא לְאַהֲרֹן נֶאֶמְרוּ אֶלָּא לְמֹשֶׁה שֶׁיֹּאמַר לְאַהֲרֹן, וְאֵלּוּ הֵן י"ג מְעוּטִין: לְדַבֵּר אִתּוֹ, מְדַבֵּר אֵלָיו, וַיְדַבֵּר אֵלָיו (במדבר ז'), וְנוֹעַדְתִּי לְךָ (שמות כ"ה) — כֻּלָּן בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים. יָכוֹל יִשְׁמְעוּ אֶת קוֹל הַדִּבּוּר תַּ"ל קוֹל לוֹ, קוֹל אֵלָיו, מֹשֶׁה שׁוֹמֵעַ וְכָל יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ:

מאהל מועד. מְלַמֵּד שֶׁהָיָה הַקּוֹל נִפְסָק וְלֹא הָיָה יוֹצֵא חוּץ לָאֹהֶל; יָכוֹל מִפְּנֵי שֶׁהַקּוֹל נָמוּךְ, תַּ"ל אֶת הַקּוֹל, מַהוּ הַקּוֹל? הוּא הַקּוֹל הַמְפֹרָשׁ בִּתְהִלִּים קוֹל ה' בַּכֹּחַ קוֹל ה' בֶּהָדָר קוֹל ה' שֹׁבֵר אֲרָזִים (תהילים כ"ט), אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר מֵאֹהֶל מוֹעֵד? מְלַמֵּד שֶׁהָיָה הַקּוֹל נִפְסָק. כֵּיוֹצֵא בּוֹ וְקוֹל כַּנְפֵי הַכְּרוּבִים נִשְׁמַע עַד הֶחָצֵר הַחִיצֹנָה (יחזקאל י'), יָכוֹל שֶׁהַקּוֹל נָמוּךְ תַּ"ל כְּקוֹל אֵל שַׁדַּי בְּדַבְּרוֹ, אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר עַד הֶחָצֵר הַחִיצֹנָה? שֶׁכְּנֶגֶד שֶׁמַּגִּיעַ שָׁם הָיָה נִפְסָק:

מאהל מועד לאמר. יָכוֹל מִכָּל הַבַּיִת, תַּ"ל מֵעַל הַכַּפֹּרֶת, יָכוֹל מֵעַל הַכַּפֹּרֶת כֻּלָּהּ, תַּ"ל מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִים:

לאמר. צֵא וֶאֱמֹר לָהֶם דִּבְרֵי כִבּוּשִׁין — בִּשְׁבִילְכֶם הוּא נִדְבָּר עִמִּי; שֶׁכֵּן מָצִינוּ שֶׁכָּל ל"ח שָׁנָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר כְּמְנֻדִּים, מִן הַמַּרְגְּלִים וְאֵילָךְ, לֹא נִתְיַחֵד הַדִּבּוּר עִם מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר וַיְהִי כַאֲשֶׁר תַּמּוּ כָּל אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה לָמוּת ... וַיְדַבֵּר ה' אֵלַי לֵאמֹר (דברים ב'), אֵלַי הָיָה הַדִּבּוּר. דְּ"אַ צֵא וֶאֱמֹר לָהֶן דְּבָרַי וַהֲשִׁיבֵנִי אִם יְקַבְּלוּם, כְּמָה שֶׁנֶּאֱמַר וַיָּשֶׁב מֹשֶׁה אֶת דִּבְרֵי הָעָם וְגוֹ' (שמות י"ט):

פסוק ב

אדם כי יקריב מכם. כְּשֶׁיַּקְרִיב; בְּקָרְבָּנוֹת נָדָבָה דִּבֵּר הָעִנְיָן:

אדם. לָמָּה נֶאֱמַר? מָה אָדָם הָרִאשׁוֹן לֹא הִקְרִיב מִן הַגָּזֵל — שֶׁהַכֹּל הָיָה שֶׁלּוֹ — אַף אַתֶּם לֹא תַּקְרִיבוּ מִן הַגָּזֵל (ויקרא רבה):

הבהמה. יָכוֹל אַף חַיָּה בִּכְלָל, תַּ"ל בָּקָר וָצֹאן:

מן הבהמה. וְלֹא כֻּלָּהּ — לְהוֹצִיא אֶת הָרוֹבֵעַ וְאֶת הַנִּרְבָּע:

מן הבקר. לְהוֹצִיא אֶת הַנֶּעֱבָד:

מן הצאן. לְהוֹצִיא אֶת הַמֻּקְצָה:

ומן הצאן. לְהוֹצִיא אֶת הַנּוֹגֵחַ שֶׁהֵמִית; כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר לְמַטָּה מִן הָעִנְיָן מִן הַבָּקָר — שֶׁאֵין תַּ"ל — לְהוֹצִיא אֶת הַטְּרֵפָה (ספרא):

תקריבו. מְלַמֵּד שֶׁשְּׁנַיִם מִתְנַדְּבִים עוֹלָה בְּשֻׁתָּפוּת:

קרבנכם. מְלַמֵּד שֶׁהִיא בָּאָה נְדָבַת צִבּוּר, הִיא עוֹלַת קַיִץ הַמִּזְבֵּחַ, הַבָּאָה מִן הַמּוֹתָרוֹת (שבועות י"ב):

פסוק ג

זכר. וְלֹא נְקֵבָה; כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר זָכָר לְמַטָּה — שֶׁאֵין תַּ"ל — זָכָר וְלֹא טֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס:

תמים. בְּלֹא מוּם:

אל פתח אהל מועד. מְטַפֵּל בַּהֲבָאָתוֹ עַד הָעֲזָרָה; מַהוּ אוֹמֵר יַקְרִיב יַקְרִיב? אֶפְלוּ נִתְעָרְבָה עוֹלַת רְאוּבֵן בְּעוֹלַת שִׁמְעוֹן יַקְרִיב כָּל אֶחָד לְשֵׁם מִי שֶׁהוּא, וְכֵן עוֹלָה בְּחֻלִּין, יִמָּכְרוּ הַחֻלִּין לְצָרְכֵי עוֹלוֹת, וַהֲרֵי הֵן כֻּלָּן עוֹלוֹת, וְתִקְרַב כָּל אֶחָד לְשֵׁם מִי שֶׁהוּא; יָכוֹל אֶפְלוּ נִתְעָרְבָה בִּפְסוּלִין אוֹ בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, תַּלְמוּד לוֹמַר "יַקְרִיבֶנּוּ" (ספרא):

יקריב אתו. מְלַמֵּד שֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ, יָכוֹל בְּעַל כָּרְחוֹ, תַּלְמוּד לוֹמַר "לִרְצוֹנוֹ", הָא כֵּיצַד? כּוֹפִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיֹּאמַר רוֹצֶה אֲנִי (שם):

לפני ה' וסמך. אֵין סְמִיכָה בְּבָמָה (שם):

פסוק ד

על ראש העלה. לְהָבִיא עוֹלַת חוֹבָה לִסְמִיכָה וּלְהָבִיא עוֹלַת הַצֹּאן (שם):

העלה. פָּרַט לְעוֹלַת הָעוֹף (שם):

ונרצה לו. עַל מָה הוּא מְרַצֶּה לוֹ? אִם תֹּאמַר עַל כָּרֵתוֹת וּמִיתוֹת בֵּית דִּין אוֹ מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם אוֹ מַלְקוּת, הֲרֵי עָנְשָׁן אָמוּר, הָא אֵינוֹ מְרַצֶּה אֶלָּא עַל עֲשֵׂה וְעַל לָאו שֶׁנִּתַּק לַעֲשֵׂה (שם):

פסוק ה

ושחט והקריבו, הכהנים. מְקַבָּלָה וְאֵילַךְ מִצְוַת כְּהֻנָּה — לְמֵד עַל הַשְּׁחִיטָה שֶׁכְּשֵׁרָה בְּזָר (שם):

לפני ה'. בַּעֲזָרָה:
והקריבו. זוֹ קַבָּלָה, שֶׁהִיא הָרִאשׁוֹנָה, וּמַשְׁמָעָהּ לְשׁוֹן הוֹלָכָה, לְמַדְנוּ שְׁתֵּיהֶן:
בני אהרן. יָכוֹל חֲלָלִים, תַּ"ל הַכֹּהֲנִים:
את הדם וזרקו את הדם. מַה תַּ"ל דָּם דָּם שְׁנֵי פְּעָמִים? לְהָבִיא אֶת שֶׁנִּתְעָרֵב בְּמִינוֹ אוֹ בְּשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ, יָכוֹל אַף בִּפְסוּלִים אוֹ בְּחַטָּאוֹת הַפְּנִימִיּוֹת אוֹ בְּחַטָּאוֹת הַחִיצוֹנִיּוֹת, שֶׁאֵלּוּ לְמַעְלָה וְהִיא לְמַטָּה, תַּ"ל בְּמָקוֹם אַחֵר דָּמוֹ (זבחים פ"א):
וזרקו. עוֹמֵד לְמַטָּה וְזוֹרֵק מִן הַכְּלִי לְכֹתֶל הַמִּזְבֵּחַ לְמַטָּה מִחוּט הַסִּקְרָא כְּנֶגֶד הַזָּוִיּוֹת, לְכָךְ נֶאֱמַר סָבִיב — שֶׁיְּהֵא הַדָּם נָתוּן בְּאַרְבַּע רוּחוֹת הַמִּזְבֵּחַ; אוֹ יָכוֹל יַקִּיפֶנּוּ כְּחוּט, תַּ"ל וְזָרְקוּ וְאִי אֶפְשָׁר לְהַקִּיף בְּזָרִיקָה, אִי וְזָרְקוּ יָכוֹל בְּזָרִיקָה אַחַת, תַּ"ל סָבִיב, הָא כֵּיצַד? נוֹתֵן שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע (ספרא):
אשר פתח אהל מועד. וְלֹא בְּזִמַּן שֶׁהוּא מְפֹרָק (שם):

פסוק ו

והפשיט וגו'. מַה תַּלְמוּד לוֹמַר הָעוֹלָה? לְרַבּוֹת אֶת כָּל הָעוֹלוֹת לְהֶפְשֵׁט וְנִתּוּחַ:
אתה לנתחיה. וְלֹא נְתָחֶיהָ לְנַתֵּחַ (ספרא):

פסוק ז

ונתנו ... אש. אַע"פִּי שֶׁהָאֵשׁ יוֹרֶדֶת מִן הַשָּׁמַיִם מִצְוָה לְהָבִיא מִן הַהֶדְיוֹט (שם):
בני אהרן הכהן. כְּשֶׁהוּא בְּכִהוּנָתוֹ, הָא אִם עָבַד בְּבִגְדֵי כֹהֵן הֶדְיוֹט עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה:

פסוק ח

בני אהרן הכהנים. כְּשֶׁהֵם בְּכִהוּנָתָם, הָא כֹהֵן הֶדְיוֹט שֶׁעָבַד בִּשְׁמוֹנָה בְּגָדִים עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה (זבחים י"ח):
את הנתחים את הראש. לְפִי שֶׁאֵין הָרֹאשׁ בִּכְלַל הֶפְשֵׁט, שֶׁכְּבָר הֻתַּז בִּשְׁחִיטָה, לְפִיכָךְ הֻצְרַךְ לְמָנוֹתוֹ לְעַצְמוֹ (חולין כ"ז):
ואת הפדר. לָמָּה נֶאֱמַר? לְלַמֶּדְךָ שֶׁמַּעֲלֶהוּ עִם הָרֹאשׁ וּמְכַסֶּה בּוֹ אֶת בֵּית הַשְּׁחִיטָה, וְזֶהוּ דֶּרֶךְ כָּבוֹד שֶׁל מַעְלָה (שם):
אשר על המזבח. שֶׁלֹּא יִהְיוּ הַגְּזִירִין יוֹצְאִין חוּץ לַמַּעֲרָכָה (ספרא):

פסוק ט

עלה. לְשֵׁם עוֹלָה יַקְטִירֶנּוּ:
אשה. כְּשֶׁיִּשְׁחָטָנוּ יְהֵי שׁוֹחֲטוֹ לְשֵׁם הָאֵשׁ; וְכָל אִשֶּׁה לְשׁוֹן אֵשׁ, פוש"ייר בְּלַעַז:
ניחוח. נַחַת רוּחַ לְפָנַי, שֶׁאָמַרְתִּי וְנַעֲשָׂה רְצוֹנִי (שם):

פסוק י

ואם מן הצאן. וי"ו מוֹסִיף עַל עִנְיָן רִאשׁוֹן, וְלָמָּה הֻפְסַק? לִתֵּן רֶוַח לְמִשֶּׁה לְהִתְבּוֹנֵן בֵּין פָּרְשָׁה לְפָרְשָׁה (שם):

מן הצאן, מן הכשבים, מן העזים. הֲרֵי אֵלּוּ ג' מִעוּטִין — פָּרַט לְזָקֵן וּלְחוֹלֶה וְלִמְזֹהָם (שם):

פסוק יא

על ירך המזבח. עַל צַד הַמִּזְבֵּחַ:

צפנה לפני ה'. וְאֵין צָפוֹן בְּבָמָה (שם):

פסוק יד

מן העוף. וְלֹא כָּל הָעוֹף; לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר תְּמִים זָכָר בַּבָּקָר בַּכְּשָׂבִים וּבָעִזִּים — תְּמוּת וְזִכְרוּת בִּבְהֵמָה וְאֵין תְּמוּת וְזִכְרוּת בְּעוֹפוֹת — יָכוֹל אַף מְחֻסַּר אֵבֶר, תַּ"ל מִן הָעוֹף (שם):

תרים. גְּדוֹלִים וְלֹא קְטַנִּים:

בני יונה. קְטַנִּים וְלֹא גְּדוֹלִים:

מן התרים או מן בני היונה. פָּרַט לְתְחִלַּת הַצְּהוּב שֶׁבְּזֶה וְשֶׁבָּזֶה שֶׁהוּא פָּסוּל, שֶׁגָּדוֹל הוּא אֵצֶל בְּנֵי יוֹנָה וְקָטָן אֵצֶל תּוֹרִים (חולין כ"ב):

פסוק טו

והקריבו. אֲפִלּוּ פְּרֵדָה אַחַת יָבִיא (ספרא):

הכהן, ומלק. אֵין מְלִיקָה בִּכְלִי אֶלָּא בְּעַצְמוֹ שֶׁל כֹּהֵן, קוֹצֵץ בְּצִפָּרְנוֹ מִמּוּל הָעֹרֶף וְחוֹתֵךְ מַפְרֵקְתּוֹ עַד שֶׁמַּגִּיעַ לַסִּימָנִין וְקוֹצְצָן (שם):

ונמצה דמו. לְשׁוֹן מִיץ אַפַּיִם (משלי ל'), כִּי אָפֵס הַמֵּץ (ישעיהו ט"ז), כּוֹבֵשׁ בֵּית הַשְּׁחִיטָה עַל קִיר הַמִּזְבֵּחַ וְהַדָּם מִתְמַצֶּה וְיוֹרֵד (זבחים ס"ה):

ומלק, והקטיר, ונמצה. אֶ"לְ כֵּן מֻאָחַר שֶׁהוּא מַקְטִיר הוּא מוֹצֶה? אֶלָּא מַה הַקְּטָרָה הָרֹאשׁ בְּעַצְמוֹ וְהַגּוּף בְּעַצְמוֹ, אַף מְלִיקָה כֵּן. וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא מְסֹרָס הוּא — וּמָלַק וְהִקְטִיר, וְקֹדֶם הַקְּטָרָה וְנִמְצָה דָּמוֹ כְּבָר:

פסוק טז

מראתו. מְקוֹם הָרְעִי, זֶה הַזֶּפֶק (ספרא):

בנצתה. עִם בְּנֵי מֵעֶיהָ, וְנוֹצָה לְשׁוֹן דָּבָר הַמָּאוּס, כְּמוֹ כִּי נָצוּ גַּם נָעוּ (איכה ד'), וְזֶהוּ שֶׁתִּרְגֵּם אֻנְקְלוֹס בְּאוּכְלֵיהּ; וְזֶהוּ מִדְרָשׁוֹ שֶׁל אַבָּא יוֹסֵי בֶּן חָנָן שֶׁאָמַר נוֹטֵל אֶת הַקֻּרְקְבָן עִמּהּ; וְרַבּוֹתֵינוּ ז"ל אָמְרוּ קוֹדֶר סְבִיב הַזֶּפֶק בְּסַכִּין כְּעֵין אֲרֻבָּה וְנוֹטְלוֹ עִם הַנּוֹצָה שֶׁעַל הָעוֹר (ספרא); בְּעוֹלַת בְּהֵמָה שֶׁאֵינָהּ אוֹכֶלֶת אֶלָּא בְּאֵבוּס בְּעֶלְיָהּ, נֶאֱמַר וְהַקֶּרֶב וְהַכְּרָעַיִם

יִרְחַץ בַּמַּיִם וְהִקְטִיר, וּבָעוֹף שֶׁנִּזּוֹן מִן הַגֶּזֶל, נֶאֱמַר וְהִשְׁלִיךְ אֶת הַמֵּעַיִם, שֶׁאָכַל מִן הַגֶּזֶל (ויקרא רבה ג'):

אצל המזבח קדמה. בְּמִזְרָחוֹ שֶׁל כֶּבֶשׁ (ספרא):

אל מקום הדשן. מָקוֹם שֶׁנּוֹתְנִין שָׁם תְּרוּמַת הַדֶּשֶׁן בְּכָל בֹּקֶר וְדֶשׁוּן מִזְבֵּחַ הַפְּנִימִי וְהַמְּנוֹרָה, וְכֻלָּם נִבְלָעִים שָׁם בִּמְקוֹמָן:

פסוק יז

ושסע. אֵין שִׁסּוּעַ אֶלָּא בַּיָּד, וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּשִׁמְשׁוֹן וַיְשַׁסְּעֵהוּ כְּשַׁסַּע הַגְּדִי וְגוֹ' (שופטים י"ד):

בכנפיו. עִם כְּנָפָיו — אֵינוֹ צָרִיךְ לִמְרֹט כְּנָפֵי נוֹצָתוֹ:

בכנפיו. נוֹצָה מַמָּשׁ; וַהֲלֹא אֵין לְךָ הֶדְיוֹט שֶׁמֵּרִיחַ רֵיחַ כְּנָפַיִם נִשְׂרָפִים וְאֵין נַפְשׁוֹ קָצָה עָלָיו, וְלָמָּה אָמַר הַכָּתוּב יַקְרִיב? כְּדֵי שֶׁיְּהֵא הַמִּזְבֵּחַ שָׂבֵעַ וּמְהַנֶּה בְּקָרְבָּנוֹ שֶׁל עָנִי (ויק"ר ג'):

לא יבדיל. אֵינוֹ מְפָרְקוֹ לְגַמְרֵי, לִשְׁתֵּי חֲתִיכוֹת, אֶלָּא קוֹרְעוֹ מִגַּבּוֹ; נֶאֱמַר בָּעוֹף רֵיחַ נִיחוֹחַ וְנֶאֱמַר בַּבְּהֵמָה רֵיחַ נִיחוֹחַ, לוֹמַר לְךָ אֶחָד הַמַּרְבֶּה וְאֶחָד הַמַּמְעִיט וּבִלְבַד שֶׁיְּכַוֵּן אֶת לִבּוֹ לַשָּׁמַיִם (ספרא):

פרק ב

פסוק א

ונפש כי תקריב. לֹא נֶאֱמַר נֶפֶשׁ בְּכָל קָרְבְּנוֹת נְדָבָה אֶלָּא בַּמִּנְחָה, מִי דָּרְכּוֹ לְהִתְנַדֵּב מִנְחָה? עָנִי. אָמַר הַקָּבָ"ה, מַעֲלֶה אֲנִי עָלָיו כְּאִלּוּ הִקְרִיב נַפְשׁוֹ (מנחות ק"ד):

סלת יהיה קרבנו. הָאוֹמֵר הֲרֵי עָלַי מִנְחָה סְתָם, מֵבִיא מִנְחַת סֹלֶת, שֶׁהִיא הָרִאשׁוֹנָה שֶׁבַּמִּנְחוֹת וְנִקְמֶצֶת כְּשֶׁהִיא סֹלֶת, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בָּעִנְיָן; לְפִי שֶׁנֶּאֱמְרוּ כָּאן חֲמִשָּׁה מִינֵי מִנְחוֹת, וְכֻלָּן בָּאוֹת אֲפוּיוֹת קֹדֶם קְמִיצָה חוּץ מִזּוֹ, לְכָךְ קְרוּיָה מִנְחַת סֹלֶת:

סלת. אֵין סֹלֶת אֶלָּא מִן הַחִטִּין, שֶׁנֶּאֱמַר סֹלֶת חִטִּים (שמות כ"ט), וְאֵין מִנְחָה פְּחוּתָה מֵעִשָּׂרוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר וְעִשָּׂרוֹן סֹלֶת ... לְמִנְחָה (ויקרא י"ד) — עִשָּׂרוֹן לְכָל מִנְחָה:

ויצק עליה שמן. עַל כֻּלָּהּ:

ונתן עליה לבנה. עַל מִקְצָתָהּ — מַנִּיחַ קֹמֶץ לְבוֹנָה עָלֶיהָ לְצַד אֶחָד. וּמָה רָאִיתָ לוֹמַר כֵּן? שֶׁאֵין רִבּוּי אַחַר רִבּוּי בַּתּוֹרָה אֶלָּא לְמַעֵט; דָּ"א: שֶׁמָּן עַל כֻּלָּהּ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא נִבָּלָל עִמָּהּ וְנִקְמָץ עִמָּהּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר מִסָּלְתָּהּ וּמִשַּׁמְנָהּ, וּלְבוֹנָה עַל מִקְצָתָהּ, שֶׁאֵינָהּ נִבָּלֶלֶת עִמָּהּ

וְלֹא נִקְמֶצֶת עִמָּהּ, שֶׁנֶּאֱמַר עַל כָּל לְבֹנָתָהּ, שֶׁלְּאַחַר שֶׁקָּמַץ מְלַקֵּט אֶת הַלְּבוֹנָה כֻּלָּהּ מֵעָלֶיהָ וּמַקְטִירָהּ (ספרא):

ויצק, ונתן, והביאה. מְלַמֵּד שֶׁיְּצִיקָה וּבְלִילָה כְּשֵׁרִים בְּזָר (שם):

פסוק ב

הכהנים וקמץ. מִקְמִיצָה וְאֵילָךְ מִצְוַת כְּהֻנָּה (שם):

וקמץ משם. מִמָּקוֹם שֶׁרַגְלֵי הַזָּר עוֹמְדוֹת; לְלַמֶּדְךָ שֶׁהַקְּמִיצָה כְּשֵׁרָה בְּכָל מָקוֹם בָּעֲזָרָה, אַף בְּי"א אַמָּה שֶׁל מָקוֹם דְּרִיסַת רַגְלֵי יִשְׂרָאֵל (יומא ט"ז):

מלא קמצו. יָכוֹל מִבַּרְץ — מִבַּצְבֵּץ וְיוֹצֵא לְכָל צַד, תַּ"ל בְּמָקוֹם אַחֵר וְהֵרִים מִמֶּנּוּ בְּקֻמְצוֹ (ויקרא ו') — לֹא יְהֵא כָּשֵׁר אֶלָּא מַה שֶּׁבְּתוֹךְ הַקֹּמֶץ, אִי בְּקֻמְצוֹ יָכוֹל חָסֵר, תַּ"ל מְלֹא, הָא כֵּיצַד? חוֹפָּה שְׁלוֹשׁ אֶצְבְּעוֹתָיו עַל פִּי יָדוֹ, וְזֶהוּ קֹמֶץ בְּמַשְׁמַע לָשׁוֹן הָעִבְרִית (מנחות י"א):

על כל לבנתה. לְבַד כָּל הַלְּבוֹנָה יְהֵא הַקֹּמֶץ מָלֵא:

לבנתה והקטיר. אַף הַלְּבוֹנָה בְּהַקְטָרָה:

מלא קמצו מסלתה ומשמנה. הָא אִם קָמַץ וְעָלָה בְּיָדוֹ גַּרְגֵּר מֶלַח אוֹ קוֹרֶט לְבוֹנָה פְּסוּלָה (שם ו'):

אזכרתה. הַקֹּמֶץ הָעוֹלֶה לְגָבוֹהַּ הוּא זִכָּרוֹן הַמִּנְחָה — שֶׁבּוֹ נִזְכָּר בְּעָלֶיהָ לְטוֹבָה וּלְנַחַת רוּחַ:

פסוק ג

לאהרן ולבניו. כֹּהֵן גָּדוֹל נוֹטֵל חֵלֶק בָּרֹאשׁ שֶׁלֹּא בְּמַחֲלֹקֶת וְהֶהָדְיוֹט בְּמַחֲלֹקֶת (ספרא):

קדש קדשים. הִיא לָהֶם:

מאשי ה'. אֵין לָהֶם חֵלֶק בָּהּ אֶלָּא לְאַחַר מַתְּנוֹת הָאִשִּׁים (שם):

פסוק ד

וכי תקריב וגו'. שֶׁאָמַר הֲרֵי עָלַי מִנְחַת מַאֲפֵה תַנּוּר; וְלִמֵּד הַכָּתוּב שֶׁיְּבִיא אוֹ חַלּוֹת אוֹ רְקִיקִין, חַלּוֹת בְּלוּלוֹת וְהָרְקִיקִין מְשׁוּחִין; וְנָחְלְקוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמִשִּׁיחָתָן, יֵשׁ אוֹמְרִים מוֹשְׁחָן וְחוֹזֵר וּמוֹשְׁחָן עַד שֶׁכָּלָה כָּל הַשֶּׁמֶן שֶׁבַּלּוֹג — שֶׁכָּל הַמִּנָחוֹת טְעוּנוֹת לוֹג שֶׁמֶן — וְיֵשׁ אוֹמְרִים מוֹשְׁחָן כְּמִין "כִּי" וּשְׁאָר הַשֶּׁמֶן נֶאֱכָל בִּבְנֵי עַצְמוֹ לַכֹּהֲנִים (מנחות ע"ה); מַה תַּ"ל בַּשֶּׁמֶן בַּשֶּׁמֶן שְׁנֵי פְּעָמִים? לְהַכְשִׁיר שֶׁמֶן שֵׁנִי וּשְׁלִישִׁי הַיּוֹצֵא מִן הַזֵּיתִים, וְאֵין צָרִיךְ שֶׁמֶן רִאשׁוֹן אֶלָּא לַמְּנוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ זָךְ (שמות כ"ז), וְשָׁנִינוּ בְּמִנָחוֹת כָּל הַמִּנָחוֹת הָאֲפוּיוֹת לִפְנֵי קְמִיצָתָן וְנִקְמְצוֹת עַל יְדֵי פִּתִּיתָה, כֻּלָּן בָּאוֹת עֶשֶׂר עֶשֶׂר חַלּוֹת, וְהָאֲמוּר בָּהּ רְקִיקִין בָּאָה עֶשְׂרָה רְקִיקִין (מנחות ע"ו):

פסוק ה

ואם מנחה על המחבת. שֶׁאָמַר הֲרֵי עָלַי מִנְחַת מַחֲבַת; וּכְלִי הוּא שֶׁהָיָה בַּמִּקְדָּשׁ, שֶׁאוֹפִין בּוֹ מִנְחָה זוֹ עַל הָאוּר בְּשֶׁמֶן, וְהַכְּלִי אֵינוֹ עָמֹק אֶלָּא צָף, וּמַעֲשֵׂי הַמִּנְחָה שֶׁבְּתוֹכוֹ קְשִׁין, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁהִיא צָפָה, הָאוּר שׁוֹרֵף אֶת הַשֶּׁמֶן. וְכֵן טְעוּנוֹת שָׁלוֹשׁ מַתְּנוֹת שֶׁמֶן — יְצִיקָה וּבְלִילָה וּמַתַּן שֶׁמֶן בִּכְלִי קֹדֶם לַעֲשִׂיָּתָן (שם ע"ד):

סלת בלולה בשמן. מְלַמֵּד שֶׁבּוֹלְלָן בְּעוֹדָן סֹלֶת (מנחות ע"ד):

פסוק ו

פתות אתה פתים. לְרַבּוֹת כָּל הַמְּנָחוֹת הַנֶּאֱפוֹת קֹדֶם קְמִיצָה לִפְתִיתָה (שם ע"ה):

ויצקת עליה שמן מנחה הוא. לְרַבּוֹת כָּל הַמְּנָחוֹת לִיצִיקָה; יָכוֹל אַף מִנְחָה מַאֲפֵה תַּנּוּר כֵּן, תַּ"ל עָלֶיהָ; אוֹצִיא אֶת הַחַלּוֹת וְלֹא אוֹצִיא אֶת הָרְקִיקִין, תַּ"ל הִוא (שם):

פסוק ז

מרחשת. כְּלִי הוּא שֶׁהָיָה בַּמִּקְדָּשׁ, עָמֹק, וּמִתּוֹךְ שֶׁהִיא עֲמֻקָּה, שַׁמְנָהּ צָבוּר וְאֵין הָאוּר שׁוֹרְפוֹ, לְפִיכָךְ מַעֲשֵׂי מִנְחָה הָעֲשׂוּיִין לְתוֹכָהּ רוֹחֲשִׁין; כָּל דָּבָר רַךְ עַל יְדֵי מַשְׁקֶה נִרְאֶה כְּרוֹחֵשׁ וּמְנַעֲנֵעַ (ספרא):

פסוק ח

אשר יעשה מאלה. מֵאֶחָד מִן הַמִּינִים הַלָּלוּ:

והקריבה. בְּעָלֶיהָ **אל הכהן**:

והגישה. הַכֹּהֵן:

והגישה אל המזבח. מַגִּישָׁהּ לְקֶרֶן דְּרוֹמִית מַעֲרָבִית שֶׁל מִזְבֵּחַ (זבחים ס"ג):

פסוק ט

את אזכרתה. הִיא הַקֹּמֶץ:

פסוק יא

וכל דבש. כָּל מְתִיקַת פְּרִי קְרוּיָה דְּבַשׁ:

פסוק יב

קרבן ראשית תקריבו אתם. מַה יֵּשׁ לְךָ לְהָבִיא מִן הַשְּׂאוֹר וּמִן הַדְּבַשׁ? קָרְבַּן רֵאשִׁית — שְׁתֵּי הַלֶּחֶם שֶׁל עֲצֶרֶת הַבָּאִים מִן הַשְּׂאוֹר, שֶׁנֶּאֱמַר חָמֵץ תֵּאָפֶינָה (ויקרא כ"ג), וּבְכוּרִים מִן הַדְּבַשׁ, כְּמוֹ בִּכּוּרֵי תְּאֵנִים וּתְמָרִים (מנחות נ"ח):

פסוק יג

מלח ברית. שֶׁהַבְּרִית כְּרוּתָה לַמֶּלַח מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית, שֶׁהֶבְטָחוּ הַמַּיִם הַתַּחְתּוֹנִים לִקְרַב בַּמִּזְבֵּחַ בַּמֶּלַח וְנִסּוּךְ הַמַּיִם בָּחָג:

על כל קרבנך. עַל עוֹלַת בְּהֵמָה וָעוֹף וְאֵמוּרֵי כָּל הַקָּדָשִׁים כֻּלָּן (מנחות כ'):

פסוק יד

ואם תקריב. הֲרֵי אִם מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן כִּי, שֶׁהֲרֵי אֵין זֶה רְשׁוּת, שֶׁהֲרֵי בְּמִנְחַת הָעֹמֶר הַכָּתוּב מְדַבֵּר שֶׁהִיא חוֹבָה, וְכֵן וְאִם יִהְיֶה הַיֹּבֵל וְגוֹ' (במדבר ל"ו):

מנחת בכורים. בְּמִנְחַת הָעֹמֶר הַכָּתוּב מְדַבֵּר שֶׁהִיא בָּאָה אָבִיב — בִּשְׁעַת בִּשּׁוּל הַתְּבוּאָה, וּמִן הַשְּׁעוֹרִים הִיא בָּאָה, נֶאֱמַר כָּאן אָבִיב וְנֶאֱמַר לְהַלָּן (שמות ט'), הַשְּׁעֹרָה אָבִיב:

קלוי באש. שֶׁמְּיַבְּשִׁין אוֹתָהּ עַל הָאוּר בְּאַבּוּב שֶׁל קַלָּאִים, שֶׁאִלּוּלֵי כֵּן אֵינָהּ נִטְחֶנֶת בָּרַחַיִם, לְפִי שֶׁהִיא לַחָה:

גרש כרמל. גְּרוּסָה בְּעוֹדָהּ לַחָה:

גרש. גֶּרֶשׁ לְשׁוֹן שְׁבִירָה וּטְחִינָה, גּוֹרְסָהּ בְּרֵחַיִם שֶׁל גָּרוֹסוֹת, כְּמוֹ וַיְגָרֵס בֶּחָצָץ (איכה ג'), וְכֵן גָּרְסָה נַפְשִׁי (תהילים קי"ט):

כרמל. בְּעוֹד הַכַּר מָלֵא, שֶׁהַתְּבוּאָה לַחָה וּמְלֵאָה בְּקַשִּׁין שֶׁלָּהּ, וְעַל כֵּן נִקְרָאִים הַמְּלִילוֹת כַּרְמֶל, וְכֵן כַּרְמֶל בְּצִקְלוֹנוֹ (מלכים ב ד'):

פרק ג

פסוק א

שלמים. שֶׁמְּטִילִים שָׁלוֹם בָּעוֹלָם; דְּ"אַ: שְׁלָמִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם שָׁלוֹם לַמִּזְבֵּחַ וְלַכֹּהֲנִים וְלַבְּעָלִים (ספרא):

פסוק ג

ואת כל החלב וגו'. לְהָבִיא חֵלֶב שֶׁעַל הַקֵּבָה דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר לְהָבִיא חֵלֶב שֶׁעַל הַדַּקִּין (שם):

פסוק ד

הכסלים. פלנק"ש בְּלַעַז; שֶׁהַחֵלֶב שֶׁעַל הַכְּלָיוֹת כְּשֶׁהַבְּהֵמָה חַיָּה הוּא בְּגֹבַהּ הַכְּסָלִים מִלְמַטָּה, וְזֶה הַחֵלֶב שֶׁתַּחַת הַמָּתְנַיִם — שֶׁקּוֹרִין בְּלַעַז לונבי"לוש — לֹבֶן הַנִּרְאֶה לְמַעְלָה בְּגֹבַהּ הַכְּסָלִים, וּבְתַחְתִּיתוֹ הַבָּשָׂר חוֹפֵהוּ:

היתרת. הוּא דֹּפֶן הַמָּסָךְ שֶׁקּוֹרִין אִיבְרִי"ש, וּבְלָשׁוֹן אֲרַמִּי חִצְרָא דְּכַבְדָּא:

על הכבד. שֶׁיִּטֹּל מִן הַכָּבֵד עִמּוֹ מְעַט, וּבְמָקוֹם אַחֵר הוּא אוֹמֵר וְאֶת הַיֹּתֶרֶת מִן הַכָּבֵד (ויקרא ט'):

על הכבד על הכליות. לְבַד מִן הַכָּבֵד וּלְבַד מִן הַכְּלָיוֹת יְסִירֶנָּה לְזוֹ:

פסוק ה
על העלה. מִלְּבַד הָעוֹלָה; לְמָדְנוּ שֶׁתִּקְדֹּם עוֹלַת תָּמִיד לְכָל קָרְבָּן עַל הַמַּעֲרָכָה (זבחים פ"ט):

פסוק ז
אם כשב. לְפִי שֶׁיֵּשׁ בְּאֵמוּרֵי הַכֶּשֶׂב מַה שֶּׁאֵין בְּאֵמוּרֵי הָעֵז, שֶׁהַכֶּשֶׂב אַלְיָתוֹ קְרֵבָה, לְכָךְ נֶחְלְקוּ לִשְׁתֵּי פָּרְשִׁיּוֹת (ספרא):

פסוק ח
וזרקו. שְׁתֵּי מַתָּנוֹת שֶׁהֵן אַרְבַּע; וְעַל יְדֵי הַכְּלִי הוּא זוֹרֵק, וְאֵינוֹ נוֹתֵן בָּאֶצְבַּע אֶלָּא חַטָּאת (זבחים נ"ה):

פסוק ט
חלבו. הַמַּבְחָר שֶׁבּוֹ, וּמַהוּ? זֶה הָאַלְיָה תְּמִימָה:
לעמת העצה. לְמַעְלָה מִן הַכְּלָיוֹת הַיּוֹעֲצוֹת:

פסוק יא
לחם אשה לה'. לַחְמוֹ שֶׁל אֵשׁ לְשֵׁם גָּבוֹהַּ:
לחם. לְשׁוֹן מַאֲכָל, וְכֵן נִשְׁחִיתָה עֵץ בְּלַחְמוֹ (ירמיהו י"א), עֲבַד לְחֶם רַב (דניאל ה'), לִשְׂחוֹק עֹשִׂים לֶחֶם (קהלת י'):

פסוק יז
חקת עולם. יָפֶה מְפֹרָשׁ בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים כָּל הַפָּסוּק הַזֶּה:

פרק ד

פסוק ב
מכל מצות ה'. פֵּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ אֵין חַטָּאת בָּאָה אֶלָּא עַל דָּבָר שֶׁזְּדוֹנוֹ לָאו וְכָרֵת (ספרא):
מאחת מהנה. מִמְּקֹצָת אַחַת מֵהֶן, כְּגוֹן הַכּוֹתֵב בְּשַׁבָּת שם מִשְׁמְעוֹן, נח מִנָּחוֹר, דן מִדָּנִיֵּאל (שם):

פסוק ג
אם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם. מִדְּרָשׁוֹ: אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא בְּהֶעְלֵם דָּבָר עִם שִׁגְגַת מַעֲשֶׂה, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לְאַשְׁמַת הָעָם וְנֶעְלַם דָּבָר מֵעֵינֵי הַקָּהָל וְעָשׂוּ (שם); וּפְשׁוּטוֹ לְפִי אַגָּדָה: כְּשֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל חוֹטֵא, אַשְׁמַת הָעָם הוּא זֶה, שֶׁהֵן תְּלוּיִין בּוֹ לְכַפֵּר עֲלֵיהֶם וּלְהִתְפַּלֵּל בַּעֲדָם, וְנַעֲשֶׂה מְקֻלְקָל:

פר. יָכוֹל זָקֵן, תַּלְמוּד לוֹמַר בֶּן, אִי בֶּן יָכוֹל קָטָן, תַּלְמוּד לוֹמַר פַּר, הָא כֵּיצַד? זֶה פַּר בֶּן שָׁלוֹשׁ (שם):

פסוק ה

אל אהל מועד. לַמִּשְׁכָּן, וּבְבֵית עוֹלָמִים לַהֵיכָל:

פסוק ו

את פני פרכת הקדש. כְּנֶגֶד מְקוֹם קְדֻשָּׁתָהּ — מִכָּוָן כְּנֶגֶד בֵּין הַבַּדִּים, וְלֹא הָיוּ נוֹגְעִים דָּמִים בַּפָּרֹכֶת, וְאִם נָגְעוּ נָגְעוּ:

פסוק ז

ואת כל דם. שְׁיָרֵי הַדָּם (זבחים כ"ה):

פסוק ח

ואת כל חלב פר. חֶלְבּוֹ הָיָה לוֹ לוֹמַר, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר פַּר? לְרַבּוֹת פַּר שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים לִכְלָיוֹת וְלַחֲלָבִים וְיוֹתֶרֶת (ספרא):

החטאת. לְהָבִיא שְׁעִירֵי עֲ"ז לִכְלָיוֹת וְלַחֲלָבִים וּלְיוֹתֶרֶת (שם):

ירים ממנו. מִן הַמְחֻבָּר — שֶׁלֹּא יְנַתְּחֶנּוּ קֹדֶם הֶסָרַת חֶלְבּוֹ, תּוֹרַת כֹּהֲנִים:

פסוק י

כאשר יורם. מֵאוֹתָן אֵמוּרִין הַמְפֹרָשִׁין בְּשׁוֹר זֶבַח הַשְּׁלָמִים; וְכִי מַה פֵּרַשׁ בְּזֶבַח הַשְּׁלָמִים שֶׁלֹּא פֵּרַשׁ כָּאן? אֶלָּא לְהַקִּישׁוֹ לִשְׁלָמִים, מַה שְּׁלָמִים לִשְׁמָן אַף זֶה לִשְׁמוֹ, וּמָה שְׁלָמִים שָׁלוֹם לְעוֹלָם, אַף זֶה שָׁלוֹם לָעוֹלָם; וּבִשְׁחִיטַת קָדָשִׁים מַצְרִיכוֹ לִלְמֹד הֵימֶנּוּ שֶׁאֵין לְמֵדִין לְמֵד מִן הַלָּמֵד בָּקָדָשִׁים, בְּפֶרֶק אֵיזֶהוּ מְקוֹמָן (זבחים מ"ט):

על הכבד על הכליות. על ראשו ועל כרעיו. כֵּלֶן לְשׁוֹן תּוֹסֶפֶת הֵן, כְּמוֹ מִלְּבַד:

פסוק יב

אל מקום טהור. לְפִי שֶׁיֵּשׁ מִחוּץ לָעִיר מָקוֹם מוּכָן לְטֻמְאָה — לְהַשְׁלִיךְ אֲבָנִים מְנֻגָּעוֹת וּלְבֵית הַקְּבָרוֹת — הֲצָרַךְ לוֹמַר מִחוּץ לַמַּחֲנֶה זֶה — שֶׁהוּא חוּץ לָעִיר — שֶׁיְּהֵא הַמָּקוֹם טָהוֹר:

מחוץ למחנה. חוּץ לְשָׁלוֹשׁ מַחֲנוֹת; וּבֵית עוֹלָמִים חוּץ לָעִיר, כְּמוֹ שֶׁפֵּרְשׁוּהוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא (דף ס"ח) וּבְסַנְהֶדְרִין (דף מ"ב):

אל שפך הדשן. מָקוֹם שֶׁשּׁוֹפְכִין בּוֹ הַדֶּשֶׁן הַמְסֻלָּק מִן הַמִּזְבֵּחַ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וְהוֹצִיא אֶת הַדֶּשֶׁן אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה (ויקרא ו'):

על שפך הדשן ישרף. שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר, אֶלָּא לְלַמֵּד שֶׁאִפְלּוּ אֵין שָׁם דֶּשֶׁן (ספרא):

פסוק יג

עדת ישראל. אֵלּוּ סַנְהֶדְרִין (שם):

ונעלם דבר. טָעוּ לְהוֹרוֹת בְּאַחַת מִכָּל כֶּרֶתוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה שֶׁהוּא מֻתָּר (הוריות ח'):

הקהל ועשו. שֶׁעָשׂוּ צִבּוּר עַל פִּיהֶם:

פסוק יז

את פני הפרכת. וּלְמַעְלָה הוּא אוֹמֵר אֶת פְּנֵי פָּרֹכֶת הַקֹּדֶשׁ מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁסָּרְחָה עָלָיו מְדִינָה, אִם מִעוּטָהּ סָרְחָה, פָּמַלְיָא שֶׁלּוֹ מִתְקַיֶּמֶת וְאִם כֻּלָּהּ סָרְחָה, אֵין פָּמַלְיָא שֶׁלּוֹ מִתְקַיֶּמֶת, אַף כָּאן, כְּשֶׁחָטָא כֹּהֵן מָשִׁיחַ עָדַיִן שֵׁם קְדֻשַּׁת הַמָּקוֹם עַל הַמִּקְדָּשׁ, מִשֶּׁחָטְאוּ כֻּלָּם, חַס וְשָׁלוֹם נִסְתַּלְּקָה הַקְּדֻשָּׁה (זבחים מ"א):

פסוק יח

יסוד מזבח העלה אשר פתח אהל מועד. זֶה יְסוֹד מַעֲרָבִי שֶׁהוּא כְּנֶגֶד הַפֶּתַח (שם נ"א):

פסוק יט

ואת כל חלבו ירים. אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ כָּאן יוֹתֶרֶת וּשְׁתֵּי כְלָיוֹת, לְמֵדִין הֵם מִוּעָשָׂה לַפָּר כַּאֲשֶׁר עָשָׂה וְגוֹ' וּמִפְּנֵי מָה לֹא נִתְפָּרְשׁוּ בּוֹ? תְּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁזִּעֲמַ עַל אוֹהֲבוֹ וּמְעֵט בְּסִרְחוֹנוֹ מִפְּנֵי חִבָּתוֹ (שם מ"א):

פסוק כ

ועשה לפר זֶה **כאשר עשה לפר החטאת**. כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּפַר כֹּהֵן מָשִׁיחַ — לְהָבִיא יוֹתֶרֶת וּשְׁתֵּי כְלָיוֹת שֶׁפֵּרֵשׁ שָׁם, מַה שֶּׁלֹּא פֵּרֵשׁ כָּאן, וְלִכְפֹּל בְּמִצְוֹת הָעֲבוֹדוֹת, לְלַמֵּד שֶׁאִם חִסֵּר אַחַת מִכָּל הַמַּתָּנוֹת פָּסוּל; לְפִי שֶׁמָּצִינוּ בַּנְּתִנִין עַל הַמִּזְבֵּחַ הַחִיצוֹן שֶׁנִּתָּנָן בְּמַתָּנָה אַחַת כִּפֵּר, הֱצָרֵךְ לוֹמַר כָּאן שֶׁמַּתָּנָה אַחַת מֵהֶן מְעַכֶּבֶת (שם ל"ט):

פסוק כב

אשר נשיא יחטא. לְשׁוֹן אַשְׁרֵי — אַשְׁרֵי הַדּוֹר שֶׁהַנָּשִׂיא שֶׁלּוֹ נוֹתֵן לֵב לְהָבִיא כַּפָּרָה עַל שִׁגְגָתוֹ, קַל וָחֹמֶר שֶׁמִּתְחָרֵט עַל זְדוֹנוֹתָיו (ספרא):

פסוק כג

או הודע. כְּמוֹ אִם הוֹדַע הַדָּבָר; הַרְבֵּה אוֹ יֵשׁ שֶׁמְּשַׁמְּשִׁין בִּלְשׁוֹן אִם, וְאִם בְּמָקוֹם אוֹ, וְכֵן אוֹ נוֹדַע כִּי שׁוֹר נַגָּח הוּא (שמות כ"א):

הודע אליו. כְּשֶׁחָטָא הָיָה סָבוּר שֶׁהוּא הֶתֵּר, וּלְאַחַר מִכָּאן נוֹדַע לוֹ שֶׁאִסּוּר הָיָה:

פסוק כד

במקום אשר ישחט את העלה. בַּצָּפוֹן שֶׁהוּא מְפֹרָשׁ בָּעוֹלָה:

חטאת הוא. לִשְׁמוֹ כָּשֵׁר, שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ פָּסוּל (ספרא):

פסוק כה
ואת דמו. שְׁיָרֵי הַדָּם:

פסוק כו
כחלב זבח השלמים. כְּאוֹתָן אֵמוּרִין הַמְפֹרָשִׁים בְּעֵז הָאָמוּר אֵצֶל שְׁלָמִים:

פסוק לא
כאשר הוסר חלב מעל זבח השלמים. כְּאֵמוּרֵי עֵז הָאֲמוּרִים בַּשְּׁלָמִים:

פסוק לג
ושחט אתה לחטאת. שֶׁתְּהֵא שְׁחִיטָתָהּ לְשֵׁם חַטָּאת (זבחים ז'):

פסוק לה
כאשר יוסר חלב הכשב. שֶׁנִּתְרַבּוּ אֵמוּרָיו בָּאַלְיָה, אַף חַטָּאת כְּשֶׁהִיא בָּאָה כִּבְשָׂה טְעוּנָה אַלְיָה עִם הָאֵמוּרִין:
על אשי ה'. עַל מְדוּרוֹת הָאֵשׁ הָעֲשׂוּיוֹת לַשֵּׁם, פוא"יילי"ש בְּלַעַז:

פרק ה

פסוק א
ושמעה קול אלה. בְּדָבָר שֶׁהוּא עֵד בּוֹ — שֶׁהִשְׁבִּיעוּהוּ שְׁבוּעָה, שֶׁאִם יוֹדֵעַ לוֹ בְּעֵדוּת, שֶׁיָּעִיד לוֹ (ספרא):

פסוק ב
או נפש אשר תגע וגו'. וּלְאַחַר הַטֻּמְאָה הַזּוֹ יֹאכַל קָדָשִׁים אוֹ יִכָּנֵס לַמִּקְדָּשׁ, שֶׁהוּא דָּבָר שֶׁזְּדוֹנוֹ כָּרֵת; בְּמַסֶּכֶת שְׁבוּעוֹת (דף י"ד) נִדְרַשׁ כֵּן:
ונעלם ממנו. הַטֻּמְאָה:
ואשם. בַּאֲכִילַת קֹדֶשׁ אוֹ בְּבִיאַת מִקְדָּשׁ:

פסוק ג
בטמאת אדם. זוֹ טֻמְאַת מֵת:
לכל טמאתו. לְרַבּוֹת טֻמְאַת מַגַּע זָבִין וְזָבוֹת:
אשר יטמא. לְרַבּוֹת הַנּוֹגֵעַ בְּבוֹעֵל נִדָּה:
בה. לְרַבּוֹת בּוֹלֵעַ נִבְלַת עוֹף טָהוֹר (ספרא):
ונעלם. וְלֹא יָדַע שֶׁשָּׁכַח הַטֻּמְאָה:
ואשם. בַּאֲכִילַת קֹדֶשׁ אוֹ בְּבִיאַת מִקְדָּשׁ:

פסוק ד
בשפתים. וְלֹא בַּלֵּב (שם):
להרע. לְעַצְמוֹ:
או להיטיב. לְעַצְמוֹ, כְּגוֹן אֹכֶל וְלֹא אֹכֶל, אִישַׁן וְלֹא אִישַׁן (שבועות כ"ז):
לכל אשר יבטא. לְרִבּוֹת לְשֶׁעָבַר:
ונעלם ממנו. וְעָבַר עַל שְׁבוּעָתוֹ, כָּל אָלָה בְּקָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד, כַּמְפֹרָשׁ כָּאן, אֲבָל שְׁבוּעָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ כְּפִירַת מָמוֹן אֵינָהּ בְּקָרְבָּן זוֹ אֶלָּא בְּאָשָׁם:

פסוק ח
והקריב את אשר לחטאת ראשונה. חַטָּאת קוֹדֶמֶת לָעוֹלָה (ספרא); לָמָּה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְפַרְקְלִיט שֶׁנִּכְנָס לְרַצּוֹת, רִצָּה פְּרַקְלִיט, נִכְנָס דּוֹרוֹן אַחֲרָיו (זבחים ז'):
ולא יבדיל. אֵינוֹ מוֹלֵק אֶלָּא סִימָן אֶחָד (חולין כ"א):
ערף. הוּא גֹּבַהּ הָרֹאשׁ הַמַּשְׁפִּיעַ לְצַד הַצַּוָּאר:
ממול ערפו. מוּל הָרוֹאֶה אֶת הָעֹרֶף, וְהוּא אֹרֶךְ כָּל אֲחוֹרֵי הַצַּוָּאר (שם י"ט):

פסוק ט
והזה מדם החטאת. בָּעוֹלָה לֹא הִטְעִין אֶלָּא מִצּוּי, וּבַחַטָּאת הַזָּאָה וּמִצּוּי, אוֹחֵז בָּעֹרֶף וּמַתִּיז, וְהַדָּם נוֹתֵז וְהוֹלֵךְ לְמִזְבְּחוֹ:
חטאת הוא. לִשְׁמָהּ כְּשֵׁרָה, שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ פְּסוּלָה (ספרא):

פסוק י
כמשפט. כַּדָּת הָאָמוּר בָּעוֹלַת הָעוֹף שֶׁל נְדָבָה בְּרֹאשׁ הַפָּרָשָׁה:

פסוק יא
כי חטאת הוא. וְאֵין בַּדִּין שֶׁיְּהֵא קָרְבָּנוֹ מְהֻדָּר (מנחות ו'):

פסוק יב
חטאת הוא. נִקְמְצָה וְנִקְטְרָה לִשְׁמָהּ כְּשֵׁרָה, שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ פְּסוּלָה:

פסוק יג
על חטאתו אשר חטא. כָּאן שִׁנָּה הַכָּתוּב, שֶׁהֲרֵי בַּעֲשִׁירוּת וּבְדַלּוּת נֶאֱמַר מֵחַטָּאתוֹ, וְכָאן בְּדַלֵּי דַּלּוּת נֶאֱמַר עַל חַטָּאתוֹ, דִּקְדְּקוּ רַבּוֹתֵינוּ מִכָּאן, שֶׁאִם חָטָא כְּשֶׁהוּא עָשִׁיר וְהִפְרִישׁ מָעוֹת לְכִשְׁבָּה אוֹ שְׂעִירָה וְהֶעֱנִי, יָבִיא מִמְּקָצָתָן שְׁתֵּי תּוֹרִים, הִפְרִישׁ מָעוֹת לִשְׁתֵּי תּוֹרִים וְהֶעֱנִי, יָבִיא מִמְּקָצָתָן עֲשִׂירִית הָאֵפָה, הִפְרִישׁ מָעוֹת לַעֲשִׂירִית הָאֵפָה וְהֶעֱשִׁיר, יוֹסִיף עֲלֵיהֶן וְיָבִיא קָרְבַּן עָשִׁיר, לְכָךְ נֶאֱמַר כָּאן עַל חַטָּאתוֹ:

מאחת מאלה. מֵאַחַת מִשְּׁלוֹשׁ כַּפָּרוֹת הָאֲמוּרוֹת בָּעִנְיָן — אוֹ בַּעֲשִׁירוּת אוֹ בְּדַלוּת אוֹ בְּדַלֵּי דַּלּוּת; וּמָה תַּלְמוּד לוֹמַר? שֶׁיָּכוֹל הַחֲמוּרִים שֶׁבָּהֶם יִהְיוּ בְּכִשְׁבָּה אוֹ שְׂעִירָה, וְהַקַּלִּין יִהְיוּ בְּעוֹף, וְהַקַּלִּין שֶׁבַּקַּלִּין יִהְיוּ בַּעֲשִׂירִית הָאֵפָה, תַּלְמוּד לוֹמַר מֵאַחַת מֵאֵלֶּה, לְהַשְׁווֹת קַלִּין לַחֲמוּרִין לְכִשְׁבָּה וּשְׂעִירָה אִם הִשִּׁיגָה יָדוֹ, וְאֶת הַחֲמוּרִין לַקַּלִּין לַעֲשִׂירִית הָאֵפָה בְּדַלֵּי דַּלּוּת (ספרא):

והיתה לכהן כמנחה. לְלַמֵּד עַל מִנְחַת חוֹטֵא שֶׁיִּהְיוּ שְׁיָרֶיהָ נֶאֱכָלִין, וְהוּ לְפִי פְּשׁוּטוֹ; וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ: "וְהָיְתָה לַכֹּהֵן" — וְאִם חוֹטֵא זֶה כֹּהֵן הוּא, תִּהֵא כִּשְׁאָר מִנְחַת נִדְבַת כֹּהֵן, שֶׁהִיא בְּכָלִיל תִּהְיֶה לֹא תֵאָכֵל (ספרא):

פסוק טו

כי תמעל מעל. אֵין מְעִילָה בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא שִׁנּוּי, וְכֵן הוּא אוֹמֵר וַיִּמְעֲלוּ בֵּאלֹהֵי אֲבֹתֵיהֶם וַיִּזְנוּ אַחֲרֵי אֱלֹהֵי עַמֵּי הָאָרֶץ (דהי"א ה'), וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּסוֹטָה וּמָעֲלָה בוֹ מָעַל (במדבר ה'):

וחטאה בשגגה מקדשי ה'. שֶׁנֶּהֱנָה מִן הַהֶקְדֵּשׁ; וְהֵיכָן הֱזָהַר? נֶאֱמַר כָּאן חֵטְא, וְנֶאֱמַר לְהַלָּן חֵטְא בִּתְרוּמָה, וְלֹא יִשְׂאוּ עָלָיו חֵטְא (ויקרא כ"ב), מַה לְּהַלָּן הִזְהִיר, אַף כָּאן הִזְהִיר; אִי מַה לְּהַלָּן לֹא הִזְהִיר אֶלָּא עַל הָאוֹכֵל, אַף כָּאן לֹא הִזְהִיר אֶלָּא עַל הָאוֹכֵל, תַּ"ל תִּמְעֹל מַעַל — רִבָּה (ספרא):

מקדשי ה'. הַמְיֻחָדִים לַשֵּׁם, יָצְאוּ קָדְשֵׁי קָדָשִׁים (שם):

איל. לְשׁוֹן קָשֶׁה, כְּמוֹ וְאֶת אֵילֵי הָאָרֶץ לָקָח (יחזקאל י"ז), אַף כָּאן קָשֶׁה — בֶּן שְׁתֵּי שָׁנִים (ספרא):

בערכך כסף שקלים. שֶׁיִּהֵא שָׁוֶה שְׁתֵּי סְלָעִים:

פסוק טז

ואת אשר חטא מן הקדש ישלם. קֶרֶן וְחֹמֶשׁ לַהֶקְדֵּשׁ:

פסוק יז

ולא ידע ואשם, והביא. הָעִנְיָן הַזֶּה מְדַבֵּר בְּמִי שֶׁבָּא סְפֵק כָּרֵת לְיָדוֹ וְלֹא יָדַע אִם עָבַר עָלָיו אִם לָאו, כְּגוֹן חֵלֶב וְשֻׁמָּן לְפָנָיו, וּכְסָבוּר שְׁתֵּיהֶן הֶתֵּר וְאָכַל אֶת הָאֶחָד, אָמְרוּ לוֹ אַחַת שֶׁל חֵלֶב הָיְתָה, וְלֹא יָדַע אִם זוֹ שֶׁל חֵלֶב אָכַל, הֲרֵי זֶה מֵבִיא אָשָׁם תָּלוּי, וּמֻגָּן עָלָיו כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נוֹדַע לוֹ שֶׁוַּדַּאי חָטָא, וְאִם נוֹדַע לוֹ לְאַחַר זְמַן, יָבִיא חַטָּאת (כריתות כ"ב):

ולא ידע ואשם ונשא עונו. רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, הֲרֵי הַכָּתוּב עָנַשׁ אֶת מִי שֶׁלֹּא יָדַע, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁיַּעֲנִישׁ אֶת מִי שֶׁיָּדַע, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אִם נַפְשֵׁךְ לֵידַע מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל צַדִּיקִים, צֵא וּלְמַד מֵאָדָם הָרִאשׁוֹן שֶׁלֹּא נִצְטַוָּה אֶלָּא עַל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה וְעָבַר עָלֶיהָ,

רְאֵה כַּמָּה מִיתוֹת נִקְנְסוּ עָלָיו וּלְדוֹרוֹתָיו. וְכִי אֵיזוֹ מִדָּה מְרֻבָּה שֶׁל טוֹבָה אוֹ שֶׁל פֻּרְעָנוּת? הֱוֵי אוֹמֵר מִדָּה טוֹבָה, אִם מִדַּת פֻּרְעָנוּת מְעוּטָה, רְאֵה כַּמָּה מִיתוֹת נִקְנְסוּ לוֹ וּלְדוֹרוֹתָיו, מִדָּה טוֹבָה הַמְרֻבָּה הֵיאֵךְ לוֹ מִן הַפִּגּוּלִין וְהַנּוֹתָרוֹת וְהַמִּתְעַנֶּה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים — עַאכַ"ו שֶׁיִּזְכֶּה לוֹ וּלְדוֹרוֹתָיו וּלְדוֹרוֹת דּוֹרוֹתָיו עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת; רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה וְגוֹ' (דברים י"ז), אִם מִתְקַיֶּמֶת הָעֵדוּת בִּשְׁנַיִם, לָמָּה פֵּרַט לְךָ הַכָּתוּב ג'? אֶלָּא לְהָבִיא שְׁלִישִׁי לְהַחֲמִיר עָלָיו וְלַעֲשׂוֹת דִּינוֹ כַּיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ לְעִנְיַן עֹנֶשׁ בַּהֲזָמָה; אִם כָּךְ עָנַשׁ הַכָּתוּב לַנִּטְפָּל לְעוֹבְרֵי עֲבֵרָה כְּעוֹבְרֵי עֲבֵרָה, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁיִּשְׁלֵם שָׂכָר טוֹב לַנִּטְפָּל לְעוֹשֵׂי מִצְוָה כְּעוֹשֵׂי מִצְוָה (סנהדרין ט'); רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר, כִּי תִקְצֹר קְצִירְךָ בְשָׂדֶךָ וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר בַּשָּׂדֶה הֲרֵי הוּא אוֹמֵר לְמַעַן יְבָרֶכְךָ וְגוֹ' (דברים כ"ד) — קָבַע הַכָּתוּב בְּרָכָה לְמִי שֶׁבָּאת עַל יָדוֹ מִצְוָה בְּלֹא יָדַע — אֶמֹר מֵעַתָּה, הָיְתָה סֻלַּע צְרוּרָה בְּכְנָפָיו וְנָפְלָה הֵימֶנּוּ וּמְצָאָהּ הֶעָנִי וְנִתְפַּרְנֵס בָּהּ, הֲרֵי הַקָּבָ"ה קוֹבֵעַ לוֹ בְּרָכָה (ספרא):

פסוק יח

בערכך לאשם. בְּעֶרְכְּךָ הָאָמוּר לְמַעְלָה:

אשר שגג והוא לא ידע. הָא אִם יָדַע לְאַחַר זְמַן, לֹא נִתְכַּפֵּר לוֹ בְּאָשָׁם זֶה עַד שֶׁיָּבִיא חַטָּאת, הָא לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לְעֶגְלָה עֲרוּפָה שֶׁנִּתְעָרְפָה וְאַחַר כָּךְ נִמְצָא הַהוֹרֵג, הֲרֵי זֶה יֵהָרֵג (שם):

פסוק יט

אשם הוא אשם אשם. הָרִאשׁוֹן כֻּלּוֹ קָמוּץ, שֶׁהוּא שֵׁם דָּבָר, וְהָאַחֲרוֹן חֶצְיוֹ קָמָץ וְחֶצְיוֹ פַּתָּח שֶׁהוּא לְשׁוֹן פֹּעַל; וְאִם תֹּאמַר מִקְרָא שֶׁלֹּא לִצְרָכָהּ הוּא, כְּבָר דָּרוּשׁ הוּא בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים, **אשם אשם** — לְהָבִיא אֲשָׁם שִׁפְחָה חֲרוּפָה שֶׁיִּהֶא אַיִל בֶּן שְׁתֵּי סְלָעִים, יְכוֹל שֶׁאֲנִי מְרַבֶּה אֲשָׁם נָזִיר וַאֲשָׁם מְצֹרָע, תַּלְמוּד לוֹמַר הוּא (שם):

פסוק כא

נפש כי תחטא. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא, מַה תַּ"ל וּמָעֲלָה מַעַל בַּה'? לְפִי שֶׁכָּל הַמַּלְוֶה וְהַלֹּוֶה וְהַנּוֹשֵׂא וְהַנּוֹתֵן אֵינוֹ עוֹשֶׂה אֶלָּא בְּעֵדִים וּבִשְׁטָר, לְפִיכָךְ בִּזְמַן שֶׁהוּא מְכַחֵשׁ, מְכַחֵשׁ בָּעֵדִים וּבַשְּׁטָר, אֲבָל הַמַּפְקִיד אֵצֶל חֲבֵרוֹ אֵינוֹ רוֹצֶה שֶׁתֵּדַע בּוֹ נְשָׁמָה אֶלָּא שְׁלִישִׁי שֶׁבֵּינֵיהֶם, לְפִיכָךְ כְּשֶׁהוּא מְכַחֵשׁ מְכַחֵשׁ בַּשְּׁלִישִׁי שֶׁבֵּינֵיהֶם (שם):

בתשומת יד. שֶׁשָּׂם בְּיָדוֹ מָמוֹן לְהִתְעַסֵּק אוֹ בְּמִלְוֶה:

או בגזל. שֶׁגָּזַל מִיָּדוֹ כְּלוּם:

או עשק. הוּא שְׂכַר שָׂכִיר (שם):

פסוק כב

וכחש בה. שֶׁכָּפַר **על אחת מכל** אֵלֶּה **אשר יעשה האדם לחטא** וּלְהִשָּׁבַע עַל שֶׁקֶר לִכְפִירַת מָמוֹן:

פסוק כג

כי יחטא ואשם. כְּשֶׁיַּכִּיר בְּעַצְמוֹ לָשׁוּב בִּתְשׁוּבָה, וּבְדַעְתּוֹ לְהִתְוַדּוֹת כִּי חָטָא וְאָשַׁם:

פסוק כד

בראשו. הוּא הַקֶּרֶן, רֹאשׁ הַמָּמוֹן:

וחמשתיו. רִבְּתָה הַתּוֹרָה חֲמִישִׁיּוֹת הַרְבֵּה לְקֶרֶן אַחַת, שֶׁאִם כָּפַר בַּחֹמֶשׁ וְנִשְׁבַּע וְהוֹדָה, חוֹזֵר וּמֵבִיא חֹמֶשׁ עַל אוֹתוֹ חֹמֶשׁ, וְכֵן מוֹסִיף וְהוֹלֵךְ עַד שֶׁיִּתְמַעֵט הַקֶּרֶן הַנִּשְׁבָּע לוֹ פָּחוֹת מְשָׁוֶה פְּרוּטָה (בבא קמא ק"ג):

לאשר הוא לו. לְמִי שֶׁהַמָּמוֹן שֶׁלּוֹ (שם):

פרק ו

פסוק ב

צו את אהרן. אֵין צַו אֶלָּא לְשׁוֹן זֵרוּז מִיָּד וּלְדוֹרוֹת; אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, בְּיוֹתֵר צָרִיךְ הַכָּתוּב לְזָרֵז בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ חֶסְרוֹן כִּיס (ספרא):

זאת תורת העלה וגו'. הֲרֵי הָעִנְיָן הַזֶּה בָּא לְלַמֵּד עַל הֶקְטֵר חֲלָבִים וְאֵבָרִים שֶׁיִּהֵא כָּשֵׁר כָּל הַלַּיְלָה, וּלְלַמֵּד עַל הַפְּסוּלִין אִי זֶה אִם עָלָה יֵרֵד, וְאִי זֶה אִם עָלָה לֹא יֵרֵד, שֶׁכָּל תּוֹרָה לְרַבּוֹת הוּא בָּא, לוֹמַר — תּוֹרָה אַחַת לְכָל הָעוֹלִים, וַאֲפִלּוּ פְּסוּלִין, שֶׁאִם עָלוּ לֹא יֵרְדוּ (שם):

הוא העלה. לְמַעֵט אֶת הָרוֹבֵעַ וְאֶת הַנִּרְבָּע וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן, שֶׁלֹּא הָיָה פְּסוּלָן בַּקֹּדֶשׁ, שֶׁנִּפְסְלוּ קֹדֶם שֶׁבָּאוּ לָעֲזָרָה (שם ח):

פסוק ג

מדו בד. הֵיא הַכֶּתֹנֶת, וּמָה תַּ"ל מִדּוֹ? שֶׁתְּהֵא כְּמִדָּתוֹ (שם):

על בשרו. שֶׁלֹּא יְהֵא דָּבָר חוֹצֵץ בֵּינָתַיִם (זבחים י"ט):

והרים את הדשן. הָיָה חוֹתָהּ מְלֹא מַחְתָּה מִן הַמְאֻכָּלוֹת הַפְּנִימִיּוֹת וְנוֹתְנָן בְּמִזְרָחוֹ שֶׁל כֶּבֶשׁ (תמיד כ"ח):

הדשן אשר תאכל האש את העלה. וַעֲשָׂאַתָּה דֶּשֶׁן, מֵאוֹתוֹ דֶּשֶׁן יָרִים תְּרוּמָה **ושמו אצל המזבח**:

[**על המזבח**. מָצָא אֵבָרִים שֶׁעָדַיִן לֹא נִתְאַכְּלוּ, מַחֲזִירָן עַל מִזְבֵּחַ לְאַחַר שֶׁחָתָה גֶּחָלִים אֵילָךְ וְאֵילָךְ וְנָטַל מִן הַפְּנִימִיּוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר אֶת הָעֹלָה עַל הַמִּזְבֵּחַ]:

פסוק ד

ופשט את בגדיו. אֵין זוֹ חוֹבָה אֶלָּא דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁלֹּא יְלַכְלֵךְ בְּהוֹצָאַת הַדֶּשֶׁן בְּגָדִים שֶׁהוּא מְשַׁמֵּשׁ בָּהֶן תָּמִיד — בְּגָדִים שֶׁבִּשֵּׁל בָּהֶן קְדֵרָה לְרַבּוֹ, אַל יִמְזֹג בָּהֶן כּוֹס לְרַבּוֹ, לְכָךְ וְלָבַשׁ בְּגָדִים אֲחֵרִים פְּחוּתִין מֵהֶם (ספרא):

והוציא את הדשן. הַצָּבוּר בַּתַּפּוּחַ, כְּשֶׁהוּא הַרְבֵּה וְאֵין מָקוֹם לַמַּעֲרָכָה, מוֹצִיאוֹ מִשָּׁם; וְאֵין זֶה חוֹבָה לְכָל יוֹם, אֲבָל הַתְּרוּמָה חוֹבָה בְּכָל יוֹם (תמיד כ"ח):

פסוק ה

והאש על המזבח תוקד בו. רִבָּה כָּאן יְקִידוֹת הַרְבֵּה — **על מוקדה, ואש המזבח תוקד בו, והאש על המזבח תוקד בו, אש תמיד תוקד על המזבח**, כֻּלָּן נִדְרְשׁוּ בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא (דף מ"ה), שֶׁנֶּחְלְקוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמִנְיַן הַמַּעֲרָכוֹת שֶׁהָיוּ שָׁם:

וערך עליה העלה. עוֹלַת תָּמִיד הִיא תִּקְדֹּם (מנחות מ"ט):

חלבי השלמים. אִם יְבִיאוּ שָׁם שְׁלָמִים, וְרַבּוֹתֵינוּ לָמְדוּ מִכָּאן "עָלֶיהָ" — עַל עוֹלַת הַבֹּקֶר הַשָּׁלֵם כָּל הַקָּרְבָּנוֹת כֻּלָּם, מִכָּאן שֶׁלֹּא יְהֵא דָּבָר מְאָחָר לְתָמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבָּיִם (ספרא):

פסוק ו

אש תמיד. אֵשׁ שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ תָּמִיד, הִיא שֶׁמַּדְלִיקִין בָּהּ אֶת הַנֵּרוֹת שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד (שמות כ"ז), אַף הִיא מֵעַל מִזְבֵּחַ הַחִיצוֹן תּוּקַד (יומא מ"ה):

לא תכבה. הַמְכַבֶּה אֵשׁ עַל הַמִּזְבֵּחַ עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִין:

פסוק ז

וזאת תורת המנחה. תּוֹרָה אַחַת לְכֻלָּן — לְהַטְעִינָן שֶׁמֶן וּלְבוֹנָה הָאֲמוּרִין בָּעִנְיָן, שֶׁיָּכוֹל אֵין לִי טְעוּנוֹת שֶׁמֶן וּלְבוֹנָה אֶלָּא מִנְחַת יִשְׂרָאֵל שֶׁהִיא נִקְמֶצֶת, מִנְחַת כֹּהֲנִים שֶׁהִיא כָּלִיל מִנַּיִן? תַּ"ל תּוֹרַת (ספרא):

הקרב אתה. הִיא הַגָּשָׁה בְּקֶרֶן דְּרוֹמִית מַעֲרָבִית (שם):

לפני ה'. הוּא מַעֲרַב שֶׁהוּא לְצַד אוֹהֶל מוֹעֵד:

אל פני המזבח. הוּא הַדָּרוֹם, שֶׁהוּא פְּנֵיו שֶׁל מִזְבֵּחַ, שֶׁהַכֶּבֶשׁ נָתוּן לְאוֹתוֹ הָרוּחַ (סוטה י"ד):

פסוק ח

והרים ממנו. מִן הַמְחֻבָּר — שֶׁיְּהֵא עִשָּׂרוֹן שָׁלֵם בְּבַת אַחַת בְּשָׁעַת קְמִיצָה (ספרא):

בקמצו. שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה מִדָּה לַקֹּמֶץ (שם):

מסלת המנחה ומשמנה. מִכָּאן שֶׁקּוֹמֶץ מִמָּקוֹם שֶׁנִּתְרַבָּה שַׁמְנָהּ (סוטה י"ד):

המנחה. שֶׁלֹּא תְּהֵא מְעֹרֶבֶת בְּאַחֶרֶת (ספרא):

ואת כל הלבנה אשר על המנחה והקטיר. מְלַקֵּט אֶת לְבוֹנָתָהּ לְאַחַר קְמִיצָה וּמַקְטִירוֹ; וּלְפִי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ כֵּן אֶלָּא בְּאַחַת מִן הַמְּנָחוֹת בְּוַיִּקְרָא, הֻצְרַךְ לִשְׁנוֹת פָּרָשָׁה זוֹ, לִכְלֹל כָּל הַמְּנָחוֹת כְּמִשְׁפָּטָן:

פסוק ט

במקום קדש. וְאֵיזֶהוּ? בַּחֲצַר אֹהֶל מוֹעֵד:

פסוק י

לא תאפה חמץ חלקם. אַף הַשְּׁיָרִים אֲסוּרִים בְּחָמֵץ (מנחות נ"ה):

כחטאת וכאשם. מִנְחַת חוֹטֵא הֲרֵי הִיא כְּחַטָּאת, לְפִיכָךְ קֻמְצָה שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ פְּסוּלָה, מִנְחַת נְדָבָה הֲרֵי הִיא כְּאָשָׁם, לְפִיכָךְ קֻמְצָה שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ כְּשֵׁרָה (ספרא):

פסוק יא

כל זכר. אֲפִלּוּ בַּעַל מוּם; לְמָה נֶאֱמַר? אִם לַאֲכִילָה הֲרֵי כְּבָר אָמוּר, לֶחֶם אֱלֹהָיו מִקָּדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים וְגוֹ' (ויקרא כ"א), אֶלָּא לְרַבּוֹת בַּעֲלֵי מוּמִין לְמַחֲלֹקֶת (ספרא):

כל אשר יגע וגו'. קָדְשִׁים קַלִּים אוֹ חֻלִּין שֶׁיִּגְּעוּ בָּהּ וְיִבָּלְעוּ מִמֶּנָּה:

יקדש. לִהְיוֹת כָּמוֹהָ, שֶׁאִם פְּסוּלָה יִפָּסְלוּ, וְאִם כְּשֵׁרָה יֵאָכְלוּ כְּחֹמֶר הַמְּנָחָה (שם):

פסוק יג

זה קרבן אהרן ובניו. אַף הַהֶדְיוֹטוֹת מַקְרִיבִין עֲשִׂירִית הָאֵפָה בַּיּוֹם שֶׁהֵן מִתְחַנְּכִין לָעֲבוֹדָה, אֲבָל כֹּהֵן גָּדוֹל בְּכָל יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר מִנְחָה תָּמִיד וְגוֹ' וְהַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ תַּחְתָּיו מִבָּנָיו וְגוֹ' חָק עוֹלָם:

פסוק יד

מרבכת. חֲלוּטָה בְּרוֹתְחִין כָּל צָרְכָּהּ (שם):

תפיני. אֲפוּיָה אֲפִיּוֹת הַרְבֵּה — אַחַר חֲלִיטָתָהּ אוֹפָהּ בַּתַּנּוּר וְחוֹזֵר וּמְטַגְּנָהּ בַּמַּחֲבַת (מנחות נ'):

מנחת פתים. מְלַמֵּד שֶׁטְּעוּנָה פְּתִיתָה:

פסוק טו

המשיח תחתיו מבניו. הַמָּשִׁיחַ מִבָּנָיו תַּחְתָּיו:

כליל תקטר. אֵין נִקְמֶצֶת לִהְיוֹת שְׁיָרֶיהָ נֶאֱכָלִין אֶלָּא כֻּלָּהּ כָּלִיל, וְכֵן כָּל מִנְחַת כֹּהֵן שֶׁל נְדָבָה כָּלִיל תִּהְיֶה:

פסוק טז

כליל. כֻּלָּהּ שָׁוֶה לְגָבוֹהַּ:

פסוק יט

המחטא אתה. הָעוֹבֵד עֲבוֹדוֹתֶיהָ — שֶׁהִיא נַעֲשֵׂית חַטָּאת עַל יָדוֹ:

המחטא אתה יאכלנה. הָרָאוּי לַעֲבוֹדָה; יָצָא טָמֵא בִּשְׁעַת זְרִיקַת דָּמִים, שֶׁאֵינוֹ חוֹלֵק בַּבָּשָׂר; וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁאוֹסֵר שְׂאָר כֹּהֲנִים בַּאֲכִילָתָהּ חוּץ מִן הַזּוֹרֵק דָּמָהּ, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר לְמַטָּה כָּל זָכָר בַּכֹּהֲנִים יֹאכַל אֹתָהּ (זבחים צ"ט):

פסוק כ

כל אשר יגע בבשרה. כָּל דָּבָר אֹכֶל אֲשֶׁר יִגַּע וְיִבָּלַע מִמֶּנָּה:

יקדש. לִהְיוֹת כָּמוֹהָ — אִם פְּסוּלָה תִּפָּסֵל, וְאִם הִיא כְּשֵׁרָה, תֵּאָכֵל כַּחֹמֶר שֶׁבָּהּ:

ואשר יזה מדמה על הבגד. וְאִם הֶזֵּה מִדָּמָהּ עַל הַבֶּגֶד, אוֹתוֹ מָקוֹם הַדָּם שֶׁבַּבֶּגֶד אֲשֶׁר יֻזֶּה עָלֶיהָ, תְּכַבֵּס בְּתוֹךְ הָעֲזָרָה:

אשר יזה. יְהֵא נִזֶּה, כְּמוֹ וְלֹא יִטֶּה לָאָרֶץ מִנְלָם (איוב ט"ו) — יְהֵא נָטוּי:

פסוק כא

ישבר. לְפִי שֶׁהַבְּלִיעָה שֶׁנִּבְלַעַת בּוֹ נַעֲשֶׂה נוֹתֵר, וְהוּא הַדִּין לְכָל הַקֳּדָשִׁים:

ומרק. לְשׁוֹן תַּמְרוּקֵי הַנָּשִׁים (אסתר ב'), אשקור"מנט בְּלַעַז:

ומרק ושטף. לִפְלֹט אֶת בְּלִיעָתוֹ, אֲבָל כְּלִי חֶרֶס לְמֻדְּךָ הַכָּתוּב כָּאן שֶׁאֵינוֹ יוֹצֵא מִידֵי דָּפְיוֹ לְעוֹלָם (עבודה זרה ל"ד):

פסוק כב

כל זכר בכהנים יאכל אתה. הָא לָמַדְתָּ שֶׁהַמְחַטֵּא אוֹתָהּ הָאָמוּר לְמַעְלָה לֹא לְהוֹצִיא שְׂאָר הַכֹּהֲנִים, אֶלָּא לְהוֹצִיא אֶת שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְחַטּוּי:

פסוק כג

וכל חטאת וגו'. שֶׁאִם הִכְנִיס מִדַּם חַטָּאת הַחִיצוֹנָה לִפְנִים פְּסוּלָה:

וכל. לְרַבּוֹת שְׂאָר קָדָשִׁים (ספרא):

פרק ז

פסוק א

קדש קדשים הוא. הוּא קָרֵב וְאֵין תְּמוּרָתוֹ קְרֵבָה (ספרא):

פסוק ב

ישחטו. רִבָּה לָנוּ שְׁחִיטוֹת הַרְבֵּה; לְפִי שֶׁמָּצִינוּ אָשָׁם בְּצִבּוּר, נֶאֱמַר "יִשְׁחֲטוּ" — רַבִּים, וּתְלָאוֹ בְּעוֹלָה, לְהָבִיא עוֹלַת צִבּוּר לַצָּפוֹן:

פסוק ג

ואת כל חלבו וגו'. עַד כָּאן לֹא נִתְפָּרְשׁוּ אֵמוּרִין בָּאָשָׁם, לְכָךְ הֻצְרַךְ לְפָרְשָׁם כָּאן, אֲבָל חַטָּאת כְּבָר נִתְפָּרֵשׁ בָּהּ בְּפָרָשַׁת וַיִּקְרָא:

את האליה. לְפִי שֶׁאָשָׁם אֵינוֹ בָּא אֶלָּא אַיִל אוֹ כֶּבֶשׂ, וְאַיִל וְכֶבֶשׂ נִתְרַבּוּ בְּאַלְיָה:

פסוק ה

אשם הוא. עַד שֶׁיְּנָתֵק שְׁמוֹ מִמֶּנּוּ, לְמַד עַל אָשָׁם שֶׁמֵּתוּ בְּעָלָיו אוֹ שֶׁנִּתְכַּפְּרוּ בְּעָלָיו, אַע"פִּי שֶׁעוֹמֵד לִהְיוֹת דָּמָיו עוֹלֶה לְקַיִן הַמִּזְבֵּחַ, אִם שְׁחָטוֹ סְתָם, אֵינוֹ כָּשֵׁר לְעוֹלָה קֹדֶם שֶׁנִּתַּק לְרֵעָיָה; וְאֵינוֹ בָּא לְלַמֵּד עַל הָאָשָׁם שֶׁיְּהֵא פָּסוּל שֶׁלֹּא לִשְׁמוֹ — כְּמוֹ שֶׁדָּרְשׁוּ הוּא הַכָּתוּב בַּחַטָּאת — לְפִי שֶׁאָשָׁם לֹא נֶאֱמַר בּוֹ אָשָׁם הוּא אֶלָּא לְאַחַר הַקְטָרַת אֵמוּרִין, וְהוּא עַצְמוֹ שֶׁלֹּא הֻקְטְרוּ אֵמוּרָיו כָּשֵׁר (זבחים ה'):

פסוק ו

קדש קדשים הוא. בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים הוּא נִדְרָשׁ:

פסוק ז

תורה אחת להם. בְּדָבָר זֶה:

הכהן אשר יכפר בו. הָרָאוּי לְכַפָּרָה חוֹלֵק בּוֹ, פְּרָט לְטָבוּל יוֹם וּמְחֻסַּר כִּפּוּרִים וְאוֹנֵן (ספרא):

פסוק ח

עור העלה אשר הקריב לכהן לו יהיה. פְּרָט לְטָבוּל יוֹם וּמְחֻסַּר כִּפּוּרִים וְאוֹנֵן שֶׁאֵין חוֹלְקִים בָּעוֹרוֹת (שם):

פסוק ט

לכהן המקריב אתה וגו'. יָכוֹל לוֹ לְבַדּוֹ, תַּ"ל **לכל בני אהרן תהיה**, יָכוֹל לְכֻלָּן, תַּ"ל **לכהן המקריב**, הָא כֵּיצַד? לְבֵית אָב שֶׁל יוֹם שֶׁמַּקְרִיבִין אוֹתָהּ (שם):

פסוק י

בלולה בשמן. זוֹ מְנָחַת נְדָבָה:

וחרבה. זוֹ מְנָחַת חוֹטֵא וּמְנָחַת קְנָאוֹת שֶׁאֵין בָּהֶן שֶׁמֶן:

פסוק יב

אם על תודה יקריבנו. אִם עַל דְּבַר הוֹדָאָה עַל נֵס שֶׁנַּעֲשָׂה לוֹ, כְּגוֹן יוֹרְדֵי הַיָּם וְהוֹלְכֵי מִדְבָּרוֹת וַחֲבוּשֵׁי בֵּית הָאֲסוּרִים וְחוֹלֶה שֶׁנִּתְרַפֵּא — שֶׁהֵן צְרִיכִין לְהוֹדוֹת, שֶׁכָּתוּב בָּהֶן יוֹדוּ לַה' חַסְדּוֹ וְנִפְלְאוֹתָיו לִבְנֵי אָדָם וְיִזְבְּחוּ זִבְחֵי תוֹדָה (תהילים ק"ז) — אִם עַל אַחַת מֵאֵלֶּה

נָדָר שְׁלָמִים הַלָּלוּ, שַׁלְמֵי תּוֹדָה הֵן, וּטְעוּנוֹת לֶחֶם הָאָמוּר בָּעִנְיָן, וְאֵין נֶאֱכָלִין אֶלָּא לְיוֹם וְלַיְלָה, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ כָּאן:

והקריב על זבח התודה. אַרְבָּעָה מִינֵי לֶחֶם — חַלּוֹת וּרְקִיקִין וּרְבוּכָה, שְׁלוּשָׁה מִינֵי מַצָּה, וּכְתִיב עַל חַלּוֹת לֶחֶם חָמֵץ וְגוֹ'; וְכָל מִין וָמִין עֶשֶׂר חַלּוֹת, כָּךְ מְפֹרָשׁ בְּמְנָחוֹת, וְשִׁעוּרָן חָמֵשׁ סְאִין יְרוּשַׁלְמִיּוֹת, שֶׁהֵן ו' מִדְבָּרִיּוֹת, כ' עִשָּׂרוֹן (מנחות ע"ו):

מרבכת. לֶחֶם חָלוּט בְּרוֹתְחִין כָּל צָרְכּוֹ:

פסוק יג

יקריב קרבנו על זבח. מַגִּיד שֶׁאֵין הַלֶּחֶם קָדוֹשׁ קְדֻשַּׁת הַגּוּף — לְפַסֵּל בְּיוֹצֵא וּטְבוּל יוֹם וּמְלָצֵאת לְחֻלִּין בְּפִדְיוֹן — עַד שֶׁיִּשָּׁחֵט הַזֶּבַח (ספרא):

פסוק יד

אחד מכל קרבן. לֶחֶם אֶחָד מִכָּל מִין וָמִין יִטֹּל תְּרוּמָה לַכֹּהֵן הָעוֹבֵד עֲבוֹדָתוֹ, וְהַשְּׁאָר נֶאֱכָל לַבְּעָלִים (מנחות ע"ז); וּבָשָׂר לַבְּעָלִים חוּץ מֵחֲזֵה וְשׁוֹק שֶׁבָּהּ, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ לְמַטָּה תְּנוּפַת חָזֶה וְשׁוֹק בִּשְׁלָמִים, וְהַתּוֹדָה קְרוּיָה שְׁלָמִים:

פסוק טו

ובשר זבח תודת שלמיו. יֵשׁ כָּאן רִבּוּיִין הַרְבֵּה, לְרַבּוֹת חַטָּאת וְאָשָׁם וְאֵיל נָזִיר וַחֲגִיגַת אַרְבָּעָה עָשָׂר שֶׁיִּהְיוּ נֶאֱכָלִין לְיוֹם וְלַיְלָה (ספרא):

ביום קרבנו יאכל. וְכִזְמַן בְּשָׂרָהּ זְמַן לַחְמָהּ:

לא יניח ממנו עד בקר. אֲבָל אוֹכֵל הוּא כָּל הַלַּיְלָה, אִם כֵּן לָמָּה אָמְרוּ עַד חֲצוֹת? כְּדֵי לְהַרְחִיק אָדָם מִן הָעֲבֵרָה (שם):

פסוק טז

ואם נדר או נדבה. שְׁלֹא הֻבִיאָה עַל הוֹדָאָה שֶׁל נֵס, אֵינָהּ טְעוּנָה לֶחֶם, וְנֶאֱכֶלֶת לִשְׁנֵי יָמִים כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בָּעִנְיָן:

וממחרת והנותר ממנו בָּרִאשׁוֹן יאכל. וי"ו זוֹ יְתֵרָה הִיא, וְיֵשׁ כְּמוֹהָ הַרְבֵּה בַּמִּקְרָא, כְּגוֹן וְאֵלֶּה בְּנֵי צִבְעוֹן וְאַיָּה וַעֲנָה (בראשית ל"ו), תֹּת וְקֹדֶשׁ וְצָבָא מִרְמָס (דניאל ח'):

פסוק יח

ואם האכל יאכל וגו'. בְּמִחַשֵּׁב בַּשְּׁחִיטָה לֶאֱכָלוֹ בַּשְּׁלִישִׁי הַכָּתוּב מְדַבֵּר; יָכוֹל אִם אָכַל מִמֶּנּוּ בַּשְּׁלִישִׁי יִפָּסֵל לְמַפְרֵעַ, תַּלְמוּד לוֹמַר הַמַּקְרִיב אֹתוֹ לֹא יֵחָשֵׁב — בִּשְׁעַת הַקְרָבָה הוּא נִפְסָל וְאֵינוֹ נִפְסָל בַּשְּׁלִישִׁי; וְכֵן פֵּרוּשׁוֹ: בִּשְׁעַת הַקְרָבָתוֹ לֹא תַעֲלֶה זֹאת בְּמַחֲשָׁבָה, וְאִם חִשֵּׁב פִּגּוּל יִהְיֶה (זבחים כ"ט):

והנפש האכלת ממנו. אֲפִלּוּ בְּתוֹךְ הַזְּמַן **עונה תשא**:

פסוק יט

והבשר. שֶׁל קֹדֶשׁ שְׁלָמִים **אשר יגע בכל טמא לא יאכל**:

והבשר. לְרַבּוֹת אֵבֶר שֶׁיָּצָא מִקְצָתוֹ — שֶׁהַפְּנִימִי מַתִּיר (ספרא):

כל טהור יאכל בשר. מַה תַּ"ל? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר וְדַם זְבָחֶיךָ יִשָּׁפֵךְ וְגוֹ' וְהַבָּשָׂר תֹּאכַל (דברים י"ב), יָכוֹל לֹא יֹאכְלוּ שְׁלָמִים אֶלָּא הַבְּעָלִים, לְכָךְ נֶאֱמַר כָּל טָהוֹר יֹאכַל בָּשָׂר (ספרא):

(**והבשר כל טהור יאכל בשר**. כְּלוֹמַר, כָּל מַה שֶּׁאָסַרְתִּי לְךָ בְּחַטָּאת וְאָשָׁם, שֶׁאִם יָצְאוּ חוּץ לַקְּלָעִים אֲסוּרִין — כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּחֲצַר אֹהֶל מוֹעֵד יֹאכְלוּהָ (ויקרא ו') — בְּבָשָׂר זֶה אֲנִי אוֹמֵר לְךָ כָּל טָהוֹר יֹאכַל בָּשָׂר אֲפִלּוּ בְּכָל הָעִיר):

פסוק כ

וטמאתו עליו. בְּטֻמְאַת הַגּוּף הַכָּתוּב מְדַבֵּר, אֲבָל טָהוֹר שֶׁאָכַל אֶת הַטָּמֵא אֵינוֹ עָנוּשׁ כָּרֵת אֶלָּא אַזְהָרַת **והבשר אשר יגע בכל טמא וגו'**; וְאַזְהָרַת טָמֵא שֶׁאָכַל אֶת הַטָּהוֹר אֵינָהּ מְפֹרֶשֶׁת בַּתּוֹרָה, אֶלָּא חֲכָמִים לְמָדוּהָ בִּגְזֵרָה שָׁוָה; שָׁלוֹשׁ כָּרֵתוֹת אֲמוּרוֹת בְּאוֹכְלֵי קָדָשִׁים בְּטֻמְאַת הַגּוּף, וּדְרָשׁוּם רַבּוֹתֵינוּ בִּשְׁבוּעוֹת אַחַת לְכָלָל, וְאַחַת לִפְרָט, וְאַחַת לְלַמֵּד עַל קַרְבָּן עוֹלָה וְיוֹרֵד שֶׁלֹּא נֶאֱמַר אֶלָּא עַל טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו:

פסוק כד

יעשה לכל מלאכה. בָּא וְלִמֵּד עַל הַחֵלֶב שֶׁאֵינוֹ מִטַּמֵּא טֻמְאַת נְבֵלוֹת:

ואכל לא תאכלהו. אָמְרָה תּוֹרָה, יָבֹא אִסּוּר נְבֵלָה וּטְרֵפָה וְיָחוּל עַל אִסּוּר חֵלֶב, שֶׁאִם אָכְלוּ יִתְחַיֵּב אַף עַל לָאו שֶׁל נְבֵלָה, וְלֹא תֹּאמַר אֵין אִסּוּר חָל עַל אִסּוּר (זבחים ע'):

פסוק כו

בכל מושבתיכם. לְפִי שֶׁהִיא חוֹבַת הַגּוּף וְאֵינָהּ חוֹבַת קַרְקַע נוֹהֶגֶת בְּכָל מוֹשָׁבוֹת, וּבְמַסֶּכֶת קִדּוּשִׁין בְּפֶרֶק א' מְפֹרָשׁ לָמָּה הֻצְרַךְ לוֹמַר:

לעוף ולבהמה. פְּרָט לְדָם דָּגִים וַחֲגָבִים (כריתות כ'):

פסוק ל

ידיו תביאינה וגו'. שֶׁתְּהֵא יַד הַבְּעָלִים מַלְמַעְלָה, וְהַחֵלֶב וְהֶחָזוֹת נְתוּנִין בָּהּ, וְיַד כֹּהֵן מִלְמַטָּה וּמְנִיפָן (מנחות ס"א):

את אשי ה'. וּמָה הֵן הָאִשִּׁים?

את החלב על החזה יביאנו. כְּשֶׁמְּבִיאוֹ מִבֵּית הַמִּטְבָּחַיִם נוֹתֵן חֵלֶב עַל הֶחָזֶה, וּכְשֶׁנּוֹתְנוֹ לְיַד הַכֹּהֵן הַמֵּנִיף נִמְצָא הֶחָזֶה לְמַעְלָה וְהַחֵלֶב לְמַטָּה, וְזֶהוּ הָאָמוּר בְּמָקוֹם אַחֵר שׁוֹק הַתְּרוּמָה וַחֲזֵה הַתְּנוּפָה עַל אִשֵּׁי הַחֲלָבִים יְבִיאוּ לְהָנִיף וְגוֹ' (ויקרא י'), וּלְאַחַר הַתְּנוּפָה נוֹתְנוֹ לַכֹּהֵן הַמַּקְטִיר, וְנִמְצָא הֶחָזֶה לְמַטָּה, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר וַיָּשִׂימוּ אֶת הַחֲלָבִים עַל הֶחָזוֹת

וַיַּקְטֵר הַחֲלָבִים הַמִּזְבֵּחָה (שם ט'), לִמְּדָנוּ שֶׁשְּׁלוֹשָׁה כֹּהֲנִים זְקוּקִין לָהּ, כָּךְ מְפֹרָשׁ בְּמָנָחוֹת:

את החלב על החזה יביאנו. וְאֶת הֶחָזֶה לָמָּה מֵבִיא? לְהָנִיף אוֹתוֹ הוּא מְבִיאוֹ וְלֹא שֶׁיְּהֵא הוּא מֵהָאִשִּׁים: לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר **את אשי ה' את החלב על החזה** יָכוֹל שֶׁיְּהֵא אַף הֶחָזֶה לָאִשִּׁים, לְכָךְ נֶאֱמַר **את החזה להניף וגו'**:

פסוק לא

והקטיר הכהן את החלב. וְאַחַ"כ **והיה החזה לאהרן**, לִמְּדָנוּ שֶׁאֵין הַבָּשָׂר נֶאֱכָל בְּעוֹד שֶׁהָאֵמוּרִים לְמַטָּה מִן הַמִּזְבֵּחַ (ספרא):

פסוק לב

שוק. מִן הַפֶּרֶק שֶׁל אַרְכֻּבָּה הַנִּמְכֶּרֶת עִם הָרֹאשׁ עַד הַפֶּרֶק הָאֶמְצָעִי שֶׁהוּא סֹבֶךְ שֶׁל רֶגֶל (חולין קל"ד):

פסוק לג

המקריב את דם השלמים וגו'. מִי שֶׁהוּא רָאוּי לִזְרִיקָתוֹ וּלְהַקְטִיר חֶלְבָּיו, יָצָא טָמֵא בִּשְׁעַת זְרִיקַת דָּמִים אוֹ בִּשְׁעַת הֶקְטֵר חֲלָבִים שֶׁאֵינוֹ חוֹלֵק בַּבָּשָׂר (ספרא):

פסוק לד

תנופה, **תרומה**. מוֹלִיךְ וּמֵבִיא מַעֲלֶה וּמוֹרִיד (מנחות ס"ב):

פסוק לז

ולמלואים. לְיוֹם חֲנוּכָּתָן הַכְּתוּבָה:

פרק ח

פסוק ב

קח את אהרן. פָּרָשָׁה זוֹ נֶאֶמְרָה שִׁבְעַת יָמִים קֹדֶם הֲקָמַת הַמִּשְׁכָּן, שֶׁאֵין מֻקְדָּם וּמְאֻחָר בַּתּוֹרָה:

קח את אהרן. קָחֻנוּ בִּדְבָרִים וּמָשְׁכֻהוּ:

ואת פר החטאת וגו'. אֵלּוּ הָאֲמוּרִים בְּעִנְיַן צַוַּאת הַמִּלּוּאִים בְּוַאֲתָה תְּצַוֶּה, וְעַכְשָׁיו בְּיוֹם רִאשׁוֹן לַמִּלּוּאִים חָזַר וְזֵרָזוֹ בִּשְׁעַת מַעֲשֶׂה:

פסוק ג

הקהל אל פתח אהל מועד. זֶה אֶחָד מִן הַמְּקוֹמוֹת שֶׁהֶחֱזִיק מֹשֶׁה אֶת הַמְּרֻבֶּה (ויקרא רבה י'):

פסוק ה
זה הדבר. דְּבָרִים שֶׁתִּרְאוּ שֶׁאֲנִי עוֹשֶׂה לִפְנֵיכֶם, צִוּנִי הַקָּבָ"ה לַעֲשׂוֹת, וְאַל תֹּאמְרוּ לִכְבוֹדִי וְלִכְבוֹד אָחִי אֲנִי עוֹשֶׂה; כָּל הָעִנְיָן הַזֶּה פֵּרַשְׁתִּי בְּ"וְאַתָּה תְּצַוֶּה":

פסוק ח
את האורים. כְּתָב שֶׁל שֵׁם הַמְפֹרָשׁ:

פסוק ט
וישם על המצנפת. פְּתִילֵי תְכֵלֶת הַקְּבוּעִים בַּצִּיץ נָתַן עַל הַמִּצְנֶפֶת, נִמְצָא הַצִּיץ תָּלוּי בַּמִּצְנֶפֶת:

פסוק יא
ויז ממנו על המזבח. לֹא יָדַעְתִּי הֵיכָן נִצְטַוָּה בַּהַזָּאוֹת הַלָּלוּ:

פסוק יב
ויצק, **וימשח**. בַּתְּחִלָּה יוֹצֵק עַל רֹאשׁוֹ וְאַחַר כָּךְ נוֹתֵן בֵּין רִיסֵי עֵינָיו וּמוֹשֵׁךְ בְּאֶצְבָּעוֹ מִזֶּה לָזֶה (הוריות י"ב):

פסוק יג
ויחבש. לְשׁוֹן קְשִׁירָה:

פסוק טו
ויחטא את המזבח. חִטְּאוֹ וְטִהֲרוֹ מִזְּרוּת לְכָנֵס לִקְדֻשָּׁה:
ויקדשהו. בַּעֲבוֹדָה זוֹ:
לכפר עליו. מֵעַתָּה כָּל הַכַּפָּרוֹת:

פסוק טז
הכבד. לְבַד הַכָּבֵד, שֶׁהָיָה נוֹטֵל מִעַט מִן הַכָּבֵד עִמָּהּ:

פסוק כב
איל המלאים. אֵיל הַשְּׁלָמִים, שֶׁמִּלּוּאִים לְשׁוֹן שְׁלָמִים, שֶׁמְּמַלְּאִין וּמַשְׁלִימִין אֶת הַכֹּהֲנִים בִּכְהֻנָּתָם:

פסוק כו
וחלת לחם שמן. הֵיא רְבוּכָה שֶׁהָיְתָה מַרְבָּה בָּהּ שֶׁמֶן כְּנֶגֶד הַחַלּוֹת וְהָרְקִיקִין, כָּךְ מְפֹרָשׁ בְּמְנָחוֹת (דף פ"ט):

פסוק כח
ויקטר המזבחה. מֹשֶׁה שִׁמֵּשׁ כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּלּוּאִים בְּחָלוּק לָבָן (עבודה זרה ל"ד):
על העלה. אַחַר הָעוֹלָה, וְלֹא מָצִינוּ שׁוּק שֶׁל שְׁלָמִים קָרֵב בְּכָל מָקוֹם חוּץ מִזֶּה:

פסוק לד

צוה ה' לעשת. כָּל שִׁבְעַת הַיָּמִים; וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ, **לעשת** — זֶה מַעֲשֶׂה פָּרָה, **לכפר** — זֶה מַעֲשֵׂה יוֹם הַכִּפּוּרִים, וּלְלַמֵּד שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל טָעוּן פְּרִישָׁה קֹדֶם יוֹם הַכִּפּוּרִים שִׁבְעַת יָמִים, וְכֵן הַכֹּהֵן הַשּׁוֹרֵף אֶת הַפָּרָה (ספרא):

פסוק לה

ולא תמותו. הָא אִם לֹא תַעֲשׂוּ כֵּן הֲרֵי אַתֶּם חַיָּבִים מִיתָה:

פסוק לו

ויעש אהרן ובניו. לְהַגִּיד שִׁבְחָן, שֶׁלֹּא הִטּוּ יָמִין וּשְׂמֹאל:

פרק ט

פסוק א

ויהי ביום השמיני. לַמִּלּוּאִים; הוּא רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן שֶׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן בּוֹ בַּיּוֹם וְנִטַּל עֶשֶׂר עֲטָרוֹת הַשְּׁנוּיוֹת בְּסֵדֶר עוֹלָם:

ולזקני ישראל. לְהַשְׁמִיעָם שֶׁעַל פִּי הַדִּבּוּר אַהֲרֹן נִכְנָס וּמְשַׁמֵּשׁ בְּכְהֻנָּה גְּדוֹלָה וְלֹא יֹאמְרוּ מֵאֵלָיו נִכְנָס (תנחומא):

פסוק ב

קח לך עגל. לְהוֹדִיעַ שֶׁכִּפֵּר לוֹ הַקָּבָ"ה עַל יְדֵי עֵגֶל זֶה עַל מַעֲשֵׂה הָעֵגֶל שֶׁעָשָׂה (שם):

פסוק ד

כי היום ה' נראה אליכם. לְהַשְׁרוֹת שְׁכִינָתוֹ בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם, לְכָךְ קָרְבָּנוֹת הַלָּלוּ בָּאִין חוֹבָה לְיוֹם זֶה:

פסוק ז

קרב אל המזבח. שֶׁהָיָה אַהֲרֹן בּוֹשׁ וְיָרֵא לָגֶשֶׁת, אָמַר לוֹ מֹשֶׁה, לָמָּה אַתָּה בוֹשׁ? לְכָךְ נִבְחַרְתָּ (ספרא):

את חטאתך. עֵגֶל בֶּן בָּקָר:

ואת עלתך. הָאַיִל:

קרבן העם. שְׂעִיר עִזִּים וְעֵגֶל וְכֶבֶשׂ; כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "עֵגֶל" בֶּן שָׁנָה הוּא וּמִכָּאן אַתָּה לָמֵד (שם):

פסוק יא

ואת הבשר ואת העור וגו'. לֹא מָצִינוּ חַטָּאת חִיצוֹנָה נִשְׂרֶפֶת אֶלָּא זוֹ וְשֶׁל מִלּוּאִים, וְכֻלָּן עַל פִּי הַדִּבּוּר:

פסוק יב
וימצאו. לְשׁוֹן הוֹשָׁטָה וְהַזְמָנָה:

פסוק טו
ויחטאהו. עָשָׂהוּ כְּמִשְׁפַּט חַטָּאת:
כראשון. כְּעֵגֶל שֶׁלּוֹ:

פסוק טז
ויעשה כמשפט. הַמְפֹרָשׁ בְּעוֹלַת נְדָבָה בְּוַיִּקְרָא:

פסוק יז
וימלא כפו. הֵיא קֳמִיצָה (שם):
מלבד עלת הבקר. כָּל אֵלֶּה עָשָׂה אַחַר עוֹלַת הַתָּמִיד:

פסוק יט
והמכסה. חֵלֶב הַמְכַסֶּה אֶת הַקֶּרֶב:

פסוק כ
וישימו את החלבים על החזות. לְאַחַר הַתְּנוּפָה נִתְּנָן כֹּהֵן הַמַּנִּיף לְכֹהֵן אַחֵר לְהַקְטִירָם, נִמְצְאוּ הָעֶלְיוֹנִים לְמַטָּה (מנחות ס"ב):

פסוק כב
ויברכם. בִּרְכַּת כֹּהֲנִים — יְבָרֶכְךָ, יָאֵר, יִשָּׂא (סוטה ל"ח):
וירד. מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ:

פסוק כג
ויבא משה ואהרן וגו'. לְמָה נִכְנְסוּ? מָצָאתִי בְּפָרָשַׁת מִלּוּאִים, בְּבַרַיְתָא הַנּוֹסֶפֶת עַל תּוֹרַת כֹּהֲנִים שֶׁלָּנוּ, לְמָה נִכְנַס מֹשֶׁה עִם אַהֲרֹן? לְלַמְּדוֹ עַל מַעֲשֵׂה הַקְּטֹרֶת, אוֹ לֹא נִכְנַס אֶלָּא לְדָבָר אַחֵר? הֲרֵינִי דָן, יְרִידָה וּבִיאָה טְעוּנָה בְּרָכָה, מַה יְּרִידָה מֵעֵין עֲבוֹדָה אַף בִּיאָה מֵעֵין עֲבוֹדָה, הָא לְמָדְתָּ לְמָה נִכְנַס מֹשֶׁה עִם אַהֲרֹן לְלַמְּדוֹ עַל מַעֲשֵׂה הַקְּטֹרֶת; דְּ"אַ כֵּיוָן שֶׁרָאָה אַהֲרֹן שֶׁקֻּרְבוּ כָּל הַקָּרְבָּנוֹת וְנַעֲשׂוּ כָּל הַמַּעֲשִׂים וְלֹא יָרְדָה שְׁכִינָה לְיִשְׂרָאֵל, הָיָה מִצְטַעֵר וְאוֹמֵר, יוֹדֵעַ אֲנִי שֶׁכָּעַס הַקָּבָ"ה עָלַי וּבִשְׁבִילִי לֹא יָרְדָה שְׁכִינָה לְיִשְׂרָאֵל, אָמַר לוֹ לְמֹשֶׁה, מֹשֶׁה אָחִי, כָּךְ עָשִׂיתָ לִי שֶׁנִּכְנַסְתִּי וְנִתְבַּיַּשְׁתִּי? מִיַּד נִכְנַס מֹשֶׁה עִמּוֹ וּבִקְּשׁוּ רַחֲמִים וְיָרְדָה שְׁכִינָה לְיִשְׂרָאֵל (ספרא):
ויצאו ויברכו את העם. אָמְרוּ וְיהִי נֹעַם ה' אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ, יְהִי רָצוֹן שֶׁתִּשְׁרֶה שְׁכִינָה בְּמַעֲשֵׂה יָדֵינוּ; לְפִי שֶׁכָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּלּוּאִים שֶׁהֶעֱמִידוּ מֹשֶׁה לַמִּשְׁכָּן וְשִׁמֵּשׁ בּוֹ וּפֵרְקוֹ בְּכָל יוֹם לֹא שָׁרְתָה בּוֹ שְׁכִינָה, וְהָיוּ יִשְׂרָאֵל נִכְלָמִים וְאוֹמְרִים לְמֹשֶׁה, מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, כָּל

הַטֹּרַח שֶׁטָּרַחְנוּ שֶׁתִּשְׁרֶה שְׁכִינָה בֵּינֵינוּ וְנֵדַע שֶׁנִּתְכַּפֵּר לָנוּ עָוֹן הָעֵגֶל, לְכָךְ אָמַר לָהֶם זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' תַּעֲשׂוּ וְיֵרָא אֲלֵיכֶם כְּבוֹד ה' — אַהֲרֹן אָחִי כְּדַאי וְחָשׁוּב מִמֶּנִּי, שֶׁעַל יְדֵי קָרְבְּנוֹתָיו וַעֲבוֹדָתוֹ תִּשְׁרֶה שְׁכִינָה בָּכֶם וְתֵדְעוּ שֶׁהַמָּקוֹם בָּחַר בּוֹ:

פסוק כד

וירנו. כְּתַרְגּוּמוֹ:

פרק י

פסוק ב

ותצא אש. רַ' אֶלִיעֶזֶר אוֹמֵר לֹא מֵתוּ בְּנֵי אַהֲרֹן אֶלָּא עַל יְדֵי שֶׁהוֹרוּ הֲלָכָה בִּפְנֵי מֹשֶׁה רַבָּן, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר שְׁתוּיֵי יַיִן נִכְנְסוּ לַמִּקְדָּשׁ, תֹּדַע, שֶׁאַחַר מִיתָתָן הִזְהִיר הַנּוֹתָרִים שֶׁלֹּא יִכָּנְסוּ שְׁתוּיֵי יַיִן לַמִּקְדָּשׁ, מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁהָיָה לוֹ בֶּן בַּיִת וְכוּ', כִּדְאִיתָא בְּוַיִּקְרָא רַבָּה:

פסוק ג

הוא אשר דבר וגו'. הֵיכָן דִּבֶּר? וְנֹעַדְתִּי שָׁמָּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִקְדַּשׁ בִּכְבֹדִי (שמות כ"ט), אַל תִּקְרֵי בִּכְבֹדִי אֶלָּא בִּמְכֻבָּדַי; אָמַר לוֹ מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן, אַהֲרֹן אָחִי, יוֹדֵעַ הָיִיתִי שֶׁיִּתְקַדֵּשׁ הַבַּיִת בִּמְיֻדָּעָיו שֶׁל מָקוֹם, וְהָיִיתִי סָבוּר אוֹ בִי אוֹ בְךָ, עַכְשָׁיו רוֹאֶה אֲנִי שֶׁהֵם גְּדוֹלִים מִמֶּנִּי וּמִמְּךָ (ספרא):

וידם אהרן. קִבֵּל שָׂכָר עַל שְׁתִיקָתוֹ, וּמַה שָּׂכָר קִבֵּל? שֶׁנִּתְיַחֵד עִמּוֹ הַדִּבּוּר — שֶׁנֶּאֱמְרָה לוֹ לְבַדּוֹ פָּרָשַׁת שְׁתוּיֵי יַיִן (ויקרא רבה י"ב):

בקרבי. בִּבְחִירַי:

ועל פני כל העם אכבד. כְּשֶׁהַקָּבָ"ה עוֹשֶׂה דִּין בַּצַּדִּיקִים מִתְיָרֵא וּמִתְעַלֶּה וּמִתְקַלֵּס, אִם כֵּן בְּאֵלּוּ, כָּל שֶׁכֵּן בָּרְשָׁעִים; וְכֵן הוּא אוֹמֵר נוֹרָא אֱלֹהִים מִמִּקְדָּשֶׁיךָ (תהלים ס"ח), אַל תִּקְרֵי מִמִּקְדָּשֶׁיךָ אֶלָּא מִמְּקַדָּשֶׁיךָ:

פסוק ד

דד אהרן. עֻזִּיאֵל אָחִי עַמְרָם הָיָה שְׁנָאֲמַר וּבְנֵי קְהָת וְגוֹ' (שמות ו'):

שאו את אחיכם וגו'. כְּאָדָם הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ, הַעֲבֵר אֶת הַמֵּת מִלִּפְנֵי הַכַּלָּה שֶׁלֹּא לְעַרְבֵּב אֶת הַשִּׂמְחָה:

פסוק ה

בכתנתם. שֶׁל מֵתִים; מְלַמֵּד שֶׁלֹּא נִשְׂרְפוּ בִּגְדֵיהֶם אֶלָּא נִשְׁמָתָם, כְּמִין שְׁנֵי חוּטִין שֶׁל אֵשׁ נִכְנְסוּ לְתוֹךְ חָטְמֵיהֶם (ספרא):

פסוק ו

אל תפרעו. אַל תְּגַדְּלוּ שֵׂעָר, מִכָּאן שֶׁאָבֵל אָסוּר בְּתִסְפֹּרֶת, אֲבָל אַתֶּם אַל תְּעַרְבְּבוּ שִׂמְחָתוֹ שֶׁל מָקוֹם (מועד קטן י"ד):

ולא תמתו. הָא אִם תַּעֲשׂוּ תָּמוּתוּ (ספרא):

ואחיכם כל בית ישראל. מִכָּאן שֶׁצָּרְתָן שֶׁל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מֻטֶּלֶת עַל הַכֹּל לְהִתְאַבֵּל בָּהּ (מועד קטן כ"ח):

פסוק ט

יין ושכר. יַיִן דֶּרֶךְ שִׁכְרוּתוֹ (ספרא):

בבאכם אל אהל מועד. אֵין לִי אֶלָּא בְּבֹאָכֶם לַהֵיכָל, בְּגִשְׁתָּם לַמִּזְבֵּחַ מִנַּיִן? נֶאֱמַר כָּאן בִּיאַת אֹהֶל מוֹעֵד וְנֶאֱמַר בְּקִדּוּשׁ יָדַיִם וְרַגְלַיִם בִּיאַת אֹהֶל מוֹעֵד, מַה לְּהַלָּן עֲשָׂה גִישַׁת מִזְבֵּחַ כְּבִיאַת אֹהֶל מוֹעֵד, אַף כָּאן עָשָׂה גִישַׁת מִזְבֵּחַ כְּבִיאַת אֹהֶל מוֹעֵד (שם):

פסוק י

ולהבדיל. כְּדֵי שֶׁתַּבְדִּילוּ בֵּין עֲבוֹדָה קְדוֹשָׁה לִמְחֻלֶּלֶת, הָא לְמַדְתָּ שֶׁאִם עָבַד עֲבוֹדָתוֹ פְּסוּלָה (שם):

פסוק יא

ולהורת. לִמֵּד שֶׁאָסוּר שִׁכּוֹר בְּהוֹרָאָה, יָכוֹל יְהֵא חַיָּב מִיתָה, תַּ"ל אַתָּה וּבָנֶיךָ אִתָּךְ, וְלֹא תָמֻתוּ, כֹּהֲנִים בַּעֲבוֹדָתָם בְּמִיתָה, וְאֵין חֲכָמִים בְּהוֹרָאָתָן בְּמִיתָה (שם):

פסוק יב

הנותרים. מִן הַמִּיתָה, מְלַמֵּד שֶׁאַף עֲלֵיהֶן נִקְנְסָה מִיתָה עַל עָוֹן הָעֵגֶל, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ט'), וּבְאַהֲרֹן הִתְאַנַּף ה' מְאֹד לְהַשְׁמִידוֹ, וְאֵין הַשְׁמָדָה אֶלָּא כִלּוּי בָּנִים, שֶׁנֶּאֱמַר (עמוס ב'), וַאַשְׁמִיד פְּרִיוֹ מִמַּעַל, וּתְפִלָּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה בִּטְלָה מֵהֶן, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ט'), וָאֶתְפַּלֵּל גַּם בְּעֵת אַהֲרֹן בָּעֵת הַהִיא:

קחו את המנחה. אַף עַל פִּי שֶׁאַתֶּם אוֹנְנִין וְקָדְשִׁים אֲסוּרִים לְאוֹנֵן:

את המנחה. זוֹ מִנְחַת שְׁמִינִי וּמִנְחַת נַחְשׁוֹן (ספרא):

ואכלוה מצות. מַה תַּ"ל? לְפִי שֶׁהָיָה מִנְחַת צִבּוּר וּמִנְחַת שָׁעָה וְאֵין כַּיּוֹצֵא בָהּ לְדוֹרוֹת, הֻצְרַךְ לְפָרֵשׁ בָּהּ דִּין שְׁאָר מְנָחוֹת (שם):

פסוק יג

וחק בניך. אֵין לַבָּנוֹת חֹק בַּקֳּדָשִׁים (שם):

כי כן צויתי. בַּאֲנִינוּת יֹאכְלוּהָ (שם; זבחים ק"א):

פסוק יד

ואת חזה התנופה. שֶׁל שַׁלְמֵי צִבּוּר.

תאכלו במקום טהור. וְכִי אֶת הָרִאשׁוֹנִים אָכְלוּ בְּמָקוֹם טָמֵא? אֶלָּא הָרִאשׁוֹנִים שֶׁהֵם קָדְשֵׁי קָדָשִׁים הַזְּקָקִה אֲכִילָתָם בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ, אֲבָל אֵלּוּ אֵין צְרִיכִים תּוֹךְ הַקְּלָעִים אֲבָל צְרִיכִים הֵם לֶאֱכֹל תּוֹךְ מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא טָהוֹר מִלְּכָנֵס שָׁם מְצֹרָעִים; מִכָּאן שֶׁקָּדְשִׁים קַלִּים נֶאֱכָלִין בְּכָל הָעִיר (שם נ"ה):

אתה ובניך ובנתיך. אַתָּה וּבָנֶיךָ בְּחֵלֶק אֲבָל בְּנוֹתֶיךָ לֹא בְחֵלֶק, אֶלָּא אִם תִּתְּנוּ לָהֶם מַתָּנוֹת רַשָּׁאוֹת הֵן לֶאֱכֹל בְּחָזֶה וְשׁוֹק, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא אַף הַבָּנוֹת בְּחֵלֶק? תַּלְמוּד לוֹמַר כִּי חָקְךָ וְחָק בָּנֶיךָ נְתִנוּ — חֹק לַבָּנִים וְאֵין חֹק לַבָּנוֹת (ספרא):

פסוק טו

שוק התרומה וחזה התנופה. לשון אשר הונף ואשר הורם. תנופה מוליך ומביא תרומה מעלה ומוריד. ולמה חלקן הכתוב תרומה בשוק ותנופה בחזה. לא ידענו. ששניהם בהרמה והנפה:

על אשי החלבים. מִכָּאן שֶׁהַחֲלָבִים לְמַטָּה בִּשְׁעַת תְּנוּפָה, וְיִשּׁוּב הַמִּקְרָאוֹת שֶׁלֹּא יַכְחִישׁוּ זֶה אֶת זֶה כְּבָר פֵּרַשְׁתִּי אֶת שִׁלְשָׁתָן בְּצַו אֶת אַהֲרֹן:

פסוק טז

שעיר החטאת. שְׂעִיר מוּסְפֵי רֹאשׁ חֹדֶשׁ; וּשְׁלֹשָׁה שְׂעִירֵי חַטָּאוֹת קָרְבוּ בוֹ בַּיּוֹם, שְׂעִיר עִזִּים וּשְׂעִיר נַחְשׁוֹן וּשְׂעִיר רֹאשׁ חֹדֶשׁ, וּמִכֻּלָּן לֹא נִשְׂרַף אֶלָּא זֶה; וְנֶחְלְקוּ בַּדָּבָר חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, יֵשׁ אוֹמְרִים מִפְּנֵי הַטֻּמְאָה שֶׁנִּגְעָה בוֹ נִשְׂרָף, וְיֵשׁ אוֹמְרִים מִפְּנֵי אֲנִינוּת נִשְׂרָף, לְפִי שֶׁהוּא קָדְשֵׁי דוֹרוֹת, אֲבָל בְּקָדְשֵׁי שָׁעָה סָמְכוּ עַל מֹשֶׁה שֶׁאָמַר לָהֶם בַּמִּנְחָה וְאִכְלוּהָ מַצּוֹת (ספרא; זבחים ק"א):

דרש דרש. שְׁתֵּי דְרִישׁוֹת: מִפְּנֵי מָה נִשְׂרַף זֶה? וּמִפְּנֵי מָה נֶאֱכְלוּ אֵלּוּ? כָּךְ הִיא בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים:

על אלעזר ועל איתמר. בִּשְׁבִיל כְּבוֹדוֹ שֶׁל אַהֲרֹן הָפַךְ פָּנָיו כְּנֶגֶד הַבָּנִים וְכָעַס (ספרא):

לאמר. אָמַר לָהֶם הֲשִׁיבוּנִי עַל דְּבָרַי (שם):

פסוק יז

מדוע לא אכלתם את החטאת במקום הקדש. וְכִי חוּץ לַקֹּדֶשׁ אֲכָלוּהָ, וַהֲלֹא שְׂרָפוּהָ, וּמַה הוּא אוֹמֵר בְּמָקוֹם הַקֹּדֶשׁ, אֶלָּא אָמַר לָהֶם שֶׁמָּא חוּץ לַקְּלָעִים יָצְאָה וְנִפְסְלָה:

כי קדש קדשים הוא. וְנִפְסֶלֶת בְּיוֹצֵא, וְהֵם אָמְרוּ לוֹ לָאו. אָמַר לָהֶם הוֹאִיל וּבְמָקוֹם הַקֹּדֶשׁ הָיְתָה, מַדּוּעַ לֹא אֲכַלְתֶּם אוֹתָהּ:

ואתה נתן לכם לשאת וגו'. שֶׁהַכֹּהֲנִים אוֹכְלִים וּבְעָלִים מִתְכַּפְּרִים:
לשאת את עון העדה. מִכָּאן לָמַדְנוּ שֶׁשְּׂעִיר רֹאשׁ חֹדֶשׁ הָיָה, שֶׁהוּא מְכַפֵּר עַל עָוֹן טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו, שֶׁחַטַּאת שְׂמִינִי וְחַטַּאת נַחְשׁוֹן לֹא לְכַפָּרָה בָּאוּ:

פסוק יח

הן לא הובא וגו'. שֶׁאִלּוּ הוּבָא, הָיָה לָכֶם לְשָׂרְפָהּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ו'), וְכָל חַטָּאת אֲשֶׁר יוּבָא מִדָּמָהּ וְגוֹ' (פסחים פ"ב):
אכל תאכלו אתה. הָיָה לָכֶם לְאָכְלָהּ אַף עַל פִּי שֶׁאַתֶּם אוֹנְנִים:
כאשר צויתי. לָכֶם בַּמִּנְחָה:

פסוק יט

וידבר אהרן. אֵין לְשׁוֹן דִּבּוּר אֶלָּא לְשׁוֹן עַז, שֶׁנֶּאֱמַר וַיְדַבֵּר הָעָם וְגוֹ' (במדבר כ"א), אֶפְשָׁר מֹשֶׁה קָצַף עַל אֶלְעָזָר וְעַל אִיתָמָר וְאַהֲרֹן מְדַבֵּר? הָא יָדַעְתָּ שֶׁלֹּא הָיְתָה אֶלָּא מִדֶּרֶךְ כָּבוֹד; אָמְרוּ: אֵינוֹ בַדִּין שֶׁיְּהֵא אָבִינוּ יוֹשֵׁב וְאָנוּ מְדַבְּרִים לְפָנָיו, וְאֵינוֹ בַדִּין שֶׁיְּהֵא תַלְמִיד מֵשִׁיב אֶת רַבּוֹ; יָכוֹל מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיָה בְּאֶלְעָזָר לְהָשִׁיב? תַּ"ל וַיֹּאמֶר אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֶל אַנְשֵׁי הַצָּבָא וְגוֹמֵר (שם ל"א), הֲרֵי כְּשֶׁרָצָה, דִּבֵּר לִפְנֵי מֹשֶׁה וְלִפְנֵי הַנְּשִׂיאִים, זוֹ מָצָאתִי בְּסִפְרֵי שֶׁל פָּנִים שֵׁנִי:
הן היום הקריבו. מַהוּ אוֹמֵר? אֶלָּא אָמַר לוֹ מֹשֶׁה: שָׁמַעְתָּ זְרַקְתֶּם דָּמָהּ אוֹנְנִין, שֶׁאוֹנֵן שֶׁעָבַד חֹלֶל? אָמַר לוֹ אַהֲרֹן וְכִי הֵם הִקְרִיבוּ שֶׁהֵם הֶדְיוֹטוֹת? אֲנִי הִקְרַבְתִּי שֶׁאֲנִי כֹּהֵן גָּדוֹל וּמַקְרִיב אוֹנֵן (זבחים ק"א):
ותקראנה אתי כאלה. אֲפִלּוּ לֹא הָיוּ הַמֵּתִים בָּנַי, אֶלָּא שְׁאָר קְרוֹבִים שֶׁאֲנִי חַיָּב לִהְיוֹת אוֹנֵן עֲלֵיהֶם כְּאֵלּוּ, כְּגוֹן כָּל הָאֲמוּרִים בְּפָרָשַׁת כֹּהֲנִים שֶׁהַכֹּהֵן מִטַּמֵּא לָהֶם (ספרא).
ואכלתי חטאת. וְאִם אָכַלְתִּי **הייטב וגו'**:
היום. אֲבָל אֲנִינוּת לַיְלָה מֻתָּר, שֶׁאֵין אוֹנֵן אֶלָּא יוֹם קְבוּרָה (ספרא; זבחים ק'):
הייטב בעיני ה'. אִם שָׁמַעְתָּ בְּקָדְשֵׁי שָׁעָה אֵין לְךָ לְהָקֵל בְּקָדְשֵׁי דוֹרוֹת:

פסוק כ

וייטב בעיניו. הוֹדָה וְלֹא בוֹשׁ לוֹמַר לֹא שָׁמַעְתִּי (זבחים ק"א):

פרק יא

פסוק א

אל משה ואל אהרן. לְמֹשֶׁה אָמַר שֶׁיֹּאמַר לְאַהֲרֹן:

לאמר אלהם. אָמַר שֶׁיֹּאמַר לְאֶלְעָזָר וּלְאִיתָמָר; אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא לֵאמֹר לְיִשְׂרָאֵל? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר דַּבְּרוּ אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֲרֵי דִּבּוּר אָמוּר לְיִשְׂרָאֵל, הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם לֵאמֹר אֲלֵהֶם? לַבָּנִים — לְאֶלְעָזָר וּלְאִיתָמָר (ספרא):

פסוק ב

דברו אל בני ישראל. אֶת כֻּלָּם הִשְׁוָה לִהְיוֹת שְׁלוּחִים בְּדִבּוּר זֶה, לְפִי שֶׁהֶחֱשִׁווּ בַּדְּמִימָה וְקִבְּלוּ עֲלֵיהֶם גְּזֵרַת הַמָּקוֹם מֵאַהֲבָה:

זאת החיה. לְשׁוֹן חַיִּים, לְפִי שֶׁיִּשְׂרָאֵל דְּבוּקִים בַּמָּקוֹם וּרְאוּיִין לִהְיוֹת חַיִּים, לְפִיכָךְ הִבְדִּילָם מִן הַטֻּמְאָה וְגָזַר עֲלֵיהֶם מִצְוֹת, וְלָאֻמּוֹת לֹא אָסַר כְּלוּם, מָשָׁל לְרוֹפֵא שֶׁנִּכְנַס לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה כּוֹ' כִּדְאִיתָא בְּמִדְרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא:

זאת החיה. מְלַמֵּד שֶׁהָיָה מֹשֶׁה אוֹחֵז בַּחַיָּה וּמַרְאֶה אוֹתָהּ לְיִשְׂרָאֵל זֹאת תֹּאכְלוּ וְזֹאת לֹא תֹאכְלוּ (חולין מ"ב), אֶת זֶה תֹּאכְלוּ וְגוֹ' (פסוק ט'), אַף בְּשִׂרְצֵי הַמַּיִם אָחַז מִכָּל מִין וָמִין וְהֶרְאָה לָהֶם, וְכֵן בָּעוֹף וְאֶת אֵלֶּה תְּשַׁקְּצוּ מִן הָעוֹף (פסוק י"ג), וְכֵן בַּשָּׁרָצִים וְזֶה לָכֶם הַטָּמֵא (פסוק כ"ט):

זאת החיה ... מכל הבהמה. מְלַמֵּד שֶׁהַבְּהֵמָה בִּכְלַל חַיָּה (ספרא; חולין ע'):

פסוק ג

מפרסת. כְּתַרְגּוּמוֹ סְדִיקָא:

פרסה. פלנט"א בְּלַעַז:

ושסעת שסע. שֶׁמַּבְדֶּלֶת מִלְמַעְלָה וּמִלְמַטָּה בִּשְׁתֵּי צִפָּרְנַיִן, כְּתַרְגּוּמוֹ וּמַטְלְפָן טִלְפִין, שֶׁיֵּשׁ שֶׁפַּרְסוֹתָיו סְדוּקוֹת מִלְמַעְלָה וְאֵין שְׁסוּעוֹת וּמַבְדִּילוֹת לְגַמְרֵי, שֶׁמִּלְמַטָּה מְחֻבָּרוֹת:

מעלת גרה. מַעֲלָה וּמְקִיאָה הָאֹכֶל מִמֵּעֶיהָ וּמַחֲזֶרֶת אוֹתוֹ לְתוֹךְ פִּיהָ לְכָתְשׁוֹ וּלְטָחֳנוֹ הֲדַק:

גרה. כָּךְ שְׁמוֹ; וְיִתָּכֵן לִהְיוֹת מִגְּזֵרַת מַיִם הַנִּגָּרִים (שמואל ב י"ד), שֶׁהוּא נִגָּרַר אַחַר הַפֶּה; וְתַרְגּוּמוֹ פִּשְׁרָא, שֶׁעַל יְדֵי הַגֵּרָה הָאֹכֶל נִפְשָׁר וְנִמּוֹחַ:

בבהמה. תֵּיבָה יְתֵרָה הִיא לְדָרְשָׁה — לְהַתִּיר אֶת הַשַּׁלְיִל הַנִּמְצָא בִּמְעֵי אִמּוֹ (ספרא; חולין ס"ט):

אתה תאכלו. וְלֹא בְּהֵמָה טְמֵאָה, וַהֲלֹא בְּאַזְהָרָה הִיא? אֶלָּא לַעֲבֹר עָלֶיהָ בַּעֲשֵׂה וְלֹא תַעֲשֶׂה (ספרא; זבחים ל"ד):

פסוק ח

מבשרם לא תאכלו. אֵין לִי אֶלָּא אֵלּוּ, שְׁאָר בְּהֵמָה טְמֵאָה שֶׁאֵין לָהּ שׁוּם סִימָן טָהֳרָה מִנַּיִן? אָמַרְתָּ קַל וָחֹמֶר, וּמָה אֵלּוּ שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן קְצָת סִימָנֵי טָהֳרָה אֲסוּרוֹת וְכוּ' (ספרא):

מבשרם. עַל בְּשָׂרָם בְּאַזְהָרָה וְלֹא עַל עֲצָמוֹת וְגִידִין וְקַרְנַיִם וּטְלָפַיִם (שם):

ובנבלתם לא תגעו. יָכוֹל יְהוּ יִשְׂרָאֵל מֻזְהָרִים עַל מַגַּע נְבֵלָה, תַּ"ל אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים וְגוֹ' — כֹּהֲנִים מֻזְהָרִין וְאֵין יִשְׂרָאֵל מֻזְהָרִין — קַל וָחֹמֶר מֵעַתָּה: וּמַה טֻמְאַת מֵת חֲמוּרָה לֹא הִזְהִיר בָּהּ אֶלָּא כֹּהֲנִים, טֻמְאַת נְבֵלָה קַלָּה לֹא כָל שֶׁכֵּן, וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר לֹא תִגָּעוּ? בָּרֶגֶל (שם; ראש השנה ט"ז):

פסוק ט

סנפיר. אֵלּוּ שָׁשָׁט בָּהֶם (חולין נ"ט):

קשקשת. אֵלּוּ קְלִפִּין הַקְּבוּעִים בּוֹ (כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א י"ז), וְשִׁרְיוֹן קַשְׂקַשִּׂים הוּא לָבוּשׁ):

פסוק י

שרץ. בְּכָל מָקוֹם מַשְׁמָעוֹ דָּבָר נָמוּךְ שֶׁרוֹחֵשׁ וְנָד עַל הָאָרֶץ:

פסוק יא

ושקץ יהיו. לֶאֱסֹר אֶת עֵרוּבֵיהֶן אִם יֵשׁ בָּהֶם בְּנוֹתָן טַעַם (ספרא):

מבשרם. אֵינוֹ מוּזְהָר עַל הַסְּנַפִּירִים וְעַל הָעֲצָמוֹת (שם):

ואת נבלתם תשקצו. לְרַבּוֹת יַבְחוּשִׁין שֶׁסְּנָנָן; יַבְחוּשִׁין מושיירונ"ש בלע"ז (חולין ס"ז):

פסוק יב

כל אשר אין לו וגו'. מַה תַּ"ל? שֶׁיָּכוֹל אֵין לִי שֶׁיִּהְיֶה מֻתָּר אֶלָּא הַמַּעֲלֶה סִימָנִין שֶׁלּוֹ לַיַּבָּשָׁה, הִשְׁרָן בַּמַּיִם מִנַּיִן? תַּ"ל כֹּל אֲשֶׁר אֵין לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת בַּמַּיִם, הָא אִם הָיוּ לוֹ בַּמַּיִם אַף עַל פִּי שֶׁהִשְׁרָן בַּעֲלִיָּתוֹ מֻתָּר (ספרא):

פסוק יג

לא יאכלו. לְחַיֵּב אֶת הַמַּאֲכִילָן לִקְטַנִּים, שֶׁכָּךְ מַשְׁמָעוֹ לֹא יְהוּ נֶאֱכָלִין עַל יָדָךְ, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא לְאָסְרָן בַּהֲנָאָה? תַּ"ל לֹא תֹאכְלוּם — בַּאֲכִילָה אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה מֻתָּרִין; כָּל עוֹף שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ לְמִינָהּ, לְמִינוֹ, לְמִינֵהוּ, יֵשׁ בְּאוֹתוֹ הַמִּין שֶׁאֵין דּוֹמִין זֶה לָזֶה לֹא בְּמַרְאֵיהֶם וְלֹא בִּשְׁמוֹתָם וְכֻלָּן מִין אֶחָד:

פסוק טז

הנץ. אשפר"וויר:

פסוק יז

שלך. פֵּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זֶה הַשּׁוֹלֶה דָּגִים מִן הַיָּם, וְזֶה שֶׁתִּרְגֵּם אֻנְקְלוֹס וְשָׁלֵי נוּנָא (חולין ס"ג):

כוס וינשוף. הֵם צוא"טש הַצּוֹעֲקִים בַּלַּיְלָה, וְיֵשׁ לָהֶם לְסָתוֹת כְּאָדָם, וְעוֹד אַחֵר דּוֹמֶה לוֹ שֶׁקּוֹרִין יי"בו:

פסוק יח

תנשמת. הִיא קלב"א ש"וריץ, וְדוֹמָה לְעַכְבָּר הַפּוֹרַחַת בַּלַּיְלָה, וְתִנְשָׁמָת הָאָמוּרָה בַּשְּׁרָצִים הִיא דּוֹמָה לָהּ וְאֵין לָהּ עֵינַיִם, וְקוֹרִין לָהּ טלפ"א:

פסוק יט

החסידה. זוֹ דַּיָּה לְבָנָה, ציגוני"א, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ חֲסִידָה? שֶׁעוֹשָׂה חֲסִידוּת עִם חֲבֵרוֹתֶיהָ בִּמְזוֹנוֹת (שם):

האנפה. הִיא דַּיָּה רַגְזָנִית, וְנִרְאֶה לִי שֶׁקּוֹרִין אוֹתוֹ הי"רון:

הדוכיפת. תַּרְנְגוֹל הַבָּר, וְכַרְבָּלְתּוֹ כְּפוּלָה, וּבְלַעַז הרופ"א, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ דּוּכִיפַת? שֶׁ"הוֹדוֹ כָּפוּת" וְזוֹ הִיא כַּרְבָּלְתּוֹ, וְנִגַּר טוּרָא נִקְרָא עַל שֵׁם מַעֲשָׂיו, כְּמוֹ שֶׁפֵּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמַסֶּכֶת גִּטִּין בְּפֶרֶק מִי שֶׁאָחַז (גיטין דף ס"ח):

פסוק כ

שרץ העוף. הֵם הַדַּקִּים הַנִּמּוּכִים הָרוֹחֲשִׁין עַל הָאָרֶץ, כְּגוֹן זְבוּבִים וּצְרָעִין וְיַתּוּשִׁין וַחֲגָבִים:

פסוק כא

על ארבע. עַל אַרְבַּע רַגְלַיִם:

ממעל לרגליו. סָמוּךְ לְצַוָּארוֹ יֵשׁ לוֹ כְּמִין שְׁתֵּי רַגְלַיִם לְבַד אַרְבַּע רַגְלָיו, וּכְשֶׁרוֹצֶה לָעוּף וְלִקְפֹּץ מִן הָאָרֶץ מִתְחַזֵּק בְּאוֹתָן שְׁנֵי כְרָעַיִם וּפוֹרֵחַ, וְיֵשׁ הַרְבֵּה — כְּאוֹתָן שֶׁקּוֹרִין לנגו"שטא — אֲבָל אֵין אָנוּ בְקִיאִין בָּהֶן, שֶׁאַרְבָּעָה סִימָנֵי טָהֳרָה נֶאֶמְרוּ בָהֶם אַרְבַּע רַגְלַיִם וְאַרְבַּע כְּנָפַיִם וְקֶרְסוּלִין — אֵלּוּ כְּרָעַיִם הַכְּתוּבִים כָּאן — וּכְנָפָיו חוֹפִין אֶת רֻבּוֹ, וְכָל סִימָנִין הַלָּלוּ מְצוּיִים בְּאוֹתָן שֶׁבֵּינוֹתֵינוּ, אֲבָל יֵשׁ שֶׁרֹּאשָׁן אָרֹךְ וְיֵשׁ שֶׁאֵין לָהֶם זָנָב, וְצָרִיךְ שֶׁיְּהֵא שְׁמוֹ חָגָב, וּבָזֶה אֵין אָנוּ יוֹדְעִים לְהַבְדִּיל בֵּינֵיהֶן:

פסוק כג

וכל שרץ העוף וגו'. בָּא וְלִמֵּד שֶׁאִם יֵשׁ לוֹ חֻמֵּשׁ טָהוֹר (ספרא):

פסוק כד

ולאלה. הָעֲתִידִין לֵאָמֵר בָּעִנְיָן לְמַטָּה.

תטמאו. כְּלוֹמַר בִּנְגִיעָתָם יֵשׁ טֻמְאָה:

פסוק כה

וכל הנשא מנבלתם. כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמְרָה טֻמְאַת מַשָּׂא, חֲמוּרָה מִטֻּמְאַת מַגָּע, שֶׁהִיא טְעוּנָה כִּבּוּס בְּגָדִים (ספרא):

פסוק כו

מפרסת פרסה ושסע איננה שסעת. כְּגוֹן גָּמָל, שֶׁפַּרְסָתוֹ סְדוּקָה לְמַעְלָה אֲבָל לְמַטָּה הִיא מְחֻבֶּרֶת, כָּאן לְמֶדְךָ שֶׁנִּבְלַת בְּהֵמָה טְמֵאָה מְטַמְּאָה, וּבָעִנְיָן שֶׁבְּסוֹף הַפָּרָשָׁה פֵּרַשׁ עַל בְּהֵמָה טְהוֹרָה:

פסוק כז

על כפיו. כְּגוֹן כֶּלֶב וְדֹב וְחָתוּל:

טמאים הם לכם. לְמַגָּע:

פסוק כט

וזה לכם הטמא. כָּל טֻמְאוֹת הַלָּלוּ אֵינָן לְאִסּוּר אֲכִילָה אֶלָּא לְטַמְּאָה מַמָּשׁ — לִהְיוֹת טָמֵא בְּמַגָּעָן, וְנֶאֱסָר לֶאֱכֹל תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים וְלִכָּנֵס בַּמִּקְדָּשׁ:

החלד. מוש"טילא:

והצב. פויי"ט שָׁדוּמָה לְצָפַרְדֵּעַ:

פסוק ל

אנקה. הרי"ון:

הלטאה. לישרד"ה:

חמט. לימצ"א:

תנשמת. טל"פא:

פסוק לב

במים יובא. וְאַף לְאַחַר טְבִילָתוֹ טָמֵא הוּא לִתְרוּמָה:

עד הערב. וְאַחַ"כ **וטהר** בְּהַעֲרֶב הַשֶּׁמֶשׁ:

פסוק לג

אל תוכו. אֵין כְּלִי חֶרֶס מִטַּמֵּא אֶלָּא מֵאֲוִירוֹ (חולין כ"ד):

כל אשר בתוכו יטמא. הַכְּלִי חוֹזֵר וּמְטַמֵּא מַה שֶּׁבַּאֲוִירוֹ:

ואתו תשברו. לְמֵד שֶׁאֵין לוֹ טָהֳרָה בַּמִּקְוֶה:

פסוק לד

מכל האכל אשר יאכל. מוּסָב עַל מִקְרָא הָעֶלְיוֹן: "כל אשר בתוכו יטמא מִכָּל הָאֹכֶל אֲשֶׁר יֵאָכֵל" אֲשֶׁר בָּאוּ עָלָיו מַיִם וְהוּא בְּתוֹךְ כְּלִי חֶרֶס הַטָּמֵא יִטְמָא (וְכֵן כָּל מַשְׁקֶה אֲשֶׁר יִשָּׁתֶה בְּכָל כְּלִי וְהוּא בְּתוֹךְ כְּלִי חֶרֶס הַטָּמֵא יִטְמָא). לְמַדְנוּ מִכָּאן דְּבָרִים הַרְבֵּה, לְמַדְנוּ שֶׁאֵין אֹכֶל מֻכְשָׁר וּמִתְקַבֵּל לְקַבֵּל טֻמְאָה עַד שֶׁיִּבָּאוּ עָלָיו מַיִם פַּעַם אַחַת, וּמִשֶּׁבָּאוּ עָלָיו מַיִם פַּעַם אַחַת מְקַבֵּל טֻמְאָה לְעוֹלָם וַאֲפִלּוּ נָגוּב, וְהַיַּיִן וְהַשֶּׁמֶן וְכָל הַנִּקְרָא מַשְׁקֶה מַכְשִׁיר זְרָעִים

לְטַמְּאָה כַּמַּיִם, שֶׁכָּךְ יֵשׁ לִדְרֹשׁ הַמִּקְרָא: אֲשֶׁר יָבֹא עָלָיו מַיִם אוֹ כָל מַשְׁקֶה אֲשֶׁר יִשָּׁתֶה בְּכָל כְּלִי, יִטְמָא הָאֹכֶל, וְעוֹד לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ מִכָּאן שֶׁאֵין וְלַד הַטֻּמְאָה מְטַמֵּא כֵּלִים שֶׁכָּךְ שָׁנִינוּ (פסחים פ'), יָכוֹל יְהוּ כָל הַכֵּלִים מִטַּמְּאִין מֵאֲוִיר כְּלִי חֶרֶס תַּ"ל כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא מִכָּל הָאֹכֶל — אֹכֶל (וּמַשְׁקֶה) מִטַּמֵּא מֵאֲוִיר כְּלִי חֶרֶס וְאֵין כָּל הַכֵּלִים מִטַּמְּאִין מֵאֲוִיר כְּלִי חֶרֶס — לְפִי שֶׁהַשֶּׁרֶץ אַב הַטֻּמְאָה וְהַכְּלִי שֶׁנִּטְמָא מִמֶּנּוּ וְלַד הַטֻּמְאָה, לְפִיכָךְ אֵינוֹ חוֹזֵר וּמְטַמֵּא כֵּלִים שֶׁבְּתוֹכוֹ, וְלָמַדְנוּ עוֹד שֶׁהַשֶּׁרֶץ שֶׁנִּפַּל לַאֲוִיר הַתַּנּוּר וְהַפַּת בְּתוֹכוֹ וְלֹא נָגַע הַשֶּׁרֶץ בַּפַּת, הַתַּנּוּר רִאשׁוֹן וְהַפַּת שְׁנִיָּה, וְלֹא נֹאמַר רוֹאִין אֶת הַתַּנּוּר כְּאִלּוּ מָלֵא טֻמְאָה וּתְהֵא הַפַּת תְּחִלָּה, שֶׁאִם אַתָּה אוֹמֵר כֵּן, לֹא נִתְמַעֲטוּ כָל הַכֵּלִים מִלְּטַמֵּא מֵאֲוִיר כְּלִי חֶרֶס, שֶׁהֲרֵי טֻמְאָה עַצְמָהּ נִגְעָה בָּהֶן מִגַּבָּן, וְלָמַדְנוּ עוֹד עַל בִּיאַת מַיִם שֶׁאֵינָהּ מַכְשֶׁרֶת זְרָעִים אֶלָּא אִם כֵּן נָפְלוּ עֲלֵיהֶן מִשֶּׁנִּתְלַשּׁוּ, שֶׁאִם אַתָּה אוֹמֵר מְקַבְּלִין הֶכְשֵׁר בְּמֻחְבָּר, אֵין לְךָ שֶׁלֹּא בָאוּ עָלָיו מַיִם, וּמַהוּ אוֹמֵר אֲשֶׁר יָבֹא עָלָיו מַיִם? וְלָמַדְנוּ עוֹד שֶׁאֵין אֹכֶל מִטַּמֵּא אֲחֵרִים אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ בּוֹ כַּבֵּיצָה, שֶׁנֶּאֱמַר אֲשֶׁר "יֵאָכֵל" — אֹכֶל הַנֶּאֱכָל בְּבַת אֶחָת, וְשִׁעֲרוּ חֲכָמִים אֵין בֵּית הַבְּלִיעָה מַחֲזִיק יוֹתֵר מִבֵּיצַת תַּרְנְגֹלֶת (ספרא; יומא פ'):

פסוק לה

תנור וכירים. כֵּלִים הַמְּטֻלְטָלִין הֵם, וְהֵן שֶׁל חֶרֶס וְיֵשׁ לָהֶן תָּוֶךְ, וְשׂוֹפֶת עַל נָקֵב הֶחָלָל אֶת הַקְּדֵרָה, וּשְׁנֵיהֶם פִּיהֶם לְמַעְלָה:

יתץ. שֶׁאֵין לִכְלֵי חֶרֶס טָהֳרָה בִּטְבִילָה:

וטמאים יהיו לכם. שֶׁלֹּא תֹּאמַר מְצַוֶּה אֲנִי לְנַתְּצָם, תַּלְמוּד לוֹמַר וּטְמֵאִים יִהְיוּ לָכֶם — אִם רָצָה לְקַיְּמָן בְּטֻמְאָתָן רַשַּׁאי:

פסוק לו

אך מעין ובור מקוה מים. הַמְחַבְּרִים לַקַּרְקַע אֵין מְקַבְּלִין טֻמְאָה, וְעוֹד יֵשׁ לְךָ לִלְמֹד, **יהיה טהור** — הַטּוֹבֵל בָּהֶם מְטֻמְאָתוֹ:

ונגע בנבלתם יטמא. אֲפִלּוּ הוּא בְּתוֹךְ מַעְיָן וּבוֹר וְנוֹגֵעַ בְּטֻמְאָתָם יִטְמָא; שֶׁלֹּא תֹּאמַר קַל וָחֹמֶר: אִם מְטַהֵר אֶת הַטְּמֵאִים מְטַמְּאָתָם קַל וָחֹמֶר שֶׁיְּצִיל אֶת הַטָּהוֹר מִלְּטַמֵּא לְכָךְ נֶאֱמַר וְנֹגֵעַ בְּנִבְלָתָם יִטְמָא (נדרים ע"ה):

פסוק לז

זרע זרוע. זְרִיעָה שֶׁל מִינֵי זֶרַע‍וֹנִין; זֵרוּעַ שֵׁם דָּבָר הוּא, כְּמוֹ וְיִתְּנוּ לָנוּ מִן הַזֵּרֹעִים (דניאל א'):

טהור הוא. לְמֶדְךָ הַכָּתוּב שֶׁלֹּא הֶכְשֵׁר וְנִתְקַן לִקְרוֹת אֹכֶל לְקַבֵּל טֻמְאָה עַד שֶׁיָּבֹאוּ עָלָיו מָיִם:

פסוק לח

וכי יתן מים על זרע. לְאַחַר שֶׁנִּתְלַשׁ, שֶׁאִם תֹּאמַר יֵשׁ הֶכְשֵׁר בִּמְחֻבָּר, אֵין לְךָ זֶרַע שֶׁלֹּא הֶכְשֵׁר (חולין קי"ח):

מים על זרע. בֵּין מַיִם בֵּין שְׁאָר מַשְׁקִין, בֵּין הֵם עַל הַזֶּרַע בֵּין זֶרַע נוֹפֵל לְתוֹכָן, הַכֹּל נִדְרָשׁ בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים:

ונפל מנבלתם עליו. אַף מִשֶּׁנִּגַּב מִן הַמַּיִם, שֶׁלֹּא הִקְפִּידָה תוֹרָה אֶלָּא לִהְיוֹת עָלָיו שֵׁם אֹכֶל, וּמִשֶּׁיָּרַד לוֹ הֶכְשֵׁר קִבָּלַת טֻמְאָה פַּעַם אַחַת, שׁוּב אֵינוֹ נֶעֱקָר הֵימֶנּוּ:

פסוק לט

בנבלתה. וְלֹא בָּעֲצָמוֹת וְגִידִין וְלֹא בַקְּרָנַיִם וּטְלָפַיִם וְלֹא בָּעוֹר (ספרא):

פסוק מ

והנשא את נבלתה. חֲמוּרָה טֻמְאַת מַשָּׂא מִטֻּמְאַת מַגָּע, שֶׁהַנּוֹשֵׂא מְטַמֵּא בְּגָדִים, וְהַנּוֹגֵעַ אֵין בְּגָדָיו טְמֵאִין, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר בּוֹ יְכַבֵּס בְּגָדָיו:

והאכל מנבלתה. יָכוֹל תְּטַמְּאֶנּוּ אֲכִילָתוֹ? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר בְּנִבְלַת עוֹף טָהוֹר (ויקרא כ"ב) "נְבֵלָה וּטְרֵפָה לֹא יֹאכַל לְטָמְאָה בָהּ", בָּהּ — אוֹתָהּ מְטַמֵּא בְּגָדִים בַּאֲכִילָתָהּ וְאֵין נִבְלַת בְּהֵמָה מְטַמָּא בְּגָדִים בַּאֲכִילָתָהּ בְּלֹא מַשָּׂא, כְּגוֹן אִם תְּחָבָהּ לוֹ חֲבֵרוֹ בְּבֵית הַבְּלִיעָה, אִם כֵּן מַה תַּ"ל? לִתֵּן שִׁעוּר לַנּוֹשֵׂא וְלַנּוֹגֵעַ כְּדֵי אֲכִילָה, וְהוּא כַּזַּיִת (ספרא; נדה מ"ב):

וטמא עד הערב. אַף עַל פִּי שֶׁטָּבַל צָרִיךְ הַעֲרֵב שֶׁמֶשׁ:

פסוק מא

השרץ על הארץ. לְהוֹצִיא אֶת הַיִּתּוּשִׁין שֶׁבַּכְּלִיסִין וְשֶׁבַּפּוֹלִין, וְאֶת הַזִּיזִין שֶׁבָּעֲדָשִׁים, שֶׁהֲרֵי לֹא שָׁרְצוּ עַל הָאָרֶץ אֶלָּא בְּתוֹךְ הָאֹכֶל, אֲבָל מִשֶּׁיְּצָאוּ לָאֲוִיר וְשָׁרְצוּ הֲרֵי נֶאֱסְרוּ (ספרא; חולין ס"ז):

לא יאכל. לְחַיֵּב עַל הַמַּאֲכִיל כָּאוֹכֵל; וְאֵין קָרוּי שֶׁרֶץ אֶלָּא דָּבָר נָמוּךְ, קְצַר רַגְלַיִם, שֶׁאֵינוֹ נִרְאֶה אֶלָּא כְּרוֹחֵשׁ וְנָד:

פסוק מב

הולך על גחון. זֶה נָחָשׁ, וּלְשׁוֹן גָּחוֹן שְׁחִיָּה, שֶׁהוֹלֵךְ שַׁח וְנוֹפֵל עַל מֵעָיו:

כל הולך. לְהָבִיא הַשַּׁלְשׁוּלִין וְאֶת הַדּוֹמָה לַדּוֹמָה:

הולך על ארבע. זֶה עַקְרָב:

כל. לְהָבִיא אֶת הַחִפּוּשִׁית, אשקר"בוט בְּלַעַז, וְאֶת הַדּוֹמָה לַדּוֹמָה:

מרבה רגלים. זֶה נָדִל, שֶׁרֶץ שֶׁיֵּשׁ לוֹ רַגְלַיִם מֵרֹאשׁוֹ וְעַד זְנָבוֹ לְכָאן וּלְכָאן, וְקוֹרִין צינטפי"דש (ספרא):

פסוק מג

אל תשקצו. בַּאֲכִילָתָן, שֶׁהֲרֵי כִּתִּיב נַפְשֹׁתֵיכֶם וְאֵין שִׁקּוּץ נֶפֶשׁ בְּמַגָּע, וְכֵן וְלֹא תְטַמְּאוּ בַּאֲכִילָתָם:

ונטמתם בם. אִם אַתֶּם מְטַמְּאִין בָּהֶם בָּאָרֶץ, אַף אֲנִי מְטַמֵּא אֶתְכֶם בְּעוֹלָם הַבָּא וּבִישִׁיבַת מַעְלָה (יומא ל"ט):

פסוק מד

כי אני ה' אלהיכם. כְּשֵׁם שֶׁאֲנִי קָדוֹשׁ שֶׁאֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם, כָּךְ וְהִתְקַדִּשְׁתֶּם — קַדְּשׁוּ עַצְמְכֶם לְמַטָּה:

והייתם קדשים. לְפִי שֶׁאֲנִי אֲקַדֵּשׁ אֶתְכֶם לְמַעְלָה וּבָעוֹלָם הַבָּא:

ולא תטמאו וגו'. לַעֲבֹר עֲלֵיהֶם בְּלָאוִין הַרְבֵּה, וְכָל לָאו מַלְקוּת, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ בַּתַּלְמוּד (מכות ט"ז:), אָכַל פּוּטִיתָא לוֹקֶה אַרְבַּע, נְמָלָה לוֹקֶה חָמֵשׁ, צְרָעָה לוֹקֶה שֵׁשׁ:

פסוק מה

כי אני ה' המעלה אתכם. עַל מְנָת שֶׁתְּקַבְּלוּ מִצְוֹתַי הֶעֱלֵיתִי אֶתְכֶם: דָּבָר אַחֵר, כִּי אֲנִי ה' הַמַּעֲלֶה אֶתְכֶם: בְּכָלָן כְּתִיב "הוֹצֵאתִי" וְכָאן כְּתִיב "הַמַּעֲלֶה", תָּנָא דְּבֵי רַ' יִשְׁמָעֵאל אִלְמָלֵי לֹא הֶעֱלֵיתִי אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם אֶלָּא בִּשְׁבִיל שֶׁאֵין מִטַּמְּאִין בִּשְׁרָצִים כִּשְׁאָר אֻמּוֹת דַּיָּם, וּמַעֲלִיּוּתָא הִיא גַּבַּיְהוּ, זֶהוּ לְשׁוֹן מַעֲלָה:

פסוק מז

להבדיל. לֹא בִּלְבַד הַשּׁוֹנָה, אֶלָּא שֶׁתְּהֵא יוֹדֵעַ וּמַכִּיר וּבָקִי בָּהֶן (ספרא):

בין הטמא ובין הטהר. צָרִיךְ לוֹמַר בֵּין חָמוֹר לְפָרָה, וַהֲלֹא כְּבָר מְפֹרָשִׁים הֵם? אֶלָּא בֵּין טְמֵאָה לְךָ לִטְהוֹרָה לְךָ — בֵּין נִשְׁחַט חֶצְיוֹ שֶׁל קָנֶה לְנִשְׁחַט רֻבּוֹ:

ובין החיה הנאכלת. צָרִיךְ לוֹמַר בֵּין צְבִי לְעָרוֹד וַהֲלֹא כְּבָר מְפֹרָשִׁים הֵם? אֶלָּא בֵּין שֶׁנּוֹלְדוּ בָהּ סִימָנֵי טְרֵפָה כְּשֵׁרָה לְנוֹלְדוּ בָהּ סִימָנֵי טְרֵפָה פְּסוּלָה (ספרא):

פרק יב

פסוק ב

אשה כי תזריע. אָ"רַ שִׁמְלַאי: כְּשֵׁם שֶׁיְּצִירָתוֹ שֶׁל אָדָם אַחַר כָּל בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף בְּמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית, כָּךְ תּוֹרָתוֹ נִתְפָּרְשָׁה אַחַר תּוֹרַת בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף (ויקרא רבה יד):

כי תזריע. לְרִבּוֹת שֶׁאָפְלוּ יְלָדָתוּ מְחוּי — שֶׁנִּמְחָה וְנַעֲשָׂה כְּעֵין זֶרַע — אִמּוֹ טְמֵאָה לֵידָה (נדה כ"ז):

כימי נדת דותה תטמא. כְּסֵדֶר כָּל טֻמְאָה הָאֲמוּרָה בְּנִדָּה מִטַּמְּאָה בְּטֻמְאַת לֵידָה, וַאֲפִלּוּ נִפְתַּח הַקֶּבֶר בְּלֹא דָם (שם כ"א):

דותה. לְשׁוֹן דֶּבֶר הַזָּב מִגּוּפָהּ; לְשׁוֹן אַחֵר לְשׁוֹן מַדְוֶה וְחֹלִי, שֶׁאֵין אִשָּׁה רוֹאָה דָם שֶׁלֹּא תֶּחֱלֶה וְרֹאשָׁהּ וְאֵבָרֶיהָ כְּבֵדִין עָלֶיהָ (שם ט'):

פסוק ד

תשב. אֵין תֵּשֵׁב אֶלָּא לְשׁוֹן עַכָּבָה, כְּמוֹ וַתֵּשְׁבוּ בְקָדֵשׁ (דברים א'), וַיֵּשֶׁב בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא (בראשית י"ג):

בדמי טהרה. אַע"פִּי שֶׁרוֹאָה טְהוֹרָה:

בדמי טהרה. לֹא מַפִּיק ה"א, וְהוּא שֵׁם דָּבָר כְּמוֹ טֹהַר:

ימי טהרה. מַפִּיק ה"א — יְמֵי טֹהַר שֶׁלָּהּ:

בכל קדש. לְרַבּוֹת אֶת הַתְּרוּמָה, לְפִי שֶׁזּוֹ טְבוּלַת יוֹם אֶרֶץ, שֶׁטְּבִילָה לְסוֹף שִׁבְעָה וְאֵין שִׁמְשָׁהּ מַעֲרִיב לְטַהֲרָהּ עַד שְׁקִיעַת הַחַמָּה שֶׁל יוֹם אַרְבָּעִים שֶׁלְּמָחָר תָּבִיא אֶת כַּפָּרַת טָהֳרָתָהּ:

לא תגע. אַזְהָרָה לָאוֹכֵל וְכוֹ' כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בִּיבָמוֹת (דף ע"ה):

פסוק ז

והקריבו. לִמֶּדְךָ שֶׁאֵין מְעַכְּבָהּ לֶאֱכֹל בְּקָדָשִׁים אֶלָּא אֶחָד מֵהֶם, וְאֵי זֶה הוּא? זֶה חַטָּאת, שֶׁנֶּאֱמַר וְכִפֶּר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן וְטָהֵרָה, מִי שֶׁהוּא בָא לְכַפֵּר, בּוֹ הַטָּהֳרָה תְּלוּיָה:

וטהרה. מִכְּלָל שֶׁעַד כָּאן קְרוּיָה טְמֵאָה:

פסוק ח

אחד לעלה ואחד לחטאת. לֹא הִקְדִּימָהּ הַכָּתוּב אֶלָּא לְמַקְרָאֵהּ, אֲבָל לְהַקְרָבָה חַטָּאת קוֹדֶם לָעוֹלָה, כָּךְ שָׁנִינוּ בִּזְבָחִים בְּפֶרֶק כָּל הַתָּדִיר (זבחים צ ע"א):

פרק יג

פסוק ב

שאת או ספחת וגו'. שְׁמוֹת נְגָעִים הֵם וּלְבָנוֹת זוֹ מִזּוֹ:

בהרת. חֲבַרְבּוּרוֹת, טיי"א בְּלַעַז, וְכֵן בָּהִיר הוּא בַּשְּׁחָקִים (איוב ל"ז):

אל אהרן וגו'. גְּזֵרַת הַכָּתוּב הִיא שֶׁאֵין טֻמְאַת נְגָעִים וְטָהֳרָתָן אֶלָּא עַל פִּי כֹּהֵן (ספרא):

פסוק ג

הפך לבן. מִתְּחִלָּה שָׂחֹר וְהֶפֵךְ לְלָבָן בְּתוֹךְ הַנֶּגַע; וּמִעוּט שֵׂעָר שְׁנַיִם:

עמק מעור בשרו. כָּל מַרְאֵה לָבָן עָמֹק הוּא, כְּמַרְאֵה חַמָּה עֲמֻקָּה מִן הַצֵּל:

וטמא אתו. יֹאמַר לוֹ טָמֵא אַתָּה, שֶׁשִּׁעֵר לְבָן סִימָן טֻמְאָה הוּא גְּזֵרַת הַכָּתוּב:

פסוק ד

ועמק אין מראה. לֹא יָדַעְתִּי פֵּרוּשׁוֹ:

והסגיר. יַסְגִּירֶנּוּ בְּבַיִת אֶחָד וְלֹא יִרְאֶה עַד סוֹף הַשָּׁבוּעַ וְיוֹכִיחוּ סִימָנִים עָלָיו:

פסוק ה

בעיניו. בְּמַרְאֵהוּ וּבְשִׁעוּרוֹ הָרִאשׁוֹן:

והסגירו ... שנית. הָא אִם פָּשָׂה בְּשָׁבוּעַ רִאשׁוֹן, טָמֵא מֻחְלָט:

פסוק ו

כהה. הָכְהָה מִמַּרְאִיתוֹ, הָא אִם עָמַד בְּמַרְאִיתוֹ אוֹ פָּשָׂה טָמֵא:

מספחת. שֵׁם נֶגַע טָהוֹר:

וכבס בגדיו וטהר. הוֹאִיל וְנִזְקַק לְהִסָּגֵר נִקְרָא טָמֵא וְצָרִיךְ טְבִילָה:

פסוק ח

וטמאו הכהן. וּמִשֶּׁטִּמְאוֹ הֲרֵי הוּא מֻחְלָט, וְזָקוּק לְצִפָּרִים וּלְתִגְלַחַת וּלְקָרְבָּן הָאָמוּר בְּפָרָשַׁת זֹאת תִּהְיֶה:

צרעת הוא. הַמִּסְפַּחַת הַזֹּאת:

צרעת. לְשׁוֹן נְקֵבָה. **נגע**. לְשׁוֹן זָכָר:

פסוק י

ומחית. שינמי"נט בְּלַעַז, שֶׁנָּהְפַּךְ מִקְצַת הַלֶּבֶן שֶׁבְּתוֹךְ הַשְּׂאֵת לְמַרְאֵה בָּשָׂר, אַף הִיא סִימָן טֻמְאָה — שֵׂעָר לָבָן בְּלֹא מִחְיָה וּמִחְיָה בְּלֹא שֵׂעָר לָבָן — וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נֶאֱמְרָה מִחְיָה אֶלָּא בַּשְּׂאֵת, אַף בְּכָל הַמַּרְאוֹת וְתוֹלְדוֹתֵיהֶן הוּא סִימָן טֻמְאָה:

פסוק יא

צרעת נושנת הוא. מַכָּה יְשָׁנָה הִיא תַּחַת הַמִּחְיָה, וְחַבּוּרָה זוֹ נִרְאֵית בְּרִיאָה לְמַעְלָה וְתַחְתֶּיהָ מְלֵאָה לֵחָה — שֶׁלֹּא תֹאמַר הוֹאִיל וְעָלְתָה מִחְיָה אֲטַהֲרֶנָּה:

פסוק יב

מראשו. שֶׁל אָדָם **ועד רגליו**:

לכל מראה עיני הכהן. פָּרַט לְכֹהֵן שֶׁחָשַׁךְ מְאוֹרוֹ (ספרא):

פסוק יד

וביום הראות בו בשר חי. אִם צָמְחָה בּוֹ מִחְיָה הֲרֵי כְּבָר פֵּרַשׁ שֶׁהַמִּחְיָה סִימָן טֻמְאָה? אֶלָּא הֲרֵי שֶׁהָיָה הַנֶּגַע בְּאֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה רָאשֵׁי אֵבָרִים שֶׁאֵין מִטַּמְּאִין מִשּׁוּם מִחְיָה — לְפִי שֶׁאֵין נִרְאֶה הַנֶּגַע כֻּלּוֹ כְּאֶחָד, שֶׁשּׁוֹפְעִין אֵילָךְ וְאֵילָךְ (נגעים פ"ו; קידושין כ"ה)

— וְחָזַר רֹאשׁ הָאֵבֶר וְנִתְגַּלָּה שִׁפּוּעוֹ עַל יְדֵי שֶׁמָּן, כְּגוֹן שֶׁהִבְרִיא וְנַעֲשָׂה רָחָב וְנִרְאֵית בּוֹ הַמִּחְיָה, לְמָדְנוּ הַכָּתוּב שֶׁתְּטַמֵּא (ספרא):

וביום. מַה תַּ"ל? לְלַמֵּד יֵשׁ יוֹם שֶׁאַתָּה רוֹאֶה בּוֹ וְיֵשׁ יוֹם שֶׁאֵין אַתָּה רוֹאֶה בּוֹ, מִכָּאן אָמְרוּ: חָתָן נוֹתְנִין לוֹ כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה, לוֹ וּלְכִסּוּתוֹ וּלְבֵיתוֹ, וְכֵן בָּרֶגֶל נוֹתְנִין לוֹ כָּל יְמֵי הָרֶגֶל (נגעים פ"ג, מועד קטן ז'):

פסוק טו

צרעת הוא. הַבָּשָׂר הַהוּא: בָּשָׂר לְשׁוֹן זָכָר:

פסוק יח

שחין. לְשׁוֹן חִמּוּם, שֶׁנִּתְחַמֵּם הַבָּשָׂר בְּלִקּוּי הַבָּא לוֹ מֵחֲמַת מַכָּה שֶׁלֹּא מֵחֲמַת הָאוּר (חולין ח'):

ונרפא. הַשְּׁחִין הֶעֱלָה אֲרוּכָה וּבִמְקוֹמוֹ הֶעֱלָה נֶגַע אַחֵר:

פסוק יט

או בהרת לבנה אדמדמת. שֶׁאֵין הַנֶּגַע לָבָן חָלָק, אֶלָּא פָּתוּחַ וּמְעֹרָב בִּשְׂתֵּי מַרְאוֹת — לָבָן וְאָדֹם:

פסוק כ

מראה שפל. וְאֵין מַמָּשָׁהּ שָׁפָל, אֶלָּא מִתּוֹךְ לַבְנוּנִיתוֹ הוּא נִרְאֶה שָׁפָל וְעָמֹק, כְּמַרְאֵה חַמָּה עֲמֻקָּה מִן הַצֵּל:

פסוק כב

נגע הוא. הַשְּׁאֵת הַזֹּאת אוֹ הַבַּהֶרֶת:

פסוק כג

תחתיה. בְּמְקוֹמָהּ:

צרבת השחין. כְּתַרְגּוּמוֹ רֵשֶׁם שְׁחָנָא; — אֵינוֹ אֶלָּא רֵשֶׁם הַחִמּוּם הַנִּכָּר בַּבָּשָׂר; כָּל צָרֶבֶת לְשׁוֹן רְגִיעַת עוֹר הַנִּרְגָּע מֵחֲמַת חִמּוּם, כְּמוֹ וְנִצְרְבוּ בָהּ כָּל פָּנִים (יחזקאל כ"א), רייטרו"ר בְּלַעַז:

צרבת. רייטרי"שמנט בְּלַעַז:

פסוק כד

מחית המכוה. שנימני"ט; כְּשֶׁחִיתָה הַמַּכְוֶה הַפְּכָה לְבַהֶרֶת פְּתוּכָה אוֹ לְבָנָה חֲלָקָה; וְסִימָנֵי מִכְוֶה וְסִימָנֵי שְׁחִין שָׁוִים הֵם, וְלָמָּה חִלְּקָן הַכָּתוּב? לוֹמַר שֶׁאֵין מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה — נוֹלַד חֲצִי גְּרִיס בַּשְּׁחִין וַחֲצִי גְּרִיס בַּמַּכְוֶה, לֹא יִדּוֹנוּ כִּגְרִיס (חולין ח'):

פסוק כט

בראש או בזקן. בָּא הַכָּתוּב לְחַלֵּק בֵּין נֶגַע שֶׁבִּמְקוֹם שֵׂעָר לְנֶגַע שֶׁבִּמְקוֹם בָּשָׂר, שֶׁזֶּה סִימָנוֹ בְּשֵׂעָר לָבָן וְזֶה סִימָנוֹ בְּשֵׂעָר צָהֹב:

פסוק ל

ובו שער צהב. שֶׁנֶּהְפַּךְ שֵׂעָר שָׁחֹר שֶׁבּוֹ לְצָהֹב:

נתק הוא. כָּךְ שְׁמוֹ שֶׁל נֶגַע שֶׁבִּמְקוֹם שֵׂעָר:

פסוק לא

ושער שחר אין בו. הָא אִם הָיָה בּוֹ שֵׂעָר שָׁחֹר טָהוֹר וְאֵין צָרִיךְ לְהֶסְגֵּר, שֶׁהַשֵּׂעָר שָׁחֹר סִימָן טָהֳרָה הוּא בְּנְתָקִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (פסוק ל"ז), וְשֵׂעָר שָׁחֹר צָמַח בּוֹ וְגוֹ':

פסוק לב

והנה לא פשה וגו'. הָא אִם פָּשָׂה אוֹ הָיָה בּוֹ שֵׂעָר צָהֹב טָמֵא:

פסוק לג

והתגלח. סְבִיבוֹת הַנֶּתֶק,

ואת הנתק לא יגלח. מַנִּיחַ שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת סָמוּךְ לוֹ סָבִיב, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא נִכָּר אִם פָּשָׂה, שֶׁאִם יִפְשֶׂה יַעֲבֹר הַשְּׂעָרוֹת וְיֵצֵא לִמְקוֹם הַגַּלּוּחַ (נגעים פ"י, ספרא):

פסוק לה

אחרי טהרתו. אֵין לִי אֶלָּא פוֹשֶׂה לְאַחַר הַפְּטוּר, מִנַּיִן אַף בְּסוֹף שְׁבוּעַ רִאשׁוֹן וּבְסוֹף שְׁבוּעַ שֵׁנִי? תַּלְמוּד לוֹמַר פָּשֹׂה יִפְשֶׂה (ספרא):

פסוק לז

ושער שחר. מִנַּיִן אַף הַיָּרֹק וְהָאָדֹם, שֶׁאֵינוֹ צָהֹב? תַּלְמוּד לוֹמַר "וְשֵׂעָר"; וּלְשׁוֹן צָהֹב דּוֹמֶה לְתַבְנִית הַזָּהָב — צָהֹב כְּמוֹ זָהֹב, אור"פלא בְּלַעַז:

טהור הוא וטהרו הכהן. הָא טָמֵא שֶׁטִּהֲרוֹ הַכֹּהֵן לֹא טָהוֹר:

פסוק לח

בהרת. חֲבַרְבּוּרוֹת:

פסוק לט

כהות לבנת. שֶׁאֵין לֹבֶן שֶׁלָּהֶן עַז אֶלָּא כּוֹהֶה:

בהק. כְּמוֹ לֹבֶן הַנִּרְאֶה בִּבְשַׂר אָדָם אָדֹם, שֶׁקּוֹרִין רוש"ו, בֵּין חֲבַרְבּוּרוֹת אַדְמִימוּתָן, קָרוּי בֹּהַק, כְּאִישׁ עַדְשָׁן שֶׁבֵּין עֲדָשָׁה לַעֲדָשָׁה מַבְהִיק הַבָּשָׂר בְּלֹבֶן צַח:

פסוק מ

קרח הוא טהור הוא. טָהוֹר מִטֻּמְאַת נְתָקִין, שֶׁאֵינוֹ נִדּוֹן בְּסִימָנֵי רֹאשׁ וְזָקֵן שֶׁהֵם מְקוֹם שֵׂעָר, אֶלָּא בְּסִימָנֵי נֶגַע עוֹר בָּשָׂר — (בְּשֵׂעָר לְבָן) וּמַחְיָה וּפְשִׂיוֹן (נגעים פ"י):

פסוק מא

ואם מפאת פניו. מִשִּׁפּוּעַ קָדְקֹד כְּלַפֵּי פָּנָיו קָרוּי גַּבַּחַת — וְאַף הַצְּדָדִין שֶׁמִּכָּאן וּמִכָּאן בִּכְלָל — וּמִשִּׁפּוּעַ קָדְקֹד כְּלַפֵּי אֲחוֹרָיו קָרוּי קָרַחַת:

פסוק מב

נגע לבן אדמדם. פְּתוּחַ; מִנַּיִן שְׁאָר הַמַּרְאוֹת? תַּלְמוּד לוֹמַר נֶגַע:

פסוק מג

כמראה צרעת עור בשר. כְּמַרְאֵה הַצָּרַעַת הָאָמוּר בְּפָרָשַׁת "עוֹר בָּשָׂר" — אָדָם כִּי יִהְיֶה בְעוֹר בְּשָׂרוֹ, וּמָה אָמוּר בּוֹ? שֶׁמְּטַמֵּא בְּאַרְבַּע מַרְאוֹת, וְנִדּוֹן בִּשְׁנֵי שָׂבוּעוֹת; וְלֹא כְמַרְאֵה צָרַעַת הָאָמוּר בִּשְׂחִין וּמִכְוָה שֶׁהוּא נִדּוֹן בְּשָׁבוּעַ אֶחָד, וְלֹא כְמַרְאֵה נָתָק שֶׁל מְקוֹם שֵׂעָר, שֶׁאֵין מְטַמְּאִין בְּאַרְבַּע מַרְאוֹת — שְׂאֵת וְתוֹלַדְתָּהּ, בַּהֶרֶת וְתוֹלַדְתָּהּ:

פסוק מד

בראשו נגעו. אֵין לִי אֶלָּא נְתָקִין, מִנַּיִן לְרַבּוֹת שְׁאָר הַמְנֻגָּעִים? תַּ"ל "טַמֵּא יְטַמְּאֶנּוּ", לְרַבּוֹת אֶת כֻּלָּן — עַל כֻּלָּן הוּא אוֹמֵר בְּגָדָיו יִהְיוּ פְרֻמִים וְגוֹ':

פסוק מה

פרמים. קְרוּעִים:

פרוע. מְגֻדָּל שֵׂעָר:

ועל שפם יעטה. כְּאֵבֶל:

שפם. שְׂעַר הַשְּׂפָתַיִם, גרנו"ן בְּלַעַז:

וטמא טמא יקרא. מַשְׁמִיעַ שֶׁהוּא טָמֵא וְיִפָּרְשׁוּ מִמֶּנּוּ (ספרא, מועד קטן ה'):

פסוק מו

בדד ישב. שֶׁלֹּא יִהְיוּ טְמֵאִים יוֹשְׁבִין עִמּוֹ; וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ מַה נִּשְׁתַּנָּה מִשְּׁאָר טְמֵאִים לֵישֵׁב בָּדָד? הוֹאִיל וְהוּא הִבְדִּיל בְּלָשׁוֹן הָרָע בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ וּבֵין אִישׁ לְרֵעֵהוּ, אַף הוּא יִבָּדֵל (ערכין ט"ז):

מחוץ למחנה. חוּץ לְשָׁלוֹשׁ מַחֲנוֹת:

פסוק מח

לפשתים ולצמר. שֶׁל פִּשְׁתִּים אוֹ שֶׁל צֶמֶר:

או בעור. זֶה עוֹר שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה בּוֹ מְלָאכָה:

או בכל מלאכת עור. זֶה עוֹר שֶׁנַּעֲשָׂה בּוֹ מְלָאכָה:

פסוק מט

ירקרק. יָרֹק שֶׁבַּיְרָקִין:

אדמדם. אָדֹם שֶׁבָּאֲדָמִים:

פסוק נא

צרעת ממארת. לְשׁוֹן סִלּוֹן מַמְאִיר (יחזקאל כ"ח), פויי"נט בְּלַעַז; וּמְדָרְשׁוֹ: תֵּן בּוֹ מְאֵרָה שֶׁלֹּא תֵהָנֶה הֵימֶנּוּ (ספרא):

פסוק נב

בצמר או בפשתים. שֶׁל צֶמֶר אוֹ שֶׁל פִּשְׁתִּים, זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ; וּמִדְרָשׁוֹ: יָכוֹל יָבִיא גִּזֵּי צֶמֶר וַאֲנִיצֵי פִּשְׁתָּן וְיִשְׁרְפֵם עִמּוֹ? תַּ"ל "הוּא" **באש תשרף** — אֵינָהּ צְרִיכָה דָּבָר אַחֵר עִמָּהּ, אִם כֵּן מַה תַּ"ל "בַּצֶּמֶר אוֹ בַּפִּשְׁתִּים"? לְהוֹצִיא אֶת הָאֲמִרִיּוֹת שֶׁבּוֹ שֶׁהֵן מִמִּין אַחֵר; אֲמִרִיּוֹת לְשׁוֹן שָׂפָה, כְּמוֹ אִימְרָא (ספרא):

פסוק נד

את אשר בו הנגע. יָכוֹל מְקוֹם הַנֶּגַע בִּלְבַד, תַּ"ל "אֵת אֲשֶׁר בּוֹ הַנָּגַע", יָכוֹל כָּל הַבֶּגֶד כֻּלּוֹ טָעוּן כִּבּוּס, תַּ"ל "הַנָּגַע", הָא כֵּיצַד? יְכַבֵּס מִן הַבֶּגֶד עִמּוֹ:

פסוק נה

אחרי הכבס. לְשׁוֹן הֶעָשׂוֹת:

לא הפך הנגע את עינו. לֹא הָכְהָה מַמַּרְאִיתוֹ:

והנגע לא פשה. שָׁמַעְנוּ שֶׁאִם לֹא הָפַךְ וְלֹא פָּשָׂה טָמֵא — וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר לֹא הָפַךְ וּפָשָׂה — הָפַךְ וְלֹא פָשָׂה אֵינִי יוֹדֵעַ מַה יֵּעָשֶׂה לוֹ, תַּ"ל "וְהִסְגִּיר אֶת הַנָּגַע" — מִכָּל מָקוֹם, דִּבְרֵי רַ' יְהוּדָה, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים וְכוּ', כִּדְאִיתָא בְּת"כ, וּרְמַזְתִּיהָ כָּאן לְיַשֵּׁב הַמִּקְרָא עַל אָפְנָיו:

פחתת הוא. לְשׁוֹן גֶּמָא, כְּמוֹ בְּאַחַת הַפְּחָתִים (שמואל ב י"ז), כְּלוֹמַר שְׁפֵלָה הִיא — נֶגַע שֶׁמַּרְאָיו שׁוֹקְעִין (ספרא):

בקרחתו או בגבחתו. כְּתַרְגּוּמוֹ בִּשְׁחִיקוּתֵהּ אוֹ בְּחַדָּתוּתֵהּ:

קרחתו. שְׁתֵּקִים, יְשָׁנִים; וּמִפְּנֵי הַמִּדְרָשׁ שֶׁהֻצְרַךְ לְגֵזֵרָה שָׁוָה — מִנַּיִן לִפְרִיחָה בַּבְּגָדִים שֶׁהִיא טְהוֹרָה? נֶאֱמְרָה קָרֵחַת וְגַבַּחַת בָּאָדָם, וְנֶאֱמְרָה קָרַחַת וְגַבַּחַת בַּבְּגָדִים, מַה לְּהַלָּן פָּרַח בְּכֻלּוֹ טָהוֹר אַף כָּאן פָּרַח בְּכֻלּוֹ טָהוֹר — לְכָךְ אָחַז הַכָּתוּב לְשׁוֹן קָרַחַת וְגַבַּחַת; וּלְעִנְיַן פֵּרוּשׁוֹ וְתַרְגּוּמוֹ זֶהוּ מַשְׁמָעוֹ: קָרַחַת לְשׁוֹן יְשָׁנִים וְגַבַּחַת לְשׁוֹן חֲדָשִׁים — כְּאִלּוּ נִכְתַּב בְּאַחֲרִיתוֹ אוֹ בְּקִדְמוּתוֹ — שֶׁהַקָּרַחַת לְשׁוֹן אֲחוֹרִים וְגַבַּחַת לְשׁוֹן פָּנִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב וְאִם מִפְּאַת פָּנָיו וְגוֹ', וְהַקָּרַחַת כָּל שֶׁשּׁוֹפֵעַ וְיוֹרֵד מִן הַקָּדְקֹד וּלְאַחֲרָיו, כְּדִ מְפֹרָשׁ בְּת"כ:

פסוק נו
וקרע אתו. יִקָּרַע מְקוֹם הַנֶּגַע מִן הַבֶּגֶד וְיִשָּׁרְפֶנּוּ:

פסוק נז
פרחת הוא. דָּבָר הַחוֹזֵר וְצוֹמֵחַ:
באש תשרפנו. אֶת כָּל הַבֶּגֶד:

פסוק נח
וסר מהם הנגע. אִם כְּשֶׁכִּבְּסוּהוּ בַּתְּחִלָּה עַל פִּי כֹּהֵן סָר מִמֶּנּוּ הַנֶּגַע לְגַמְרֵי.
וכבס שנית. לְשׁוֹן טְבִילָה; תַּרְגּוּם שֶׁל כִּבּוּסִין שֶׁבְּפָרָשָׁה זוֹ לְשׁוֹן לִבּוּן, "וְיִתְחַוַּר", חוּץ מִזֶּה, שֶׁאֵינוֹ לְלִבּוּן אֶלָּא לִטְבֹּל, לְכָךְ תִּרְגּוּמוֹ "וְיִצְטַבַּע", וְכֵן כָּל כִּבּוּסֵי בְגָדִים שֶׁהֵן לִטְבִילָה מְתֻרְגָּמִין וְיִצְטַבַּע:

פרק יד

פסוק ב
זאת תהיה תורת וגו'. מְלַמֵּד שֶׁאֵין מְטַהֲרִין אוֹתוֹ בַּלַּיְלָה (ספרא):

פסוק ג
אל מחוץ למחנה. חוּץ לִשְׁלוֹשָׁה מַחֲנוֹת שֶׁנִּשְׁתַּלַּח שָׁם בִּימֵי חֻלּוּטוֹ:

פסוק ד
חיות. פְּרָט לִטְרֵפוֹת:
טהרות. פְּרָט לְעוֹף טָמֵא, לְפִי שֶׁהַנִּגְעִים בָּאִין עַל לָשׁוֹן הָרַע שֶׁהוּא מַעֲשֶׂה פִּטְפּוּטֵי דְּבָרִים, לְפִיכָךְ הֻזְקְקוּ לְטָהֳרָתוֹ צִפֳּרִים שֶׁמְּפַטְפְּטִין תָּמִיד בְּצִפְצוּף קוֹל (ערכין ט"ז):
ועץ ארז. לְפִי שֶׁהַנִּגְעִים בָּאִין עַל גַּסּוּת הָרוּחַ (שם):
ושני תולעת ואזב. מַה תַּקָּנָתוֹ וְיִתְרַפֵּא? יַשְׁפִּיל עַצְמוֹ מִגַּאֲוָתוֹ כְּתוֹלַעַת וּכְאֵזוֹב:
עץ ארז. מַקֵּל שֶׁל אֶרֶז:
שני תולעת. לְשׁוֹן שֶׁל צֶמֶר צְבוּעַ זְהוֹרִית:

פסוק ה
על מים חיים. נוֹתֵן אוֹתָם תְּחִלָּה בִּכְלִי, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה דַּם צִפּוֹר נִכָּר בָּהֶם, וְכַמָּה הֵם? רְבִיעִית (סוטה ט"ז):

פסוק ו
את הצפר החיה יקח אתה. מְלַמֵּד שֶׁאֵינוֹ אוֹגְדָהּ עִמָּהֶם, אֶלָּא מַפְרִישָׁהּ לְעַצְמָהּ, אֲבָל הָעֵץ וְהָאֵזוֹב כְּרוּכִין יַחַד בִּלְשׁוֹן הַזְּהוֹרִית, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר וְאֶת עֵץ הָאֶרֶז וְאֶת שְׁנִי הַתּוֹלַעַת

וְאֶת הָאֵזֹב — קִיחָה אַחַת לִשְׁלָשְׁתָן; יָכוֹל כְּשֵׁם שֶׁאֵינָהּ בִּכְלַל אֲגֻדָּה, כָּךְ לֹא תְהֵא בִּכְלַל טְבִילָה, תַּ"ל וְטָבַל אוֹתָם וְאֵת הַצִּפֹּר הַחַיָּה — הֶחֱזִיר אֶת הַצִּפּוֹר לִכְלַל טְבִילָה (ספרא):

פסוק ח

וישב מחוץ לאהלו. מְלַמֵּד שֶׁאָסוּר בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה (שם):

פסוק ט

את כל שערו וגו'. כְּלָל וּפְרָט וּכְלָל, לְהָבִיא כָּל מְקוֹם כִּנּוּס שֵׂעָר וְנִרְאֶה (סוטה ט"ז):

פסוק י

וכבשה אחת. לְחַטָּאת:

ושלשה עשרנים. לְנִסְכֵּי שְׁלוֹשָׁה כְּבָשִׂים הַלָּלוּ, שֶׁחַטָּאתוֹ וַאֲשָׁמוֹ שֶׁל מְצֹרָע טְעוּנִין נְסָכִים (מנחות צ"א):

ולג אחד שמן. לְהַזּוֹת עָלָיו שֶׁבַע, וְלִתֵּן מִמֶּנּוּ עַל תְּנוּךְ אָזְנוֹ וּמַתָּן בְּהוֹנוֹת:

פסוק יא

לפני ה'. בְּשַׁעַר נִקָּנוֹר, וְלֹא בָּעֲזָרָה עַצְמָהּ, לְפִי שֶׁהוּא מְחֻסָּר כִּפּוּרִים (כלים פ"א):

פסוק יב

והקריב אתו לאשם. יַקְרִיבֶנּוּ לְתוֹךְ הָעֲזָרָה לְשֵׁם אָשָׁם לְהָנִיף, שֶׁהוּא טָעוּן תְּנוּפָה חַי (מנחות ס"ב):

והניף אתם. אֶת הָאָשָׁם וְאֶת הַלֹּג (שם ס"א):

פסוק יג

במקום אשר ישחט וגו'. עַל יֶרֶךְ הַמִּזְבֵּחַ בַּצָּפוֹן, וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר בְּתוֹרַת אָשָׁם בְּפָרָשַׁת צַו אֶת אַהֲרֹן שֶׁהָאָשָׁם טָעוּן שְׁחִיטָה בַּצָּפוֹן? לְפִי שֶׁיָּצָא זֶה מִכְּלַל אֲשָׁמוֹת לִדּוֹן בְּהַעֲמָדָה, יָכוֹל תְּהֵא שְׁחִיטָתוֹ בְּמָקוֹם הַעֲמָדָתוֹ, לְכָךְ נֶאֱמַר "וְשָׁחַט ... בִּמְקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁחַט וְגוֹ'" (ספרא):

כי כחטאת. כִּי כְּכָל הַחַטָּאוֹת **האשם** הַזֶּה **הוא לכהן** — בְּכָל עֲבוֹדוֹת הַתְּלוּיוֹת בַּכֹּהֵן הֶשְׁוָה אָשָׁם זֶה לְחַטָּאת. שֶׁלֹּא תֹּאמַר הוֹאִיל וְיָצָא דָּמוֹ מִכְּלַל שְׁאָר אֲשָׁמוֹת לִנָּתֵן עַל תְּנוּךְ וּבְהוֹנוֹת, לֹא יְהֵא טָעוּן מַתַּן דָּמִים וְאֵמוּרִים לְגַבֵּי מִזְבֵּחַ, לְכָךְ נֶאֱמַר כִּי כַּחַטָּאת הָאָשָׁם הוּא לַכֹּהֵן יָכוֹל יְהֵא דָּמוֹ נִתָּן לְמַעְלָה כַּחַטָּאת, תַּלְמוּד לוֹמַר וְכוּ' בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים:

פסוק יד

תנוך. גֶּדֶר אֶמְצָעִי שֶׁבָּאָזֶן, וּלְשׁוֹן תְּנוּךְ לֹא נוֹדַע לִי, וְהַפּוֹתְרִים קוֹרִים לוֹ טנד"רום:

בהן. גּוּדָל:

פסוק טז
לפני ה'. כְּנֶגֶד בֵּית קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים (ספרא):

פסוק כ
ואת המנחה. מִנְחַת נְסָכִים שֶׁל בְּהֵמָה:

פסוק כא
ועשרון סלת אחד. לְכֶבֶשׂ זֶה שֶׁהוּא אֶחָד, יָבִיא עִשָּׂרוֹן אֶחָד לִנְסָכָיו:
ולג שמן. לָתֵת מִמֶּנּוּ עַל הַבְּהוֹנוֹת; וְשֶׁמֶן שֶׁל נִסְכֵּי הַמִּנְחָה לֹא הֶזִּקַק הַכָּתוּב לְפָרֵשׁ:

פסוק כג
ביום השמיני לטהרתו. שְׁמִינִי לְצִפֳּרִים וּלְהַזָּאַת עֵץ אֶרֶז וְאֵזוֹב וּשְׁנִי תּוֹלַעַת:

פסוק כח
על מקום דם האשם. אֲפִלּוּ נִתְקַנֵּחַ הַדָּם; לְמֵד, שֶׁאֵין הַדָּם גּוֹרֵם אֶלָּא הַמָּקוֹם גּוֹרֵם (ספרא):

פסוק לד
ונתתי נגע צרעת. בְּשׂוֹרָה הִיא לָהֶם שֶׁהַנְּגָעִים בָּאִים עֲלֵיהֶם; לְפִי שֶׁהִטְמִינוּ אֱמוֹרִיִּים מַטְמוֹנִיּוֹת שֶׁל זָהָב בְּקִירוֹת בָּתֵּיהֶם כָּל אַרְבָּעִים שָׁנָה שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר, וְעַל יְדֵי הַנֶּגַע נוֹתֵץ הַבַּיִת וּמוֹצְאָן (ויקרא רבה י"ז):

פסוק לה
כנגע נראה לי בבית. שֶׁאֲפִלּוּ הוּא חָכָם וְיוֹדֵעַ שֶׁהוּא נֶגַע וַדַּאי, לֹא יִפְסֹק דָּבָר בָּרוּר לוֹמַר "נֶגַע נִרְאָה לִי", אֶלָּא "כְּנֶגַע נִרְאָה לִי":

פסוק לו
בטרם יבא הכהן וגו'. שֶׁכָּל זְמַן שֶׁאֵין כֹּהֵן נִזְקָק לוֹ, אֵין שָׁם תּוֹרַת טֻמְאָה:
ולא יטמא כל אשר בבית. שֶׁאִם לֹא יְפַנֶּהוּ, וְיָבֹא הַכֹּהֵן וְיִרְאֶה הַנֶּגַע נִזְקָק לְהֶסְגֵּר וְכָל מַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ יִטְמָא; וְעַל מָה חָסָה תּוֹרָה? אִם עַל כְּלֵי שֶׁטַח, יַטְבִּילֵם וְיִטְהֲרוּ, וְאִם עַל אֳכָלִין וּמַשְׁקִין, יֹאכְלֵם בִּימֵי טֻמְאָתוֹ, הָא לֹא חָסָה תּוֹרָה אֶלָּא עַל כְּלֵי חֶרֶס, שֶׁאֵין לָהֶם טְהֳרָה בַּמִּקְוֶה (ספרא):

פסוק לז
שקערורת. שׁוֹקְעוֹת בְּמַרְאֵיהֶן (שם):

פסוק מ
וחלצו את האבנים. כְּתַרְגּוּמוֹ: וְיִשְׁלְפוּן — יִטְּלֵם מִשָּׁם, כְּמוֹ וְחָלְצָה נַעֲלוֹ (דברים כ"ה) — לְשׁוֹן הֲסָרָה:

אל מקום טמא. מָקוֹם שֶׁאֵין טְהָרוֹת מִשְׁתַּמְּשׁוֹת שָׁם, לְמֶדְךָ הַכָּתוּב שֶׁהָאֲבָנִים הַלָּלוּ מְטַמְּאוֹת מְקוֹמָן בְּעוֹדָן בּוֹ (ספרא):

פסוק מא

יקצע. רדויי"ר בְּלַעַז, וּבִלְשׁוֹן מִשְׁנָה יֵשׁ הַרְבֵּה:

מבית. מִבִּפְנִים:

סביב. סְבִיבוֹת הַנֶּגַע; בְּת"כ נִדְרַשׁ כֵּן — שֶׁיְּקַלֵּף הַטִּיחַ שֶׁסְּבִיב אַבְנֵי הַנֶּגַע:

הקצו. לְשׁוֹן קְצָה — אֲשֶׁר קִצְּעוּ בְקְצוֹת הַנֶּגַע סָבִיב:

פסוק מג

הקצות. לְשׁוֹן הֲעָשׂוֹת, וְכֵן הִטּוֹחַ, אֲבָל חִלֵּק אֶת הָאֲבָנִים מוֹסֵב הַלָּשׁוֹן אֶל הָאָדָם שֶׁחִלְּצָן, וְהוּא מִשְׁקַל לְשׁוֹן כָּבֵד, כְּמוֹ כִּפֵּר, דִּבֵּר:

ואם ישוב הנגע וגו'. יָכוֹל חָזַר בּוֹ בַּיּוֹם יְהֵא טָמֵא, תַּ"ל "וְשָׁב הַכֹּהֵן" "וְאִם יָשׁוּב", מַה שִּׁיבָה הָאֲמוּר לְהַלָּן לְסוֹף שָׁבוּעַ, אַף שִׁיבָה הָאֲמוּרָה כָּאן בְּסוֹף שָׁבוּעַ (ספרא):

פסוק מד

ובא הכהן וראה והנה פשה. יָכוֹל לֹא יְהֵא הַחוֹזֵר טָמֵא אֶלָּא אִם כֵּן פָּשָׂה, נֶאֱמַר צָרַעַת מַמְאֶרֶת בַּבָּתִּים, וְנֶאֱמַר צָרַעַת מַמְאֶרֶת בַּבגדים, מַה לְּהַלָּן טִמֵּא אֶת הַחוֹזֵר אַע"פִ שֶׁאֵינוֹ פּוֹשֶׂה, אַף כָּאן טִמֵּא אֶת הַחוֹזֵר אַע"פִ שֶׁאֵינוֹ פּוֹשֶׂה, אִם כֵּן מַה תַּ"ל וְהִנֵּה פָּשָׂה? אֵין כָּאן מְקוֹמוֹ שֶׁל מִקְרָא זֶה, אֶלָּא "וְנָתַץ אֶת הַבַּיִת" הָיָה לוֹ לִכְתֹּב אַחַר "וְאִם יָשׁוּב הַנֶּגַע"; "וְרָאָה וְהִנֵּה פָּשָׂה" הָא לֹא בָא לְלַמֵּד אֶלָּא עַל נֶגַע הָעוֹמֵד בְּעֵינָיו בְּשָׁבוּעַ רִאשׁוֹן, וּבָא בְסוֹף שָׁבוּעַ שֵׁנִי וּמְצָאוֹ שֶׁפָּשָׂה — שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ בּוֹ הַכָּתוּב לְמַעְלָה כְּלוּם בְּעוֹמֵד בְּעֵינָיו בְּשָׁבוּעַ רִאשׁוֹן — וְלְמֶדְךָ כָּאן בְּפִשְׁיוֹן זֶה, שֶׁאֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא בְּעוֹמֵד בָּרִאשׁוֹן וּפָשָׂה בַּשֵּׁנִי; וּמַה יַּעֲשֶׂה לוֹ? יָכוֹל יִתְּצֶנּוּ, כְּמוֹ שֶׁסָּמַךְ לוֹ "וְנָתַץ אֶת הַבַּיִת", תַּ"ל וְשָׁב הַכֹּהֵן, וּבָא הַכֹּהֵן, נִלְמַד בִּיאָה מִשִּׁיבָה, מַה שִּׁיבָה חוֹלֵץ וְקוֹצֶה וְטָח וְנוֹתֵן לוֹ שְׁבוּעַ, אַף בִּיאָה חוֹלֵץ וְקוֹצֶה וְטָח וְנוֹתֵן לוֹ שְׁבוּעַ, וְאִם חוֹזֵר נוֹתֵץ, לֹא חָזַר טָהוֹר. וּמִנַּיִן שֶׁאִם עָמַד בָּזֶה וּבָזֶה חוֹלֵץ וְקוֹצֶה וְטָח וְנוֹתֵן לוֹ שָׁבוּעַ? תַּלְמוּד לוֹמַר וְאִם בֹּא יָבֹא, בַּמֶּה הַכָּתוּב מְדַבֵּר? אִם בְּפוֹשֶׂה בָּרִאשׁוֹן, הֲרֵי כְּבָר אָמוּר, אִם בְּפוֹשֶׂה בַּשֵּׁנִי, הֲרֵי כְּבָר אָמוּר, הָא אֵינוֹ אוֹמֵר וְאִם בֹּא יָבֹא אֶלָּא אֶת שֶׁבָּא בְסוֹף שָׁבוּעַ רִאשׁוֹן וּבָא בְסוֹף שָׁבוּעַ שֵׁנִי וְרָאָה וְהִנֵּה לֹא פָשָׂה; זֶה הָעוֹמֵד מַה יַּעֲשֶׂה לוֹ? יָכוֹל יִפָּטֵר וְיֵלֵךְ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב כָּאן וְטִהַר אֶת הַבַּיִת? תַּ"ל כִּי נִרְפָּא הַנָּגַע — לֹא טְהַרְתִּי אֶלָּא הָרְפוּי, מַה יַּעֲשֶׂה לוֹ? בִּיאָה אֲמוּרָה לְמַעְלָה וּבִיאָה אֲמוּרָה לְמַטָּה, מַה בָּעֶלְיוֹנָה חוֹלֵץ וְקוֹצֶה וְטָח וְנוֹתֵן לוֹ שָׁבוּעַ — דְּגָמַר לָהּ זֶהוּ שִׁיבָה זֶהוּ בִיאָה — אַף בַּתַּחְתּוֹנָה כֵּן וְכוּ', כִּדְאִיתָא בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים. גְּמָרוֹ שֶׁל דָּבָר אֵין נִתִּיצָה אֶלָּא בְּנֶגַע הַחוֹזֵר אַחַר חֲלִיצָה וְקִצּוּעַ

וְטִיחָה, וְאֵין הַחוֹזֵר צָרִיךְ פִּשְׁיוֹן. וְסֵדֶר הַמִּקְרָאוֹת כָּךְ הוּא: וְאִם יָשׁוּב, וְנָתַץ, וְהַבָּא אֶל הַבַּיִת, וְהָאוֹכֵל בַּבַּיִת, וּבָא הַכֹּהֵן וְרָאָה וְהִנֵּה פָּשָׂה, וְדִבֶּר הַכָּתוּב בָּעוֹמֵד בָּרִאשׁוֹן שֶׁנּוֹתֵן לוֹ שָׁבוּעַ שֵׁנִי לְהֶסְגֵּרוֹ, וּבְסוֹף שָׁבוּעַ שֵׁנִי לְהֶסְגֵּרוֹ בָּא וְרָאָהוּ שֶׁפָּשָׂה, וּמַה יֵּעָשֶׂה לוֹ? חוֹלֵץ וְקוֹצֶה וְטָח וְנוֹתֵן לוֹ שָׁבוּעַ, חָזַר, נוֹתֵץ, לֹא חָזַר, טָעוּן צִפֳּרִים; שֶׁאֵין בַּנְּגָעִים יוֹתֵר מִשְּׁלוֹשָׁה שָׁבוּעוֹת (עי' ספרא).

פסוק מו

כל ימי הסגיר אתו. וְלֹא יָמִים שֶׁקִּלְקֵל אֶת נִגְעוֹ; יָכוֹל שֶׁאֲנִי מוֹצִיא הַמַּחְלִט שֶׁקִּלְקֵל אֶת נִגְעוֹ, תַּ"ל כָּל יְמֵי:

יטמא עד הערב. מְלַמֵּד שֶׁאֵין מְטַמֵּא בְּגָדִים; יָכוֹל אֲפִלּוּ שָׁהָה בִּכְדֵי אֲכִילַת פְּרָס, תַּ"ל וְהָאוֹכֵל בַּבַּיִת יְכַבֵּס אֶת בְּגָדָיו, אֵין לִי אֶלָּא אוֹכֵל, שׁוֹכֵב מִנַּיִן? תַּ"ל וְהַשּׁוֹכֵב, אֵין לִי אֶלָּא אוֹכֵל וְשׁוֹכֵב, לֹא אוֹכֵל וְלֹא שׁוֹכֵב מִנַּיִן? תַּ"ל **יכבס יכבס** רִבָּה; אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר אוֹכֵל וְשׁוֹכֵב? לִתֵּן שִׁעוּר לַשּׁוֹכֵב כְּדֵי אֲכִילַת פְּרָס (שם):

פסוק מח

ואם בא יבא. לְסוֹף שָׁבוּעַ שֵׁנִי:

וראה והנה לא פשה. מִקְרָא זֶה בָּא לְלַמֵּד בָּעוֹמֵד בְּעֵינָיו בָּרִאשׁוֹן וּבַשֵּׁנִי וּמַה יֵּעָשֶׂה לוֹ, יָכוֹל יְטַהֲרֶנּוּ, כְּמַשְׁמָעוֹ שֶׁל מִקְרָא "וְטִהַר הַכֹּהֵן אֶת הַבַּיִת", תַּ"ל כִּי נִרְפָּא הַנָּגַע — לֹא טִהַרְתִּי אֶלָּא אֶת הָרָפוּי; וְאֵין רָפוּי אֶלָּא הַבַּיִת שֶׁהַקְצָה וְהוּטַח וְלֹא חָזַר הַנֶּגַע — אֲבָל זֶה טָעוּן חֲלִיצָה וְקִצּוּי וְטִיחָה וְשָׁבוּעַ שְׁלִישִׁי; וְכֵן הַמִּקְרָא נִדְרָשׁ: וְאִם בֹּא יָבֹא בַּשֵּׁנִי, וְרָאָה וְהִנֵּה לֹא פָשָׂה, יְטִיחֶנּוּ — וְאֵין טִיחָה בְּלֹא חֹלִּין וְקִצּוּי — וְאַחֲרֵי הִטּוֹחַ אֶת הַבַּיִת וְטִהַר הַכֹּהֵן אֶת הַבַּיִת, אִם לֹא חָזַר לְסוֹף הַשָּׁבוּעַ, כִּי נִרְפָּא הַנָּגַע, וְאִם חָזַר, כְּבָר פֵּרֵשׁ עַל הַחוֹזֵר שֶׁטָּעוּן נְתִיצָה:

פסוק נז

להורת ביום הטמא. אֵיזֶה יוֹם מְטַהֲרוֹ וְאֵיזֶה יוֹם מְטַמְּאוֹ (עי' ספרא):

פרק טו

פסוק ב

כי יהיה זב. יָכוֹל זָב מִכָּל מָקוֹם יְהֵא טָמֵא, תַּ"ל מִבְּשָׂרוֹ, — וְלֹא כָל בְּשָׂרוֹ. אַחַר שֶׁחִלֵּק הַכָּתוּב בֵּין בָּשָׂר לְבָשָׂר זָכִיתִי לָדִין, טִמֵּא בְּזָב וְטִמֵּא בְּזָבָה, מַה זָּבָה מִמָּקוֹם שֶׁהִיא מְטַמְּאָה טֻמְאָה קַלָּה — "נִדָּה" — מְטַמְּאָה טֻמְאָה חֲמוּרָה — "זִיבָה" — אַף הַזָּב מִמָּקוֹם שֶׁמְּטַמֵּא טֻמְאָה קַלָּה — "קֶרִי" — מְטַמֵּא טֻמְאָה חֲמוּרָה — "זִיבָה" (שם):

זובו טמא. לְמֵד עַל הַטִּפָּה שֶׁהִיא מְטַמְּאָה; זוֹב דּוֹמֶה לְמֵי בָצֵק שֶׁל שְׁעוֹרִין, וְדָחוּי, וְדוֹמֶה לְלֹבֶן בֵּיצָה הַמּוּזֶרֶת, שִׁכְבַת זֶרַע קְשׁוּר, כְּלֹבֶן בֵּיצָה שֶׁאֵינָהּ מוּזֶרֶת:

פסוק ג

רר. לְשׁוֹן רִיר — שֶׁזָּב בְּשָׂרוֹ אֶת זוֹבוֹ כְּמוֹ רִיר, שֶׁיּוֹצֵא צָלוּל:

או החתים. שֶׁיּוֹצֵא עָב, וְסוֹתֵם אֶת פִּי הָאַמָּה, וְנִסְתָּם בְּשָׂרוֹ מִטִּפַּת זוֹבוֹ, זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ; וּמִדְרָשׁוֹ: מָנָה הַכָּתוּב הָרִאשׁוֹן רְאִיּוֹת שְׁתַּיִם וּקְרָאוֹ טָמֵא, שֶׁנֶּאֱמַר זָב מִבְּשָׂרוֹ זוֹבוֹ טָמֵא הוּא, וּמָנָה הַכָּתוּב הַשֵּׁנִי רְאִיּוֹת שָׁלֹשׁ וּקְרָאוֹ טָמֵא, שֶׁנֶּאֱמַר טָמְאָתוֹ בְּזוֹבוֹ רָר בְּשָׂרוֹ אֶת זוֹבוֹ אוֹ הֶחְתִּים בְּשָׂרוֹ מִזּוֹבוֹ טָמְאָתוֹ הִוא, הָא כֵּיצַד? שְׁתַּיִם לְטֻמְאָה, וְהַשְּׁלִישִׁית מַזְקִיקָתּוּ לְקָרְבָּן (נדה מ"ג: מגילה ח.):

פסוק ד

כל המשכב. הָרָאוּי לְמִשְׁכָּב; יָכוֹל אֲפִלּוּ מְיֻחָד לְמִלְאכָה אַחֶרֶת, תַּ"ל אֲשֶׁר יִשְׁכַּב — אֲשֶׁר שְׁכַב לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא אֲשֶׁר יִשְׁכַּב — הַמְיֻחָד תָּמִיד לְכָךְ, יָצָא זֶה שֶׁאוֹמְרִין לוֹ "עֲמֹד וְנַעֲשֶׂה מְלַאכְתֵּנוּ":

אשר ישב. יָשַׁב לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא אֲשֶׁר יֵשֵׁב עָלָיו, בַּמְיֻחָד תָּמִיד לְכָךְ (שבת נ"ט):

פסוק ה

ואיש אשר יגע במשכבו. לְמֵד עַל הַמִּשְׁכָּב שֶׁחָמוּר מִן הַמַּגָּע, שֶׁזֶּה נַעֲשָׂה אַב הַטֻּמְאָה לְטַמֵּא אָדָם לְטַמֵּא בְּגָדִים, וְהַמַּגָּע שֶׁאֵינוֹ מִשְׁכָּב אֵינוֹ אֶלָּא וְלַד הַטֻּמְאָה, וְאֵינוֹ מְטַמֵּא אֶלָּא אֳכָלִין וּמַשְׁקִין (עי' ספרא):

פסוק ו

והישב על הכלי. אֲפִלּוּ לֹא נָגַע — אֲפִלּוּ עֲשָׂרָה כֵּלִים זֶה עַל זֶה — כֻּלָּן מְטַמְּאִין מִשּׁוּם מוֹשָׁב, וְכֵן בְּמִשְׁכָּב:

פסוק ח

וכי ירק הזב בטהור. וְנָגַע בּוֹ אוֹ נְשָׂאוֹ, שֶׁהָרַק מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא (עי' נדה נ"ה):

פסוק ט

וכל המרכב. אַע"פ שֶׁלֹּא יָשַׁב עָלָיו, כְּגוֹן הַתְּפוּס שֶׁל סַרְנָא, שְׁקוֹרִין ארצו"ן, טָמֵא מִשּׁוּם מֶרְכָּב, וְהָאֲפָף שֶׁקּוֹרִין סל"ויש טָמֵא טֻמְאַת מוֹשָׁב (עירובין כ"ז):

פסוק י

וכל הנגע בכל אשר יהיה תחתיו. שֶׁל זָב; בָּא וְלִמֵּד עַל הַמֶּרְכָּב שֶׁיְּהֵא הַנּוֹגֵעַ בּוֹ טָמֵא וְאֵין טָעוּן כִּבּוּס בְּגָדִים, וְהוּא חֹמֶר בַּמִּשְׁכָּב מִבַּמֶּרְכָּב:

והנושא אותם. אֶת כָּל הָאָמוּר בְּעִנְיַן הַזָּב — זוֹבוֹ וְרֻקּוֹ וְשִׁכְבַת זֶרַע וּמֵימֵי רַגְלָיו וְהַמִּשְׁכָּב וְהַמֶּרְכָּב — מַשָּׂאן מְטַמֵּא אָדָם לְטַמֵּא בְּגָדִים (עי' ספרא):

פסוק יא

וידיו לא שטף במים. בְּעוֹד שֶׁלֹּא טָבַל מִטָּמְאָתוֹ, וַאֲפִלּוּ פָּסַק מִזּוֹבוֹ וְסָפַר שִׁבְעָה וּמְחֻסָּר טְבִילָה, מְטַמֵּא בְּכָל טֻמְאוֹתָיו, וְזֶה שֶׁהוֹצִיא הַכָּתוּב טְבִילַת גּוּפוֹ שֶׁל זָב בִּלְשׁוֹן שְׁטִיפַת יָדַיִם, לְלַמֶּדְךָ שֶׁאֵין בֵּית הַסְּתָרִים טָעוּן בִּיאַת מַיִם, אֶלָּא אֵבֶר הַגָּלוּי כְּמוֹ הַיָּדַיִם (ספרא):

פסוק יב

וכלי חרש אשר יגע בו הזב. יָכוֹל אֲפִלּוּ נָגַע בּוֹ מֵאֲחוֹרָיו וְכוּ', כְּדְאִיתָא בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים עַד "מַגָּעוֹ שֶׁהוּא כְּכֻלּוֹ הֲוֵי אוֹמֵר זֶה הֶסֵּטוֹ":

פסוק יג

וכי יטהר. כְּשֶׁיִּפְסֹק (שם):

שבעת ימים לטהרתו. שִׁבְעַת יָמִים טְהוֹרִים מִטֻּמְאַת זִיבָה, שֶׁלֹּא יִרְאֶה זוֹב, וְכֻלָּן רְצוּפִין (ספרא):

פסוק יח

ורחצו במים. גְּזֵרַת מָלֶךְ הִיא שֶׁתִּטְמָא הָאִשָּׁה בְּבִיאָה; וְאֵין הַטַּעַם מִשּׁוּם נוֹגֵעַ בְּשִׁכְבַת זֶרַע, שֶׁהֲרֵי מַגַּע בֵּית הַסְּתָרִים הוּא (נדה מ"א:):

פסוק יט

כי תהיה זבה. יָכוֹל מֵאֶחָד מִכָּל אֵבָרֶיהָ, תַּ"ל וְהִיא גִּלְּתָה אֶת מְקוֹר דָּמֶיהָ — אֵין דָּם מְטַמֵּא אֶלָּא הַבָּא מִן הַמָּקוֹר:

דם יהיה זבה בבשרה. אֵין זוֹבָהּ קָרוּי זוֹב לְטַמֵּא אֶלָּא אִם כֵּן הוּא אָדֹם (שם י"ט):

בנדתה. כְּמוֹ וּמְתֻבָּל יְנַדֶּהוּ (איוב י"ח) — שֶׁהִיא מְנֻדָּה מִמַּגַּע כָּל אָדָם:

תהיה בנדתה. אֲפִלּוּ לֹא רָאֲתָה אֶלָּא רְאִיָּה רִאשׁוֹנָה (ספרא):

פסוק כג

ואם על המשכב הוא. הַשּׁוֹכֵב אוֹ הַיּוֹשֵׁב עַל מִשְׁכָּבָהּ אוֹ עַל מוֹשָׁבָהּ אֲפִלּוּ לֹא נָגַע בָּהּ, אַף הוּא בְּדַת טֻמְאָה הָאֲמוּרָה בַּמִּקְרָא הָעֶלְיוֹן, שֶׁטָּעוּן כִּבּוּס בְּגָדִים:

על הכלי. לְרַבּוֹת אֶת הַמֶּרְכָּב:

בנגעו בו. אֵינוֹ מְדַבֵּר אֶלָּא עַל הַמֶּרְכָּב שֶׁנִּתְרַבָּה מ"עַל הַכְּלִי":

בנגעו בו יטמא. וְאֵינוֹ טָעוּן כִּבּוּס בְּגָדִים, שֶׁהַמֶּרְכָּב אֵין מַגָּעוֹ מְטַמֵּא אָדָם לְטַמֵּא בְּגָדִים (כלים פכ"ג):

פסוק כד

ותהי נדתה עליו. יָכוֹל יַעֲלֶה לְרַגְלָהּ — שֶׁאִם בָּא עָלֶיהָ בַּחֲמִישִׁי לְנִדָּתָהּ לֹא יִטְמָא אֶלָּא שִׁלּוֹשָׁה יָמִים כְּמוֹתָהּ — תַּ"ל וְטָמֵא שִׁבְעַת יָמִים, וּמַה תַּ"ל וּתְהִי נִדָּתָהּ עָלָיו? מַה הִיא מְטַמְּאָה אָדָם וּכְלֵי חֶרֶס, אַף הוּא מְטַמֵּא אָדָם וּכְלֵי חֶרֶס (ספרא; נדה ל"ג):

פסוק כה

ימים רבים. שִׁלּשָׁה יָמִים (ספרא):

בלא עת נדתה. אַחַר שֶׁיָּצְאוּ שִׁבְעַת יְמֵי נִדָּתָהּ:

או כי תזוב. אֶת שִׁלּשֶׁת הַיָּמִים הַלָּלוּ:

על נדתה. מֻפְלָג מִנִּדָּתָהּ יוֹם אֶחָד, זוֹ הִיא זָבָה, וּמִשְׁפָּטָהּ חָרוּץ בְּפָרָשָׁה זוֹ, וְלֹא כְּדַת הַנִּדָּה, שֶׁזּוֹ טְעוּנָה סְפִירַת שִׁבְעָה נְקִיִּים וְקָרְבָּן, וְהַנִּדָּה אֵינָהּ טְעוּנָה סְפִירַת נְקִיִּים, אֶלָּא שִׁבְעַת יָמִים תִּהְיֶה בְנִדָּתָהּ בֵּין רוֹאָה בֵּין שֶׁאֵינָהּ רוֹאָה. וְדָרְשׁוּ בְּפָרָשָׁה זוֹ י"א יוֹם בֵּין סוֹף נִדָּה לִתְחִלַּת נִדָּה, שֶׁכָּל שִׁלּשֶׁת רְצוּפִין שֶׁתִּרְאֶה בְאַחַד עָשָׂר יוֹם הַלָּלוּ תְּהֵא זָבָה:

פסוק לא

והזרתם. אֵין נְזִירָה אֶלָּא פְּרִישָׁה וְכֵן נָזֹרוּ אָחוֹר (ישעיהו א'), וְכֵן נְזִיר אֶחָיו (בראשית מ"ט):

ולא ימתו בטמאתם. הֲרֵי הַכָּרַת שֶׁל מְטַמֵּא מִקְדָּשׁ קָרוּי מִיתָה:

פסוק לב

זאת תורת הזב. בַּעַל רְאִיָּה אַחַת, וּמַהוּ תּוֹרָתוֹ?

ואשר תצא ממנו שכבת זרע — הֲרֵי הוּא כְּבַעַל קֶרִי, טָמֵא טָמְאַת עֶרֶב:

פסוק לג

והזב את זובו. בַּעַל שְׁתֵּי רְאִיּוֹת, וּבַעַל שָׁלוֹשׁ רְאִיּוֹת, שֶׁתּוֹרָתָן מְפֹרֶשֶׁת לְמַעְלָה:

פרק טז

פסוק א

וידבר ה' אל משה אחרי מות שני בני אהרן וגו'. מַה תַּ"ל? הָיָה רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה מוֹשְׁלוֹ מָשָׁל לְחוֹלֶה שֶׁנִּכְנָס אֶצְלוֹ רוֹפֵא, אָמַר לוֹ אַל תֹּאכַל צוֹנֵן וְאַל תִּשְׁכַּב בְּטַחַב; בָּא אַחֵר וְאָמַר לוֹ אַל תֹּאכַל צוֹנֵן וְאַל תִּשְׁכַּב בְּטַחַב שֶׁלֹּא תָמוּת כְּדֶרֶךְ שֶׁמֵּת פְּלוֹנִי, זֶה זֵרְזוֹ יוֹתֵר מִן הָרִאשׁוֹן, לְכָךְ נֶאֱמַר אַחֲרֵי מוֹת שְׁנֵי בְּנֵי אַהֲרֹן:

פסוק ב

ויאמר ה' אל משה דבר אל אהרן אחיך ואל יבא. שֶׁלֹּא יָמוּת כְּדֶרֶךְ שֶׁמֵּתוּ בָּנָיו:

ולא ימות. שֶׁאִם בָּא הוּא מֵת (ספרא):

כי בענן אראה. כִּי תָמִיד אֲנִי נִרְאֶה שָׁם עִם עַמּוּד עָנָנִי, וּלְפִי שֶׁגִּלּוּי שְׁכִינָתִי שָׁם, יִזָּהֵר שֶׁלֹּא יַרְגִּיל לָבֹא, זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ; וּמִדְרָשׁוֹ: לֹא יָבֹא כִּי אִם בַּעֲנָן הַקְּטֹרֶת בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים (יומא נ"ג):

פסוק ג

בזאת. גִּימַטְרִיָּא שֶׁלּוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת וְעֶשֶׂר, רֶמֶז לְבֵית רִאשׁוֹן (ויקרא רבה כ"א):

בזאת יבא אהרן וגומר. וְאַף זוֹ לֹא בְכָל עֵת, כִּי אִם בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּסוֹף הַפָּרָשָׁה "בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ" (שם):

פסוק ד

כתנת בד וגו'. מַגִּיד שֶׁאֵינוֹ מְשַׁמֵּשׁ לִפְנִים בִּשְׁמוֹנָה בְגָדִים שֶׁהוּא מְשַׁמֵּשׁ בָּהֶן בַּחוּץ, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם זָהָב, לְפִי שֶׁאֵין קַטֵּגוֹר נַעֲשֶׂה סָנֵגוֹר, אֶלָּא בְּאַרְבָּעָה כְּכֹהֵן הֶדְיוֹט — וְכֻלָּן שֶׁל בּוּץ (ראש השנה כ"ו):

קדש ילבש. שֶׁיִּהְיוּ מִשֶּׁל הֶקְדֵּשׁ (ספרא):

יצנף. כְּתַרְגּוּמוֹ, יֶחֱת בְּרֵישֵׁיהּ — יַנִּיחַ בְּרֹאשׁוֹ, כְּמוֹ וַתַּנַּח בִּגְדוֹ (בראשית ל"ט) — וַאֲחִתְּתֵהּ:

ורחץ במים. אוֹתוֹ הַיּוֹם טָעוּן טְבִילָה בְּכָל חֲלִיפוֹתָיו; וְחָמֵשׁ פְּעָמִים הָיָה מַחֲלִיף מֵעֲבוֹדַת פְּנִים לַעֲבוֹדַת חוּץ, וּמֵחוּץ לִפְנִים, וּמְשַׁנֶּה מִבִּגְדֵי זָהָב לִבְגְדֵי לָבָן וּמִבִּגְדֵי לָבָן לִבְגְדֵי זָהָב, וּבְכָל חֲלִיפָה טָעוּן טְבִילָה וּשְׁנֵי קִדּוּשֵׁי יָדַיִם וְרַגְלַיִם מִן הַכִּיּוֹר (יומא ל"א):

פסוק ו

את פר החטאת אשר לו. הָאָמוּר לְמַעְלָה, וְלִמֶּדְךָ כָּאן שֶׁמִּשֶּׁלּוֹ הוּא בָּא וְלֹא מִשֶּׁל צִבּוּר (שם ג'):

וכפר בעדו ובעד ביתו. מִתְוַדֶּה עָלָיו עֲוֹנוֹתָיו וַעֲוֹנוֹת בֵּיתוֹ (שם ל"ו):

פסוק ח

ונתן אהרן על שני השעירם גרלות. מַעֲמִיד אֶחָד לְיָמִין וְאֶחָד לִשְׂמֹאל, וְנוֹתֵן שְׁתֵּי יָדָיו בַּקַּלְפִּי, וְנוֹטֵל גּוֹרָל בְּיָמִין וְחָבֵרוֹ בִּשְׂמֹאל וְנוֹתֵן עֲלֵיהֶם, אֶת שֶׁכָּתוּב בּוֹ "לַשֵּׁם" הוּא לַשֵּׁם, וְאֶת שֶׁכָּתוּב בּוֹ "לַעֲזָאזֵל" מִשְׁתַּלֵּחַ לַעֲזָאזֵל (יומא ל"ט):

עזאזל. הוּא הַר עַז וְקָשֶׁה, צוּק גָּבוֹהַּ, שֶׁנֶּאֱמַר אֶרֶץ גְּזֵרָה — חֲתוּכָה:

פסוק ט

ועשהו חטאת. כְּשֶׁמַּנִּיחַ הַגּוֹרָל עָלָיו קוֹרֵא לוֹ שֵׁם וְאוֹמֵר "לַה' חַטָּאת":

פסוק י

יעמד חי. כְּמוֹ יֶעֱמַד חַי — עַל יְדֵי אֲחֵרִים, וְתַרְגּוּמוֹ יִתְקַם כַּד חַי; מַה תַּ"ל? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר לְשַׁלֵּחַ אֹתוֹ לַעֲזָאזֵל וְאֵינִי יוֹדֵעַ שְׁלוּחוֹ אִם לְמִיתָה אִם לְחַיִּים, לְכָךְ נֶאֱמַר יֶעֱמַד חַי, עָמִידָתוֹ חַי עַד שֶׁיִּשְׁתַּלֵּחַ, מִכָּאן שֶׁשְּׁלוּחוֹ לְמִיתָה (ספרא):

לכפר עליו. שֶׁיִּתְוַדֶּה עָלָיו, כְּדִכְתִיב "וְהִתְוַדָּה עָלָיו" וְגוֹ':

פסוק יא

וכפר בעדו וגו'. וּדוּי שֵׁנִי, עָלָיו וְעַל אֶחָיו הַכֹּהֲנִים, שֶׁהֵם כֻּלָּם קְרוּיִים בֵּיתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר "בֵּית אַהֲרֹן בָּרֲכוּ אֶת ה'" וְגוֹ' (תהילים קל"ה), מִכָּאן שֶׁהַכֹּהֲנִים מִתְכַּפְּרִין בּוֹ, וְכָל כַּפָּרָתָן אֵינָהּ אֶלָּא עַל טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדְשָׁיו, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (פסוק ט"ז), "וְכִפֶּר עַל הַקֹּדֶשׁ מִטֻּמְאֹת" וְגוֹ' (ספרא; שבועות ז'):

פסוק יב

מעל המזבח. הַחִיצוֹן:

מלפני ה'. מִצַּד שֶׁלִּפְנֵי הַפֶּתַח, וְהוּא צַד מַעֲרָבִי:

דקה. מַה תַּ"ל דַּקָּה? וַהֲלֹא כָּל הַקְּטֹרֶת דַּקָּה הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר וְשָׁחַקְתָּ מִמֶּנָּה הָדֵק (שמות ל"ו), אֶלָּא שֶׁתְּהֵא דַּקָּה מִן הַדַּקָּה, שֶׁבְּעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים הָיָה מַחֲזִירָהּ לַמַּכְתֶּשֶׁת (כריתות ו'):

פסוק יג

על האש. שֶׁבְּתוֹךְ הַמַּחְתָּה:

ולא ימות. הָא אִם לֹא עָשָׂאהּ כְּתִקְנָהּ חַיָּב מִיתָה (ספרא):

פסוק יד

והזה באצבעו. הַזָּאָה אַחַת בְּמַשְׁמָע:

ולפני הכפרת יזה שבע. הֲרֵי אַחַת לְמַעְלָה וְשֶׁבַע לְמַטָּה (שם):

פסוק טו

אשר לעם. מַה שֶּׁהַפָּר מְכַפֵּר עַל הַכֹּהֲנִים מְכַפֵּר הַשָּׂעִיר עַל יִשְׂרָאֵל, וְהוּא הַשָּׂעִיר שֶׁעָלָה עָלָיו הַגּוֹרָל לַשֵּׁם (שבועות ב'):

כאשר עשה לדם הפר. אַחַת לְמַעְלָה וְשֶׁבַע לְמַטָּה:

פסוק טז

מטמאת בני ישראל. עַל הַנִּכְנָסִין לַמִּקְדָּשׁ בְּטֻמְאָה וְלֹא נוֹדַע לָהֶם בַּסּוֹף, שֶׁנֶּאֱמַר **לכל חטאתם**, וְחַטָּאת הִיא שׁוֹגֵג.

ומפשעיהם. אַף הַנִּכְנָסִין מֵזִיד בְּטֻמְאָה (שם ז'):

וכן יעשה לאהל מועד. כְּשֵׁם שֶׁהַזָּיָה מִשְּׁנֵיהֶם בִּפְנִים אַחַת לְמַעְלָה וְשֶׁבַע לְמַטָּה, כָּךְ מַזֶּה עַל הַפָּרֹכֶת מִבַּחוּץ מִשְּׁנֵיהֶם אַחַת לְמַעְלָה וְשֶׁבַע לְמַטָּה (ספרא; יומא נ"ו):
השכן אתם בתוך טמאתם. אַע"פִּי שֶׁהֵם טְמֵאִים שְׁכִינָה בֵּינֵיהֶם (שם):

פסוק יח

אל המזבח אשר לפני ה'. זֶה מִזְבַּח הַזָּהָב שֶׁהוּא לִפְנֵי ה' — בַּהֵיכָל, וּמַה תַּ"ל וְיָצָא? לְפִי שֶׁהַזָּיָה הַהַזָּאוֹת עַל הַפָּרֹכֶת וְעָמַד מִן הַמִּזְבֵּחַ וְלִפְנִים וְהַזָּיָה, וּבְמַתְּנוֹת הַמִּזְבֵּחַ הִזְקִיקוֹ לָצֵאת מִן הַמִּזְבֵּחַ וְלַחוּץ וְיַתְחִיל מִקֶּרֶן מִזְרָחִית צְפוֹנִית (יומא נ"ח):
וכפר עליו. מַה הִיא כַּפָּרָתוֹ? **ולקח מדם הפר ומדם השעיר** מְעֹרָבִין זֶה לְתוֹךְ זֶה (שם נ"ז):

פסוק יט

והזה עליו מן הדם. אַחַר שֶׁנָּתַן מַתָּנוֹת בְּאֶצְבָּעוֹ עַל קַרְנוֹתָיו מַזֶּה שֶׁבַע הַזָּאוֹת עַל גַּבּוֹ:
וטהרו. מִמַּה שֶׁעָבָר:
וקדשו. לֶעָתִיד לָבֹא (ספרא):

פסוק כא

איש עתי. הַמּוּכָן לְכָךְ מִיּוֹם אֶתְמוֹל:

פסוק כג

ובא אהרן אל אהל מועד. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁאֵין זֶה מְקוֹמוֹ שֶׁל מִקְרָא זֶה וְנָתְנוּ טַעַם לְדִבְרֵיהֶם בְּמַסֶּכֶת יוֹמָא (דף ל"ב), וְאָמְרוּ: כָּל הַפָּרָשָׁה כֻּלָּהּ נֶאֱמְרָה עַל הַסֵּדֶר חוּץ מִבִּיאָה זוֹ שֶׁהִיא אַחַר עֲשִׂיַּת עוֹלָתוֹ וְעוֹלַת הָעָם, וְהַקְטָרַת אֲמוּרֵי פַּר וְשָׂעִיר, שֶׁנַּעֲשִׂים בַּחוּץ בְּבִגְדֵי זָהָב, וְטוֹבֵל וּמְקַדֵּשׁ וּפוֹשְׁטָן וְלוֹבֵשׁ בִּגְדֵי לָבָן, **ובא אל אהל מועד** לְהוֹצִיא אֶת הַכַּף וְאֶת הַמַּחְתָּה שֶׁהִקְטִיר בָּהּ הַקְּטֹרֶת לִפְנֵי וְלִפְנִים:
ופשט את בגדי הבד. אַחַר שֶׁהוֹצִיאָהּ, וְלוֹבֵשׁ בִּגְדֵי זָהָב לְתָמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם; וְזֶהוּ סֵדֶר הָעֲבוֹדוֹת: תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר בְּבִגְדֵי זָהָב, וַעֲבוֹדַת פַּר וְשָׂעִיר הַפְּנִימִיִּים וּקְטֹרֶת שֶׁל מַחְתָּה בְּבִגְדֵי לָבָן, וְאֵילוֹ וְאֵיל הָעָם וּמִקְצַת הַמּוּסָפִין בְּבִגְדֵי זָהָב, וְהוֹצָאַת כַּף וּמַחְתָּה בְּבִגְדֵי לָבָן, וּשְׁיָרֵי הַמּוּסָפִין וְתָמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם וּקְטֹרֶת הַהֵיכָל שֶׁעַל מִזְבַּח הַפְּנִימִי בְּבִגְדֵי זָהָב; וְסֵדֶר הַמִּקְרָאוֹת לְפִי הָעֲבוֹדוֹת כָּךְ הוּא: וְשִׁלַּח אֶת הַשָּׂעִיר בַּמִּדְבָּר, וְרָחַץ אֶת בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם וְגוֹ', וְיָצָא וְעָשָׂה אֶת עֹלָתוֹ וְגוֹ', וְאֵת חֵלֶב הַחַטָּאת וְגוֹ', וְכָל הַפָּרָשָׁה עַד וְאַחֲרֵי כֵן יָבוֹא אֶל הַמַּחֲנֶה — וְאַחַר כָּךְ וּבָא אַהֲרֹן:
והניחם שם. מְלַמֵּד שֶׁטְּעוּנִין גְּנִיזָה וְלֹא יִשְׁתַּמֵּשׁ בְּאוֹתָן ד' בְּגָדִים לְיוֹם הַכִּפּוּרִים אַחֵר (יומא י"ב):

פסוק כד

ורחץ את בשרו וגו'. לְמַעְלָה לְמַדְנוּ מִ"וְרָחַץ אֶת בְּשָׂרוֹ וּלְבֵשָׁם" שֶׁכְּשֶׁהוּא מְשַׁנֶּה מִבִּגְדֵי זָהָב לְבִגְדֵי לָבָן טָעוּן טְבִילָה, — שֶׁבְּאוֹתָהּ טְבִילָה פָּשַׁט בִּגְדֵי זָהָב שֶׁעָבַד בָּהֶן עֲבוֹדַת תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר וְלוֹבֵשׁ בִּגְדֵי לָבָן לַעֲבוֹדַת הַיּוֹם, — וְכָאן לָמְדְנוּ שֶׁכְּשֶׁהוּא מְשַׁנֶּה מִבִּגְדֵי לָבָן לְבִגְדֵי זָהָב טָעוּן טְבִילָה (שם ל"ב):

במקום קדוש. הַמְקֻדָּשׁ בִּקְדֻשַּׁת עֲזָרָה; וְהֵיא הָיְתָה בְּגַג בֵּית הַפַּרְוָה, וְכֵן אַרְבַּע טְבִילוֹת הַבָּאוֹת חוֹבָה לַיּוֹם, אֲבָל הָרִאשׁוֹנָה הָיְתָה בַּחֹל (שם י"ט):

ולבש את בגדיו. שְׁמוֹנָה בְּגָדִים שֶׁהוּא עוֹבֵד בָּהֶן כָּל יְמוֹת הַשָּׁנָה:

ויצא. מִן הַהֵיכָל אֶל הֶחָצֵר שֶׁמִּזְבַּח הָעוֹלָה שָׁם:

ועשה את עלתו. אַיִל לְעוֹלָה הָאָמוּר לְמַעְלָה:

ואת עלת העם. וְאַיִל אֶחָד לְעוֹלָה הָאָמוּר לְמַעְלָה "וּמֵאֵת עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" וְגוֹ':

פסוק כה

ואת חלב החטאת. אֲמוּרֵי פַּר וְשָׂעִיר:

יקטיר המזבחה. עַל מִזְבַּח הַחִיצוֹן, דְּאִלּוּ בַּפְּנִימִי כְּתִיב לֹא תַעֲלוּ עָלָיו קְטֹרֶת זָרָה וְעֹלָה וּמִנְחָה (שמות ל'):

פסוק כז

אשר הובא את דמם. לַהֵיכָל וְלִפְנֵי וְלִפְנִים:

פסוק לב

וכפר הכהן אשר ימשח וגו'. כַּפָּרָה זוֹ שֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים אֵינָהּ כְּשֵׁרָה אֶלָּא בְּכֹהֵן גָּדוֹל (יומא ע"ג); לְפִי שֶׁנֶּאֱמְרָה כָל הַפָּרָשָׁה בְּאַהֲרֹן, הֶצְרֵךְ לוֹמַר בְּכֹהֵן גָּדוֹל הַבָּא אַחֲרָיו שֶׁיְּהֵא כְּמוֹהוּ:

ואשר ימלא את ידו. אֵין לִי אֶלָּא הַמָּשׁוּחַ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, מְרֻבֶּה בְּגָדִים מִנַּיִן? תַּ"ל וַאֲשֶׁר יְמַלֵּא אֶת יָדוֹ וְגוֹמֵר; וְהֵם כָּל הַכֹּהֲנִים גְּדוֹלִים שֶׁעָמְדוּ מֵאֹשְׁיָהוּ וְאֵילָךְ, שֶׁבִּימָיו נִגְנְזָה צְלוֹחִית שֶׁל שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה (הוריות י"ב):

לכהן תחת אביו. לְלַמֵּד שֶׁאִם בָּנוֹ מְמַלֵּא אֶת מְקוֹמוֹ, הוּא קוֹדֵם לְכָל אָדָם (ספרא):

פסוק לד

ויעש כאשר צוה וגו'. כְּשֶׁהִגִּיעַ יוֹם הַכִּפּוּרִים עָשָׂה כַּסֵּדֶר הַזֶּה; וּלְהַגִּיד שִׁבְחוֹ שֶׁל אַהֲרֹן, שֶׁלֹּא הָיָה לוֹטֶשׁן לְגָדֶלְתּוֹ אֶלָּא כִּמְקֻיָּם גְּזֵרַת הַמֶּלֶךְ (שם):

פרק יז

פסוק ג
אשר ישחט שור או כשב. בַּמַּקְדִּשִׁין הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר "לְהַקְרִיב קָרְבָּן" (זבחים ק"ז):
במחנה. חוּץ לָעֲזָרָה:

פסוק ד
דם יחשב. כְּשׁוֹפֵךְ דַּם הָאָדָם שֶׁמִּתְחַיֵּב בְּנַפְשׁוֹ:
דם שפך. לְרַבּוֹת אֶת הַזּוֹרֵק דָּמִים בַּחוּץ (שם):

פסוק ה
אשר הם זבחים. אֲשֶׁר הֵם רְגִילִים לִזְבֹּחַ:

פסוק ז
לשעירם. לַשֵּׁדִים, כְּמוֹ וּשְׂעִירִים יְרַקְּדוּ שָׁם (ישעיהו י"ג):

פסוק ח
אשר יעלה עלה. לְחַיֵּב עַל הַמַּקְטִיר אֲבָרִים בַּחוּץ כְּשׁוֹחֵט בַּחוּץ, שֶׁאִם שָׁחַט אֶחָד וְהֶעֱלָה חֲבֵרוֹ שְׁנֵיהֶם חַיָּבִין (זבחים ק"ו):

פסוק ט
ונכרת. זַרְעוֹ נִכְרָת וְיָמָיו נִכְרָתִין:

פסוק י
כל דם. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר "בַּנֶּפֶשׁ יְכַפֵּר", יָכוֹל לֹא יְהֵא חַיָּב אֶלָּא עַל דַּם הַמַּקְדִּשִׁים, תַּ"ל "כָּל דָּם":
ונתתי פני. פָּנַאי שֶׁלִּי — פּוֹנֶה אֲנִי מִכָּל עֲסָקַי וְעוֹסֵק בּוֹ (ספרא):

פסוק יא
כי נפש הבשר. שֶׁל כָּל בְּרִיָּה בַּדָּם הִיא תְלוּיָה, וּלְפִיכָךְ נְתַתִּיו (עַל הַמִּזְבֵּחַ) לְכַפֵּר עַל נֶפֶשׁ הָאָדָם — תָּבֹא נֶפֶשׁ וּתְכַפֵּר עַל הַנֶּפֶשׁ:

פסוק יב
כל נפש מכם. לְהַזְהִיר גְּדוֹלִים עַל הַקְּטַנִּים:

פסוק יג
אשר יצוד. אֵין לִי אֶלָּא צַיִד, אֲוָזִין וְתַרְנְגוֹלִין מְנַיִן? תַּ"ל "צַיִד" מִכָּל מָקוֹם; אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר "אֲשֶׁר יְצוּד"? שֶׁלֹּא יֹאכַל בָּשָׂר אֶלָּא בַּהַזְמָנָה הַזֹּאת (חולין פ"ד):
אשר יאכל. פְּרָט לְטֻמְאִים (שם פ"ה):

פסוק יד

דמו בנפשו הוא. דָּמוֹ הוּא לוֹ בְּמָקוֹם הַנֶּפֶשׁ, שֶׁהַנֶּפֶשׁ תְּלוּיָה בּוֹ:

כי נפש כל בשר דמו הוא. הַנֶּפֶשׁ הִיא הַדָּם. דָּם וּבָשָׂר לְשׁוֹן זָכָר, נֶפֶשׁ לְשׁוֹן נְקֵבָה:

פסוק טו

אשר תאכל נבלה וטרפה. בִּנְבֵלַת עוֹף טָהוֹר דִּבֵּר הַכָּתוּב, שֶׁאֵין לָהּ טֻמְאָה אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁנִּבְלַעַת בְּבֵית הַבְּלִיעָה, וְלִמֶּדְךָ כָּאן שֶׁמְּטַמְּאָה בַּאֲכִילָתָהּ (וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּמַגָּע); וּטְרֵפָה הָאֲמוּרָה כָּאן לֹא נִכְתַּב אֶלָּא לִדְרֹשׁ, וְכֵן שָׁנִינוּ: יָכוֹל תְּהֵא נִבְלַת עוֹף טָמֵא מְטַמְּאָה בְּבֵית הַבְּלִיעָה, תַּ"ל טְרֵפָה — מִי שֶׁיֵּשׁ בְּמִינוֹ טְרֵפָה, יָצָא עוֹף טָמֵא שֶׁאֵין בְּמִינוֹ טְרֵפָה (ספרא; זבחים ע'):

פסוק טז

ונשא עונו. אִם יֹאכַל קֹדֶשׁ אוֹ יִכָּנֵס לַמִּקְדָּשׁ חַיָּב עַל טֻמְאָה זוֹ כְּכָל שְׁאָר טֻמְאוֹת (ספרא):

ובשרו לא ירחץ ונשא עונו. עַל רְחִיצַת גּוּפוֹ עָנוּשׁ כָּרֵת וְעַל כִּבּוּס בְּגָדִים בְּמַלְקוּת (שם):

פרק יח

פסוק ב

אני ה' אלהיכם. אֲנִי הוּא שֶׁאָמַרְתִּי בְּסִינַי אָנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ וְקִבַּלְתֶּם עֲלֵיכֶם מַלְכוּתִי, מֵעַתָּה קַבְּלוּ גְּזֵרוֹתָי; רַבִּי אוֹמֵר גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנָיו שֶׁסּוֹפָן לִנָּתֵק בַּעֲרָיוֹת בִּימֵי עֶזְרָא, לְפִיכָךְ בָּא עֲלֵיהֶם בִּגְזֵרָה **אני ה' אלהיכם** — דְּעוּ מִי גּוֹזֵר עֲלֵיכֶם, דַּיָּן לִפְרַע וְנֶאֱמָן לְשַׁלֵּם שְׂכָר (עי' ספרא):

פסוק ג

כמעשה ארץ מצרים. מַגִּיד שֶׁמַּעֲשֵׂיהֶם שֶׁל מִצְרִיִּים וְשֶׁל כְּנַעֲנִיִּים מְקֻלְקָלִים מִכָּל הָאֻמּוֹת, וְאוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁיָּשְׁבוּ בּוֹ יִשְׂרָאֵל מְקֻלְקָל מִן הַכֹּל:

אשר אני מביא אתכם שמה. מַגִּיד שֶׁאוֹתָן עֲמָמִין שֶׁכִּבְּשׁוּ יִשְׂרָאֵל מְקֻלְקָלִים מִכֻּלָּם (שם):

ובחקתיהם לא תלכו. מַה הִנִּיחַ הַכָּתוּב שֶׁלֹּא אָמַר? אֶלָּא אֵלּוּ נִימוֹסוֹת שֶׁלָּהֶן — דְּבָרִים הַחֲקוּקִין לָהֶם — כְּגוֹן טַרְטִיָּאוֹת וְאִצְטַדְיָאוֹת, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אֵלּוּ דַּרְכֵי הָאֱמוֹרִי שֶׁמָּנוּ חֲכָמִים (שם):

פסוק ד

את משפטי תעשו. אֵלּוּ דְּבָרִים הָאֲמוּרִים בַּתּוֹרָה בְּמִשְׁפָּט, שֶׁאִלּוּ לֹא נֶאֶמְרוּ הָיוּ כְּדַאי לֵאָמְרָן:

ואת חקתי תשמרו. דְּבָרִים שֶׁהֵן גְּזֵרַת הַמֶּלֶךְ, שֶׁיֵּצֶר הָרַע מֵשִׁיב עֲלֵיהֶם לָמָּה לָנוּ לִשְׁמָרָן? וְאֻמּוֹת הָעוֹלָם מְשִׁיבִין עֲלֵיהֶם, כְּגוֹן אֲכִילַת חֲזִיר וּלְבִישַׁת שַׁעַטְנֵז וְטָהֳרַת מֵי חַטָּאת, לְכָךְ נֶאֱמַר **אני ה'**, גָּזַרְתִּי עֲלֵיכֶם, אֵי אַתָּה רַשַּׁאי לְפָטֵר (יומא ס"ז):

ללכת בהם. אַל תִּפָּטֵר מִתּוֹכָם, שֶׁלֹּא תֹּאמַר לָמַדְתִּי חָכְמַת יִשְׂרָאֵל אֵלֵךְ וְאֶלְמַד חָכְמַת הָאֻמּוֹת (ספרא):

פסוק ה

ושמרתם את חקתי וגו'. לְרַבּוֹת שְׁאָר דִּקְדּוּקֵי הַפָּרָשָׁה, שֶׁלֹּא פֵּרֵט הַכָּתוּב בָּהֶם; דָּבָר אַחֵר לִתֵּן שְׁמִירָה וַעֲשִׂיָּה לַחֻקִּים וּשְׁמִירָה וַעֲשִׂיָּה לַמִּשְׁפָּטִים, לְפִי שֶׁלֹּא נָתַן אֶלָּא עֲשִׂיָּה לַמִּשְׁפָּטִים וּשְׁמִירָה לַחֻקִּים (ספרא):

וחי בהם. לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁאִם תֹּאמַר בָּעוֹלָם הַזֶּה וַהֲלֹא סוֹפוֹ הוּא מֵת (שם):

אני ה'. נֶאֱמָן לְשַׁלֵּם שָׂכָר (שם):

פסוק ו

לא תקרבו. לְהַזְהִיר הַנִּקְבָה כַּזָּכָר, לְכָךְ נֶאֱמַר לְשׁוֹן רַבִּים:

אני ה'. נֶאֱמָן לְשַׁלֵּם שָׂכָר:

פסוק ז

ערות אביך. זוֹ אֵשֶׁת אָבִיךָ, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא כְּמַשְׁמָעוֹ? נֶאֱמַר כָּאן עֶרְוַת אָבִיךָ וְנֶאֱמַר לְהַלָּן עֶרְוַת אָבִיו גִּלָּה, מַה לְּהַלָּן אֵשֶׁת אָבִיו אַף כָּאן אֵשֶׁת אָבִיו (סנהדרין נ"ד):

וערות אמך. לְהָבִיא אִמּוֹ שֶׁאֵינָהּ אֵשֶׁת אָבִיו (שם):

פסוק ח

ערות אשת אביך. לְרַבּוֹת אַחַר מִיתָה (שם):

פסוק ט

בת אביך. אַף בַּת אֲנוּסָה בְּמַשְׁמָע:

מולדת בית או מולדת חוץ. בֵּין שֶׁאוֹמְרִים לוֹ לְאָבִיךָ קַיֵּם אֶת אִמָּהּ, וּבֵין שֶׁאוֹמְרִים לוֹ הוֹצֵא אֶת אִמָּהּ, כְּגוֹן מַמְזֶרֶת אוֹ נְתִינָה (יבמות כ"ג):

פסוק י

ערות בת בנך וגו'. בְּבִתּוֹ מֵאֲנוּסָתוֹ הַכָּתוּב מְדַבֵּר, וּבִתּוֹ וּבַת בִּתּוֹ מֵאִשְׁתּוֹ אָנוּ לְמֵדִין מֵ"עֶרְוַת אִשָּׁה וּבִתָּהּ", שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶן "לֹא תְגַלֶּה", בֵּין שֶׁהִיא מִמֶּנּוּ וּבֵין שֶׁהִיא מֵאִישׁ אַחֵר (שם כב):

ערות בת בנך. קַל וָחֹמֶר לְבִתְּךָ, אֶלָּא לְפִי שֶׁאֵין מַזְהִירִין מִן הַדִּין, לְמָדוּהָ מִגְּזֵרָה שָׁוָה בְּמַסֶּכֶת יְבָמוֹת (דף ג'):

פסוק יא

ערות בת אשת אביך. לְמַד שֶׁאֵינוֹ חַיָּב עַל אֲחוֹתוֹ מִשִּׁפְחָה וְנָכְרִית, לְכָךְ נֶאֱמַר "בַּת אֵשֶׁת אָבִיךָ" — בְּרָאוּיָה לְקִדּוּשִׁין (שם כ"ג):

פסוק יד

ערות אחי אביך לא תגלה. וּמַה הִיא עֶרְוָתוֹ? **אל אשתו לא תקרב**:

פסוק טו

אשת בנך. לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא בְּשֶׁיֵּשׁ לְבִנְךָ אִישׁוּת בָּהּ, פָּרַט לַאֲנוּסָה וְשִׁפְחָה וְנָכְרִית (עי' ספרא):

פסוק יז

ערות אשה ובתה. לֹא אָסַר הַכָּתוּב אֶלָּא עַל יְדֵי נִשּׂוּאֵי הָרִאשׁוֹנָה, לְכָךְ נֶאֱמַר לֹא "תִקַּח" — לְשׁוֹן קִיחָה, וְכֵן לְעִנְיַן הָעִנָּשׁ, אֲשֶׁר "יִקַּח" אֶת אִשָּׁה וְאֶת אִמָּהּ — לְשׁוֹן קִיחָה, אֲבָל אָנַס אִשָּׁה מֻתָּר לִשָּׂא בִּתָּהּ (יבמות צ"ז):

שארה הנה. קְרוֹבוֹת זוֹ לָזוֹ:

זמה. עֵצָה, כְּתַרְגּוּמוֹ עֲצַת חֶטְאִין, שֶׁיִּצְרְךָ יוֹעֶצְךָ לַחֲטֹא:

פסוק יח

אל אחתה. שְׁתֵּיהֶן כְּאַחַת (קידושין נ'):

לצרר. לְשׁוֹן צָרָה — לַעֲשׂוֹת אֶת זוֹ צָרָה לָזוֹ:

בחייה. לְמָדְךָ שֶׁאִם גֵּרְשָׁהּ לֹא יִשָּׂא אֶת אֲחוֹתָהּ כָּל זְמַן שֶׁהִיא בַּחַיִּים (יבמות ח'):

פסוק כא

למלך. עֲ"ז הִיא שֶׁשְּׁמָהּ מֹלֶךְ, וְזוֹ הִיא עֲבוֹדָתָהּ, שֶׁמּוֹסֵר בְּנוֹ לַכּוֹמְרִים וְעוֹשִׂין שְׁתֵּי מְדוּרוֹת גְּדוֹלוֹת וּמַעֲבִירִין אֶת הַבֵּן בְּרַגְלָיו בֵּין שְׁתֵּי מְדוּרוֹת הָאֵשׁ (סנהדרין ס"ד):

לא תתן. זוֹ הִיא מְסִירָתוֹ לַכּוֹמְרִים:

להעביר למלך. זוֹ הַעֲבָרַת הָאֵשׁ:

פסוק כג

תבל הוא. לְשׁוֹן קֶדֶשׁ וְעֶרְוָה וְנאוּף, וְכֵן וְאַפִּי עַל תַּבְלִיתָם (ישעיהו י'); דָּבָר אַחֵר תֶּבֶל הוּא לְשׁוֹן בְּלִילָה וְעִרְבּוּב זֶרַע אָדָם וְזֶרַע בְּהֵמָה:

פסוק כח

ולא תקיא הארץ אתכם. מָשָׁל לְבֶן מֶלֶךְ שֶׁהֶאֱכִילוּהוּ דָּבָר מָאוּס, שֶׁאֵין עוֹמֵד בְּמֵעָיו אֶלָּא מְקִיאוֹ, כָּךְ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֵינָהּ מְקַיֶּמֶת עוֹבְרֵי עֲבֵרָה (ספרא סוף קדושים), וְתַרְגּוּמוֹ וְלָא תְרוֹקֶן, לְשׁוֹן רִקּוּן — מְרִיקָה עַצְמָהּ מֵהֶם:

פסוק כט

הנפשות העשת. הַזָּכָר וְהַנְּקֵבָה בְּמַשְׁמָע (ספרא):

פסוק ל

ושמרתם את משמרתי. לְהַזְהִיר בֵּית דִּין עַל כָּךְ (שם):

ולא תטמאו בהם אני ה' אלהיכם. הָא אִם תִּטַּמְּאוּ אֵינִי אֱלֹהֵיכֶם, וְאַתֶּם נִפְסָלִים מֵאֲחָרַי, וּמַה הֲנָאָה יֵשׁ לִי בָּכֶם וְאַתֶּם מִתְחַיְּבִים כְּלָיָה? לְכָךְ נֶאֱמַר אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם (שם):

פרק יט

פסוק ב

דבר אל כל עדת בני ישראל. מְלַמֵּד שֶׁנֶּאֶמְרָה פָּרָשָׁה זוֹ בְּהַקְהֵל מִפְּנֵי שֶׁרֹב גּוּפֵי תּוֹרָה תְּלוּיִין בָּהּ (ספרא):

קדשים תהיו. הֱוֹוּ פְרוּשִׁים מִן הָעֲרָיוֹת וּמִן הָעֲבֵרָה, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא גֶּדֶר עֶרְוָה אַתָּה מוֹצֵא קְדֻשָּׁה, אִשָּׁה זֹנָה וַחֲלָלָה וְגוֹ' אֲנִי ה' מְקַדִּשְׁכֶם (ויקרא כ"א), וְלֹא יְחַלֵּל זַרְעוֹ, אֲנִי ה' מְקַדְּשׁוֹ (שם), קְדֹשִׁים יִהְיוּ, אִשָּׁה זֹנָה וַחֲלָלָה (שם):

פסוק ג

איש אמו ואביו תיראו. כָּל אֶחָד מִכֶּם תִּירְאוּ אָבִיו וְאִמּוֹ, זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ; וּמִדְרָשׁוֹ: אֵין לִי אֶלָּא אִישׁ, אִשָּׁה מְנַיִן? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר תִּירָאוּ הֲרֵי כָּאן שְׁנַיִם, אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר אִישׁ? שֶׁהָאִישׁ סַפָּק בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת אֲבָל אִשָּׁה רְשׁוּת אֲחֵרִים עָלֶיהָ (ספרא; קידושין ל'):

אמו ואביו תיראו. כָּאן הִקְדִּים אֵם לָאָב, לְפִי שֶׁגָּלוּי לְפָנָיו שֶׁהַבֵּן יָרֵא אֶת אָבִיו יוֹתֵר מֵאִמּוֹ, וּבַכָּבוֹד הִקְדִּים אָב לָאֵם, לְפִי שֶׁגָּלוּי לְפָנָיו שֶׁהַבֵּן מְכַבֵּד אֶת אִמּוֹ יוֹתֵר מֵאָבִיו, מִפְּנֵי שֶׁמְּשַׁדַּלְתּוֹ בְּדְבָרִים (שם):

ואת שבתתי תשמרו. סְמַךְ שַׁבָּת לְמוֹרָא אָב, לוֹמַר אַף עַל פִּי שֶׁהוּזְהַרְתִּיךְ עַל מוֹרָא אָב, אִם יֹאמַר לְךָ חַלֵּל אֶת הַשַּׁבָּת, אַל תִּשְׁמַע לוֹ, וְכֵן בִּשְׁאָר כָּל הַמִּצְוֹות (בבא מציעא ל"ב):

אני ה' אלהיכם. אַתָּה וְאָבִיךָ חַיָּבִים בְּכִבּוּדִי, לְפִיכָךְ לֹא תִשְׁמַע לוֹ לְבַטֵּל אֶת דְּבָרַי. אֵיזֶהוּ מוֹרָא? לֹא יֵשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ וְלֹא יְדַבֵּר בִּמְקוֹמוֹ וְלֹא יִסְתֹּר אֶת דְּבָרָיו, וְאֵיזֶהוּ כָבוֹד? מַאֲכִיל וּמַשְׁקֶה, מַלְבִּישׁ וּמַנְעִיל, מַכְנִיס וּמוֹצִיא (קידושין ל"א):

פסוק ד

אל תפנו אל האלילם. לְעָבְדָם; אֱלִילִים לְשׁוֹן אַל — כְּלֹא הוּא חָשׁוּב:

ואלהי מסכה. תְּחִלָּתָן אֱלִילִים הֵם, וְאִם אַתָּה פּוֹנֶה אַחֲרֵיהֶם סוֹפְךָ עוֹשֶׂה אוֹתָם אֱלוֹהוֹת (ספרא):

לא תעשו לכם. לֹא תַעֲשׂוּ לַאֲחֵרִים וְלֹא אֲחֵרִים לָכֶם; וְאִם תֹּאמַר לֹא תַעֲשׂוּ לְעַצְמְכֶם אֲבָל אֲחֵרִים עוֹשִׂין לָכֶם, הֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר לֹא יִהְיֶה לְךָ (שמות כ') — לֹא שֶׁלְּךָ וְלֹא שֶׁל אֲחֵרִים:

פסוק ה

וכי תזבחו וגו'. לֹא נֶאֱמְרָה פָּרָשָׁה זוֹ אֶלָּא לְלַמֵּד, שֶׁלֹּא תְהֵא זְבִיחָתָן אֶלָּא עַל מְנָת לֶאֱכֹל בְּתוֹךְ הַזְּמַן הַזֶּה, שֶׁאִם לְקִבֵּעַ לָהֶם זְמַן אֲכִילָה, הֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר (ויקרא ז') וְאִם נֶדֶר אוֹ נְדָבָה זֶבַח קָרְבָּנוֹ וְגוֹ' (ספרא):

לרצנכם תזבחהו. תְּחִלַּת זְבִיחָתוֹ תְּהֵא עַל מְנָת נַחַת רוּחַ — שֶׁיְּהֵא לָכֶם לְרָצוֹן, שֶׁאִם תְּחַשְּׁבוּ עָלָיו מַחֲשֶׁבֶת פְּסוּל לֹא יֵרָצֶה עֲלֵיכֶם לְפָנַי:

לרצנכם. אפיי"צימנטו, זֶהוּ לְפִי פְּשׁוּטוֹ; וְרַבּוֹתֵינוּ לָמְדוּ מִכָּאן לַמִּתְעַסֵּק בַּקֳּדָשִׁים שֶׁפָּסוּל, שֶׁצָּרִיךְ שֶׁיְּהֵא כַּוָּנָתוֹ לִשְׁחִיטָה (זבחים מ"ז; חולין י"ג):

פסוק ו

ביום זבחכם יאכל. כְּשֶׁתִּזְבְּחוּהוּ תִּשְׁחֲטוּהוּ עַל מְנָת זְמַן זֶה שֶׁקִּבַּעְתִּי לָכֶם כְּבָר:

פסוק ז

ואם האכל יאכל וגו'. אִם אֵינוֹ עִנְיָן לְחוּץ לִזְמַנּוֹ, שֶׁהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל מִבְּשַׂר זֶבַח שְׁלָמָיו וְגוֹ' (ויקרא ז'), תְּנֵהוּ עִנְיָן לְחוּץ לִמְקוֹמוֹ; יָכוֹל יִהְיוּ חַיָּבִין כָּרֵת עַל אֲכִילָתוֹ, תַּ"ל וְהַנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת מִמֶּנּוּ עֲוֹנָהּ תִּשָּׂא, "מִמֶּנּוּ" וְלֹא מֵחֲבֵרוֹ, יָצָא הַנִּשְׁחָט בְּמַחֲשֶׁבֶת חוּץ לִמְקוֹמוֹ (זבחים כ"ח):

פגול. מְתֹעָב, כְּמוֹ וּמְרַק פִּגֻּלִים כְּלֵיהֶם (ישעיהו ס"ה):

פסוק ח

ואכליו עונו ישא. בְּנוֹתָר גָּמוּר הַכָּתוּב מְדַבֵּר, וְאֵינוֹ עָנוּשׁ כָּרֵת עַל הַנִּשְׁחָט חוּץ לִמְקוֹמוֹ, שֶׁכְּבָר מִעֲטוֹ הַכָּתוּב, וְזֶה בְּנוֹתָר גָּמוּר מְדַבֵּר, וּבְמַסֶּכֶת כְּרֵתוֹת (דף ה'), לְמַדּוּהוּ מִגְּזֵרָה שָׁוָה:

פסוק ט

לא תכלה פאת שדך. שֶׁיַּנִּיחַ פֵּאָה בְּסוֹף שָׂדֵהוּ (עי' ספרא):

ולקט קצירך. שִׁבֳּלִים הַנּוֹשְׁרִים בִּשְׁעַת קְצִירָה, אַחַת אוֹ שְׁתַּיִם, אֲבָל שָׁלוֹשׁ אֵינָן לֶקֶט (פאה פ"ו):

פסוק י

לא תעולל. לֹא תְטֹל עוֹלֵלוֹת שֶׁבָּהּ, וְהֵן נִכָּרוֹת; אֵיזֶהוּ עוֹלֵלוֹת? כֹּל שֶׁאֵין לוֹ לֹא כָּתֵף וְלֹא נָטֵף (ספרא):

ופרט כרמך. גַּרְגְּרֵי עֲנָבִים הַנּוֹשְׁרִים בִּשְׁעַת בְּצִירָה:

אני ה' אלהיכם. דַּיָּן לִפְרַע; וְאֵינִי גּוֹבֶה מִכֶּם אֶלָּא נְפָשׁוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר אַל תִּגְזַל דָּל וְגוֹ' כִּי ה' יָרִיב רִיבָם וְגוֹ' (משלי כ"ב):

פסוק יא

לא תגנבו. אַזְהָרָה לְגוֹנֵב מָמוֹן, אֲבָל לֹא תִגְנֹב שֶׁבַּעֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת אַזְהָרָה לְגוֹנֵב נְפָשׁוֹת, דָּבָר הַלָּמֵד מֵעִנְיָנוֹ — דָּבָר שֶׁחַיָּבִין עָלָיו מִיתַת בֵּית דִּין:

ולא תכחשו. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ה'), וְכִחֵשׁ בָּהּ מְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ, לְמַדְנוּ עֹנֶשׁ, אַזְהָרָה מִנַּיִן? תַּ"ל וְלֹא תְכַחֲשׁוּ:

ולא תשקרו. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (שם), וְנִשְׁבַּע עַל שֶׁקֶר יְשַׁלֵּם קֶרֶן וְחֹמֶשׁ, לְמַדְנוּ עֹנֶשׁ, אַזְהָרָה מִנַּיִן? תַּ"ל וְלֹא תְשַׁקְּרוּ:

לא תגנבו ולא תכחשו ולא תשקרו ולא תשבעו. אִם גָּנַבְתָּ סוֹפְךָ לְכַחֵשׁ, סוֹפְךָ לְשַׁקֵּר, סוֹפְךָ לִשָּׁבַע לַשָּׁקֶר:

פסוק יב

ולא תשבעו בשמי. לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם ה' אֱלֹהֶיךָ לַשָּׁוְא (שמות כ'), יָכוֹל לֹא יְהֵא אֶלָּא עַל שֵׁם הַמְיֻחָד, מִנַּיִן לְרַבּוֹת כָּל הַכִּנּוּיִין? תַּ"ל וְלֹא תִשָּׁבְעוּ בִשְׁמִי לַשָּׁקֶר — כָּל שֵׁם שֶׁיֵּשׁ לִי (ספרא):

פסוק יג

לא תעשק. זֶה הַכּוֹבֵשׁ שְׂכַר שָׂכִיר (בבא מציעא ס"א):

לא תלין. לְשׁוֹן נְקֵבָה, מוּסָב עַל הַפְּעוּלָה:

עד בקר. בִּשְׂכִיר יוֹם הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁיְּצִיאָתוֹ מִשֶּׁשְׁקִעָה חַמָּה, לְפִיכָךְ זְמַן גְּבוּי שְׂכָרוֹ כָּל הַלַּיְלָה, וּבְמָקוֹם אַחֵר הוּא אוֹמֵר וְלֹא תָבוֹא עָלָיו הַשֶּׁמֶשׁ (דברים כ"ד), מְדַבֵּר בִּשְׂכִיר לַיְלָה, שֶׁהַשְׂלָמַת פְּעֻלָּתוֹ מִשֶּׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר, לְפִיכָךְ זְמַן גְּבוּי שְׂכָרוֹ כָּל הַיּוֹם, לְפִי שֶׁנִּתְּנָה תוֹרָה זְמַן לְבַעַל הַבַּיִת עוֹנָה לְבַקֵּשׁ מָעוֹת (בבא מציעא ק"י):

פסוק יד

לא תקלל חרש. אֵין לִי אֶלָּא חֵרֵשׁ, מִנַּיִן לְרַבּוֹת כָּל אָדָם? תַּ"ל בְּעַמְּךָ לֹא תָאֹר (שמות כ"ב), אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר חֵרֵשׁ? מַה חֵרֵשׁ מְיֻחָד שֶׁהוּא בַּחַיִּים, אַף כָּל שֶׁהוּא בַּחַיִּים, יָצָא הַמֵּת שֶׁאֵינוֹ בַּחַיִּים (ספרא):

ולפני עור לא תתן מכשול. לִפְנֵי הַסּוּמָא בְּדָבָר לֹא תִתֵּן עֵצָה שֶׁאֵינָהּ הוֹגֶנֶת לוֹ, אַל תֹּאמַר מְכֹר שָׂדְךָ וְקַח לְךָ חֲמוֹר, וְאַתָּה עוֹקֵף עָלָיו וְנוֹטְלָהּ הֵימֶנּוּ (שם):

ויראת מאלהיך. לְפִי שֶׁהַדָּבָר הַזֶּה אֵינוֹ מָסוּר לַבְּרִיּוֹת לֵידַע אִם דַּעְתּוֹ שֶׁל זֶה לְטוֹבָה אוֹ לְרָעָה, וְיָכוֹל לְהַשְׁמֵט וְלוֹמַר לְטוֹבָה נִתְכַּוַּנְתִּי, לְפִיכָךְ נֶאֱמַר בּוֹ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ הַמַּכִּיר

מַחְשְׁבוֹתֶיךָ; וְכֵן כָּל דָּבָר הַמָּסוּר לִלְבּוֹ שֶׁל אָדָם הָעוֹשֶׂהוּ וְאֵין שְׁאָר הַבְּרִיּוֹת מַכִּירוֹת בּוֹ, נֶאֱמַר בּוֹ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ:

פסוק טו

לא תעשו עול במשפט. מְלַמֵּד שֶׁהַדַּיָּן הַמְקַלְקֵל אֶת הַדִּין קָרוּי עַוָּל, שָׁנוּי וּמְשֻׁקָּע, חֵרֶם וְתוֹעֵבָה, שֶׁהָעָוֶל קָרוּי תּוֹעֵבָה, שֶׁנֶּאֱמַר כִּי תוֹעֲבַת ה' וְגוֹ' כֹּל עֹשֵׂה עָוֶל (דברים כ"ה), וְהַתּוֹעֵבָה קָרוּיָה חֵרֶם וְשֻׁקָּע שֶׁנֶּאֱמַר וְלֹא תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל בֵּיתֶךָ וְהָיִיתָ חֵרֶם כָּמֹהוּ שַׁקֵּץ תְּשַׁקְּצֶנּוּ וְגוֹ' (שם ז'):

לא תשא פני דל. שֶׁלֹּא תֹּאמַר עָנִי הוּא זֶה, וְהֶעְשִׁיר חַיָּב לְפַרְנְסוֹ, אֲזַכֶּנּוּ בַדִּין וְנִמְצָא מְתְפַּרְנֵס בְּנְקִיּוּת (ספרא):

ולא תהדר פני גדול. שֶׁלֹּא תֹּאמַר עָשִׁיר הוּא זֶה, בֶּן גְּדוֹלִים הוּא זֶה, הֵיאַךְ אֲבַיְּשֶׁנּוּ וְאֶרְאֶה בְּבָשְׁתּוֹ? עָנָשׁ יֵשׁ בַּדָּבָר לְכָךְ נֶאֱמַר וְלֹא תֶהְדַּר פְּנֵי גָדוֹל:

בצדק תשפט עמיתך. כְּמַשְׁמָעוֹ; דָּ"אַ: הֱוֵי דָן אֶת חֲבֵרְךָ לְכַף זְכוּת (שבועות ל'):

פסוק טז

לא תלך רכיל. אֲנִי אוֹמֵר עַל שֵׁם שֶׁכָּל מְשַׁלְּחֵי מְדָנִים וּמְסַפְּרֵי לָשׁוֹן הָרַע הוֹלְכִים בְּבָתֵּי רֵעֵיהֶם לְרַגֵּל מַה יִּרְאוּ רָע, אוֹ מַה יִּשְׁמְעוּ רָע, לְסַפֵּר בַּשּׁוּק, נִקְרָאִים הוֹלְכֵי רָכִיל — הוֹלְכֵי רְגִילָה, אשפיי"מנט בְּלַעַז. וּרְאָיָה לִדְבָרַי, שֶׁלֹּא מָצִינוּ רְכִילוּת שֶׁאֵין כָּתוּב בִּלְשׁוֹן הֲלִיכָה, לֹא תֵלֵךְ רָכִיל, הוֹלְכֵי רָכִיל נְחֹשֶׁת וּבַרְזֶל (ירמיהו ו'), וּשְׁאָר לָשׁוֹן הָרַע אֵין כָּתוּב בּוֹ הֲלִיכָה, מְלָשְׁנִי בַסֵּתֶר רֵעֵהוּ (תהילים ק"א), לָשׁוֹן רְמִיָּה (שם ק"כ), לָשׁוֹן מְדַבֶּרֶת גְּדֹלוֹת (שם י"ב); לְכָךְ אֲנִי אוֹמֵר שֶׁהַלָּשׁוֹן הוֹלֵךְ וּמְרַגֵּל, שֶׁהַכַּ"ף נֶחֱלֶפֶת בְּגִימֶ"ל, שֶׁכָּל הָאוֹתִיּוֹת שֶׁמּוֹצָאֵיהֶם מִמָּקוֹם אֶחָד מִתְחַלְּפוֹת זוֹ בָזוֹ, בֵּי"ת בְּפֵי"א וְגִימֶ"ל בְּכַ"ף וְקוֹ"ף, וְנוּ"ן בְּלָמֶ"ד, וְזַי"ן בְּצָדֶ"י, וְכֵן וַיִּרְגֹּל בְּעַבְדְּךָ (שמואל ב י"ט) — רִגֵּל בְּמִרְמָה לֵאמֹר עָלַי רָעָה, וְכֵן לֹא רָגַל עַל לְשֹׁנוֹ (תהילים ט"ו), וְכֵן רוֹכֵל — הַסּוֹחֵר וּמְרַגֵּל אַחַר כָּל סְחוֹרָה, וְכֵן הַמּוֹכֵר בְּשָׂמִים לְהִתְקַשֵּׁט בָּהֶם הַנָּשִׁים, עַל שֵׁם שֶׁמְּחַזֵּר תָּמִיד בָּעֲיָרוֹת, נִקְרָא רוֹכֵל לְשׁוֹן רוֹגֵל; לֹא תֵיכוֹל קוּרְצִין כְּמוֹ וַאֲכָלוּ קַרְצֵיהוֹן דִּי יְהוּדָיֵא (דניאל ג':ח'), אָכַל בֵּיהּ קוּרְצָא בֵּי מַלְכָּא (ברכות נ"ח:); נִרְאֶה בְּעֵינַי שֶׁהָיָה מִשְׁפָּטָם לֶאֱכֹל בְּבֵית הַמִּקְבָּל דִּבְרֵיהֶם שׁוּם הַלְעָטָה, וְהוּא גְּמַר חִזּוּק שֶׁדִּבְּרוּ מְקֻיָּמִים וְיַעֲמִידֵם עַל הָאֱמֶת, וְאוֹתָהּ הַלְעָטָה נִקְרֵאת אֲכִילַת קוּרְצִין, לְשׁוֹן קוֹרֵץ בְּעֵינָיו (משלי ו'), שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ כָּל הוֹלְכֵי רָכִיל לְקָרֵץ בְּעֵינֵיהֶם וְלִרְמֹז דִּבְרֵי רְכִילוּתָן, שֶׁלֹּא יָבִינוּ שְׁאָר הַשּׁוֹמְעִים:

לא תעמד על דם רעך. לִרְאוֹת בְּמִיתָתוֹ וְאַתָּה יָכוֹל לְהַצִּילוֹ, כְּגוֹן טוֹבֵעַ בַּנָּהָר וְחַיָּה אוֹ לִיסְטִים בָּאִים עָלָיו (סנהדרין ע"ג):

אני ה'. נֶאֱמָן לְשַׁלֵּם שָׂכָר, וְנֶאֱמָן לִפְרַע:

פסוק יז

ולא תשא עליו חטא. לֹא תַלְבִּין אֶת פָּנָיו בָּרַבִּים (עי' ספרא):

פסוק יח

לא תקם. אָמַר לוֹ הַשְׁאִילֵנִי מַגָּלְךָ, אָמַר לוֹ לָאו, לְמָחָר אָמַר לוֹ הַשְׁאִילֵנִי קַרְדֻּמְּךָ, אָמַר לוֹ אֵינִי מַשְׁאִילְךָ כְּדֶרֶךְ שֶׁלֹּא הִשְׁאַלְתַּנִי, זוֹ הִיא נְקִימָה; וְאֵיזוֹ הִיא נְטִירָה? אָמַר לוֹ הַשְׁאִילֵנִי אֶת קַרְדֻּמְּךָ, אָמַר לוֹ לָאו, לְמָחָר אָמַר לוֹ הַשְׁאִילֵנִי מַגָּלְךָ, אָמַר לוֹ הֵא לָךְ, אֵינִי כְמוֹתְךָ שֶׁלֹּא הִשְׁאַלְתַּנִי, זוֹ הִיא נְטִירָה, שֶׁנּוֹטֵר הָאֵיבָה בְּלִבּוֹ, אַע"פִּי שֶׁאֵינוֹ נוֹקֵם (ספרא; יומא כ"ג):

ואהבת לרעך כמוך. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא זֶה כְּלָל גָּדוֹל בַּתּוֹרָה (ספרא):

פסוק יט

את חקתי תשמרו. וְאֵלּוּ הֵן: בְּהֶמְתְּךָ לֹא תַרְבִּיעַ כִּלְאַיִם וְגוֹ'; חֻקִּים — אֵלּוּ גְּזֵרַת מֶלֶךְ שֶׁאֵין טַעַם לְדָבָר:

ובגד כלאים. לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר "לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז צֶמֶר וּפִשְׁתִּים יַחְדָּו" (דברים כ"ב), יָכוֹל לֹא יִלְבַּשׁ גִּזֵּי צֶמֶר וַאֲנִיצֵי פִּשְׁתָּן, תַּ"ל "בֶּגֶד", מִנַּיִן לְרַבּוֹת הַלְּבָדִים? תַּ"ל "שַׁעַטְנֵז" — דָּבָר שֶׁהוּא שׁוּעַ טָווּי וְנוּוּז. וְאוֹמֵר אֲנִי נוּז לְשׁוֹן דָּבָר הַנִּמְלָל וְשָׁזוּר זֶה עִם זֶה לְחַבְּרוֹ, טישט"יר בְּלַעַז, כְּמוֹ "חֲזָיֵין לְנָזְאֵי דְאִית בְּהוֹן" (מועד קטן י"ב), שֶׁאָנוּ מְפָרְשִׁין לְשׁוֹן כִּמּוּשׁ, פליש"טרא, וּלְשׁוֹן שַׁעַטְנֵז פֵּרוּשׁ מְנַחֵם מַחְבֶּרֶת צֶמֶר וּפִשְׁתִּים:

פסוק כ

נחרפת לאיש. מְיֻעֶדֶת וּמְיֻחֶדֶת לְאִישׁ, וְאֵינִי יוֹדֵעַ לוֹ דִּמְיוֹן בַּמִּקְרָא; וּבְשִׁפְחָה כְּנַעֲנִית חֲצִיָּהּ שִׁפְחָה וְחֲצִיָּהּ בַּת חוֹרִין הַמְאֹרָסֶת לְעֶבֶד עִבְרִי שֶׁמֻּתָּר בְּשִׁפְחָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר:

והפדה לא נפדתה. פְּדוּיָה וְאֵינָהּ פְּדוּיָה, וְסָתָם פִּדְיוֹן בְּכֶסֶף:

או חפשה. בְּשֹׁטֶר (ספרא):

בקרת תהיה. הִיא לוֹקָה וְלֹא הוּא, יֵשׁ עַל בֵּית דִּין לְבַקֵּר אֶת הַדָּבָר שֶׁלֹּא לְחַיְּבָהּ מִיתָה **כי לא חפשה** וְאֵין קִדּוּשֶׁיהָ קִדּוּשִׁין גְּמוּרִין: וְרַבּוֹתֵינוּ לָמְדוּ מִכָּאן (מכות כ"ב), שֶׁמִּי שֶׁהוּא בְּמַלְקוּת תְּהֵא בְּקִרְיאָה — שֶׁהַדַּיָּנִים הַמַּלְקִין קוֹרִין עַל הַלּוֹקֶה "אִם לֹא תִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת וְגוֹ' וְהִפְלָא ה' אֶת מַכֹּתְךָ וְגוֹ'" (דברים כ"ח):

כי לא חפשה. לְפִיכָךְ אֵין חַיָּב עָלֶיהָ מִיתָה, שֶׁאֵין קִדּוּשֶׁיהָ קִדּוּשִׁין, הָא אִם חֻפְּשָׁה קִדּוּשֶׁיהָ קִדּוּשִׁין וְחַיָּב מִיתָה (ספרא):

פסוק כב

ונסלח לו מחטאתו אשר חטא. לְרַבּוֹת אֶת הַמֻּזִיד כַּשּׁוֹגֵג (ספרא):

פסוק כג

וערלתם ערלתו. וַאֲטַמְתֶּם אֲטִימָתוֹ — יְהֵא אָטוּם וְנִסְתָּם מִלֵּהָנוֹת מִמֶּנּוּ:
שלש שנים יהיה לכם ערלים. מֵאֵימָתַי מוֹנֶה לוֹ? מִשָּׁעַת נְטִיעָתוֹ; יָכוֹל אִם הִצְנִיעוֹ, לְאַחַר שָׁלוֹשׁ שָׁנִים יְהֵא מֻתָּר, תַּ"ל יִהְיֶה — בַּהֲוָיָתוֹ יְהֵא (ספרא):

פסוק כד

יהיה כל פריו קדש. כְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁכָּתוּב בּוֹ וְכָל מַעְשַׂר הָאָרֶץ וְגוֹ' קֹדֶשׁ לַה' (ויקרא כ"ז), מַה מַּעֲשֵׂר שֵׁנִי אֵינוֹ נֶאֱכָל חוּץ לְחוֹמוֹת יְרוּשָׁלַיִם אֶלָּא בְּפִדְיוֹן, אַף זֶה כֵּן, וְדָבָר זֶה **הלולים לה'** הוּא, שֶׁנּוֹשְׁאוֹ שָׁם לְשַׁבֵּחַ וּלְהַלֵּל לַשָּׁמַיִם (עי' ברכות ל"ה):

פסוק כה

להוסיף לכם תבואתו. הַמִּצְוָה הַזֹּאת שֶׁתִּשְׁמְרוּ, תְּהֶיֶה לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ, שֶׁבִּשְׁכָרָהּ אֲנִי מְבָרֵךְ לָכֶם פֵּרוֹת הַנִּטְיָעָה; הָיָה רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר דִּבְּרָה תוֹרָה כְּנֶגֶד יֵצֶר הָרָע, שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם הֲרֵי אַרְבַּע שָׁנִים אֲנִי מְצַטַּעֵר בּוֹ חִנָּם לְפִיכָךְ נֶאֱמַר לְהוֹסִיף לָכֶם תְּבוּאָתוֹ (ספרא):
אני ה'. אֲנִי ה' הַמַּבְטִיחַ עַל כָּךְ וְנֶאֱמָן לְשַׁלֵּם הַבְטָחָתִי:

פסוק כו

לא תאכלו על הדם. לְהַרְבֵּה פָּנִים נִדְרַשׁ בְּסַנְהֶדְרִין (דף ס"ג): אַזְהָרָה שֶׁלֹּא יֹאכַל מִבְּשַׂר קָדָשִׁים לִפְנֵי זְרִיקַת דָּמִים, וְאַזְהָרָה לְאוֹכֵל מִבְּהֵמַת חֻלִּין טֶרֶם שֶׁתֵּצֵא נַפְשָׁהּ, וְעוֹד הַרְבֵּה:
לא תנחשו. כְּגוֹן אֵלּוּ הַמְנַחֲשִׁין בְּחֻלְדָּה וּבְעוֹפוֹת, פִּתּוֹ נָפְלָה מִפִּיו, צְבִי הִפְסִיקוֹ בַּדֶּרֶךְ (ספרא):
ולא תעוננו. לְשׁוֹן עוֹנוֹת וְשָׁעוֹת, שֶׁאוֹמֵר יוֹם פְּלוֹנִי יָפֶה לְהַתְחִיל מְלָאכָה, שָׁעָה פְּלוֹנִית קָשָׁה לְצֵאת (סנהדרין ס"ה):

פסוק כז

לא תקפו פאת ראשכם. זֶה הַמַּשְׁוֶה צְדָעָיו לַאֲחוֹרֵי אָזְנוֹ וּלְפַדַּחְתּוֹ, וְנִמְצָא הֶקֵּף רֹאשׁוֹ עָגֹל סָבִיב, שֶׁעַל אֲחוֹרֵי אָזְנָיו עִקְּרֵי שְׂעָרוֹ לְמַעְלָה מִצְּדָעָיו הַרְבֵּה:
פאת זקנך. סוֹף הַזָּקָן וּגְבוּלָיו (מכות כ'), וְהֵן חֲמֵשׁ — שְׁתַּיִם בְּכָל לֶחִי וְלֶחִי, לְמַעְלָה אֵצֶל הָרֹאשׁ שֶׁהוּא רָחָב, וְיֵשׁ בּוֹ שְׁתֵּי פֵּאוֹת, וְאַחַת לְמַטָּה בְּסַנְטֵרוֹ — מְקוֹם חִבּוּר שְׁנֵי הַלְּחָיַיִם יַחַד (שבועות נ'):

פסוק כח

ושרט לנפש. כֵּן דַּרְכָּן שֶׁל אֱמוֹרִיִּים לְהְיוֹת מְשָׂרְטִין בְּשָׂרָם כְּשֶׁמֵּת לָהֶם מֵת:

וכתבת קעקע. כְּתָב מְחֻקֶּה וְשָׂקוּעַ שֶׁאֵינוֹ נִמְחָק לְעוֹלָם שֶׁמְּקַעְקְעוֹ בְּמַחַט וְהוּא מַשְׁחִיר לְעוֹלָם:

קעקע. לְשׁוֹן וְהוֹקַע אוֹתָם (במדבר כ"ה), וְהוֹקָעְנוּם (שמואל ב כ"א), תּוֹחֲבִין עֵץ בָּאָרֶץ וְתוֹלִין אוֹתָם עֲלֵיהֶם, וְנִמְצְאוּ מְחֻקִּין וּתְחוּבִין בַּקַּרְקַע, פורפו"ינט בְּלַעַז:

פסוק כט

אל תחלל את בתך להזנותה. בְּמוֹסֵר בִּתּוֹ פְּנוּיָה לְבִיאָה שֶׁלֹּא לְשֵׁם קִדּוּשִׁין (סנהדרין ע"ו):

ולא תזנה הארץ. אִם אַתָּה עוֹשֶׂה כֵּן, הָאָרֶץ מְזַנָּה אֶת פֵּרוֹתֶיהָ לַעֲשׂוֹתָן בְּמָקוֹם אַחֵר וְלֹא בְאַרְצְכֶם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ירמיהו ג'), וַיְמָנְעוּ רְבִיבִים וְגוֹ' (תוספתא, קידושין א'):

פסוק ל

ומקדשי תיראו. לֹא יִכָּנֵס בְּמַקְלוֹ וּבְמִנְעָלוֹ וּבַאֲפֻנְדָּתוֹ וּבְאָבָק שֶׁעַל רַגְלָיו (ברכות נ"ד); וְאַע"פִּי שֶׁאֲנִי מַזְהִירְכֶם עַל הַמִּקְדָּשׁ, אֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ — אֵין בִּנְיַן הַמִּקְדָּשׁ דּוֹחֶה שַׁבָּת (ספרא):

פסוק לא

אל תפנו. אַזְהָרָה לְבַעַל אוֹב וְיִדְּעוֹנִי; בַּעַל אוֹב זֶה פִּיתוֹם הַמְדַבֵּר מִשֶּׁחְיוֹ, וְיִדְּעוֹנִי הַמַּכְנִיס עֶצֶם חַיָּה שֶׁשָּׁמָה יַדּוּעַ לְתוֹךְ פִּיו וְהָעֶצֶם מְדַבֵּר (סנהדרין ס"ה):

אל תבקשו. לִהְיוֹת עָסוּקִים בָּם, שֶׁאִם תַּעַסְקוּ בָם, אַתֶּם מְטַמְּאִין לְפָנַי וַאֲנִי מְתַעֵב אֶתְכֶם:

אני ה' אלהיכם. דְּעוּ אֶת מִי אַתֶּם מַחֲלִיפִין בְּמִי (ספרא):

פסוק לב

מפני שיבה תקום. יָכוֹל זָקֵן אַשְׁמַאי, תַּ"ל זָקֵן, אֵין זָקֵן אֶלָּא שֶׁקָּנָה חָכְמָה (קידושין ל"ב):

והדרת פני זקן. אֵיזֶהוּ הִדּוּר? לֹא יֵשֵׁב בְּמְקוֹמוֹ וְלֹא יִסְתֹּר אֶת דְּבָרָיו: יָכוֹל יַעֲצִים עֵינָיו כְּמִי שֶׁלֹּא רָאָהוּ? לְכָךְ נֶאֱמַר **ויראת מאלהיך**, שֶׁהֲרֵי דָּבָר זֶה מָסוּר לְלִבּוֹ שֶׁל עוֹשֵׂהוּ, שֶׁאֵין מַכִּיר בּוֹ אֶלָּא הוּא, וְכָל דָּבָר הַמָּסוּר לַלֵּב נֶאֱמַר בּוֹ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ (שם):

פסוק לג

לא תונו. אוֹנָאַת דְּבָרִים; לֹא תֹאמַר לוֹ אֶמֶשׁ הָיִיתָ עוֹבֵד עָ"זָ וְעַכְשָׁו אַתָּה בָא לִלְמֹד תּוֹרָה שֶׁנִּתְּנָה מִפִּי הַגְּבוּרָה (בבא מציעא נ"ח):

פסוק לד

כי גרים הייתם. מוּם שֶׁבְּךָ אַל תֹּאמַר לַחֲבֵרְךָ (שם נ"ט):

אני ה' אלהיכם. אֱלֹהֶיךָ וֵאלֹהָיו אֲנִי:

פסוק לה

לא תעשו עול במשפט. אִם לְדִין, הֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט (פסוק ט"ו), וּמַהוּ מִשְׁפָּט הַשָּׁנוּי כָּאן? הוּא הַמִּדָּה וְהַמִּשְׁקָל וְהַמְּשׂוּרָה, מְלַמֵּד שֶׁהַמּוֹדֵד נִקְרָא דַּיָּן, שֶׁאִם שִׁקֵּר בַּמִּדָּה הֲרֵי הוּא כְּמְקַלְקֵל אֶת הַדִּין, וְקָרוּי עָוֶל, שָׁנאוּי וּמְשֻׁקָּץ, חֵרֶם וְתוֹעֵבָה, וְגוֹרֵם לַחֲמִשָּׁה דְּבָרִים הָאֲמוּרִים בַּדִּין — מְטַמֵּא אֶת הָאָרֶץ, וּמְחַלֵּל אֶת הַשֵּׁם, וּמְסַלֵּק אֶת הַשְּׁכִינָה, וּמַפִּיל אֶת יִשְׂרָאֵל בַּחֶרֶב, וּמַגְלֶה אוֹתָם מֵאַרְצָם (ספרא):

במדה. זוֹ מִדַּת הָאָרֶץ (שם):

במשקל. כְּמַשְׁמָעוֹ:

ובמשורה. הֱוֵי מִדַּת הַלַּח וְהַיָּבֵשׁ (בבא מציעא ס"א):

פסוק לו

אבני צדק. הֵם הַמִּשְׁקוֹלוֹת שֶׁשּׁוֹקְלִין כְּנֶגְדָּן:

איפת. הֱוֵי מִדַּת הַיָּבֵשׁ:

והין. זוֹ הֱוֵי מִדַּת הַלַּח:

אשר הוצאתי אתכם. עַל מְנָת כֵּן; דְּ"אֲ אֲנִי הִבְחַנְתִּי בְּמִצְרַיִם בֵּין טִפָּה שֶׁל בְּכוֹר לְטִפָּה שֶׁאֵינָהּ שֶׁל בְּכוֹר, וַאֲנִי הַנֶּאֱמָן לִפְרַע מִמִּי שֶׁטּוֹעֵן מִשְׁקָלוֹתָיו בַּמֶּלַח לְהוֹנוֹת אֶת הַבְּרִיּוֹת שֶׁאֵין מַכִּירִין בָּהֶם (בבא מציעא ס"א):

פרק כ

פסוק ב

ואל בני ישראל תאמר. עוֹנְשִׁין עַל הָאַזְהָרוֹת:

מות יומת. בְּבֵית דִּין, וְאִם אֵין כֹּחַ בְּבֵית דִּין, עַם הָאָרֶץ מְסִיעִין אוֹתָן (ספרא):

עם הארץ. עַם שֶׁבְּגִינוֹ נִבְרֵאת הָאָרֶץ, עַם שֶׁעֲתִידִין לִירַשׁ הָאָרֶץ עַל יְדֵי מִצְוֹת הַלָּלוּ (שם):

פסוק ג

אתן את פני. פָּנַאי שֶׁלִּי — פּוֹנֶה אֲנִי מִכָּל עֲסָקַי וְעוֹסֵק בּוֹ (שם):

באיש. וְלֹא בַּצִּבּוּר (שם), שֶׁאֵין כָּל הַצִּבּוּר נִכְרָתִין:

כי מזרעו נתן למלך. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בָּאֵשׁ (דברים י"ח), בֶּן בְּנוֹ וּבֶן בִּתּוֹ מְנַיִן? תַּ"ל כִּי מִזַּרְעוֹ נָתַן לַמֹּלֶךְ, זֶרַע פָּסוּל מְנַיִן? תַּ"ל בְּתִתּוֹ מִזַּרְעוֹ לַמֹּלֶךְ (ספרא; סנהדרין ס"ד):

למען טמא את מקדשי. אֶת כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת לִי, כִּלְשׁוֹן וְלֹא יְחַלֵּל אֶת מִקְדְּשֵׁי (ויקרא כ"א):

פסוק ד

ואם העלם יעלימו. אִם הֶעְלִימוּ בְּדָבָר אֶחָד, סוֹף שֶׁיַּעְלִימוּ בְּדָבָרִים הַרְבֵּה; אִם הֶעְלִימוּ סַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה, סוֹף שֶׁיַּעְלִימוּ סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה (ספרא):

פסוק ה

ובמשפחתו. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן וכִי מִשְׁפָּחָה מֶה חָטְאָה? אֶלָּא לְלַמֶּדְךָ שֶׁאֵין לְךָ מִשְׁפָּחָה שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מוֹכֵס שֶׁאֵין כֻּלָּם מוֹכְסִין — שֶׁכֻּלָּן מְחַפִּין עָלָיו (ספרא; שבועות ל"ט):

והכרתי אתו. לָמָּה נֶאֱמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר **ובמשפחתו** יָכוֹל יִהְיוּ כָל הַמִּשְׁפָּחָה בְּהִכָּרֵת, תַּ"ל אֹתוֹ — אוֹתוֹ בְּהִכָּרֵת וְלֹא כָל הַמִּשְׁפָּחָה בְּהִכָּרֵת אֶלָּא בְּיִסּוּרִין (שם):

לזנות אחרי המלך. לְרַבּוֹת שְׁאַר עֲ"ז שֶׁעָבְדָה בְּכָךְ וַאֲפִלּוּ אֵין זוֹ עֲבוֹדָתָהּ (ספרא):

פסוק ז

והתקדשתם. זוֹ פְּרִישׁוּת עֲ"ז (שם):

פסוק ט

אביו ואמו קלל. לְרַבּוֹת לְאַחַר מִיתָה (שם; סנהדרין פ"ה):

דמיו בו. זוֹ סְקִילָה, וְכֵן כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר דָּמָיו בּוֹ, דְּמֵיהֶם בָּם; וְלָמַדְנוּ מֵאוֹב וְיִדְּעוֹנִי, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם בָּאֶבֶן יִרְגְּמוּ אֹתָם דְּמֵיהֶם בָּם (ספרא; כריתות ה'). וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא, כְּמוֹ דָּמוֹ בְרֹאשׁוֹ (יהושע ב') — אֵין נֶעֱנָשׁ עַל מִיתָתוֹ אֶלָּא הוּא, שֶׁהוּא גָּרַם לְעַצְמוֹ שֶׁיֵּהָרֵג:

פסוק י

ואיש. פְּרָט לְקָטָן:

אשר ינאף את אשת איש. פְּרָט לְאֵשֶׁת קָטָן, לִמְּדָנוּ שֶׁאֵין לְקָטָן קִדּוּשִׁין, וְעַל אֵיזוֹ אֵשֶׁת אִישׁ חַיָּבְתִּי לְךָ?

אשר ינאף את אשת רעהו. פְּרָט לְאֵשֶׁת גּוֹי, לִמְּדָנוּ שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין לְגוֹי (ספרא; סנהדרין נ"ב):

מות יומת הנאף והנאפת. כָּל מִיתָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה סְתָם, אֵינָהּ אֶלָּא חֶנֶק (ספרא; סנהדרין נ"ה):

פסוק יב

תבל עשו. גְּנַאי; לָשׁוֹן אַחֵר מְבַלְבְּלִין זֶרַע הָאָב בְּזֶרַע הַבֵּן:

פסוק יג

משכבי אשה. מַכְנִיס כְּמִכְחוֹל בִּשְׁפּוֹפֶרֶת:

פסוק יד

ישרפו אתו ואתהן. אֵי אַתָּה יָכוֹל לוֹמַר אִשְׁתּוֹ הָרִאשׁוֹנָה יִשָּׂרְפוּ, שֶׁהֲרֵי נִשָּׂאָהּ בְּהֶתֵּר וְלֹא נֶאֶסְרָה עָלָיו, אֶלָּא אִשָּׁה וְאִמָּהּ הַכְּתוּבִין כָּאן שְׁתֵּיהֶן לְאִסּוּר — שֶׁנִּשָּׂא חֲמוֹתוֹ וְאִמָּהּ; וְיֵשׁ מְרַבּוֹתֵינוּ שֶׁאוֹמְרִים אֵין כָּאן אֶלָּא חֲמוֹתוֹ, וּמַהוּ אָתְהֶן? אֶת אַחַת מֵהֶן וְלִשּׁוֹן יְוָנִי הוּא הֵן אַחַת (ספרא; סנהדרין ע"ו):

פסוק טו

ואת הבהמה תהרגו. אִם אָדָם חָטָא בְּהֵמָה מֶה חָטְאָה? אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁבָּאָה לָאָדָם תַּקָּלָה עַל יָדָהּ לְפִיכָךְ אָמַר הַכָּתוּב תִּסָּקֵל, קַל וָחֹמֶר לָאָדָם, שֶׁיּוֹדֵעַ לְהַבְחִין בֵּין טוֹב לְרַע, וְגוֹרֵם רָעָה לַחֲבֵרוֹ לַעֲבֹר עֲבֵרָה; כֵּיוֹצֵא בַּדָּבָר אַתָּה אוֹמֵר אַבֵּד תְּאַבְּדוּן אֶת כָּל הַמְּקוֹמוֹת (דברים י"ב), הֲרֵי דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר, וּמָה אִילָנוֹת שֶׁאֵינָן רוֹאִין וְאֵינָן שׁוֹמְעִין, עַל שֶׁבָּאת תַּקָּלָה עַל יָדָם אָמְרָה תּוֹרָה הַשְׁחֵת, שְׁרֹף וְכַלֵּה, הַמַּטָּה אֶת חֲבֵרוֹ מִדֶּרֶךְ חַיִּים לְדַרְכֵי מִיתָה, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה (ספרא):

פסוק יז

חסד הוא. לְשׁוֹן אַרְמִי חֶרְפָּה חִסּוּדָא; וּמִדְרָשׁוֹ אִם תֹּאמַר קָלוֹן נָשָׂא אֲחוֹתוֹ חֶסֶד עָשָׂה הַמָּקוֹם, לִבְנוֹת עוֹלָמוֹ מִמֶּנּוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (תהילים פ"ט), עוֹלָם חֶסֶד יִבָּנֶה (ספרא; סנהדרין נ"ח):

פסוק יח

הערה. גִּלָּה, וְכֵן כָּל לְשׁוֹן עֶרְוָה גִּלּוּי הוּא, וְהַוִּי"ו יוֹרֶדֶת בַּתֵּיבָה לְשֵׁם דָּבָר כְּמוֹ זַעֲוָה מִגְזֶרֶת וְלֹא קָם וְלֹא זָע (אסתר ה'), וְכֵן אַחֲוָה מִגְזֶרֶת אָח. וְהַעֲרָאָה זוֹ נֶחְלְקוּ בָהּ רַבּוֹתֵינוּ, יֵשׁ אוֹמְרִים זוֹ נְשִׁיקַת שַׁמָּשׁ, וְיֵשׁ אוֹמְרִים זוֹ הַכְנָסַת עֲטָרָה (יבמות נ"ה):

פסוק יט

וערות אחות אמך וגו'. שְׁנָה הַכָּתוּב בְּאַזְהָרָתָן, לוֹמַר שֶׁהַזְּהַר עֲלֵיהֶן בֵּין עַל אֲחוֹת אָבִיו וְאִמּוֹ מִן הָאָב, בֵּין עַל אַחְיוֹתֵיהֶן מִן הָאֵם, אֲבָל עֶרְוַת אֵשֶׁת אָחִי אָבִיו לֹא הֻזְהַר אֶלָּא עַל אֵשֶׁת אָחִי אָבִיו מִן הָאָב (עי' יבמות נ"ד):

פסוק כ

אשר ישכב את דדתו. הַמִּקְרָא הַזֶּה בָּא לְלַמֵּד עַל כָּרֵת הָאָמוּר לְמַעְלָה שֶׁהוּא בְּעֹנֶשׁ הֶלְיכַת עֲרִירִי:

ערירים. כְּתַרְגּוּמוֹ, בְּלָא וְלָד, וְדוֹמֶה לוֹ וְאָנֹכִי הוֹלֵךְ עֲרִירִי (בראשית ט"ו); יֵשׁ לוֹ בָנִים, קוֹבְרָן, אֵין לוֹ בָנִים, מֵת בְּלֹא בָנִים, לְכָךְ שְׁנָה בִּשְׁנֵי מִקְרָאוֹת אֵלּוּ — עֲרִירִים "יָמֻתוּ", עֲרִירִים "יִהְיוּ", **ערירים ימתו**. אִם יִהְיוּ לוֹ בִּשְׁעַת עֲבֵרָה לֹא יִהְיוּ לוֹ כְּשֶׁיָּמוּת, לְפִי שֶׁקּוֹבְרָן

בְּחַיָּיו, **ערירים יהיו**. אִם אֵין לוֹ בִּשְׁעַת עֲבֵרָה, יִהְיֶה כָּל יָמָיו כְּמוֹ שֶׁהוּא עַכְשָׁו (ספרא; יבמות נ"ה):

פסוק כא

נדה הוא. הַשְׁכִּיבָה הַזֹּאת מְנַדָּה הִיא וּמְאוּסָה; וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ לֶאֱסֹר הַעֲרָאָה בָּהּ כְּנִדָּה שֶׁהַעֲרָאָה מְפֹרֶשֶׁת בָּהּ — אֶת מְקֹרָהּ הֶעֱרָה (יבמות נ"ד):

פסוק כג

ואקץ. לְשׁוֹן מְאוּס, כְּמוֹ קַצְתִּי בְחַיַּי (בראשית כ"ז), כְּאָדָם שֶׁהוּא קָץ בְּמָזוֹנוֹ (ספרא):

פסוק כה

והבדלתם בין הבהמה הטהרה לטמאה. אֵין צָרִיךְ לוֹמַר בֵּין פָּרָה לַחֲמוֹר, שֶׁהֲרֵי מַבְדִּילִין וְנִכָּרִין הֵם, אֶלָּא בֵּין טְהוֹרָה לְךָ לִטְמֵאָה לְךָ — בֵּין שֶׁנִּשְׁחַט רֻבּוֹ שֶׁל סִימָן לְנִשְׁחַט חֻצְיוֹ, וְכַמָּה בֵּין רֻבּוֹ לְחֻצְיוֹ? מְלֹא שְׂעָרָה (ספרא):

אשר הבדלתי לכם לטמא. לֶאֱסֹר:

פסוק כו

ואבדל אתכם מן העמים להיות לי. אִם אַתֶּם מַבְדִּילִים מֵהֶם הֲרֵי אַתֶּם שֶׁלִּי, וְאִם לָאו הֲרֵי אַתֶּם שֶׁל נְבוּכַדְנֶאצַּר וַחֲבֵרָיו; רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר מִנַּיִן שֶׁלֹּא יֹאמַר אָדָם נַפְשִׁי קָצָה בִּבְשַׂר חֲזִיר, אִי אֶפְשִׁי לִלְבֹּשׁ כִּלְאַיִם, אֲבָל יֹאמַר אֶפְשִׁי וּמָה אֶעֱשֶׂה וְאָבִי שֶׁבַּשָּׁמַיִם גָּזַר עָלַי? תַּ"ל וְאַבְדִּל אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים לִהְיוֹת לִי, שֶׁתְּהֵא הַבְדָּלַתְכֶם מֵהֶם לִשְׁמִי — פּוֹרֵשׁ מִן הָעֲבֵרָה וּמְקַבֵּל עָלָיו עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם (ספרא):

פסוק כז

כי יהיה בהם אוב וגו'. כָּאן נֶאֱמַר בָּהֶם מִיתָה וּלְמַעְלָה כָּרֵת, עֵדִים וְהַתְרָאָה בִּסְקִילָה, מֻזְהָד בְּלֹא הַתְרָאָה בְּהַכָּרֵת, וְשִׁגְגָתָם חַטָּאת, וְכֵן בְּכָל חַיָּבֵי מִיתוֹת שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם כָּרֵת:

פרק כא

פסוק א

אמר אל הכהנים. אמר ואמרת, לְהַזְהִיר גְּדוֹלִים עַל הַקְּטַנִּים (יבמות קי"ד):

בני אהרן. יָכוֹל חֻלִּין תַּ"ל הַכֹּהֲנִים:

בני אהרן. אַף בַּעֲלֵי מוּמִין בְּמַשְׁמָע:

בני אהרן. וְלֹא בְּנוֹת אַהֲרֹן (ספרא):

לא יטמא בעמיו. בְּעוֹד שֶׁהַמֵּת בְּתוֹךְ עַמּוֹ, יָצָא מֵת מִצְוָה (שם):

פסוק ב
כי אם לשארו. אֵין שְׁאֵרוֹ אֶלָּא אִשְׁתּוֹ (שם; יבמות כ"ב):

פסוק ג
הקרובה. לְרַבּוֹת אֶת הָאֲרוּסָה (ספרא; יבמות ס'):
אשר לא היתה לאיש. לְמַשְׁכָּב:
לה יטמא. מִצְוָה (ספרא; זבחים ק'):

פסוק ד
לא יטמא בעל בעמיו להחלו. לֹא יְטַמָּא לְאִשְׁתּוֹ פְּסוּלָה שֶׁהוּא מְחֻלָּל בָּהּ בְּעוֹדָהּ עִמּוֹ, וְכֵן פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: לֹא יְטַמָּא בַּעַל בִּשְׁאֵרוֹ בְּעוֹד שֶׁהוּא בְּתוֹךְ עַמָּיו — שֶׁיֵּשׁ לָהּ קוֹבְרִין, שֶׁאֵינָהּ מֵת מִצְוָה, וּבְאֵיזֶה שְׁאֵר אָמַרְתִּי? בְּאוֹתוֹ שֶׁהוּא לְהֵחָלוֹ — לְהִתְחַלֵּל הוּא מִכְּהֻנָּתוֹ (עי' ספרא; יבמות צ'):

פסוק ה
לא יקרחה קרחה. עַל מֵת וַהֲלֹא אַף יִשְׂרָאֵל הֻזְהֲרוּ עַל כָּךְ? אֶלָּא לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בְּיִשְׂרָאֵל בֵּין עֵינֵיכֶם (דברים י"ד), יָכוֹל לֹא יְהֵא חַיָּב עַל כָּל הָרֹאשׁ, תַּ"ל בְּרֹאשָׁם, וְיִלָּמְדוּ יִשְׂרָאֵל מִכֹּהֲנִים בִּגְזֵרָה שָׁוָה, נֶאֱמַר כָּאן קָרְחָה וְנֶאֱמַר בְּיִשְׂרָאֵל קָרְחָה, מַה כָּאן כָּל הָרֹאשׁ אַף לְהַלָּן כָּל הָרֹאשׁ בְּמַשְׁמָע — כָּל מָקוֹם שֶׁיִּקְרַח בָּרֹאשׁ, וּמַה לְהַלָּן עַל מֵת, אַף כָּאן עַל מֵת (מכות כ'):
ופאת זקנם לא יגלחו. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בְּיִשְׂרָאֵל לֹא תַשְׁחִית, יָכוֹל לִקְטוֹ בְּמַלְקֵט וּרְהִיטָנִי יְהֵא חַיָּב, לְכָךְ נֶאֱמַר לֹא יְגַלֵּחוּ. שֶׁאֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא עַל דָּבָר הַקָּרוּי גִּלּוּחַ וְיֵשׁ בּוֹ הַשְׁחָתָה, וְזֶהוּ תַּעַר (שם):
ובבשרם לא ישרטו שרטת. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בְּיִשְׂרָאֵל וְשֶׂרֶט לָנֶפֶשׁ לֹא תִתְּנוּ (ויקרא י"ט), יָכוֹל שָׂרַט חֲמֵשׁ שְׂרִיטוֹת לֹא יְהֵא חַיָּב אֶלָּא אַחַת, תַּ"ל לֹא יִשְׂרְטוּ שָׂרָטֶת, לְחַיֵּב עַל כָּל שְׂרִיטָה וּשְׂרִיטָה, שֶׁתֵּבָה זוֹ יְתֵרָה הִיא לִדְרֹשׁ, שֶׁהָיָה לוֹ לִכְתֹּב לֹא יִשְׂרְטוּ וַאֲנִי יוֹדֵעַ שֶׁהִיא שָׂרֶטֶת (ספרא; מב' כ'):

פסוק ו
קדשים יהיו. עַל כָּרְחָם יַקְדִּישׁוּם בֵּית דִּין בְּכָךְ (ספרא):

פסוק ז
זנה. שֶׁנִּבְעֲלָה בְּעִילַת יִשְׂרָאֵל הָאָסוּר לָהּ, כְּגוֹן חַיָּבֵי כָּרֵתוֹת אוֹ נָתִין אוֹ מַמְזֵר (ספרא; יבמות ס"א):

חללה. שֶׁנּוֹלְדָה מִן הַפְּסוּלִים שֶׁבַּכְּהֻנָּה, כְּגוֹן בַּת אַלְמָנָה מִכֹּהֵן גָּדוֹל אוֹ בַּת גְּרוּשָׁה (וַחֲלוּצָה) מִכֹּהֵן הֶדְיוֹט, וְכֵן שֶׁנִּתְחַלְּלָה מִן הַכְּהֻנָּה עַל יְדֵי בִּיאַת אֶחָד מִן הַפְּסוּלִים לִכְהֻנָּה (עי' ספרא, קידושין ע"ז):

פסוק ח

וקדשתו. עַל כָּרְחוֹ, שֶׁאִם לֹא רָצָה לְגָרֵשׁ הַלְקֵהוּ וְיַסְּרֵהוּ עַד שֶׁיְּגָרֵשׁ (ספרא; יבמות פ"ח):
קדש יהיה לך. נְהֹג בּוֹ קְדֻשָּׁה, לְפְתֹחַ רִאשׁוֹן בְּכָל דָּבָר וּלְבָרֵךְ רִאשׁוֹן בַּפְּעוּדָה (הוריות י"ב):

פסוק ט

כי תחל לזנות. כְּשֶׁתִּתְחַלֵּל עַ"יְ זְנוּת, שֶׁהָיְתָה בָהּ זְקֻת בַּעַל וְזָנָתָה, אוֹ מִן הָאֵרוּסִין אוֹ מִן הַנִּשּׂוּאִין; וְרַבּוֹתֵינוּ נָחְלְקוּ בַּדָּבָר וְהַכֹּל מוֹדִים שֶׁלֹּא דִּבֵּר הַכָּתוּב בִּפְנוּיָה (עי' סנהדרין נ"א):
את אביה היא מחללת. חִלְּלָה וּבִזְּתָה אֶת כְּבוֹדוֹ, שֶׁאוֹמְרִים עָלָיו אָרוּר שֶׁזּוֹ יָלַד, אָרוּר שֶׁזּוֹ גִּדֵּל (שם):

פסוק י

לא יפרע. לֹא יְגַדֵּל פֶּרַע עַל אֵבֶל, וְאֵיזֶהוּ גִּדּוּל פֶּרַע? יוֹתֵר מִשְּׁלוֹשִׁים יוֹם (שם):

פסוק יא

ועל כל נפשת מת וגו'. בְּאֹהֶל הַמֵּת:
נפשת מת. לְהָבִיא רְבִיעִית דָּם מִן הַמֵּת שֶׁמְּטַמֵּא בָּאֹהֶל (שם):
לאביו ולאמו לא יטמא. לֹא בָא אֶלָּא לְהַתִּיר לוֹ מֵת מִצְוָה (ספרא; נזיר מ"ז):

פסוק יב

ומן המקדש לא יצא. אֵינוֹ הוֹלֵךְ אַחַר הַמִּטָּה (סנהדרין י"ח), וְעוֹד מִכָּאן לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל מַקְרִיב אוֹנֵן, וְכֵן מַשְׁמָעוֹ: אַף אִם מֵתוּ אָבִיו וְאִמּוֹ אֵינוֹ צָרִיךְ לָצֵאת מִן הַמִּקְדָּשׁ אֶלָּא עוֹבֵד עֲבוֹדָה:
ולא יחלל את מקדש. שֶׁאֵינוֹ מְחַלֵּל בְּכָךְ אֶת הָעֲבוֹדָה, שֶׁהִתִּיר לוֹ הַכָּתוּב, הָא כֹּהֵן הֶדְיוֹט שֶׁעָבַד אוֹנֵן חִלֵּל (זבחים ט"ז; סנהדרין פ"ח):

פסוק יד

וחללה. שֶׁנּוֹלְדָה מִפְּסוּלֵי כְהֻנָּה (קידושין ע"ז):

פסוק טו

ולא יחלל זרעו. הָא אִם נָשָׂא אַחַת מִן הַפְּסוּלוֹת, זַרְעוֹ הֵימֶנָּה חָלָל מִדִּין קְדֻשַּׁת כְּהֻנָּה (שם):

פסוק יז

לחם אלהיו. מַאֲכַל אֱלֹהָיו, כָּל סְעוּדָה קְרוּיָה לֶחֶם, כְּמוֹ "עֲבַד לְחֶם רַב" (דניאל ה'):

פסוק יח

כי כל איש אשר בו מום לא יקרב. אֵינוֹ דִין שֶׁיִּקָּרֵב, כְּמוֹ הַקְּרִיבֵהוּ נָא לְפֶחָתֶךָ (מלאכי א'):
חרם. שֶׁחָטְמוֹ שָׁקוּעַ בֵּין שְׁתֵּי הָעֵינַיִם, שֶׁכּוֹחֵל שְׁתֵּי עֵינָיו כְּאַחַת (ספרא; בכורות מ"ג):
שרוע. שֶׁאֶחָד מֵאֵבָרָיו גָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ — עֵינוֹ אַחַת גְּדוֹלָה וְעֵינוֹ אַחַת קְטַנָּה, אוֹ שׁוֹקוֹ אַחַת אֲרֻכָּה מֵחֲבֶרְתָּהּ (ספרא; בכורות מ'):

פסוק כ

או גבן. שׁוּרִי"צִיוֹלִשׁ בְּלַעַז, שֶׁגְּבִינֵי עֵינָיו שְׁעָרָן אָרֹךְ וְשׁוֹכֵב:
או דק. שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּעֵינָיו דַּק, שֶׁקּוֹרִים טיל"א, כְּמוֹ "הַנּוֹטֶה כַּדַּק" (ישעיהו מ'):
או תבלל. דָּבָר הַמְבַלְבֵּל אֶת הָעַיִן, כְּגוֹן חוּט לָבָן הַנִּמְשָׁךְ מִן הַלֹּבָן וּפוֹסֵק בַּסְּיָרָא, שֶׁהוּא עֹגֶל הַמַּקִּיף אֶת הַשָּׁחֹר שֶׁקּוֹרִים פרוני"לא, וְהַחוּט הַזֶּה פּוֹסֵק אֶת הָעֹגֶל וְנִכְנָס בַּשָּׁחֹר; וְתַרְגּוּם תְּבַלּוּל "חִלְּיז", לְשׁוֹן חִלְזוֹן, שֶׁהוּא דּוֹמֶה לְתוֹלַעַת אוֹתוֹ הַחוּט, וְכֵן כְּנוּהוּ חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל בְּמוּמֵי הַבְּכוֹר חִלְזוֹן, נָחָשׁ, עֵינָב (בכורות ל"ח):
גרב או ילפת. מֵינֵי שְׁחִין הֵם; גָּרָב זוֹ הַחֶרֶס, שְׁחִין הַיָּבֵשׁ מִבִּפְנִים וּמְבַחוּץ, יַלֶּפֶת הִיא חֲזָזִית הַמִּצְרִית, וְלָמָּה נִקְרֵאת יַלֶּפֶת? שֶׁמְּלַפֶּפֶת וְהוֹלֶכֶת עַד יוֹם הַמִּיתָה, וְהוּא לַח מִבַּחוּץ וְיָבֵשׁ מִבִּפְנִים, וּבְמָקוֹם אַחֵר קוֹרֵא לַגָּרָב שְׁחִין הַלַּח מִבַּחוּץ וְיָבֵשׁ מִבִּפְנִים, שֶׁנֶּאֱמַר "וּבַגָּרָב וּבֶחָרֶס" (דברים כ"ח), כְּשֶׁסָּמַךְ גָּרָב אֵצֶל חֶרֶס, קוֹרֵא לַיַּלֶּפֶת גָּרָב, וּכְשֶׁהוּא סָמוּךְ אֵצֶל יַלֶּפֶת, קוֹרֵא לַחֶרֶס גָּרָב, כָּךְ מְפֹרָשׁ בִּבְכוֹרוֹת (דף מ"א):
מרוח אשך. לְפִי הַתַּרְגּוּם מְרַס פַּחֲדִין, שֶׁפְּחָדָיו מְרֻסָּסִין — שֶׁבֵּיצִים שֶׁלּוֹ כְּתוּתִין, פְּחָדִין כְּמוֹ "גִּידֵי פַּחֲדוֹ יְשֹׂרָגוּ" (איוב מ'):

פסוק כא

כל איש אשר בו מום. לְרַבּוֹת שְׁאָר מוּמִין:
מום בו. בְּעוֹד מוּמוֹ בּוֹ פָּסוּל, הָא אִם עָבַר מוּמוֹ כָּשֵׁר (ספרא):
לחם אלהיו. כָּל מַאֲכָל קָרוּי לֶחֶם:

פסוק כב

מקדשי הקדשים. אֵלּוּ קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים:
ומן הקדשים יאכל. אֵלּוּ קָדָשִׁים קַלִּים, וְאִם נֶאֶמְרוּ קָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים לְמָה נֶאֱמַר קָדָשִׁים קַלִּים? אִם לֹא נֶאֱמַר, הָיִיתִי אוֹמֵר בְּקָדְשֵׁי הַקָּדָשִׁים יֹאכַל בַּעַל מוּם, שֶׁמָּצִינוּ שֶׁהֻתְּרוּ לְזָר, שֶׁאָכַל מֹשֶׁה בְּשַׂר הַמִּלּוּאִים, אֲבָל בְּחֻזֶּה וְשׁוֹק שֶׁל קָדָשִׁים קַלִּים לֹא יֹאכַל, שֶׁלֹּא מָצִינוּ זָר חוֹלֵק בָּהֶן, לְכָךְ נֶאֱמְרוּ קָדָשִׁים קַלִּים, כָּךְ מְפֹרָשׁ בִּזְבָחִים (דף ק"א):

פסוק כג

אך אל הפרכת. לְהַזּוֹת שֶׁבַע הַזָּאוֹת שֶׁעַל הַפָּרֹכֶת.

ואל המזבח. הַחִיצוֹן; וּשְׁנֵיהֶם הֻצְרְכוּ לִכְתֻב, וּמְפֹרָשׁ בְּת"כ:

ולא יחלל את מקדשי. שֶׁאִם עָבַד עֲבוֹדָתוֹ מְחֻלֶּלֶת לִפָּסֵל (ספרא):

פסוק כד

וידבר משה. הַמִּצְוָה הַזֹּאת.

אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל. לְהַזְהִיר בֵּית דִּין עַל הַכֹּהֲנִים (עי' ספרא):

פרק כב

פסוק ב

וינזרו. אֵין נְזִירָה אֶלָּא פְּרִישָׁה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "וַיִּנָּזֵר מֵאַחֲרַי" (יחזקאל י"ד), "נָזֹרוּ אָחוֹר" (ישעיהו א') — יִפָּרְשׁוּ מִן הַקֳּדָשִׁים בִּימֵי טֻמְאָתָן (ספרא):

וינזרו מקדשי בני ישראל, אשר הם מקדשים לי ולא יחללו את שם קדשי. סָרַס הַמִּקְרָא וְדָרְשֵׁהוּ:

אשר הם מקדשים לי. לְרַבּוֹת קָדְשֵׁי כֹהֲנִים עַצְמָן:

פסוק ג

כל איש אשר יקרב. אֵין קְרִיבָה זוֹ אֶלָּא אֲכִילָה, וְכֵן מָצִינוּ שֶׁנֶּאֶמְרָה אֲזָהֳרַת אֲכִילַת קָדָשִׁים בְּטֻמְאָה בִּלְשׁוֹן נְגִיעָה, "בְּכָל קֹדֶשׁ לֹא תִגָּע" (ויקרא י"ב), אַזְהָרָה לָאוֹכֵל, וּלְמָדוּהָ רַבּוֹתֵינוּ מִגְּזֵרָה שָׁוָה; וְאֵי"ל שֶׁחַיָּב עַל הַנְּגִיעָה, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר כָּרֵת עַל הָאֲכִילָה בְּצַו אֶת אַהֲרֹן (ויקרא ז'), שְׁתֵּי כָּרֵתוֹת זוֹ אֵצֶל זוֹ, וְאִם עַל הַנְּגִיעָה חַיָּב, לֹא הֻצְרַךְ לְחַיְּבוֹ עַל הָאֲכִילָה וְכֵן נִדְרַשׁ בְּת"כ: וְכִי יֵשׁ נוֹגֵעַ חַיָּב? אִם כֵּן מַה תַּ"ל יִקָּרֵב? מִשֶּׁיִּכָּשֵׁר לִקָּרֵב, שֶׁאֵין חַיָּבִים עָלָיו מִשּׁוּם טֻמְאָה אֶלָּא אי"כ קָרְבוּ מַתִּירָיו (ספרא; זבחים מ"ה): וְאִ"ת שָׁלוֹשׁ כָּרֵתוֹת בְּטֻמְאַת כֹּהֲנִים לָמָּה, כְּבָר נִדְרְשׁוּ בְּמַסֶּכֶת שְׁבוּעוֹת (דף ז'), אַחַת לְכָלָל וְאַחַת לִפְרָט וְכוּ':

וטמאתו עליו. וְטֻמְאַת הָאָדָם עָלָיו, יָכוֹל בַּבָּשָׂר הַכָּתוּב מְדַבֵּר — וְטֻמְאָתוֹ שֶׁל בָּשָׂר עָלָיו — וּבְטָהוֹר שֶׁאָכַל אֶת הַטָּמֵא הַכָּתוּב מְדַבֵּר, עַל כָּרְחֲךָ מִמַּשְׁמָעוֹ אַתָּה לָמֵד — בִּמְי שֶׁטֻּמְאָתוֹ פּוֹרַחַת מִמֶּנּוּ הַכָּתוּב מְדַבֵּר, וְזֶהוּ הָאָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ טָהֳרָה בִּטְבִילָה (ספרא):

ונכרתה. יָכוֹל מִצַּד זֶה לְצַד זֶה — יִכָּרֵת מִמְּקוֹמוֹ וְיִתְיַשֵּׁב בְּמָקוֹם אַחֵר — תַּ"ל **אני ה'**, בְּכָל מָקוֹם אֲנִי (שם):

פסוק ד

מזרע אהרן. אין לי אלא זרעו, גופו מנין, תלמוד לומר והוא צרוע, שיכול הואיל ומקריב אונן יקריב צרוע וזב, תלמוד לומר והוא:

עד אשר יטהר. ביאת השמש, או אינו אלא טבילה, נאמר כאן וטהר, ונאמר למטה וטהר (פסוק ז) ובא השמש וטהר, מה להלן ביאת שמש, אף כאן ביאת שמש:

בכל טמא נפש. בְּמִי שֶׁנִּטְמָא בְּמֵת:

פסוק ה

בכל שרץ אשר יטמא לו. בְּשֶׁעוּר הָרָאוּי לְטַמֵּא — בְּכָעֲדָשָׁה (חגיגה י"א):

או באדם. בְּמֵת:

אשר יטמא לו. בְּשֶׁעוּרוֹ לְטַמֵּא וְזֶהוּ כַּזַּיִת (אהלות פ"ב):

לכל טמאתו. לְרַבּוֹת נוֹגֵעַ בְּזָב וְזָבָה נִדָּה וְיוֹלֶדֶת:

פסוק ו

נפש אשר תגע בו. בְּאֶחָד מִן הַטְּמֵאִים הַלָּלוּ:

פסוק ז

ואחר יאכל מן הקדשים. נִדְרֶשֶׁת בִּיבָמוֹת (דף ע"ד), בִּתְרוּמָה שֶׁמַּתָּר לְאָכְלָהּ בְּהַעֲרֶב הַשֶּׁמֶשׁ:

מן הקדשים. וְלֹא כָל הַקֳּדָשִׁים:

פסוק ח

נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה. לְעִנְיַן הַטֻּמְאָה הִזְהִיר כָּאן, שֶׁאִם אָכַל נִבְלַת עוֹף טָהוֹר שֶׁאֵין לָהּ טֻמְאַת מַגָּע וּמַשָּׂא אֶלָּא טֻמְאַת אֲכִילָה בְּבֵית הַבְּלִיעָה, אָסוּר לֶאֱכֹל בְּקָדָשִׁים; וְצָרִיךְ לוֹמַר "וּטְרֵפָה" — מִי שֶׁיֵּשׁ בְּמִינוֹ טְרֵפָה, יָצָא נִבְלַת עוֹף טָמֵא שֶׁאֵין בְּמִינוֹ טְרֵפָה:

פסוק ט

ושמרו את משמרתי. מִלֶּאֱכֹל תְּרוּמָה בְּטֻמְאַת הַגּוּף (סנהדרין פ"ג):

ומתו בו. לְמָדְנוּ שֶׁהִיא מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם (שם):

פסוק י

לא יאכל קדש. בִּתְרוּמָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁכָּל הָעִנְיָן דִּבֵּר בָּהּ:

תושב כהן ושכיר. תּוֹשָׁבוֹ שֶׁל כֹּהֵן וּשְׂכִירוֹ, לְפִיכָךְ "תּוֹשָׁב" זֶה נָקוּד פַּתָּח, לְפִי שֶׁהוּא דָּבוּק; וְאֵיזֶהוּ תּוֹשָׁב? זֶה נִרְצָע שֶׁהוּא קָנוּי לוֹ עַד הַיּוֹבֵל, וְאֵיזֶהוּ שָׂכִיר? זֶה קָנוּי קִנְיַן שָׁנִים שֶׁיּוֹצֵא בְּשֵׁשׁ, בָּא הַכָּתוּב וְלִמֶּדְךָ כָּאן שֶׁאֵין גּוּפוֹ קָנוּי לַאֲדוֹנָיו לֶאֱכֹל בִּתְרוּמָתוֹ (ספרא; יבמות ע'):

פסוק יא

וכהן כי יקנה נפש. עֶבֶד כְּנַעֲנִי שֶׁקְּנוּי לְגוּפוֹ:

ויליד ביתו. אֵלּוּ בְּנֵי הַשִּׁפְחוֹת; וְאֵשֶׁת כֹּהֵן אוֹכֶלֶת בִּתְרוּמָה מִן הַמִּקְרָא הַזֶּה, שֶׁאַף הִיא קְנָיִן כַּסְּפּוֹ, וְעוֹד לָמֵד מִמִּקְרָא אַחֵר (במדבר י"ח), כָּל טָהוֹר בְּבֵיתְךָ וְגוֹ' בְּסִפְרֵי:

פסוק יב

לאיש זר. לְלֵוִי וְיִשְׂרְאֵל (ספרא):

פסוק יג

אלמנה וגרושה. מִן הָאִישׁ הַזָּר:

וזרע אין לה. מִמֶּנּוּ:

ושבה. הָא אִם יֵשׁ לָהּ זֶרַע מִמֶּנּוּ, אֲסוּרָה בִּתְרוּמָה כָּל זְמַן שֶׁהַזֶּרַע קַיָּם (יבמות ע"ז):

וכל זר לא יאכל בו. לֹא בָא אֶלָּא לְהוֹצִיא אֶת הָאוֹנֵן — שֶׁמֻּתָּר בִּתְרוּמָה, זְרוּת אָמַרְתִּי לְךָ וְלֹא אֲנִינוּת (שם שם ס"ח):

פסוק יד

כי יאכל קדש. תְּרוּמָה:

ונתן לכהן את הקדש. דָּבָר הָרָאוּי לִהְיוֹת קֹדֶשׁ, שֶׁאֵינוֹ פּוֹרֵעַ לוֹ מָעוֹת, אֶלָּא פֵּרוֹת שֶׁל חֻלִּין וְהֵן נַעֲשִׂין תְּרוּמָה (פסחים ל"ב):

פסוק טו

ולא יחללו וגו'. לְהַאֲכִילָם לְזָרִים:

פסוק טז

והשיאו אותם. אֶת עַצְמָם יִטְעֲנוּ עָוֹן **באכלם את קדשיהם** שֶׁהֻבְדְּלוּ לְשֵׁם תְּרוּמָה, וְקִדְּשׁוּ וְנֶאֶסְרוּ עֲלֵיהֶן; וְאַנְקְלוֹס שֶׁתִּרְגֵּם "בְּמֵיכָלְהוֹן בְּסוֹאֲבָא", שֶׁלֹּא לְצָרֵךְ תִּרְגְּמוֹ כֵּן:

והשיאו אותם. זֶה אֶחָד מִשְּׁלוֹשָׁה אֻתִּים שֶׁהָיָה רַבִּי יִשְׁמָעֵאל דּוֹרֵשׁ בַּתּוֹרָה שֶׁמְּדַבְּרִים בָּאָדָם עַצְמוֹ, וְכֵן "בְּיוֹם מְלֹאת יְמֵי נְזִרוֹ יָבִיא אֹתוֹ" (במדבר ו') — הוּא יָבִיא אֶת עַצְמוֹ, וְכֵן "וַיְקַבֵּר אֹתוֹ בַּגַּי" (דברים ל"ד) — הוּא קָבַר אֶת עַצְמוֹ, כָּךְ נִדְרָשׁ בְּסִפְרֵי:

פסוק יח

נדריהם. הֲרֵי עָלַי:

נדבותם. הֲרֵי זוֹ:

פסוק יט

לרצנכם. הָבִיאוּ דָּבָר הָרָאוּי לְרָצוֹת אֶתְכֶם לְפָנַי, שֶׁיְּהֵא לָכֶם לְרָצוֹן, אפיי"מנט בְּלַעַז, וְאֵיזֶהוּ הָרָאוּי לְרָצוֹן?

תמים זכר בבקר בכבשים ובעזים. אֲבָל בְּעוֹלַת הָעוֹף אֵין צָרִיךְ תְּמוּת וְזָכְרוּת, וְאֵינוֹ נִפְסָל בְּמוּם אֶלָּא בְּחֶסְרוֹן אֵבֶר (ספרא):

פסוק כא

לפלא נדר. לְהַפְרִישׁ בְּדִבּוּרוֹ:

פסוק כב

עורת. שֵׁם דָּבָר שֶׁל מוּם עִוָּרוֹן בְּלָשׁוֹן נְקֵבָה — שֶׁלֹּא יְהֵא בּוֹ מוּם שֶׁל עִוָּרוֹן:

או שבור. לֹא יִהְיֶה:

חרוץ. רֵיס שֶׁל עַיִן שֶׁנִּסְדַּק אוֹ שֶׁנִּפְגַּם וְכֵן שְׂפָתוֹ שֶׁנִּסְדְּקָה אוֹ נִפְגְּמָה (בכורות ל"ח):

יבלת. ורו"אה בְּלַעַז:

גרב. מִין חֲזָזִית וְכֵן יַלֶּפֶת, וּלְשׁוֹן יַלֶּפֶת כְּמוֹ וַיִּלְפֹּת שִׁמְשׁוֹן (שופטים ט"ז), שֶׁאֲחוּזָה בּוֹ עַד יוֹם מִיתָה, שֶׁאֵין לָהּ רְפוּאָה:

לא תקריבו. שָׁלוֹשׁ פְּעָמִים, לְהַזְהִיר עַל הַקְדָּשָׁתָן וְעַל שְׁחִיטָתָן וְעַל זְרִיקַת דָּמָן (תמורה ו'):

ואשה לא תתנו. אַזְהָרַת הַקְטָרָתָן:

פסוק כג

שרוע. אֵבֶר גָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ:

וקלוט. פַּרְסוֹתָיו קְלוּטוֹת (בכורות מ'):

נדבה תעשה אתו. לְבֶדֶק הַבַּיִת:

ולנדר. לַמִּזְבֵּחַ:

לא ירצה. אֵי זֶה הֶקְדֵּשׁ בָּא לְרָצוֹת? הֱוֵי אוֹמֵר זֶה הֶקְדֵּשׁ הַמִּזְבֵּחַ (תמורה ז'):

פסוק כד

ומעוך וכתות ונתוק וכרות. בַּבֵּיצִים אוֹ בַגִּיד:

מעוך. בֵּיצָיו מְעוּכִין בְּיָדוֹ:

כתות. כְּתוּשִׁים יוֹתֵר מִמָּעוּךְ:

נתוק. תְּלוּשִׁין בְּיָדוֹ עַד שֶׁנִּפְסְקוּ חוּטִים שֶׁתְּלוּיִים בָּהֶן, אֲבָל נְתוּנִים הֵם בְּתוֹךְ הַכִּיס, וְהַכִּיס לֹא נִתָּלַשׁ:

וכרות. כְּרוּתִין בִּכְלִי וְעוֹדָן בַּכִּיס (בכורות ל"ט):

[**ומעוך**. תַּרְגּוּמוֹ וְדֵי מְרִיס, זֶהוּ לְשׁוֹנוֹ בַּאֲרָמִית, לְשׁוֹן כְּתִישָׁה:

וכתות תַּרְגּוּמוֹ וְדֵי רְסִיס, כְּמוֹ "הַבַּיִת הַגָּדוֹל רְסִיסִים" (עמוס ו') — בְּקִיעוֹת דַּקּוֹת, וְכֵן "קֻנָּה הַמְרֻסָּס" (שבת פ'):]

ובארצכם לא תעשו. דָּבָר זֶה לְסָרֵס שׁוּם בְּהֵמָה וְחַיָּה, וַאֲפִלּוּ טְמֵאָה, לְכָךְ נֶאֱמַר בְּאַרְצְכֶם לְרַבּוֹת כָּל אֲשֶׁר בְּאַרְצְכֶם, שֶׁאֵ"ל לֹא נִצְטַוּוּ עַל הַסֵּרוּס אֶלָּא בָּאָרֶץ, שֶׁהֲרֵי סֵרוּס חוֹבַת הַגּוּף הִיא וְכָל חוֹבַת הַגּוּף נוֹהֶגֶת בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ:

פסוק כה

ומיד בן נכר. שֶׁהֲבִיא קָרְבָּן בְּיַד כֹּהֵן לְהַקְרִיבוֹ לִשְׁמַיִם **לא תקריבו** לוֹ בַּעַל מוּם; וְאַע"פִּ שֶׁלֹּא נֶאֶסְרוּ בַּעֲלֵי מוּמִים לְקָרְבַּן בְּנֵי נֹחַ אֶלָּא אי"כִּ מְחֻסְּרֵי אֵבֶר, זֹאת נוֹהֶגֶת בְּבָמָה שֶׁבַּשָּׂדוֹת, אֲבָל עַל הַמִּזְבֵּחַ שֶׁבַּמִּשְׁכָּן לֹא תַקְרִיבוּ, אֲבָל תְּמִימָה תְּקַבְּלוּ מֵהֶם, לְכָךְ נֶאֱמַר לְמַעְלָה אִישׁ אִישׁ, לְרַבּוֹת אֶת הַגּוּפִים שֶׁנּוֹדְרִים נְדָרִים וּנְדָבוֹת כְּיִשְׂרָאֵל (חולין י"ג):

משחתם. חִבּוּלֵהוֹן:

לא ירצו לכם. לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם:

פסוק כז

כי יולד. פָּרָט לְיוֹצֵא דֹּפֶן (שם ל"ח):

פסוק כח

אתו ואת בנו. נוֹהֵג בַּנְּקֵבָה — שֶׁאָסוּר לִשְׁחֹט הָאֵם וְהַבֵּן אוֹ הַבַּת, וְאֵינוֹ נוֹהֵג בַּזְּכָרִים, וּמֻתָּר לִשְׁחֹט הָאָב וְהַבֵּן (שם ע"ח):

אתו ואת בנו. אַף בְּנוֹ וְאוֹתוֹ בְּמַשְׁמָע (שם פ"ב):

פסוק כט

לרצנכם תזבחו. תְּחִלַּת זְבִיחַתְכֶם הִזָּהֲרוּ שֶׁתְּהֵא לְרָצוֹן לָכֶם, וּמַהוּ הָרָצוֹן?

ביום ההוא יאכל. לֹא בָא לְהַזְהִיר אֶלָּא שֶׁתְּהֵא שְׁחִיטָה עַל מְנָת כֵּן — אַל תִּשְׁחֲטוּהוּ עַל מְנָת לְאָכְלוֹ לְמָחָר, שֶׁאִם תַּחְשְׁבוּ בּוֹ מַחֲשֶׁבֶת פְּסוּל לֹא יִהְיֶה לָכֶם לְרָצוֹן; דְּ"אַ **לרצנכם** — לְדַעְתְּכֶם, מִכָּאן לַמִּתְעַסֵּק שֶׁפָּסוּל בִּשְׁחִיטַת קָדָשִׁים; וְאַע"פִּ שֶׁפֵּרַט בַּנֶּאֱכָלִים לִשְׁנֵי יָמִים, חָזַר וּפֵרַט בַּנֶּאֱכָלִין לְיוֹם אֶחָד שֶׁתְּהֵא זְבִיחָתָן עַל מְנָת לְאָכְלָן בִּזְמַנָּן:

פסוק ל

ביום ההוא יאכל. לֹא בָא לְהַזְהִיר אֶלָּא שֶׁתְּהֵא שְׁחִיטָה עַל מְנָת כֵּן, שֶׁאִם לִקְבֹּעַ לוֹ זְמַן אֲכִילָה, כְּבָר כָּתוּב וּבְשַׂר זֶבַח תּוֹדַת שְׁלָמָיו וְגוֹ' (ויקרא ז'):

אני ה'. דַּע מִי גָּזַר עַל הַדָּבָר וְאַל יֵקַל בְּעֵינֶיךָ:

פסוק לא

ושמרתם. זוֹ הַמִּשְׁנָה:

ועשיתם. זֶה הַמַּעֲשֶׂה (ספרא):

פסוק לב

ולא תחללו. לַעֲבֹר עַל דְּבָרַי מִזִּידִין; מִמַּשְׁמָע שֶׁנֶּאֱמַר וְלֹא תְחַלְּלוּ מַה תַּ"ל וְנִקְדַּשְׁתִּי? מְסֹר עַצְמְךָ וְקַדֵּשׁ שְׁמִי. יָכוֹל בְּיִחִיד, תַּ"ל **בתוך בני ישראל**; וּכְשֶׁהוּא מוֹסֵר עַצְמוֹ יִמְסֹר עַצְמוֹ עַל מְנָת לָמוּת, שֶׁכָּל הַמּוֹסֵר עַצְמוֹ עַל מְנָת הַנֵּס, אֵין עוֹשִׂין לוֹ נֵס, שֶׁכֵּן מָצִינוּ בַּחֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה שֶׁלֹּא מָסְרוּ עַצְמָן עַל מְנָת הַנֵּס, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל נ'), "וְהֵן לָא יְדִיעַ לֶהֱוֵא לָךְ מַלְכָּא" וְגוֹ', מַצִּיל וְלֹא מַצִּיל — "יְדִיעַ לֶהֱוֵא לָךְ" וְגוֹ' (ספרא):

פסוק לג

המוציא אתכם. עַל מְנָת כֵּן:

אני ה'. נֶאֱמָן לְשַׁלֵּם שָׂכָר (שם):

פרק כג

פסוק ב

דבר אל בני ישראל, מועדי ה'. עֲשֵׂה מוֹעֲדוֹת שֶׁיִּהְיוּ יִשְׂרָאֵל מְלֻמָּדִין בָּהֶם, שֶׁמְּעַבְּרִים אֶת הַשָּׁנָה עַל גְּלִיּוֹת שֶׁנֶּעֱקְרוּ מִמְּקוֹמָן לַעֲלוֹת לָרֶגֶל וַעֲדַיִן לֹא הִגִּיעוּ לִירוּשָׁלַיִם (ספרא):

פסוק ג

ששת ימים. מָה עִנְיַן שַׁבָּת אֵצֶל מוֹעֲדוֹת? לְלַמֶּדְךָ שֶׁכָּל הַמְחַלֵּל אֶת הַמּוֹעֲדוֹת מַעֲלִין עָלָיו כְּאִלּוּ חִלֵּל אֶת הַשַּׁבָּתוֹת, וְכָל הַמְקַיֵּם אֶת הַמּוֹעֲדוֹת מַעֲלִין עָלָיו כְּאִלּוּ קִיֵּם אֶת הַשַּׁבָּתוֹת (שם):

פסוק ד

אלה מועדי ה'. לְמַעְלָה מְדַבֵּר בְּעִבּוּר שָׁנָה וְכָאן מְדַבֵּר בְּקִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ:

פסוק ה

בין הערבים. מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת וּלְמַעְלָה (שם):

פסח לה'. הַקְרֵבַת קָרְבַּן שֶׁשְּׁמוֹ פֶּסַח:

פסוק ח

והקרבתם אשה וגו'. הֵם הַמּוּסָפִין הָאֲמוּרִים בְּפָרָשַׁת פִּינְחָס, וְלָמָּה נֶאֱמְרוּ כָאן? לוֹמַר שֶׁאֵין הַמּוּסָפִין מְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה:

והקרבתם אשה לה'. מִכָּל מָקוֹם — אִם אֵין פָּרִים הָבֵא אֵילִים, וְאִם אֵין פָּרִים וְאֵילִים הָבֵא כְּבָשִׂים (שם):

שבעת ימים. כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר שִׁבְעַת שֵׁם דָּבָר הוּא — שָׁבוּעַ שֶׁל יָמִים, שטי"נא בְּלַעַז, וְכֵן כָּל לְשׁוֹן שְׁמוֹנַת שֵׁשֶׁת חֲמֵשֶׁת שְׁלוֹשֶׁת:

מלאכת עבדה. אֲפִלּוּ מְלָאכוֹת הַחֲשׁוּבוֹת לָכֶם עֲבוֹדָה וְצֹרֶךְ — שֶׁיֵּשׁ חֶסְרוֹן כִּיס בְּבַטָּלָה שֶׁלָּהֶן — כְּגוֹן דָּבָר הָאָבֵד, כָּךְ הֵבַנְתִּי מִתּ"כ, דְּקָתָנֵי יָכוֹל אַף חֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד יְהֵא אָסוּר בִּמְלֶאכֶת עֲבוֹדָה וְכוּ':

פסוק י

ראשית קצירכם. שֶׁתְּהֵא רְאשׁוֹנָה לַקְּצִיר (ספרא):

עמר. עֶשְׂרִית הָאֵיפָה כָּךְ הָיְתָה שְׁמָהּ, כְּמוֹ וַיָּמֹדוּ בָּעֹמֶר (שמות ט"ז):

פסוק יא

והניף. כָּל תְּנוּפָה מוֹלִיךְ וּמֵבִיא מַעֲלֶה וּמוֹרִיד, מוֹלִיךְ וּמֵבִיא לַעֲצֹר רוּחוֹת רָעוֹת, מַעֲלֶה וּמוֹרִיד לַעֲצֹר טְלָלִים רָעִים (מנחות ס"ב):

לרצנכם. אִם תַּקְרִיבוּ כְּמִשְׁפָּט זֶה יִהְיֶה לְרָצוֹן לָכֶם:

ממחרת השבת. מִמָּחֳרַת יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח, שֶׁאִם אַתָּה אוֹמֵר שַׁבַּת בְּרֵאשִׁית אֵי אַתָּה יוֹדֵעַ אֵיזֶהוּ (ספרא; מנחות ס"ו):

פסוק יב

ועשיתם ... כבש. חוֹבָה לְעֹמֶר הוּא בָּא:

פסוק יג

ומנחתו. מִנְחַת נְסָכָיו:

שני עשרנים. כְּפוּלָה הָיְתָה:

ונסכו יין רביעת ההין. אַע"פִּ שֶׁמִּנְחָתוֹ כְּפוּלָה אֵין נְסָכָיו כְּפוּלִים:

פסוק יד

וקלי. קֶמַח עָשׂוּי מִכַּרְמֶל רַךְ שֶׁמְּיַבְּשִׁין אוֹתוֹ בַּתַּנּוּר:

וכרמל. הֵן קְלָיוֹת, שֶׁקּוֹרִין גרנ"ייש:

בכל משבתיכם. נֶחְלְקוּ בוֹ חֲכְמֵי יִשְׂרָאֵל, יֵשׁ שֶׁלָּמְדוּ מִכָּאן שֶׁהֶחָדָשׁ נוֹהֵג בְּחוּצָה לָאָרֶץ, וְיֵ"א לֹא בָא אֶלָּא לְלַמֵּד שֶׁלֹּא נִצְטַוּוּ עַל הֶחָדָשׁ אֶלָּא לְאַחַר יְרֻשָּׁה וִישִׁיבָה, מִשֶּׁכִּבְּשׁוּ וְחִלְּקוּ (קידושין ל"ז):

פסוק טו

ממחרת השבת. מִמָּחֳרַת יוֹם טוֹב:

תמימת תהיינה. מְלַמֵּד שֶׁמַּתְחִיל וּמוֹנֶה מִבָּעֶרֶב, שֶׁאִם לֹא כֵן אֵינָן תְּמִימוֹת (ספרא; מנחות ס"ו):

פסוק טז

השבת השביעת. כְּתַרְגּוּמוֹ שְׁבוּעֲתָא שְׁבִיעֲתָא:

עד ממחרת השבת השביעית תספרו. וְלֹא עַד בְּכָלָל, וְהֵן אַרְבָּעִים וְתִשְׁעָה יוֹם:
חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה לה'. בַּיּוֹם הַחֲמִשִּׁים תַּקְרִיבוּהָ, וְאוֹמֵר אֲנִי זֶה מִדְרָשׁוֹ, אֲבָל פְּשׁוּטוֹ עַד מְמָחֳרַת הַשַּׁבָּת הַשְּׁבִיעִית שֶׁהוּא יוֹם חֲמִשִּׁים תִּסְפְּרוּ, וּמִקְרָא מְסֹרָס הוּא:
מנחה חדשה. הִיא הַמִּנְחָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁהוּבְאָה מִן הֶחָדָשׁ, וְאִ"תּ הֲרֵי קָרְבָּה מִנְחַת הָעֹמֶר אֵינָהּ כְּשְׁאָר כָּל הַמְּנָחוֹת, שֶׁהִיא בָאָה מִן הַשְּׂעוֹרִים (מנחות פ"ד):

פסוק יז

ממושבתיכם. וְלֹא מִחוּצָה לָאָרֶץ (ספרא):
לחם תנופה. לֶחֶם תְּרוּמָה, הַמּוּרָם לְשֵׁם גָּבוֹהַּ, וְזוֹ הִיא הַמִּנְחָה הַחֲדָשָׁה הָאֲמוּרָה לְמַעְלָה:
בכורים. רִאשׁוֹנָה לְכָל הַמְּנָחוֹת, אַף לְמִנְחַת קְנָאוֹת הַבָּאָה מִן שְׂעוֹרִים לֹא תִקָּרֵב מִן הֶחָדָשׁ קֹדֶם לְשְׁתֵּי הַלֶּחֶם (שם):

פסוק יח

על הלחם. בִּגְלַל הַלֶּחֶם, חוֹבָה לַלֶּחֶם (ספרא; מנחות מ"ה):
ומנחתם ונסכיהם. כְּמִשְׁפַּט מִנְחָה וּנְסָכִים הַמְפֹרָשִׁים בְּכָל בְּהֵמָה בְּפָרָשַׁת נְסָכִים, שְׁלוֹשָׁה עֶשְׂרוֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי עֶשְׂרוֹנִים לָאַיִל וְעִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ, זוֹ הִיא הַמִּנְחָה, וְהַנְּסָכִים חֲצִי הַהִין לַפָּר וּשְׁלִישִׁית הַהִין לָאַיִל וּרְבִיעִית הַהִין לַכֶּבֶשׂ:

פסוק יט

ועשיתם שעיר עזים. יָכוֹל שִׁבְעַת הַכְּבָשִׂים וְהַשָּׂעִיר הָאֲמוּרִים כָּאן הֵם ז' הַכְּבָשִׂים וְהַשָּׂעִיר הָאֲמוּרִים בְּחֻמַּשׁ הַפְּקוּדִים, כְּשֶׁאַתָּה מַגִּיעַ אֵצֶל פָּרִים וְאֵילִים אֵינָן הֵם, אֶמֹר מֵעַתָּה אֵלּוּ לְעַצְמָן וְאֵלּוּ לְעַצְמָן — אֵלּוּ קְרֵבוּ בְּגִלַּל הַלֶּחֶם וְאֵלּוּ לַמּוּסָפִין (שם):

פסוק כ

והניף הכהן אתם, תנופה. מְלַמֵּד שֶׁטְּעוּנִין תְּנוּפָה חַיִּים, יָכוֹל כֻּלָּם, תַּ"ל "עַל שְׁנֵי כְבָשִׂים" (עי' מנחות ס"ב):
קדש יהיו. לְפִי שֶׁשַּׁלְמֵי יָחִיד קָדְשֵׁי קָלִים, הֻזְקַק לוֹמַר בִּשַּׁלְמֵי צִבּוּר שֶׁהֵן קָדְשֵׁי קָדָשִׁים:

פסוק כב

ובקצרכם. חָזַר וְשָׁנָה, לַעֲבֹר עֲלֵיהֶם בִּשְׁנֵי לָאוִין; אָמַר ר' אַבְדִּימִי בְּרַבִּי יוֹסֵף, מָה רָאָה הַכָּתוּב לִתְּנָהּ בְּאֶמְצַע הָרְגָלִים — פֶּסַח וַעֲצֶרֶת מִכָּאן וְרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים וְחַג מִכָּאן — ? לְלַמֶּדְךָ שֶׁכָּל הַנּוֹתֵן לֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה לֶעָנִי כְּרָאוּי, מַעֲלִין עָלָיו כְּאִלּוּ בָּנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְהִקְרִיב קָרְבְּנוֹתָיו בְּתוֹכוֹ (ספרא):
תעזב. הַנַּח לִפְנֵיהֶם וְהֵם יִלְקְטוּ, וְאֵין לְךָ לְסַיֵּעַ לְאֶחָד מֵהֶם (פאה פ"ה):

אני ה' אלהיכם. נֶאֱמָן לְשַׁלֵּם שָׂכָר:

פסוק כד

זכרון תרועה. זִכְרוֹן פְּסוּקֵי זִכְרוֹנוֹת וּפְסוּקֵי שׁוֹפָרוֹת (ספרא: ראש השנה ל"ב) לִזְכֹּר לָכֶם עֲקֵדַת יִצְחָק שֶׁקָּרַב תַּחְתָּיו אַיִל:

פסוק כה

והקרבתם אשה. הַמּוּסָפִין הָאֲמוּרִין בְּחֻמַּשׁ הַפְּקוּדִים:

פסוק כז

אך. כָּל אַכִּין וְרַקִּין שֶׁבַּתּוֹרָה מְעוּטִים — מְכַפֵּר הוּא לַשְּׁבִים וְאֵינוֹ מְכַפֵּר עַל שֶׁאֵינָם שָׁבִים (ספרא):

פסוק ל

והאבדתי. לְפִי שֶׁהוּא אוֹמֵר כָּרֵת בְּכָל מָקוֹם וְאֵינִי יוֹדֵעַ מַה הוּא, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר וְהַאֲבַדְתִּי, לְמֵד עַל הַכָּרֵת שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא אֲבַדּוֹן:

פסוק לא

כל מלאכה וגו'. לַעֲבֹר עָלָיו בְּלָאוִין הַרְבֵּה, אוֹ לְהַזְהִיר עַל מְלֶאכֶת לַיְלָה כִּמְלֶאכֶת יוֹם:

פסוק לה

מקרא קדש. קַדְּשֵׁהוּ בִּכְסוּת נְקִיָּה וּבִתְפִלָּה, וּבְשְׁאָר יָמִים טוֹבִים בְּמַאֲכָל וּבְמִשְׁתֶּה וּבִכְסוּת נְקִיָּה וּבִתְפִלָּה (עי' ספרא):

פסוק לו

עצרת הוא. עָצַרְתִּי אֶתְכֶם אֶצְלִי; כְּמֶלֶךְ שֶׁזִּמֵּן אֶת בָּנָיו לִסְעוּדָה לְכָךְ וְכָךְ יָמִים, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ זְמַנָּן לִפָּטֵר, אָמַר, בָּנַי בְּבַקָּשָׁה מִכֶּם עַכְּבוּ עִמִּי עוֹד יוֹם אֶחָד, קָשָׁה עָלַי פְּרִדַתְכֶם:

כל מלאכת עבדה. אֲפִלּוּ מְלָאכָה שֶׁהִיא עֲבוֹדָה לָכֶם, שֶׁאִם לֹא תַּעֲשׂוּהָ יֵשׁ חֶסְרוֹן כִּיס בַּדָּבָר.

לא תעשו. יָכוֹל אַף חֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד יְהֵא אָסוּר בִּמְלֶאכֶת עֲבוֹדָה, תַּ"ל "הִוא" (שם):

פסוק לז

עלה ומנחה. מִנְחַת נְסָכִים הַקְּרֵבָה עִם הָעוֹלָה:

דבר יום ביומו. חֹק הַקָּצוּב בְּחֻמַּשׁ הַפְּקוּדִים:

דבר יום ביומו. הָא אִם עָבַר יוֹמוֹ בָּטֵל קָרְבָּנוֹ (עי' ספרא):

פסוק לט

אך בחמשה עשר יום, תחגו. קָרְבַּן שְׁלָמִים לַחֲגִיגָה, יָכוֹל תִּדְחֶה אֶת הַשַּׁבָּת, תַּ"ל אַךְ, הוֹאִיל וְיֵשׁ לָהּ תַּשְׁלוּמִין כָּל שִׁבְעָה:

באספכם את תבואת הארץ. שֶׁיִּהְיֶה חֹדֶשׁ שִׁבִּיעִי זֶה בָּא בִּזְמַן אֲסִיפָה, מִכָּאן שֶׁנִּצְטַוּוּ לְעַבֵּר אֶת הַשָּׁנִים, שֶׁאִם אֵין הָעִבּוּר, פְּעָמִים שֶׁהוּא בְּאֶמְצַע הַקַּיִץ אוֹ הַחֹרֶף:

תחגו. שַׁלְמֵי חֲגִיגָה:

שבעת ימים. אִם לֹא הֵבִיא בָּזֶה, יָבִיא בָּזֶה, יָכוֹל יְהֵא מְבִיאָן כָּל שִׁבְעָה, תַּלְמוּד לוֹמַר **וחגתם אתו** — יוֹם אֶחָד בְּמַשְׁמָע וְלֹא יוֹתֵר, וְלָמָּה נֶאֱמַר שִׁבְעָה? לְתַשְׁלוּמִין (חגיגה ט'):

פסוק מ

פרי עץ הדר. עֵץ שֶׁטַּעַם עֵצוֹ וּפִרְיוֹ שָׁוֶה (סכה ל"ה):

הדר. הַדָּר בְּאֵילָנוֹ מִשָּׁנָה לְשָׁנָה, וְזֶהוּ אֶתְרוֹג (שם):

כפת תמרים. חָסֵר וי"ו, לְמַד שֶׁאֵינָהּ אֶלָּא אַחַת:

וענף עץ עבת. שֶׁעָנָפָיו קָלוּעִים כַּעֲבוֹתוֹת וְכַחֲבָלִים, וְזֶהוּ הֲדַס, הֶעָשׂוּי כְּמִין קְלִיעָה (שם ל"ב):

פסוק מב

האזרח. זֶה אֶזְרָח, **בישראל** — לְרַבּוֹת אֶת הַגֵּרִים (ספרא):

פסוק מג

כי בסכות הושבתי. עֲנָנֵי כָּבוֹד (שם; מכילתא י"ב):

פרק כד

פסוק ב

צו את בני ישראל. זוֹ פָּרָשַׁת מְצָוֹת הַנֵּרוֹת, וּפָרָשַׁת וְאַתָּה תְּצַוֶּה לֹא נֶאֱמְרָה אֶלָּא עַל סֵדֶר מְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן, לְפָרֵשׁ צָרֶךְ הַמְּנוֹרָה, וְכֵן מַשְׁמָע: וְאַתָּה סוֹפֵךְ לְצַוּוֹת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל כָּךְ:

שמן זית זך. שְׁלוּשָׁה שְׁמָנִים יוֹצְאִים מִן הַזַּיִת, הָרִאשׁוֹן קָרוּי זָךְ, וְהֵן מְפֹרָשִׁין בִּמְנָחוֹת (דף פ"ו) וּבְתו"כ:

תמיד. מִלַּיְלָה לְלַיְלָה, כְּמוֹ עוֹלַת תָּמִיד, שֶׁאֵינָהּ אֶלָּא מִיּוֹם לְיוֹם:

פסוק ג

לפרכת העדת. שֶׁלִּפְנֵי הָאָרוֹן שֶׁהוּא קָרוּי עֵדוּת; וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ עַל נֵר מַעֲרָבִי, שֶׁהוּא עֵדוּת לְכָל בָּאֵי עוֹלָם שֶׁהַשְׁכִינָה שׁוֹרָה בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁנּוֹתֵן בָּהּ שֶׁמֶן כְּמִדַּת חֲבֵרוֹתֶיהָ, וּמִמֶּנָּה הָיָה מַתְחִיל וּבָהּ הָיָה מְסַיֵּם (שבת כ"ב; מנחות פ"ו):

יערך אתו אהרן מערב עד בקר. יַעֲרֹךְ אוֹתוֹ עֲרִיכָה הָרְאוּיָה לְמִדַּת כָּל הַלַּיְלָה, וְשִׁעֲרוּ חֲכָמִים חֲצִי לג לְכָל נֵר וְנֵר, וְהֵן כְּדַאי אַף לְלֵילֵי תְּקוּפַת טֵבֵת, וּמִדָּה זוֹ הֻקְבְּעָה לָהֶם (מנחות פ"ט):

פסוק ד

המנרה הטהרה. שֶׁהִיא זָהָב טָהוֹר; דְּ"אַ עַל טָהֳרָהּ שֶׁל מְנוֹרָה, שֶׁמְּטַהֲרָהּ וּמְדַשְּׁנָהּ תְּחִלָּה מִן הָאֵפֶר (עי' ספרא):

פסוק ו

שש המערכת. שֵׁשׁ חַלּוֹת הַמַּעֲרֶכֶת הָאַחַת:

השלחן הטהר. שֶׁל זָהָב טָהוֹר; דְּ"אַ: עַל טָהֳרוֹ שֶׁל שֻׁלְחָן, שֶׁלֹּא יִהְיוּ הַסְּנִיפִין מַגְבִּיהִין אֶת הַלֶּחֶם מֵעַל גַּבֵּי הַשֻּׁלְחָן (שם; מנחות צ"ז):

פסוק ז

ונתת על המערכת. עַל כָּל אַחַת מִשְּׁתֵּי הַמַּעֲרֻכוֹת; וְהָיוּ שְׁנֵי בְזִיכֵי לְבוֹנָה מְלֹא קֹמֶץ לְכָל אַחַת:

והיתה. הַלְּבוֹנָה הַזֹּאת:

ללחם לאזכרה. שֶׁאֵין מִן הַלֶּחֶם לְגָבוֹהַּ כְּלוּם, אֶלָּא הַלְּבוֹנָה נִקְטֶרֶת כְּשֶׁמְּסַלְּקִין אוֹתוֹ בְּכָל שַׁבָּת וְשַׁבָּת, וְהִיא לְזִכָּרוֹן לַלֶּחֶם, שֶׁעַל יָדָהּ הוּא נִזְכָּר לְמַעְלָה, כַּקֹּמֶץ שֶׁהִיא אַזְכָּרָה לַמִּנְחָה (עי' ספרא):

פסוק ט

והיתה. הַמִּנְחָה הַזֹּאת, שֶׁכָּל דָּבָר הַבָּא מִן הַתְּבוּאָה בִּכְלַל מִנְחָה הוּא:

ואכלהו. מוּסָב עַל הַלֶּחֶם שֶׁהוּא לְשׁוֹן זָכָר:

פסוק י

ויצא בן אשה ישראלית. מֵהֵיכָן יָצָא? רַבִּי לֵוִי אוֹמֵר מֵעוֹלָמוֹ יָצָא, רַבִּי בְּרֶכְיָה אוֹמֵר מִפָּרָשָׁה שֶׁלְּמַעְלָה יָצָא, לִגְלֵג וְאָמַר "בְּיוֹם הַשַּׁבָּת יַעַרְכֶנּוּ" דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ לֶאֱכֹל פַּת חַמָּה בְּכָל יוֹם, שָׁמָּא פַּת צוֹנֶנֶת שֶׁל תִּשְׁעָה יָמִים, בְּתִמְיהָה? וּמַתְנִיתָא אָמְרָה מִבֵּית דִּינוֹ שֶׁל מֹשֶׁה יָצָא, מְחֻיָּב, בָּא לִסְתֹּר אָהֳלוֹ בְּתוֹךְ מַחֲנֵה דָן, אָמְרוּ לוֹ מַה טִּיבְךָ לְכָאן? אָמַר לָהֶם מִבְּנֵי דָן אֲנִי, אָמְרוּ לוֹ "אִישׁ עַל דִּגְלוֹ בְּאֹתֹת לְבֵית אֲבֹתָם" כְּתִיב (במדבר ב'), נִכְנַס לְבֵית דִּינוֹ שֶׁל מֹשֶׁה וְיָצָא מְחֻיָּב, עָמַד וְגִדֵּף (ספרא, ויקרא ל"ב):

בן איש מצרי. הוּא הַמִּצְרִי שֶׁהָרַג מֹשֶׁה (שם):

בתוך בני ישראל. מְלַמֵּד שֶׁנִּתְגַּיֵּר (ספרא):

וינצו במחנה. עַל עִסְקֵי הַמַּחֲנֶה:

ואיש הישראלי. זֶה שֶׁכְּנֶגְדּוֹ שְׁמִחָה בּוֹ מִטַּעַ אֱלֹהָיו:

פסוק יא

ויקב. כְּתַרְגּוּמוֹ "וּפְרַשׁ", שְׁנָקַב שֵׁם הַמְיֻחָד וְנִגְדַּף, וְהוּא שֵׁם הַמְפֹרָשׁ שֶׁשָּׁמַע מִסִּינַי (ספרא):

ושם אמו שלמית בת דברי. שִׁבְחָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁפִּרְסְמָה הַכָּתוּב לְזוֹ, לוֹמַר שֶׁהִיא לְבַדָּהּ הָיְתָה זוֹנָה:

שלמית. דַּהֲוָה פִּטְפְּטָה "שְׁלָם עָלָךְ", "שְׁלָם עֲלֵיכוֹן", מְפַטְפֶּטֶת בִּדְבָרִים, שׁוֹאֶלֶת בִּשְׁלוֹם הַכֹּל:

בת דברי. דַּבְּרָנִית הָיְתָה, מְדַבֶּרֶת עִם כָּל אָדָם, לְפִיכָךְ קִלְקְלָה:

למטה דן. מַגִּיד שֶׁהָרְשָׁע גּוֹרֵם גְּנַאי לוֹ, גְּנַאי לְאָבִיו, גְּנַאי לְשִׁבְטוֹ; כֵּיוֹצֵא בוֹ "אֲהֲלִיאָב בֶּן אֲחִיסָמָךְ לְמַטֵּה דָן" (שמות ל"א), שֶׁבַח לוֹ, שֶׁבַח לְאָבִיו, שֶׁבַח לְשִׁבְטוֹ (ספרא):

פסוק יב

ויניחהו. לְבַדּוֹ, וְלֹא הִנִּיחוּ מְקוֹשְׁשֵׁי עֵמּוֹ — שֶׁשְּׁנֵיהֶם הָיוּ בְּפֶרֶק אֶחָד — וְיוֹדְעִים הָיוּ שֶׁהַמְקוֹשֵׁשׁ בְּמִיתָה, אֲבָל לֹא פֵּרַשׁ לָהֶם בְּאֵיזוֹ מִיתָה לְכָךְ נֶאֱמַר (במדבר ט"ו), כִּי לֹא פֹרַשׁ מַה יֵּעָשֶׂה לוֹ; אֲבָל בַּמְקַלֵּל הוּא אוֹמֵר לִפְרֹשׁ לָהֶם, שֶׁלֹּא הָיוּ יוֹדְעִים אִם חַיָּב מִיתָה אִם לָאו (ספרא; סנהדרין ע"ח):

פסוק יד

השמעים. אֵלּוּ הָעֵדִים:

כל. לְהָבִיא אֶת הַדַּיָּנִים (ספרא):

את ידיהם. אוֹמְרִים לוֹ דָּמְךָ בְּרֹאשֶׁךָ, וְאֵין אָנוּ נֶעֱנָשִׁים בְּמִיתָתְךָ, שֶׁאַתָּה גָּרַמְתָּ לְךָ (שם):

כל העדה. בְּמַעֲמַד כָּל הָעֵדָה, (מִכָּאן) שֶׁשְּׁלוּחוֹ שֶׁל אָדָם כְּמוֹתוֹ (עי' שם):

פסוק טו

ונשא חטאו. בְּכָרֵת כְּשֶׁאֵין הַתְרָאָה:

פסוק טז

ונקב שם. אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיְּפָרֵשׁ אֶת הַשֵּׁם, וְלֹא הַמְקַלֵּל בְּכִנּוּי (סנהדרין נ"ו):

ונקב. לְשׁוֹן קְלָלָה כְּמוֹ (במדבר כ"ג) "מָה אֶקֹּב" (סנהדרין נ"ו):

פסוק יז

ואיש כי יכה. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר מַכֵּה אִישׁ וָמֵת (שמות כ"א), אֵין לִי אֶלָּא שֶׁהָרַג אֶת הָאִישׁ, אִשָּׁה וְקָטָן מִנַּיִן? תַּ"ל "כָּל נֶפֶשׁ אָדָם":

פסוק כ

כן ינתן בו. פֵּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁאֵינוֹ נִתָּן מִמָּשׁ אֶלָּא תַּשְׁלוּמֵי מָמוֹן, שֶׁמִּין אוֹתוֹ כְּעֶבֶד, לְכָךְ כָּתוּב בּוֹ לְשׁוֹן נְתִינָה — דָּבָר הַנָּתוּן מִיָּד לְיָד (בבא קמא פ"ד; כתובות ל"ב):

פסוק כא

ומכה בהמה ישלמנה. לְמַעְלָה דִּבֵּר בְּהוֹרֵג בְּהֵמָה וְכָאן דִּבֵּר בְּעוֹשֶׂה בָהּ חַבּוּרָה:

ומכה אדם יומת. אֲפִלּוּ לֹא הָרָגוֹ אֶלָּא עָשָׂה בּוֹ חַבּוּרָה, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר כָּאן נֶפֶשׁ; וּבְמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ דִּבֵּר הַכָּתוּב, וּבָא לְהַקִּישׁוֹ לְמַכֵּה בְהֵמָה, מַה מַּכֵּה בְהֵמָה מְחַיֵּים, אַף מַכֵּה אָבִיו מְחַיִּים, פָּרַט לְמַכֵּה לְאַחַר מִיתָה; לְפִי שֶׁמָּצִינוּ שֶׁהַמְקַלְלוֹ לְאַחַר מִיתָה חַיָּב, הֲצָרַךְ לוֹמַר בַּמַּכֵּה שֶׁפָּטוּר, וּמַה בִּבְהֵמָה בְּחַבָּלָה, שֶׁאִם אֵין חַבָּלָה אֵין תַּשְׁלוּמִין, אַף מַכֵּה אָבִיו אֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה בּוֹ חַבּוּרָה (ספרא; סנהדרין פ"ד):

פסוק כב

אני ה' אלהיכם. אֱלֹהֵי כֻלְּכֶם, כְּשֵׁם שֶׁאֲנִי מְיַחֵד שְׁמִי עֲלֵיכֶם, כָּךְ אֲנִי מְיַחֲדוֹ עַל הַגֵּרִים:

פסוק כג

ובני ישראל עשו. כָּל הַמִּצְוָה הָאֲמוּרָה בַּסְּקִילָה בְּמָקוֹם אַחֵר — דְּחִיָּה, רְגִימָה וּתְלִיָּה (עי' ספרא; סנהדרין מ"ג):

פרק כה

פסוק א

בהר סיני. מָה עִנְיַן שְׁמִטָּה אֵצֶל הַר סִינַי? וַהֲלֹא כָּל הַמִּצְוֹת נֶאֶמְרוּ מִסִּינַי? אֶלָּא מַה שְּׁמִטָּה נֶאֱמְרוּ כְּלָלוֹתֶיהָ וּפְרָטוֹתֶיהָ וְדִקְדּוּקֶיהָ מִסִּינַי אַף כֻּלָּן נֶאֶמְרוּ כְּלָלוֹתֵיהֶן וְדִקְדּוּקֵיהֶן מִסִּינַי, כָּךְ שְׁנוּיָה בְּת"כ; וְנִרְאֶה לִי שֶׁכָּךְ פֵּרוּשָׁהּ: לְפִי שֶׁלֹּא מָצִינוּ שְׁמִטַּת קַרְקָעוֹת שֶׁנִּשְׁנֵית בְּעַרְבוֹת מוֹאָב בְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה, לָמַדְנוּ שֶׁכְּלָלוֹתֶיהָ וּפְרָטוֹתֶיהָ כֻּלָּן נֶאֶמְרוּ מִסִּינַי, וּבָא הַכָּתוּב וְלִמֵּד כָּאן עַל כָּל דִּבּוּר שֶׁנִּדְבַּר לְמֹשֶׁה, שֶׁמִּסִּינַי הָיוּ כֻלָּם, כְּלָלוֹתֵיהֶן וְדִקְדּוּקֵיהֶן, וְחָזְרוּ וְנִשְׁנוּ בְּעַרְבוֹת מוֹאָב:

פסוק ב

שבת לה'. לְשֵׁם ה', כְּשֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר בְּשַׁבַּת בְּרֵאשִׁית (עי' ספרא):

פסוק ד

יהיה לארץ. לַשָּׂדוֹת וְלַכְּרָמִים:

לא תזמר. שֶׁקּוֹצְצִין זְמוֹרוֹתֶיהָ, וְתַרְגּוּמוֹ לָא תִכְסָח, וְדוֹמֶה לוֹ "קוֹצִים כְּסוּחִים" (ישעיהו ל"ג), "שְׂרֻפָה בָאֵשׁ כְּסוּחָה" (תהילים פ'):

פסוק ה

את ספיח קצירך. אֲפִלּוּ לֹא זְרָעְתָּהּ וְהִיא צָמְחָה מִן הַזֶּרַע שֶׁנָּפַל בָּהּ בְּעֵת הַקְּצִיר וְהוּא קְרוּי סָפִיחַ:

לא תקצור. לְהֵיוֹת מַחֲזִיק בּוֹ כְּשֶׁאַר קָצִיר, אֶלָּא הֶפְקֵר יִהְיֶה לַכֹּל:

נזירך. שֶׁהִנְזַרְתָּ וְהִפְרַשְׁתָּ בְּנֵי אָדָם מֵהֶם וְלֹא הִפְקַרְתָּם:

לא תבצר. אוֹתָם אֵינְךָ בוֹצֵר, אֶלָּא מִן הַמֻּפְקָר:

פסוק ו

והיתה שבת הארץ וגו'. אַע"פ שֶׁאֲסַרְתִּים עָלֶיךָ, לֹא בַאֲכִילָה וְלֹא בַהֲנָאָה אֲסַרְתִּים, אֶלָּא שֶׁלֹּא תִנְהֹג בָּהֶם כְּבַעַל הַבַּיִת, אֶלָּא הַכֹּל יִהְיוּ שָׁוִים בָּהּ, אַתָּה וּשְׁכִירְךָ וְתוֹשָׁבְךָ:

שבת הארץ לכם לאכלה. מִן הַשָּׁבוּת אַתָּה אוֹכֵל, וְאִי אַתָּה אוֹכֵל מִן הַשָּׁמוּר (ספרא):

לך ולעבדך ולאמתך. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר וְאָכְלוּ אֶבְיֹנֵי עַמֶּךָ (שמות כ"ג), יָכוֹל יִהְיוּ אֲסוּרִים בַּאֲכִילָה לָעֲשִׁירִים, תַּ"ל לְךָ וּלְעַבְדְּךָ וְלַאֲמָתֶךָ, הֲרֵי בָּעָלִים וַעֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת אֲמוּרִים כָּאן (ספרא):

ולשכירך ולתושבך. אַף הַגּוֹיִם (שם):

פסוק ז

ולבהמתך ולחיה. אִם חַיָּה אוֹכֶלֶת, בְּהֵמָה לֹא כָּל שֶׁכֵּן, שֶׁמְּזוֹנוֹתֶיהָ עָלֶיךָ, מַה תַּ"ל וְלִבְהֶמְתְּךָ? מַקִּישׁ בְּהֵמָה לַחַיָּה, כָּל זְמַן שֶׁחַיָּה אוֹכֶלֶת מִן הַשָּׂדֶה, הַאֲכֵל לִבְהֶמְתְּךָ מִן הַבַּיִת, כָּלָה לַחַיָּה מִן הַשָּׂדֶה, כַּלֵּה לִבְהֶמְתְּךָ מִן הַבַּיִת (שם; תענית ו'):

פסוק ח

שבתת שנים. שְׁמִטּוֹת שָׁנִים, יָכוֹל יַעֲשֶׂה שֶׁבַע שָׁנִים רְצוּפוֹת שְׁמִטָּה וְיַעֲשֶׂה יוֹבֵל אַחֲרֵיהֶם, תַּ"ל שֶׁבַע שָׁנִים שֶׁבַע פְּעָמִים, הֲוֵי אוֹמֵר כָּל שְׁמִטָּה וּשְׁמִטָּה בִּזְמַנָּהּ (ספרא):

והיו לך ימי שבע וגו'. מַגִּיד לְךָ, שֶׁאַע"פ שֶׁלֹּא עָשִׂיתָ שְׁמִטּוֹת, עֲשֵׂה יוֹבֵל לְסוֹף מ"ט שָׁנָה; וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: יַעֲלֶה לְךָ חֶשְׁבּוֹן שְׁנוֹת הַשְּׁמִטּוֹת לְמִסְפַּר מ"ט:

פסוק ט

והעברת. לְשׁוֹן "וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בַּמַּחֲנֶה" (שמות ל"ו), לְשׁוֹן הַכְרָזָה (ראש השנה ל"ד):

ביום הכפרים. מִמַּשְׁמָע שֶׁנֶּאֱמַר בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהוּא בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ? אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר **בעשור לחדש**? אֶלָּא לוֹמַר לְךָ, תְּקִיעָה בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ דּוּחָה שַׁבָּת בְּכָל אַרְצְכֶם, וְאֵין תְּקִיעַת רֹאשׁ הַשָּׁנָה דּוֹחָה שַׁבָּת בְּכָל אַרְצְכֶם אֶלָּא בְּבֵית דִּין בִּלְבָד (ספרא):

פסוק י

וקדשתם. בְּכְנִיסָתָהּ מְקַדְּשִׁין אוֹתָהּ בְּבֵית דִּין, וְאוֹמְרִים מְקֻדֶּשֶׁת הַשָּׁנָה (ראש השנה כ"ד):

וקראתם דרור. לְעֲבָדִים, בֵּין נִרְצַע בֵּין שֶׁלֹּא כָלוּ לוֹ שֵׁשׁ שָׁנִים מִשֶּׁנִּמְכַּר: אָמַר רַבִּי יְהוּדָה מַהוּ לְשׁוֹן דְּרוֹר? כִּמְדַיֵּר בֵּי דַיָּרָא וְכוּ' — שֶׁדָּר בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא רוֹצֶה וְאֵינוֹ בִּרְשׁוּת אֲחֵרִים (ספרא; ראש השנה ט'):

יובל הוא. שָׁנָה זֹאת מַבְדֶּלֶת מִשְּׁאָר שָׁנִים בִּנְקִיבַת שֵׁם לָהּ לְבַדָּהּ, וּמַה שְׁמָהּ? יוֹבֵל שְׁמָהּ, עַל שֵׁם תְּקִיעַת שׁוֹפָר:

ושבתם איש אל אחזתו. שֶׁהַשָּׂדוֹת חוֹזְרוֹת לְבַעֲלֵיהֶן:

ואיש אל משפחתו תשבו. לְרַבּוֹת אֶת הַנִּרְצָע (קידושין ט"ו):

פסוק יא

יובל הוא שנת החמשים שנה. מַה תַּ"ל? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר וְקִדַּשְׁתֶּם וְגוֹ' כִּדְאִיתָא בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה (דף ח') וּבְת"כ:

את נזריה. אֶת הָעֲנָבִים הַמְשֻׁמָּרִים, אֲבָל בּוֹצֵר אַתָּה מִן הַמַּפְקִרִים; כְּשֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר בַּשְּׁבִיעִית כָּךְ נֶאֱמַר בַּיּוֹבֵל, נִמְצְאוּ שְׁתֵּי שָׁנִים קְדוֹשׁוֹת סְמוּכוֹת זוֹ לָזוֹ — שְׁנַת מ"ט שְׁמִטָּה, וּשְׁנַת הַחֲמִשִּׁים יוֹבֵל:

פסוק יב

קדש תהיה לכם. תּוֹפֶסֶת דְּמֵיהָ כְּהֶקְדֵּשׁ, יָכוֹל תֵּצֵא הִיא לְחֻלִּין, תַּ"ל **תהיה** — בַּהֲוָיָתָהּ תְּהֵא (ספרא; סוכה מ'):

מן השדה תאכלו. עַ"יְ הַשָּׂדֶה אַתָּה אוֹכֵל מִן הַבַּיִת, שֶׁאִם כָּלָה לַחַיָּה מִן הַשָּׂדֶה, אַתָּה צָרִיךְ לְבַעֵר מִן הַבַּיִת; כְּשֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר בַּשְּׁבִיעִית כָּךְ נֶאֱמַר בַּיּוֹבֵל (ספרא):

פסוק יג

תשבו איש אל אחזתו. וַהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ? אֶלָּא לְרַבּוֹת הַמּוֹכֵר שָׂדֵהוּ וְעָמַד בְּנוֹ וּגְאָלָהּ שֶׁחוֹזֶרֶת לְאָבִיו בַּיּוֹבֵל (שם):

פסוק יד

וכי תמכרו וגו'. לְפִי פְּשׁוּטוֹ כְּמַשְׁמָעוֹ; וְעוֹד יֵשׁ דְּרָשָׁה: מִנַּיִן כְּשֶׁאַתָּה מוֹכֵר, מְכֹר לְיִשְׂרָאֵל חֲבֵרְךָ? תַּ"ל וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר — לַעֲמִיתְךָ מְכֹר, וּמִנַּיִן שֶׁאִם בָּאתָ לִקְנוֹת קְנֵה מִיִּשְׂרָאֵל חֲבֵרְךָ? תַּ"ל אוֹ קָנֹה — מִיַּד עֲמִיתֶךָ (ספרא):

אל תונו. זוֹ אוֹנָאַת מָמוֹן (בבא מציעא נ"ח):

פסוק טו

במספר שנים אחר היובל תקנה. זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ לְיַשֵּׁב הַמִּקְרָא עַל אָפְנָיו: עַל הָאוֹנָאָה בָּא לְהַזְהִיר, כְּשֶׁתִּמְכֹּר אוֹ תִקְנֶה קַרְקַע, דְּעוּ כַּמָּה שָׁנִים יֵשׁ עַד הַיּוֹבֵל, וּלְפִי הַשָּׁנִים וּתְבוּאוֹת הַשָּׂדֶה שֶׁהִיא רְאוּיָה לַעֲשׂוֹת יִמְכֹּר הַמּוֹכֵר וְיִקְנֶה הַקּוֹנֶה, שֶׁהֲרֵי סוֹפוֹ לְהַחֲזִירָהּ לוֹ בִּשְׁנַת

הַיּוֹבֵל, אִם יֵשׁ שָׁנִים מֻעָטוֹת וְזֶה מוֹכְרָהּ בְּדָמִים יְקָרִים, הֲרֵי נִתְאַנָּה לוֹקֵחַ, וְאִם יֵשׁ שָׁנִים מְרֻבּוֹת וְאָכַל מִמֶּנָּה תְּבוּאוֹת הַרְבֵּה, הֲרֵי נִתְאַנָּה מוֹכֵר, לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְקָנוֹתָהּ לְפִי הַזְּמַן, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר בְּמִסְפַּר שְׁנֵי תְבוּאֹת יִמְכָּר לָךְ — לְפִי מִנְיַן שְׁנֵי הַתְּבוּאוֹת שֶׁתְּהֵא עוֹמֶדֶת בְּיַד הַלּוֹקֵחַ תִּמְכֹּר לוֹ. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ מִכָּאן שֶׁהַמּוֹכֵר שָׂדֵהוּ אֵינוֹ רַשַּׁאי לִגְאֹל פָּחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים — שֶׁתַּעֲמֹד שְׁתֵּי שָׁנִים בְּיַד הַלּוֹקֵחַ מִיּוֹם לְיוֹם, וַאֲפִלּוּ יֵשׁ שָׁלוֹשׁ תְּבוּאוֹת בְּאוֹתָן שְׁתֵּי שָׁנִים, כְּגוֹן שֶׁמְּכָרָהּ לוֹ בְּקָמוֹתֶיהָ; וּשְׁנֵי אֵינוֹ יוֹצֵא מִפְּשׁוּטוֹ — כְּלוֹמַר מִסְפַּר שָׁנִים שֶׁל תְּבוּאוֹת וְלֹא שֶׁל שִׁדְּפוֹן, וּמְעוּט שָׁנִים שְׁנַיִם (ספרא; ערכין כ"ט):

פסוק טז

תרבה מקנתו. תִּמְכְּרֶנָּה בְּיֹקֶר:

תמעיט מקנתו. תַּמְעִיט בְּדָמֶיהָ:

פסוק יז

ולא תונו איש את עמיתו. כָּאן הִזְהִיר עַל אוֹנָאַת דְּבָרִים, שֶׁלֹּא יַקְנִיט אֶת חֲבֵרוֹ וְלֹא יַשִּׂיאֶנּוּ עֵצָה שֶׁאֵינָהּ הוֹגֶנֶת לוֹ, לְפִי דַּרְכּוֹ וַהֲנָאָתוֹ שֶׁל יוֹעֵץ, וְאִ"תּ מִי יוֹדֵעַ אִם נִתְכַּוַּנְתִּי לְרָעָה? לְכָךְ נֶאֱמַר וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ — הַיּוֹדֵעַ מַחֲשָׁבוֹת הוּא יוֹדֵעַ. כָּל דָּבָר הַמָּסוּר לַלֵּב, שֶׁאֵין מַכִּיר אֶלָּא מִי שֶׁהַמַּחֲשָׁבָה בְּלִבּוֹ, נֶאֱמַר בּוֹ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ (ספרא; בבא מציעא נ"ח):

פסוק יח

וישבתם על הארץ לבטח. שֶׁבַּעֲוֹן שְׁמִטָּה יִשְׂרָאֵל גּוֹלִים, שֶׁנֶּאֱמַר "אָז תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת שַׁבְּתֹתֶיהָ, וְהִרְצָת אֶת שַׁבְּתֹתֶיהָ" (ויקרא כ"ו), וְשִׁבְעִים שָׁנָה שֶׁל גָּלוּת בָּבֶל כְּנֶגֶד שִׁבְעִים שְׁמִטּוֹת שֶׁבִּטְּלוּ הָיוּ:

פסוק יט

ונתנה הארץ וגו', וישבתם לבטח עליה. שֶׁלֹּא תִּדְאֲגוּ מִשְּׁנַת בַּצֹּרֶת:

ואכלתם לשבע. אַף בְּתוֹךְ הַמַּעַיִם תְּהֵא בּוֹ בְּרָכָה (עי' ספרא):

פסוק כ

ולא נאסף. אֶל הַבַּיִת:

את תבואתנו. כְּגוֹן יַיִן וּפֵרוֹת הָאִילָן וּסְפִיחִין הַבָּאִים מֵאֵלֵיהֶם:

פסוק כא

לשלש השנים. לְקָצַת הַשִּׁשִּׁית — מִנִּיסָן וְעַד ר"ה, וְלַשְּׁבִיעִית, וְלַשְּׁמִינִית, שֶׁיִּזָּרְעוּ בַּשְּׁמִינִית בְּמַרְחֶשְׁוָן וְיִקָּצְרוּ בְּנִיסָן:

פסוק כב

עד השנה התשיעת. עַד חַג הַסֻּכּוֹת שֶׁל תְּשִׁיעִית, שֶׁהוּא עֵת בֹּא תְּבוּאָתָהּ שֶׁל שְׁמִינִית לְתוֹךְ הַבַּיִת, שֶׁכָּל יְמוֹת הַקַּיִץ הָיוּ בַּשָּׂדֶה בַּגְּרָנוֹת, וּבְתִשְׁרֵי הוּא עֵת הָאָסִיף לַבַּיִת; וּפְעָמִים שֶׁהָיְתָה צְרִיכָה לַעֲשׂוֹת לְאַרְבַּע שָׁנִים — בַּשִּׁשִּׁית שֶׁלִּפְנֵי הַשְּׁמִטָּה הַשְּׁבִיעִית, שֶׁהֵן בְּטֵלִין מֵעֲבוֹדַת קַרְקַע שְׁתֵּי שָׁנִים רְצוּפוֹת — הַשְּׁבִיעִית וְהַיּוֹבֵל, וּמִקְרָא זֶה נֶאֱמַר בַּשְּׁאָר הַשְּׁמִטּוֹת כֻּלָּן:

פסוק כג

והארץ לא תמכר. לִתֵּן לָאו עַל חֲזָרַת שָׂדוֹת לַבָּעָלִים בַּיּוֹבֵל, שֶׁלֹּא יְהֵא הַלּוֹקֵחַ כּוֹבְשָׁהּ:

לצמתת. לִפְסִיקָה, לִמְכִירָה פְּסוּקָה עוֹלָמִית:

כי לי הארץ. אַל תֵּרַע עֵינְךָ בָהּ שֶׁאֵינָהּ שֶׁלְּךָ (ספרא):

פסוק כד

ובכל ארץ אחזתכם. לְרַבּוֹת בָּתִּים וְעֶבֶד עִבְרִי, וְדָבָר זֶה מְפֹרָשׁ בְּקִדּוּשִׁין בְּפֶרֶק רִאשׁוֹן (דף כ"א). וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ סָמוּךְ לְפָרָשָׁה שֶׁלְּאַחֲרָיו, שֶׁהַמּוֹכֵר אֲחֻזָּתוֹ רַשַּׁאי לְגָאֳלָהּ לְאַחַר שְׁתֵּי שָׁנִים, אוֹ הוּא אוֹ קְרוֹבוֹ, וְאֵין הַלּוֹקֵחַ יָכוֹל לְעַכֵּב:

פסוק כה

כי ימוך אחיך ומכר. מְלַמֵּד שֶׁאֵין אָדָם רַשַּׁאי לִמְכֹּר שָׂדֵהוּ אֶלָּא מֵחָמַת דּוֹחַק עָנְיוֹ (עי' ספרא):

מאחזתו. וְלֹא כֻלָּהּ, לְמַד דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁיְּשַׁיֵּר שָׂדֶה לְעַצְמוֹ:

וגאל את ממכר אחיו. וְאֵין הַלּוֹקֵחַ יָכוֹל לְעַכֵּב:

פסוק כו

ואיש כי לא יהיה לו גאל. וְכִי יֵשׁ לְךָ אָדָם בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁאֵין לוֹ גּוֹאֲלִים? אֶלָּא גּוֹאֵל שֶׁיּוּכַל לִגְאֹל מִמְּכָרוֹ (קידושין כ"א):

פסוק כז

וחשב את שני ממכרו. "כַּמָּה שָׁנִים הָיוּ עַד הַיּוֹבֵל? כָּךְ וְכָךְ, וּבְכַמָּה מְכַרְתִּיהָ לְךָ? בְּכָךְ וְכָךְ, עֲתִיד הָיִיתָ לְהַחֲזִירָהּ בַּיּוֹבֵל, נִמְצֵאתָ קוֹנֶה מִסְפַּר הַתְּבוּאוֹת כְּפִי חֶשְׁבּוֹן שֶׁל כָּל שָׁנָה, אָכַלְתָּ אוֹתָהּ שָׁלוֹשׁ שָׁנִים אוֹ אַרְבַּע, הוֹצֵא אֶת דְּמֵיהֶן מִן הַחֶשְׁבּוֹן וְטֹל אֶת הַשְּׁאָר"; וְזֶהוּ וְהֵשִׁיב אֶת הָעֹדֵף בִּדְמֵי הַמֶּקַח עַל הָאֲכִילָה שֶׁאָכָלָה וְיִתְּנֵם לַלּוֹקֵחַ:

לאיש אשר מכר לו. הַמּוֹכֵר הַזֶּה שֶׁבָּא לְגָאֳלָהּ:

פסוק כח

די השיב לו. מִכָּאן שֶׁאֵינוֹ גּוֹאֵל לַחֲצָאִין (ספרא; ערכין ל'):

עד שנת היובל. שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לְתוֹךְ אוֹתָהּ שָׁנָה כְּלוּם, שֶׁהַיּוֹבֵל מְשַׁמֵּט בִּתְחִלָּתוֹ (ספרא; ערכין כ"ח):

פסוק כט

בית מושב עיר חומה. בַּיִת בְּתוֹךְ עִיר הַמֻּקֶּפֶת חוֹמָה מִימוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן (ספרא):

והיתה גאלתו. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בְּשָׂדֶה שֶׁיָּכוֹל לְגָאֳלָהּ מִשְּׁתֵי שָׁנִים וְאֵילָךְ כָּל זְמַן שֶׁיִּרְצֶה, וּבְתוֹךְ שְׁתֵּי שָׁנִים הָרִאשׁוֹנִים אֵינוֹ יָכוֹל לְגָאֳלָהּ, הֻצְרַךְ לְפָרֵט בָּזֶה שֶׁהוּא חִלּוּף — שֶׁאִם רָצָה לִגְאֹל בְּשָׁנָה רִאשׁוֹנָה גּוֹאֲלָהּ, וּלְאַחַר מִכָּאן אֵינוֹ גּוֹאֲלָהּ:

והיתה גאלתו. שֶׁל בַּיִת:

ימים. יְמֵי שָׁנָה שְׁלֵמָה קְרוּיִים יָמִים, וְכֵן "תֵּשֶׁב הַנַּעֲרָה אִתָּנוּ יָמִים" (בראשית כ"ד):

פסוק ל

וקם הבית ... **צמיתת**. יָצָא מִכֹּחוֹ שֶׁל מוֹכֵר וְעוֹמֵד בְּכֹחוֹ שֶׁל קוֹנֶה:

אשר לא חמה. "לוֹ" קָרַיְנָן, אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִ"ל אַע"פִּ שֶׁאֵין לוֹ עַכְשָׁיו הוֹאִיל וְהָיְתָה לוֹ קֹדֶם לָכֵן; וְעִיר נְקֻבָה הִיא, וְהֻצְרַךְ לִכְתֹּב "לָהּ", אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁצָּרִיךְ לִכְתֹּב "לֹא" בַּפָּנִים, תִּקְנוּ "לוֹ" בַּמְסֹרֶת — זֶה נוֹפֵל עַל זֶה:

לא יצא ביבל. אָמַר רַב סַפְרָא אִם פָּגַע בּוֹ יוֹבֵל בְּתוֹךְ שְׁנָתוֹ לֹא יֵצֵא (עי' ערכין ל"א):

פסוק לא

ובתי החצרים. כְּתַרְגּוּמוֹ "פַּצְחִין" — עֲיָרוֹת פְּתוּחוֹת מֵאֵין חוֹמָה, וְיֵשׁ הַרְבֵּה בְּסֵפֶר יְהוֹשֻׁעַ, "הֶעָרִים וְחַצְרֵיהֶם" (יהושע י"ג), "בְּחַצְרֵיהֶם וּבְטִירֹתָם" (בראשית כ"ה):

על שדה הארץ יחשב. הֲרֵי הֵן כְּשָׂדוֹת, הַנִּגְאָלִים עַד הַיּוֹבֵל וְיוֹצְאִין בַּיּוֹבֵל לַבְּעָלִים אִם לֹא נִגְאֲלוּ:

גאלה תהיה לו. מִיָּד, אִם יִרְצֶה, וּבָזֶה יָפָה כֹּחוֹ מִכֹּחַ שָׂדוֹת, שֶׁהַשָּׂדוֹת אֵין נִגְאָלוֹת עַד שְׁתֵּי שָׁנִים (ערכין ל"ג):

וביבל יצא. בְּחִנָּם:

פסוק לב

וערי הלוים. אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה עִיר שֶׁנִּתְּנוּ לָהֶם:

גאלת עולם. גּוֹאֵל מִיָּד, אֲפִלּוּ לִפְנֵי שְׁתֵּי שָׁנִים, אִם מָכְרוּ שָׂדֶה מִשְּׂדוֹתֵיהֶם הַנְּתוּנוֹת לָהֶם בְּאַלְפַּיִם אַמָּה סְבִיבוֹת הֶעָרִים, אוֹ אִם מָכְרוּ בַּיִת בְּעִיר חוֹמָה, גּוֹאֲלִין לְעוֹלָם וְאֵינוֹ חָלוּט לְסוֹף שָׁנָה (שם):

פסוק לג

ואשר יגאל מן הלוים. וְאִם יִקְנֶה בַּיִת אוֹ עִיר מֵהֶם וְיֵצֵא בַּיּוֹבֵל אוֹתוֹ מִמְכָּר שֶׁל בַּיִת אוֹ שֶׁל עִיר וְיָשׁוּב לַלֵּוִי שֶׁמְּכָרוֹ, וְלֹא יִהְיֶה חִלּוּט כִּשְׁאָר בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וּגְאֻלָּה זוֹ לְשׁוֹן מְכִירָה; דְּ"אַ, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר גְּאֻלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם, יָכוֹל לֹא דִּבֶּר הַכָּתוּב אֶלָּא בְּלוֹקֵחַ יִשְׂרָאֵל שֶׁקָּנָה בַּיִת בְּעָרֵי הַלְוִיִּם, אֲבָל לֵוִי שֶׁקָּנָה מִלֵּוִי, יִהְיֶה חִלּוּט, תַּ"ל וַאֲשֶׁר יִגְאַל מִן הַלְוִיִּם — אַף הַגּוֹאֵל מִיַּד לֵוִי גּוֹאֵל גְּאֻלַּת עוֹלָם:

ויצא ממכר בית. הֲרֵי זוֹ מִצְוָה אַחֶרֶת, וְאִם לֹא גְּאָלָהּ, יוֹצְאָה בַּיּוֹבֵל וְאֵינוֹ נֶחְלָט לְסוֹף שָׁנָה כְּבַיִת שֶׁל יִשְׂרָאֵל:

כי בתי ערי הלוים הוא אחזתם. לֹא הָיָה לָהֶם נַחֲלַת שָׂדוֹת וּכְרָמִים, אֶלָּא עָרִים לָשֶׁבֶת וּמִגְרְשֵׁיהֶם, לְפִיכָךְ הֵם לָהֶם בְּמָקוֹם שָׂדוֹת, וְיֵשׁ לָהֶם גְּאֻלָּה כְּשָׂדוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא תֵּפָקַע נַחֲלָתָם מֵהֶם:

פסוק לד

ושדה מגרש עריהם לא ימכר. מָכָר גּוֹזְבָר, שֶׁאִם הִקְדִּישׁ בֶּן לֵוִי אֶת שָׂדֵהוּ וְלֹא גְּאָלָהּ וּמְכָרָהּ גּוֹזְבָר, אֵינָהּ יוֹצְאָה לַכֹּהֲנִים בַּיּוֹבֵל כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּיִשְׂרָאֵל וְאִם מָכֹר אֶת הַשָּׂדֶה לְאִישׁ אַחֵר לֹא יִגָּאֵל עוֹד (ויקרא כ"ז), אֲבָל בֶּן לֵוִי גּוֹאֵל לְעוֹלָם:

פסוק לה

והחזקת בו. אַל תַּנִּיחֵהוּ שֶׁיֵּרֵד וְיִפֹּל וְיִהְיֶה קָשֶׁה לַהֲקִימוֹ, אֶלָּא חַזְּקֵהוּ מִשְּׁעַת מוֹטַת הַיָּד; לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לְמַשּׂאוֹי שֶׁעַל הַחֲמוֹר, עוֹדְדוֹ עַל הַחֲמוֹר אֶחָד תּוֹפֵס בּוֹ וּמַעֲמִידוֹ, נָפַל לָאָרֶץ, חֲמִשָּׁה אֵין מַעֲמִידִין אוֹתוֹ:

גר ותושב. אַף אִם הוּא גֵּר אוֹ תּוֹשָׁב; וְאֵיזֶהוּ תּוֹשָׁב? כָּל שֶׁקִּבֵּל עָלָיו שֶׁלֹּא לַעֲבֹד ע"ז וְאוֹכֵל נְבֵלוֹת (עי' ספרא):

פסוק לו

נשך ותרבית. חַד שַׁוִּינְהוּ רַבָּנָן, וְלַעֲבֹר עָלָיו בִּשְׁנֵי לָאוִין (בבא מציעא ס'):

ויראת מאלהיך. לְפִי שֶׁדַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם נִמְשֶׁכֶת אַחַר הָרִבִּית, וְקָשָׁה לִפְרֹשׁ הֵימֶנּוּ, וּמוֹרֶה לְעַצְמוֹ הֶתֵּר בִּשְׁבִיל מְעוֹתָיו שֶׁהָיוּ בְטֵלוֹת אֶצְלוֹ, הֶצְרֵךְ לוֹמַר וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ, אוֹ הַתּוֹלֶה מְעוֹתָיו בְּגוֹי כְּדֵי לְהַלְווֹתָם לְיִשְׂרָאֵל בְּרִבִּית, הֲרֵי זֶה דָּבָר הַמָּסוּר לְלִבּוֹ שֶׁל אָדָם וּמַחֲשַׁבְתּוֹ, לְכָךְ הֶצְרֵךְ לוֹמַר וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ (שם ס"א):

פסוק לח

אשר הוצאתי וגו'. וְהִבְחַנְתִּי בֵּין בְּכוֹר לְשֶׁאֵינוֹ בְכוֹר, אַף אֲנִי יוֹדֵעַ וְנִפְרָע מִן הַמַּלְוֶה מָעוֹת לְיִשְׂרָאֵל בְּרִבִּית וְאוֹמֵר שֶׁל גּוֹי הֵם; דְּ"אַ: אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל מְנָת שֶׁתְּקַבְּלוּ עֲלֵיכֶם מִצְוֹתַי, וַאֲפִלּוּ הֵן כְּבֵדוֹת עֲלֵיכֶם:

לתת לכם את ארץ כנען. בִּשְׂכַר שֶׁתְּקַבְּלוּ מִצְוֹתַי:

להיות לכם לאלהים. שֶׁכָּל הַדָּר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֲנִי לוֹ לֵאלֹהִים וְכָל הַיּוֹצֵא מִמֶּנָּה כְּעוֹבֵד עַ"זָ (ספרא; כתובות ק"י):

פסוק לט

עבדת עבד. עֲבוֹדָה שֶׁל גְּנַאי שֶׁיְּהֵא נִכָּר בָּהּ כְּעֶבֶד, שֶׁלֹּא יוֹלִיךְ כֵּלָיו אַחֲרָיו לְבֵית הַמֶּרְחָץ וְלֹא יְנַעֵל לוֹ מִנְעָלָיו (עי' ספרא):

פסוק מ

כשכיר כתושב. עֲבוֹדַת קַרְקַע וּמְלֶאכֶת אֻמָּנוּת כִּשְׁאָר שְׂכִירִים הִתְנַהֵג בּוֹ:

עד שנת היבל. אִם פָּגַע בּוֹ יוֹבֵל לִפְנֵי שֵׁשׁ שָׁנִים הַיּוֹבֵל מוֹצִיאוֹ:

פסוק מא

הוא ובניו עמו. אָמַר רַ' שִׁמְעוֹן אִם הוּא נִמְכַּר, בָּנָיו מִי מְכָרָן? אֶלָּא מִכָּאן שֶׁרַבּוֹ חַיָּב בְּמְזוֹנוֹת בָּנָיו (קידושין כ"ב):

ואל אחזת אבתיו. אֶל כְּבוֹד אֲבוֹתָיו, וְאֵין לְזַלְזְלוֹ בְּכָךְ (ספרא; מכילתא י"ג):

אחזת. חֲזָקַת:

פסוק מב

כי עבדי הם. שְׁטָרֵי קוֹדֶם (ספרא):

לא ימכרו ממכרת עבד. בְּהַכְרָזָה — "כָּאן יֵשׁ עֶבֶד לִמְכֹּר" וְלֹא יַעֲמִידֻנוּ עַל אֶבֶן הַלֶּקַח (ספרא):

פסוק מג

לא תרדה בו בפרך. מִלְאכָה שֶׁלֹּא לְצָרֶךָ, כְּדֵי לְעַנּוֹתוֹ, אַל תֹּאמַר לוֹ, הָחֵם לִי אֶת הַכּוֹס הַזֶּה וְהוּא אֵינוֹ צָרִיךְ, עֲדֹר תַּחַת הַגֶּפֶן עַד שֶׁאֶאְבֶא; שֶׁמָּא תֹּאמַר אֵין מַכִּיר בַּדָּבָר אִם לְצָרֶךָ אִם לָאו, וְאוֹמֵר אֲנִי לוֹ שֶׁהוּא לְצָרֶךָ, הֲרֵי הַדָּבָר הַזֶּה מָסוּר לְלִבּוֹ, לְכָךְ נֶאֱמַר "וְיָרֵאתָ" (שם):

פסוק מד

ועבדך ואמתך אשר יהיו לך. אִם תֹּאמַר אִם כֵּן בְּמָה אֶשְׁתַּמֵּשׁ? בַּעֲבָדַי אֵינִי מוֹשֵׁל, בָּאֻמּוֹת אֵינִי נוֹחֵל, שֶׁהֲרֵי הִזְהִירַתְנִי לֹא תִחְיֶה כָּל נְשָׁמָה, אֶלָּא מִי יְשַׁמְּשֵׁנִי?

מאת הגוים. הֵם יִהְיוּ לְךָ לַעֲבָדִים (שם):

אשר סביבתיכם. וְלֹא שֶׁבְּתוֹךְ גְּבוּל אַרְצְכֶם, שֶׁהֲרֵי בָּהֶם אָמַרְתִּי לֹא תִחְיֶה כָּל נְשָׁמָה:

פסוק מה

וגם מבני התושבים. שֶׁבָּאוּ מִסְּבִיבוֹתֵיכֶם לִשְׁא נָשִׁים בְּאַרְצְכֶם, וְיִלְּדוּ לָהֶם, הַבֵּן הוֹלֵךְ אַחַר הָאָב, וְאֵינוֹ בִּכְלַל לֹא תְחַיֶּה, אֶלָּא אַתָּה מֻתָּר לִקְנוֹתוֹ כְּעֶבֶד (קידושין כ"ז):
מהם תקנו. אוֹתָם תִּקְנוּ:

פסוק מו

והתנחלתם אתם לבניכם. הַחֲזִיקוּ בָּהֶם לְנַחֲלָה לְצֹרֶךְ בְּנֵיכֶם אַחֲרֵיכֶם; וְלֹא יִתְכֵּן לְפָרֵשׁ הַנְחִילוּם לִבְנֵיכֶם, שֶׁאִם כֵּן הָיָה לוֹ לִכְתֹּב "וְהִנְחַלְתֶּם" אוֹתָם לִבְנֵיכֶם, וְהִתְנַחַלְתֶּם כְּמוֹ וְהִתְחַזַּקְתֶּם:
איש באחיו. לְהָבִיא נָשִׂיא בְּעַמָּיו וּמֶלֶךְ בִּמְשָׁרְתָיו שֶׁלֹּא לִרְדּוֹת בְּפֶרֶךְ:

פסוק מז

יד גר ותושב. גֵּר וְהוּא תוֹשָׁב, כְּתַרְגּוּמוֹ עֲרֵל תּוֹתָב, וְסוֹפוֹ מוֹכִיחַ — וְנִמְכַּר "לְגֵר תּוֹשָׁב":
וכי תשיג יד גר ותושב עמך. מִי גָּרַם לוֹ שֶׁיַּעֲשִׁיר? דְּבוּקוֹ עִמָּךְ.
ומך אחיך עמו. מִי גָּרַם לוֹ שֶׁיָּמוּךְ? דְּבוּקוֹ עִמּוֹ, עַל יְדֵי שֶׁלָּמַד מִמַּעֲשָׂיו:
משפחת גר. זֶה הַגּוֹי, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר לְעֵקֶר, זֶה הַנִּמְכָּר לְעַ"ז עַצְמָהּ, לִהְיוֹת לָהּ שַׁמָּשׁ, וְלֹא לֵאלֹהוּת אֶלָּא לַחֲטֹב עֵצִים וְלִשְׁאֹב מַיִם (ספרא; בבא קמא קי"ג):

פסוק מח

גאלה תהיה לו. מִיָּד, אַל תַּנִּיחֵהוּ שֶׁיִּטְמַע:

פסוק נ

עד שנת היבל. שֶׁהֲרֵי כָּל עַצְמוֹ לֹא קָנָאוֹ אֶלָּא לְעָבְדוֹ עַד הַיּוֹבֵל, שֶׁהֲרֵי בַּיּוֹבֵל יֵצֵא, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לְמַטָּה וְיָצָא בִּשְׁנַת הַיֹּבֵל; וּבְגוֹי שֶׁתַּחַת יְדֵךְ הַכָּתוּב מְדַבֵּר (ספרא; קידושין ט"ז), וְאַעַפ"כֵ לֹא תִבֹא עָלָיו בַּעֲקִיפִין מִפְּנֵי חִלּוּל הַשֵּׁם (בבא קמא קי"ג), אֶלָּא כְּשֶׁבָּא לְגָאֵל, יְדַקְדֵּק בַּחֶשְׁבּוֹן, לְפִי הַמַּגִּיעַ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה יְנַכֶּה לוֹ הַגּוֹי מִן דָּמָיו, אִם הָיוּ עֶשְׂרִים שָׁנָה מִשֶּׁנִּמְכַּר עַד הַיּוֹבֵל, וּקְנָאוֹ בְּעֶשְׂרִים מָנֶה, נִמְצָא שֶׁקָּנָה הַגּוֹי עֲבוֹדַת שָׁנָה בְּמָנֶה, וְאִם שָׁהָה זֶה אֶצְלוֹ חֲמֵשׁ שָׁנִים, וּבָא לְגָאֵל, יְנַכֶּה לוֹ חֲמִשָּׁה מָנִים, וְיִתֵּן לוֹ הָעֶבֶד ט"ו מָנִים, וְזֶהוּ **והיה כסף ממכרו במספר שנים**:
כימי שכיר יהיה עמו — חֶשְׁבּוֹן הַמַּגִּיעַ לְכָל שָׁנָה וְשָׁנָה יַחֲשֹׁב, כְּאִלּוּ נִשְׂכַּר עִמּוֹ כָּל שָׁנָה בְּמָנֶה, וְיִנַּכֶּה לוֹ:

פסוק נא

אם עוד רבות בשנים. עַד הַיּוֹבֵל:

לפיהן. הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי:

פסוק נג
לא ירדנו בפרך לעיניך. כְּלוֹמַר וְאַתָּה רוֹאֶה (ספרא):

פסוק נד
ואם לא יגאל באלה. בְּאֵלֶּה הוּא נִגְאָל וְאֵינוֹ נִגְאָל בְּשֵׁשׁ (קידושין ט"ו):
הוא ובניו עמו. הַגּוֹי חַיָּב בִּמְזוֹנוֹת בָּנָיו:

פסוק נה
כי לי בני ישראל עבדים. שְׁטָרֵי קוֹדֶם:
אני ה' אלהיכם. כָּל הַמְשַׁעְבְּדָן מִלְמַטָּה כְּאִלּוּ מְשַׁעְבְּדוֹ מִלְמַעְלָה (ספרא):

פרק כו

פסוק א
לא תעשו לכם אלילים. כְּנֶגֶד זֶה הַנִּמְכָּר לְגוֹי, שֶׁלֹּא יֹאמַר הוֹאִיל וְרַבִּי מְגַלֶּה עֲרָיוֹת, אַף אֲנִי כְּמוֹתוֹ, הוֹאִיל וְרַבִּי עוֹבֵד עָ"ז, אַף אֲנִי כְּמוֹתוֹ, הוֹאִיל וְרַבִּי מְחַלֵּל שַׁבָּת, אַף אֲנִי כְּמוֹתוֹ, לְכָךְ נֶאֶמְרוּ מִקְרָאוֹת הַלָּלוּ; וְאַף הַפָּרְשִׁיּוֹת הַלָּלוּ נֶאֶמְרוּ עַל הַסֵּדֶר: בַּתְּחִלָּה הִזְהִיר עַל הַשְּׁבִיעִית, וְאִם חָמַד מָמוֹן וְנֶחְשַׁד עַל הַשְּׁבִיעִית, סוֹפוֹ לִמְכֹּר מִטַּלְטְלָיו, לְכָךְ סָמַךְ לָהּ וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר — (מַה כְּתִיב בֵּיהּ? אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ — דָּבָר הַנִּקְנֶה מִיָּד לְיָד) — לֹא חָזַר בּוֹ, סוֹף מוֹכֵר אֲחֻזָּתוֹ, לֹא חָזַר בּוֹ, סוֹף מוֹכֵר אֶת בֵּיתוֹ, לֹא חָזַר בּוֹ, סוֹף לוֶֹה בְּרִבִּית — כָּל אֵלּוּ הָאַחֲרוֹנוֹת קָשׁוֹת מִן הָרִאשׁוֹנוֹת — לֹא חָזַר בּוֹ, סוֹף מוֹכֵר אֶת עַצְמוֹ, לֹא חָזַר בּוֹ, לֹא דַּיּוֹ לִיִשְׂרָאֵל אֶלָּא אֲפִלּוּ לְגוֹי:
ואבן משכית. לְשׁוֹן כִּסּוּי, כְּמוֹ "וְשַׂכֹּתִי כַפִּי" (שמות ל"ג), שֶׁמְּכַסִּין הַקַּרְקַע בְּרִצְפַּת אֲבָנִים:
להשתחות עליה. אֲפִלּוּ לַשָּׁמַיִם, לְפִי שֶׁהִשְׁתַּחֲוָאָה בְּפִשּׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם הִיא וְאָסְרָה תּוֹרָה לַעֲשׂוֹת כֵּן חוּץ מִן הַמִּקְדָּשׁ (מגילה כ"ב):

פסוק ב
אני ה'. נֶאֱמָן לְשַׁלֵּם שְׂכָר:

פסוק ג
אם בחקתי תלכו. יָכוֹל זֶה קִיּוּם הַמִּצְוֹות, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם הֲרֵי קִיּוּם הַמִּצְוֹות אָמוּר, הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ? שֶׁתְּהִיוּ עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה (ספרא):

ואת מצותי תשמרו. הֱוֹוּ עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה עַל מְנָת לִשְׁמֹר וּלְקַיֵּם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "וּלְמַדְתֶּם אֹתָם וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹתָם" (דברים ה'):

פסוק ד

בעתם. בְּשָׁעָה שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לָצֵאת, כְּגוֹן בְּלֵילֵי שַׁבָּתוֹת (ספרא; תענית כ"ג):

ועץ השדה. הֵן אִילָנֵי סָרָק, וַעֲתִידִין לַעֲשׂוֹת פֵּרוֹת (ספרא):

פסוק ה

והשיג לכם דיש את בציר. שֶׁיְּהֵא הַדִּישׁ מְרֻבֶּה, וְאַתֶּם עֲסוּקִים בּוֹ עַד הַבָּצִיר, וּבַבָּצִיר תַּעַסְקוּ עַד שְׁעַת הַזֶּרַע (ספרא):

ואכלתם לחמכם לשבע. אוֹכֵל קִמְעָא וְהוּא מִתְבָּרֵךְ בְּמֵעָיו:

פסוק ו

ונתתי שלום. שֶׁמָּא תֹּאמְרוּ, הֲרֵי מַאֲכָל וַהֲרֵי מִשְׁתֶּה, אִם אֵין שָׁלוֹם אֵין כְּלוּם, תַּ"לְ אַחַר כָּל זֹאת "וְנָתַתִּי שָׁלוֹם בָּאָרֶץ"; מִכָּאן שֶׁהַשָּׁלוֹם שָׁקוּל כְּנֶגֶד הַכֹּל, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ישעיה מ"ה) "עוֹשֶׂה שָׁלוֹם וּבוֹרֵא אֶת הַכֹּל":

וחרב לא תעבר בארצכם. אֲצ"ל שֶׁלֹּא יְבֹאוּ לַמִּלְחָמָה, אֶלָּא אֲפִלּוּ לַעֲבֹר דֶּרֶךְ אַרְצְכֶם מְמְדִינָה לִמְדִינָה (ספרא):

פסוק ז

לפניכם לחרב. אִישׁ בְּחֶרֶב רֵעֵהוּ (שם):

פסוק ח

ורדפו מכם. מִן הַחֲלָשִׁים שֶׁבָּכֶם וְלֹא מִן הַגִּבּוֹרִים שֶׁבָּכֶם (שם):

חמשה מאה ומאה מכם רבבה. וְכִי כְּךָ הוּא הַחֶשְׁבּוֹן? וַהֲלֹא לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר אֶלָּא מֵאָה מִכֶּם שְׁנֵי אֲלָפִים יִרְדֹּפוּ, אֶלָּא אֵינוֹ דּוֹמֶה מֲעַטִּין הָעוֹשִׂים אֶת הַתּוֹרָה לְמְרֻבִּין הָעוֹשִׂין אֶת הַתּוֹרָה (שם):

ונפלו איביכם וגו'. שֶׁיְּהֵיוּ נוֹפְלִין לִפְנֵיכֶם שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ הָאָרֶץ (שם):

פסוק ט

ופניתי אליכם. אֶפְנֶה מִכָּל עֲסָקַי לְשַׁלֵּם שְׂכַרְכֶם. מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְמֶלֶךְ שֶׁשָּׂכַר פּוֹעֲלִים וְכוּ', כִּדְאִיתָא בְּת"כ:

והפריתי אתכם. בְּפִרְיָה וּרְבִיָּה:

והרביתי אתכם. בְּקוֹמָה זְקוּפָה (ספרא):

והקימתי את בריתי אתכם. בְּרִית חֲדָשָׁה, לֹא כַּבְּרִית הָרִאשׁוֹנָה שֶׁהֵפַרְתֶּם אוֹתָהּ אֶלָּא בְּרִית חֲדָשָׁה שֶׁלֹּא תּוּפַר, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיהו ל"א) "וְכָרַתִּי אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶת בֵּית יְהוּדָה בְּרִית חֲדָשָׁה לֹא כַבְּרִית וְגוֹ'" (ספרא):

פסוק י

ואכלתם ישן נושן. הַפֵּרוֹת יִהְיוּ מְשֻׁתָּמְרִין וְטוֹבִים לְהִתְיַשֵּׁן, שֶׁיְּהֵא יָשָׁן הַנּוֹשָׁן שֶׁל שָׁלוֹשׁ שָׁנִים יָפֶה לָאֱכֹל מִשֶּׁל אֶשְׁתְּקַד (בבא בתרא צ"א):

וישן מפני חדש תוציאו. שֶׁיִּהְיוּ הַגְּרָנוֹת מְלֵאוֹת חָדָשׁ וְהָאוֹצָרוֹת מְלֵאוֹת יָשָׁן, וּצְרִיכִים אַתֶּם לְפַנּוֹת הָאוֹצָרוֹת לְמָקוֹם אַחֵר, לְתֵת הֶחָדָשׁ לְתוֹכָן (שם):

פסוק יא

ונתתי משכני. זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ (ספרא: עירובין ב'):

ולא תגעל נפשי. אֵין רוּחִי קָצָה בָּכֶם; כָּל גְּעִילָה לְשׁוֹן פְּלִיטַת דָּבָר הַבָּלוּעַ בְּדָבָר, כְּמוֹ "כִּי שָׁם נִגְעַל מָגֵן גִּבּוֹרִים" (שמואל ב א') — לֹא קִבֵּל הַמְּשִׁיחָה, שֶׁמּוֹשְׁחִין מָגֵן שֶׁל עוֹר בְּחֵלֶב מְבֻשָּׁל כְּדֵי לְהַחֲלִיק מֵעָלָיו מַכַּת חֵץ אוֹ חֲנִית, שֶׁלֹּא יִקֹּב הָעוֹר:

פסוק יב

והתהלכתי בתוככם. אֶטַּיֵּל עִמָּכֶם בְּגַן עֵדֶן כְּאֶחָד מִכֶּם, וְלֹא תִהְיוּ מִזְדַּעְזְעִים מִמֶּנִּי, יָכוֹל לֹא תִירְאוּ מִמֶּנִּי, תַּ"ל "וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים" (ספרא):

פסוק יג

אני ה' אלהיכם. כְּדַאי אֲנִי שֶׁתַּאֲמִינוּ בִּי שֶׁאֲנִי יָכוֹל לַעֲשׂוֹת כָּל אֵלֶּה, שֶׁהֲרֵי הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְעָשִׂיתִי לָכֶם נִסִּים גְּדוֹלִים:

מטת. כְּמִין יָתֵד בִּשְׁנֵי רָאשֵׁי הָעֹל הַמַּעֲבִירִים הַמּוֹסָרָה שֶׁלֹּא תֵּצֵא מֵרֹאשׁ הַשּׁוֹר וְיַתִּיר הַקֶּשֶׁר, כְּמוֹ "עֲשֵׂה לְךָ מוֹסֵרוֹת וּמֹטוֹת" (ירמיהו כ"ז), קביליי"א בְּלַעַז:

קוממיות. בְּקוֹמָה זְקוּפָה (ספרא):

פסוק יד

ואם לא תשמעו לי. לִהְיוֹת עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה, לָדַעַת מִדְרַשׁ חֲכָמִים. יָכוֹל לְקִיּוּם הַמִּצְוֹות? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר וְלֹא תַעֲשׂוּ וְגוֹ' הֲרֵי קִיּוּם מִצְוֹות אָמוּר, הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ לִי? לִהְיוֹת עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה, וּמַה תַּ"ל לִי? אֵין לִי אֶלָּא זֶה הַמַּכִּיר אֶת רִבּוֹנוֹ וּמְכַוֵּן לִמְרֹד בּוֹ, וְכֵן בְּנִמְרוֹד "גִּבּוֹר צַיִד לִפְנֵי ה'" (בראשית י'), שֶׁמַּכִּירוֹ וּמִתְכַּוֵּן לִמְרֹד בּוֹ, וְכֵן בְּאַנְשֵׁי סְדוֹם "רָעִים וְחַטָּאִים לַה' מְאֹד" (שם י"ג), מַכִּירִים אֶת רִבּוֹנָם וּמִתְכַּוְּנִים לִמְרֹד בּוֹ (ספרא):

ולא תעשו. מִשֶּׁלֹּא תִלְמְדוּ לֹא תַעֲשׂוּ, הֲרֵי שְׁתֵּי עֲבֵרוֹת:

פסוק טו

ואם בחקתי תמאסו. מוֹאֵס בַּאֲחֵרִים הָעוֹשִׂים:

משפטי תגעל נפשכם. שׁוֹנֵא הַחֲכָמִים:

לבלתי עשות. מוֹנֵעַ אֶת אֲחֵרִים מֵעֲשׂוֹת:

את כל מצותי. כּוֹפֵר שֶׁלֹּא צִוִּיתִים, לְכָךְ נֶאֱמַר "אֶת כָּל מִצְוֹתַי" וְלֹא נֶאֱמַר "אֶת כָּל הַמִּצְוֹת":

להפרכם את בריתי. כּוֹפֵר בְּעִקָּר; הֲרֵי שֶׁבַע עֲבֵרוֹת, הָרִאשׁוֹנָה גּוֹרֶרֶת הַשְּׁנִיָּה, וְכֵן עַד הַשְּׁבִיעִית, וְאֵלּוּ הֵן: לֹא לָמַד, וְלֹא עָשָׂה, מוֹאֵס בַּאֲחֵרִים הָעוֹשִׂים, שׁוֹנֵא אֶת הַחֲכָמִים, מוֹנֵעַ אֶת הָאֲחֵרִים, כּוֹפֵר בַּמִּצְוֹת, כּוֹפֵר בָּעִקָּר:

פסוק טז

והפקדתי עליכם. וְצִוִּיתִי עֲלֵיכֶם:

השחפת. חֹלִי שֶׁמְּשַׁחֵף אֶת הַבָּשָׂר, אנפו"ליש בלעז, דּוֹמֶה לְנָפוּחַ שֶׁהוּקְלָה נְפִיחָתוֹ וּמַרְאִית פָּנָיו זְעוּפָה:

הקדחת. חֹלִי שֶׁמַּקְדִּיחַ אֶת הַגּוּף וּמְחַמְּמוֹ וּמַבְעִירוֹ, כְּמוֹ "כִּי אֵשׁ קָדְחָה בְאַפִּי" (דברים ל"ב):

מכלות עינים ומדיבת נפש. הָעֵינַיִם צוֹפוֹת וְכָלוֹת לִרְאוֹת שֶׁיֵּקֵל וְיֵרָפֵא, וְסוֹף שֶׁלֹּא יֵרָפֵא, וְיִדְאֲבוּ הַנְּפָשׁוֹת שֶׁל מִשְׁפַּחְתּוֹ בְּמוֹתוֹ; כָּל תַּאֲוָה שֶׁאֵינָהּ בָּאָה וְתוֹחֶלֶת מְמַשְׁכָה קְרוּיָה כְּלָיוֹן עֵינַיִם:

וזרעתם לריק. תִּזְרְעוּ וְלֹא תְצֻמָּח, וְאִם תְּצֻמַּח **ואכלהו איביכם**:

פסוק יז

ונתתי פני. פָּנַאי שֶׁלִּי — פּוֹנֶה אֲנִי מִכָּל עֲסָקַי לְהָרַע לָכֶם:

ורדו בכם שנאיכם. כְּמַשְׁמָעוֹ, יִשְׁלְטוּ בָכֶם: אַגָּדַת תּ"כ מִפָּרָשָׁה זוֹ:

אף אני אעשה זאת. אֵינִי מְדַבֵּר אֶלָּא בְּאַף, וְכֵן "אַף אֲנִי אֵלֵךְ עִמָּכֶם בְּקֶרִי" (פסוק מ"א):

והפקדתי עליכם. שֶׁיִּהְיוּ הַמַּכּוֹת פּוֹקְדוֹת אֶתְכֶם מִזּוֹ לְזוֹ, עַד שֶׁהָרִאשׁוֹנָה פְּקוּדָה אֶצְלְכֶם, אָבִיא אַחֶרֶת וְאֶסְמְכֶנָּה לָהּ:

בהלה. מַכָּה הַמְבַהֶלֶת אֶת הַבְּרִיּוֹת, וְאֵי זוֹ? זוֹ מַכַּת מוֹתָן:

את השחפת. יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁהוּא חוֹלֶה וּמַטָּל בַּמִּטָּה אֲבָל בְּשָׂרוֹ שָׁמוּר עָלָיו, תַּ"לְ "שַׁחֶפֶת", שֶׁהוּא נִשְׁחָף, אוֹ עִתִּים שֶׁהוּא נִשְׁחָף אֲבָל נֹחַ וְאֵינוֹ מַקְדִּיחַ, תַּ"לְ "וְאֶת הַקַּדַּחַת", מְלַמֵּד שֶׁהוּא מַקְדִּיחַ, אוֹ עִתִּים שֶׁהוּא מַקְדִּיחַ אֲבָל סָבוּר הוּא בְּעַצְמוֹ שֶׁיִּחְיֶה, תַּ"לְ "מְכַלּוֹת עֵינַיִם", אוֹ הוּא אֵינוֹ סָבוּר בְּעַצְמוֹ שֶׁיִּחְיֶה, אֲבָל אֲחֵרִים סְבוּרִים שֶׁיִּחְיֶה, תַּ"לְ "וּמְדִיבַת נָפֶשׁ":

וזרעתם לריק זרעכם. זוֹרְעָה וְאֵינָהּ מַצְמַחַת, וּמַעֲתָּה מָה אוֹיְבֵיכֶם בָּאִים וְאוֹכְלִים? תַּ"לְ "וַאֲכָלֵהוּ אֹיְבֵיכֶם", הָא כֵּיצַד? זוֹרְעָהּ שָׁנָה רִאשׁוֹנָה וְאֵינָהּ מַצְמַחַת, שָׁנָה שְׁנִיָּה מַצְמַחַת, וְאוֹיְבִים בָּאִים וּמוֹצְאִים תְּבוּאָה לִימֵי הַמָּצוֹר, וְשֶׁבִּפְנִים מֵתִים בָּרָעָב, שֶׁלֹּא לִקְּטוּ תְּבוּאָה אֶשְׁתְּקַד; דְּ"אַ: "וּזְרַעְתֶּם לָרִיק זַרְעֲכֶם", כְּנֶגֶד הַבָּנִים וְהַבָּנוֹת הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁאַתָּה עָמֵל בָּהֶם וּמְגַדְּלָן, וְהַחֵטְא בָּא וּמְכַלֶּה אוֹתָם, שֶׁנֶּאֱמַר "אֲשֶׁר טִפַּחְתִּי וְרִבִּיתִי אֹיְבִי כֻלָּם" (איכה ב'):

ונתתי פני בכם. כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בַּטּוֹבָה "וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם", כָּךְ נֶאֱמַר בָּרָעָה "וְנָתַתִּי פָנַי"; מָשָׁלוּ מָשָׁל, לְמֶלֶךְ שֶׁאָמַר לַעֲבָדָיו, פּוֹנָה אֲנִי מִכָּל עֲסָקַי וְעוֹסֵק אֲנִי עִמָּכֶם לְרָעָה:

ונגפתם לפני איביכם. שֶׁיִּהְיֶה הַמָּוֶת הוֹרֵג אֶתְכֶם מִבִּפְנִים, וּבַעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן מַקִּיפִין אֶתְכֶם מִבַּחוּץ:

ורדו בכם שנאיכם. שֶׁאֵינִי מַעֲמִיד שׂוֹנְאִים אֶלָּא מִכֶּם וּבָכֶם, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאֻמּוֹת הָעוֹלָם עוֹמְדִים עַל יִשְׂרָאֵל, אֵינָם מְבַקְּשִׁים אֶלָּא מַה שֶּׁבַּגָּלוּי, שֶׁנֶּאֱמַר "וְהָיָה אִם זֶרַע יִשְׂרָאֵל וְעָלָה מִדָּיָן וַעֲמָלֵק וּבְנֵי קֶדֶם וְגוֹ' וַיַּחֲנוּ עֲלֵיהֶם וַיַּשְׁחִיתוּ אֶת יְבוּל הָאָרֶץ" (שופטים ו'), אֲבָל בְּשָׁעָה שֶׁאֲנִי עֲלֵיכֶם מִכֶּם וּבָכֶם, הֵם מְחַפְּשִׂים אַחַר הַמַּטְמוֹנִיּוֹת שֶׁלָּכֶם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "וַאֲשֶׁר אָכְלוּ שְׁאֵר עַמִּי וְעוֹרָם מֵעֲלֵיהֶם הִפְשִׁיטוּ וְגוֹ'" (מיכה ג'):

ונסתם. מִפְּנֵי אֵימָה:

ואין רדף אתכם. מִבְּלִי כֹּחַ (ספרא):

פסוק יח

ואם עד אלה. וְאִם בְּעוֹד אֵלֶּה **לא תשמעו**:

ויספתי. עוֹד יִסּוּרִין אֲחֵרִים:

שבע על חטאתיכם. שֶׁבַע פֻּרְעָנֻיּוֹת עַל שֶׁבַע עֲבֵרוֹת הָאֲמוּרוֹת לְמַעְלָה:

פסוק יט

ושברתי את גאון עזכם. זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְכֵן הוּא אוֹמֵר "הִנְנִי מְחַלֵּל אֶת מִקְדָּשִׁי גְּאוֹן עֻזְּכֶם" (יחזקאל כ"ד):

ונתתי את שמיכם כברזל ואת ארצכם כנחשה. זוֹ קָשָׁה מִשֶּׁל מֹשֶׁה, שֶׁשָּׁם הוּא אוֹמֵר "וְהָיוּ שָׁמֶיךָ אֲשֶׁר עַל רֹאשְׁךָ נְחֹשֶׁת וְגוֹ'" (דברים כ"ח), שֶׁיִּהְיוּ הַשָּׁמַיִם מַזִּיעִין כְּדֶרֶךְ שֶׁהַנְּחֹשֶׁת מַזִּיעָה, וְהָאָרֶץ אֵינָהּ מַזִּיעָה כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵין הַבַּרְזֶל מַזִּיעַ, וְהִיא מְשַׁמֶּרֶת פֵּרוֹתֶיהָ, אֲבָל כָּאן הַשָּׁמַיִם לֹא יִהְיוּ מַזִּיעִין כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵין הַבַּרְזֶל מַזִּיעַ, וְיִהְיֶה חֹרֶב בָּעוֹלָם, וְהָאָרֶץ תִּהְיֶה מַזִּיעָה כְּדֶרֶךְ שֶׁהַנְּחֹשֶׁת מַזִּיעָה, וְהִיא מְאַבֶּדֶת פֵּרוֹתֶיהָ (ספרא):

פסוק כ

ותם לריק כחכם. הֲרֵי אָדָם שֶׁלֹּא עָמַל, שֶׁלֹּא חָרַשׁ, שֶׁלֹּא זָרַע, שֶׁלֹּא נִכֵּשׁ, שֶׁלֹּא כִסֵּחַ, שֶׁלֹּא עָדַר, וּבְשָׁעַת הַקְּצִיר בָּא שִׁדְּפוֹן וּמַלְקֶה אוֹתוֹ, אֵין בְּכָךְ כְּלוּם, אֲבָל אָדָם שֶׁעָמַל וְחָרַשׁ וְזָרַע וְנִכֵּשׁ וְכִסֵּחַ וְעָדַר וּבָא שִׁדְּפוֹן וּמַלְקֶה אוֹתוֹ, הֲרֵי שְׁנַיִם שֶׁל זֶה קֵהוֹת:

ולא תתן ארצכם את יבולה. אַף מַה שֶּׁאַתָּה מוֹבִיל לָהּ בְּשָׁעַת הַזֶּרַע (ספרא):

ועץ הארץ. אֲפִלּוּ מִן הָאָרֶץ יְהֵא לָקוּי, שֶׁלֹּא יַחֲנִיט פֵּרוֹתָיו בְּשָׁעַת הַחֲנָטָה (שם):

לא יתן. מְשַׁמֵּשׁ לְמַעְלָה וּלְמַטָּה, אָעֵץ וְאַפְּרִי:

לא יתן פריו. כְּשֶׁהוּא מַפְרֶה מַשִּׁיר פֵּרוֹתָיו, הֲרֵי שְׁתֵּי קְלָלוֹת, וְיֵשׁ כָּאן שֶׁבַע פֶּרְעָנֻיּוֹת (ספרא):

פסוק כא

ואם תלכו עמי קרי. רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ עֲרָאי, בְּמִקְרֶה, שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא לִפְרָקִים, כֵּן תֵּלְכוּ עֲרָאי בְּמִצְוֹות; וּמְנַחֵם פֵּרֵשׁ לְשׁוֹן מְנִיעָה, וְכֵן "הִקַּר רַגְלְךָ" (משלי כ"ה), וְכֵן "יְקַר רוּחַ" (שם י"ז), וְקָרוֹב לְשׁוֹן זֶה לְתַרְגּוּמוֹ שֶׁל אֲנָקְלוֹס, לְשׁוֹן קְשִׁי, שֶׁמַּקְשִׁין לִבָּם לְמָנַע מֵהִתְקָרֵב אֵלַי:

שבע כחטאתיכם. שֶׁבַע פֶּרְעָנֻיּוֹת אֲחֵרִים, בְּמִסְפַּר שֶׁבַע כְּחַטֹּאתֵיכֶם (ספרא):

פסוק כב

והשלחתי. לְשׁוֹן גֵּרוּי:

ושכלה אתכם. אֵין לִי אֶלָּא חַיָּה מְשַׁכֶּלֶת שֶׁדְּרָכָהּ בְּכָךְ, בְּהֵמָה שֶׁאֵין דַּרְכָּהּ בְּכָךְ מִנַּיִן? תַּ"לּ "וְשֶׁן בְּהֵמוֹת אֶשַׁלַּח בָּם" (דברים ל"ב), הֲרֵי שְׁתַּיִם. וּמִנַּיִן שֶׁתְּהֵא מְמִיתָה בִּנְשִׁיכָתָהּ? תַּ"לּ "עִם חֲמַת זֹחֲלֵי עָפָר" (שם), מָה אֵלּוּ נוֹשְׁכִין וּמְמִיתִין אַף אֵלּוּ נוֹשְׁכִין וּמְמִיתִין, כְּבָר הָיוּ שָׁנִים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל חָמוֹר נוֹשֵׁךְ וּמֵמִית, עָרוֹד נוֹשֵׁךְ וּמֵמִית:

ושכלה אתכם. אֵלּוּ הַקְּטַנִּים:

והכריתה את בהמתכם. מִבַּחוּץ:

והמעיטה אתכם. מִבִּפְנִים:

ונשמו דרכיכם. שְׁבִילִים גְּדוֹלִים וּשְׁבִילִים קְטַנִּים; הֲרֵי שֶׁבַע פֶּרְעָנֻיּוֹת: שֵׁן בְּהֵמָה, וְשֵׁן חַיָּה, חֲמַת זוֹחֲלֵי עָפָר, וְשִׁכְלָה, וְהַכְרִיתָה, וְהַמְעִיטָה, וְנִשַּׁמּוּ:

פסוק כג

לא תוסרו לי. לְשׁוּב אֵלַי:

פסוק כה

נקם בריית. יֵשׁ נָקִם שֶׁאֵינוֹ בַּבְּרִית, כְּדֶרֶךְ שְׁאָר נְקָמוֹת, וְזֶהוּ סִמּוּי עֵינָיו שֶׁל צִדְקִיָּהוּ (ספרא). דְּ"אַ: **נקם ברית** נְקִמַת בְּרִיתִי אֲשֶׁר עָבְרָתָם. כָּל הֶבָאַת חֶרֶב שֶׁבַּמִּקְרָא הִיא מִלְחֶמֶת חֲיָלוֹת אוֹיְבִים:

ונאספתם. מִן הַחוּץ אֶל תּוֹךְ הֶעָרִים מִפְּנֵי הַמָּצוֹר (שם):

ושלחתי דבר בתוככם. עַ"יְ הַדֶּבֶר **ונתתם ביד** הָאוֹיְבִים הַצָּרִים עֲלֵיכֶם, לְפִי שֶׁאֵין מְלִינִים אֶת הַמֵּת בִּירוּשָׁלַיִם, וּכְשֶׁהֵם מוֹצִיאִים אֶת הַמֵּת לְקָבְרוֹ נִתָּנִין בְּיַד אוֹיֵב (שם):

פסוק כו

מטה לחם. לְשׁוֹן מִשְׁעָן, כְּמוֹ מַטֵּה עֹז (ירמיהו מ"ח):

בשברי לכם מטה לחם. אֶשְׁבֹּר לָכֶם כָּל מִסְעַד אֹכֶל, וְהֵם חִצֵּי רָעָב (יחזקאל ה'):

ואפו עשר נשים לחמכם בתנור אחד. מֵחֹסֶר עֵצִים (ספרא):

והשיבו לחמכם במשקל. שֶׁתְּהֵא הַתְּבוּאָה נִרְקֶבֶת וְנַעֲשֵׂית פַּת נִפֶּלֶת, וּמִשְׁתַּבֶּרֶת בַּתַּנּוּר, וְהֵן יוֹשְׁבוֹת וְשׁוֹקְלוֹת אֶת הַשְּׁבָרִים לְחַלְקָם בֵּינֵיהֶם (שם):

ואכלתם ולא תשבעו. זֶהוּ מְאֻרָה בְּתוֹךְ הַמְּעַיִם בַּלֶּחֶם, הֲרֵי שֶׁבַע פֻּרְעָנֻיּוֹת: חֶרֶב, מָצוֹר, דֶּבֶר, שֶׁבֶר מַטֵּה לֶחֶם, חֹסֶר עֵצִים, פַּת נִפֶּלֶת, מְאֻרָה בַּמְּעַיִם; וְנִתַּתָּם אֵינָהּ מִן הַמְּנָיָן, הִיא הַחֶרֶב:

פסוק ל

במתיכם. מְגָדָלִים וּבִירָנִיּוֹת:

חמניכם. מִין עֲ"זָ שֶׁמַּעֲמִידִין עַל הַגַּגּוֹת, וְעַל שֵׁם שֶׁמַּעֲמִידִין בַּחַמָּה, קְרוּיִין חַמָּנִים (ספרא ויקרא י"ט):

ונתתי את פגריכם. תְּפוּחֵי רָעָב הָיוּ, וּמוֹצִיאִים יְרָאָתָם מֵחֵיקָם וּמְנַשְּׁקִים אוֹתָם, וּכְרִיסָן נִבְקַעַת וְנוֹפֵל עָלֶיהָ (ספרא; סנהדרין ס"ג):

וגעלה נפשי אתכם. זֶה סִלּוּק שְׁכִינָה (ספרא):

פסוק לא

ונתתי את עריכם חרבה. יָכוֹל מֵאָדָם, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר וַהֲשִׁמֹתִי אֲנִי אֶת הָאָרֶץ הֲרֵי אָדָם אָמוּר, הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם חָרְבָּה? מֵעוֹבֵר וְשָׁב:

והשמותי את מקדשיכם. יָכוֹל מִן הַקְּרְבָּנוֹת, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר וְלֹא אָרִיחַ הֲרֵי קָרְבָּנוֹת אָמוּרִים, הָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם וַהֲשִׁמוֹתִי אֶת מִקְדְּשֵׁיכֶם? מִן הַגְּדוּדִיּוֹת — שַׂיָּרוֹת שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיוּ מִתְקַדְּשׁוֹת וְנוֹעָדוֹת לָבֹא שָׁם; הֲרֵי שֶׁבַע פֻּרְעָנֻיּוֹת: אַכִילַת בְּשַׂר בָּנִים וּבָנוֹת וְהַשְׁמָדַת בָּמוֹת הֲרֵי שְׁתַּיִם — כְּרִיתוּת חַמָּנִים אֵין כָּאן פֻּרְעָנוּת, אֶלָּא עַ"יְ הַשְׁמָדַת הַבִּירָנִיּוֹת יִפְּלוּ

הַחַמָּנִים שֶׁבָּרָאשֵׁי הַגַּגּוֹת וְיִכָּרְתוּ — וְנָתַתִּי אֶת פִּגְרֵיכֶם וְגוֹ' הֲרֵי שְׁלוֹשׁ, סִלּוּק שְׁכִינָה אַרְבַּע, חֻרְבַּן עָרִים, שִׁמָּמוֹן מִקְדָּשׁ מִן הַגְּדוּדִיּוֹת, וְלֹא אָרִיחַ קָרְבָּנוֹת, הֲרֵי שֶׁבַע:

פסוק לב

והשמתי אני את הארץ. זוֹ מִדָּה טוֹבָה לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא יִמְצְאוּ הָאוֹיְבִים נַחַת רוּחַ בְּאַרְצָם, שֶׁתְּהֵא שׁוֹמֶמָה מִיּוֹשְׁבֶיהָ (ספרא):

פסוק לג

ואתכם אזרה בגוים. זוֹ מִדָּה קָשָׁה, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁבְּנֵי הַמְּדִינָה גּוֹלִים לְמָקוֹם אֶחָד, רוֹאִים זֶה אֶת זֶה וּמִתְנַחֲמִין, וְיִשְׂרָאֵל נִזְרוּ כְּבַמְּזֹרֶה — כְּאָדָם הַזּוֹרֶה שְׂעוֹרִים בְּנָפָה וְאֵין אַחַת מֵהֶן דְּבוּקָה בַּחֲבֶרְתָּהּ (שם):

והריקתי. כְּשֶׁשּׁוֹלֵף הַחֶרֶב מִתְרוֹקֵן הַנָּדָן; וּמִדְּרָשׁוֹ חֶרֶב הַנִּשְׁמֶטֶת אַחֲרֵיכֶם אֵינָהּ חוֹזֶרֶת מַהֵר, כְּאָדָם שֶׁמַּרִיק אֶת הַמַּיִם וְאֵין סוֹפָן לַחֲזֹר (ספרא):

והיתה ארצכם שממה. שֶׁלֹּא תִמַּהֲרוּ לָשׁוּב לְתוֹכָהּ, וּמִתּוֹךְ כָּךְ עָרֵיכֶם יִהְיוּ חָרְבָּה — נִרְאוֹת לָכֶם חֳרֵבוֹת, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאָדָם גּוֹלֶה מִבֵּיתוֹ וּמִכַּרְמוֹ וּמֵעִירוֹ וְסוֹפוֹ לַחֲזֹר, כְּאִלּוּ אֵין כַּרְמוֹ וּבֵיתוֹ חֳרֵבִים, כָּךְ שְׁנוּיָה בְּת"כ:

פסוק לד

אז תרצה. תְּפַיֵּס אֶת כַּעַס הַמָּקוֹם שֶׁכָּעַס עַל שְׁמִטּוֹתֶיהָ:

והרצת. לַמֶּלֶךְ **את שבתתיה**:

פסוק לה

כל ימי השמה. לְשׁוֹן הֶעָשׁוֹת, וּמ"ם דָּגֵשׁ בְּמָקוֹם כֶּפֶל שְׁמָמָה:

את אשר לא שבתה. שִׁבְעִים שָׁנָה שֶׁל גָּלוּת בָּבֶל הֵן הָיוּ כְּנֶגֶד שִׁבְעִים שְׁנוֹת הַשְּׁמִטָּה וְיוֹבֵל שֶׁהָיוּ בַּשָּׁנִים שֶׁהִכְעִיסוּ יִשְׂרָאֵל בְּאַרְצָם לִפְנֵי הַמָּקוֹם — אַרְבַּע מֵאוֹת וּשְׁלוֹשִׁים שָׁנָה; שְׁלוֹשׁ מֵאוֹת וְתִשְׁעִים הָיוּ שְׁנֵי עֲוֹנָם מִשֶּׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ עַד שֶׁגָּלוּ עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים, וּבְנֵי יְהוּדָה הִכְעִיסוּ לְפָנָיו אַרְבָּעִים שָׁנָה מִשֶּׁגָּלוּ עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים עַד חָרְבוֹת יְרוּשָׁלַיִם, הוּא שֶׁנֶּאֱמַר בְּיֶחֱזְקֵאל "וְאַתָּה שְׂכַב עַל צִדְּךָ הַשְּׂמְאלִי וְגוֹ', וְכִלִּיתָ אֶת אֵלֶּה וְגוֹ', וְשָׂכַבְתָּ עַל צִדְּךָ הַיְמָנִי אַרְבָּעִים יוֹם וְנָשָׂאתָ אֶת עֲוֹן בֵּית יְהוּדָה", וּנְבוּאָה זוֹ נֶאֱמְרָה לִיחֶזְקֵאל בַּשָּׁנָה הַחֲמִשִּׁית לְגָלוּת הַמֶּלֶךְ יְהוֹיָכִין, וְעוֹד עָשׂוּ שֵׁשׁ שָׁנִים עַד גָּלוּת צִדְקִיָּהוּ, הֲרֵי אַרְבָּעִים וְשֵׁשׁ; וְאִ"תּ שְׁנוֹת מְנַשֶּׁה חֲמִשִּׁים וְחָמֵשׁ הָיוּ, מְנַשֶּׁה עָשָׂה תְּשׁוּבָה שְׁלוֹשִׁים וְשָׁלוֹשׁ שָׁנָה, וְכָל שְׁנוֹת רִשְׁעוֹ עֶשְׂרִים וּשְׁתַּיִם, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּאַגָּדַת חֵלֶק, וְשֶׁל אָמוֹן שְׁתַּיִם, וְאַחַת עֶשְׂרֵה לִיהוֹיָקִים, וּכְנֶגְדָּן לְצִדְקִיָּהוּ; צֵא וַחֲשֹׁב לְאַרְבַּע מֵאוֹת וּשְׁלוֹשִׁים וְשֵׁשׁ שָׁנָה שְׁמִטִּין וְיוֹבְלוֹת שֶׁבָּהֶם, וְהֵם שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה לְמֵאָה — אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שְׁמִטִּין וּשְׁנַיִם יוֹבְלוֹת, הֲרֵי לְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה

שִׁשִּׁים וְאַרְבַּע, לִשְׁלוֹשִׁים וְשֵׁשׁ שָׁנָה חָמַשׁ שְׁמִטּוֹת, הֲרֵי שִׁבְעִים חָסֵר אַחַת, וְעוֹד שָׁנָה יְתֵרָה, שֶׁנִּכְנְסָה בַּשְּׁמִטָּה הַמַּשְׁלֶמֶת לְשִׁבְעִים, וַעֲלֵיהֶם נִגְזַר שִׁבְעִים שָׁנָה שְׁלֵמִים, וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּדִבְרֵי הַיָּמִים (דברי הימים ב' ל"ו), עַד רָצְתָה הָאָרֶץ אֶת שַׁבְּתוֹתֶיהָ ... לְמַלֹּאות שִׁבְעִים שָׁנָה (סדר עולם):

פסוק לו

והבאתי מרך. פַּחַד וְרֹךְ לֵבָב; מ"ם שֶׁל מֹרֶךְ יְסוֹד נוֹפֵל הוּא, כְּמוֹ מ"ם שֶׁל מוֹעֵד וְשֶׁל מוֹקֵשׁ:

ונסו מנסת חרב. כְּאִלּוּ רוֹדְפִים הוֹרְגִים אוֹתָם:

עלה נדף. שֶׁהָרוּחַ דּוֹחֲפוֹ וּמַכֶּהוּ עַל עֶלֶה אֶחָד וּמְקַשְׁקֵשׁ וּמוֹצִיא קוֹל, וְכֵן תַּרְגּוּמוֹ קַל טַרְפָּא דְּשָׁקִיף, לְשׁוֹן חֲבָטָה, "שְׁדוּפוֹת קְדִים" (בראשית מ"א) — שְׁקִיפָן קְדוּם, לְשׁוֹן מַשְׁקוֹף, מְקוֹם חֲבָטַת הַדֶּלֶת, וְכֵן תַּרְגּוּמוֹ שֶׁל "חַבּוּרָה" (שמות כ"א) — מַשְׁקוֹפֵי:

פסוק לז

וכשלו איש באחיו. כְּשֶׁיְּרוּצוּ לָנוּס יִכָּשְׁלוּ זֶה בָּזֶה, כִּי יְבַהֲלוּ לָרוּץ:

כמפני חרב. כְּאִלּוּ בּוֹרְחִים מִלִּפְנֵי הוֹרְגִים, שֶׁיִּהְיֶה בִּלְבָבָם פַּחַד, וְכָל שָׁעָה סְבוּרִים שֶׁאָדָם רוֹדְפָם; וּמִדָּרְשׁוֹ וְכָשְׁלוּ אִישׁ בְּאָחִיו, זֶה נִכְשָׁל בַּעֲוֹנוֹ שֶׁל זֶה, שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל עֲרֵבִין זֶה לָזֶה (ספרא; סנהדרין כ"ז):

פסוק לח

ואבדתם בגוים. כְּשֶׁתִּהְיוּ פְּזוּרִים, תִּהְיוּ אֲבוּדִים זֶה מִזֶּה (עי' ספרא):

ואכלה אתכם. אֵלּוּ הַמֵּתִים בַּגּוֹלָה:

פסוק לט

בעונת אבתם אתם. כְּשֶׁעֲוֹנוֹת אֲבוֹתָם אִתָּם — כְּשֶׁאוֹחֲזִים מַעֲשֶׂה אֲבוֹתֵיהֶם בִּידֵיהֶם (שם):

ימקו. לְשׁוֹן הֶמְסָה, כְּמוֹ יִמַּסּוּ, וְכָמוֹהוּ "תִּמַּקְנָה בְחֹרֵיהֶן" (זכריה י"ד), "נָמַקּוּ חַבּוּרֹתָי" (תהילים ל"ח):

פסוק מא

והבאתי אתם. אֲנִי בְעַצְמִי אֲבִיאֵם; זוֹ מִדָּה טוֹבָה לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁלֹּא יִהְיוּ אוֹמְרִים, הוֹאִיל וְגָלִינוּ בֵּין הָאֻמּוֹת נַעֲשֶׂה כְמַעֲשֵׂיהֶם, אֲנִי אֵינִי מַנִּיחָם, אֶלָּא מַעֲמִיד אֲנִי אֶת נְבִיאַי וּמַחֲזִירָן לְתַחַת כְּנָפַי, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל כ"א), "וְהַעֲלָה עַל רוּחֲכֶם הָיוֹ לֹא תִהְיֶה וְגוֹ' חַי אָנִי ... אִם לֹא בְּיָד חֲזָקָה וְגוֹ'" (ספרא):

או אז יכנע. כְּמוֹ "אוֹ נוֹדַע כִּי שׁוֹר נַגָּח הוּא" (שמות כ"א) — אִם אָז יִכָּנַע; לְשׁוֹן אַחֵר אוּלַי — שָׁמָּא אָז יִכָּנַע לְבָבָם וְגוֹ':

ואז ירצו את עונם. יְכַפְּרוּ עַל עֲוֹונָם בְּיִסּוּרֵיהֶם:

פסוק מב

וזכרתי את בריתי יעקוב. בַּחֲמִשָּׁה מְקוֹמוֹת נִכְתַּב מָלֵא, וְאֵלְיָהוּ חָסֵר בַּחֲמִשָּׁה מְקוֹמוֹת — יַעֲקֹב נָטַל אוֹת מִשְׁמוֹ שֶׁל אֵלְיָהוּ עֵרָבוֹן שֶׁיָּבֹא וִיבַשֵּׂר גְּאֻלַּת בָּנָיו:

וזכרתי את בריתי יעקוב. לָמָּה נִמְנוּ אֲחוֹרַנִּית? כְּלוֹמַר, כְּדַאי הוּא יַעֲקֹב הַקָּטָן לְכָךְ, וְאִם אֵינוֹ כְּדַאי, הֲרֵי יִצְחָק עִמּוֹ, וְאִם אֵינוֹ כְּדַאי, הֲרֵי אַבְרָהָם עִמּוֹ שֶׁהוּא כְּדַאי, וְלָמָּה לֹא נֶאֱמְרָה זְכִירָה בְּיִצְחָק? אֶלָּא אֲפָרוֹ שֶׁל יִצְחָק נִרְאָה לְפָנַי צָבוּר וּמֻנָּח עַל הַמִּזְבֵּחַ (ספרא):

פסוק מג

יען וביען. גְּמוּל וּבִגְמוּל אֲשֶׁר בְּמִשְׁפָּטַי מָאָסוּ (עי' ספרא):

פסוק מד

ואף גם זאת. וְאַף אֲפִלּוּ אֲנִי עוֹשֶׂה עִמָּהֶם זֹאת הַפֻּרְעָנוּת אֲשֶׁר אָמַרְתִּי **בהיותם בארץ איביהם**, לֹא אֶמְאָסֵם לְכַלּוֹתָם וּלְהָפֵר בְּרִיתִי אֲשֶׁר אִתָּם:

פסוק מה

ברית ראשנים. שֶׁל שְׁבָטִים (ספרא):

פסוק מו

והתורת. אַחַת בִּכְתָב וְאַחַת בְּעַל פֶּה, מַגִּיד שֶׁכֻּלָּם נִתְּנוּ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי (שם):

פרק כז

פסוק ב

כי יפלא. יַפְרִישׁ בְּפִיו:

בערכך נפשת. לִתֵּן עֶרֶךְ נְפָשׁוֹת — לוֹמַר עֶרֶךְ דָּבָר שֶׁנַּפְשׁוֹ תְּלוּיָה בּוֹ עָלַי (עי' ספרא; ערכין ד'):

פסוק ג

והיה ערכך וגו'. אֵין עֶרֶךְ זֶה לְשׁוֹן דְּמִים, אֶלָּא בֵּין שֶׁהוּא יָקָר בֵּין שֶׁהוּא זוֹל, כְּפִי שְׁנָיו הוּא הָעֶרֶךְ הַקָּצוּב עָלָיו בְּפָרָשָׁה זוֹ:

ערכך. כְּמוֹ עֶרֶךְ, וְכֵן כָּל הַכְּפִי"ן לֹא יָדַעְתִּי מֵאַיִן לָשׁוֹן הוּא:

פסוק ה

ואם מבן חמש שנים. לֹא שָׁיְיהָא הַנּוֹדֵר קָטָן — שֶׁאֵין בְּדִבְרֵי קָטָן כְּלוּם — אֶלָּא גָּדוֹל שֶׁאָמַר עֶרֶךְ קָטָן זֶה שֶׁהוּא בֶּן חָמֵשׁ שָׁנִים עָלַי (עי' ערכין ב'):

פסוק ז
ואם מבן ששים שנה וגו'. כְּשֶׁמַּגִּיעַ לִימֵי הַזִּקְנָה, הָאִשָּׁה קָרוֹבָה לְהֵחָשֵׁב כְּאִישׁ, לְפִיכָךְ הָאִישׁ פּוֹחֵת בְּהִזְדַּקְּנוֹ יוֹתֵר מִשְּׁלִישׁ בְּעֶרְכּוֹ, וְהָאִשָּׁה אֵינָהּ פּוֹחֶתֶת אֶלָּא שְׁלִישׁ בְּעֶרְכָּהּ, דְּאָמְרֵי אִינְשֵׁי "סָבָא בְּבֵיתָא, פַּחָא בְּבֵיתָא, סָבְתָא בְּבֵיתָא סִימָא בְּבֵיתָא וְסִימָנָא טָבָא בְּבֵיתָא" (ערכין י"ט):

פסוק ח
ואם מך הוא. שֶׁאֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת לִתֵּן הָעֵרֶךְ הַזֶּה.
והעמידו. לַנֶּעֱרָךְ לִפְנֵי הַכֹּהֵן, וְיַעֲרִיכֶנּוּ לְפִי הַשָּׂגַת יָדוֹ שֶׁל מַעֲרִיךְ:
על פי אשר תשיג. לְפִי מַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ יְסַדְּרֶנּוּ, וַיַּשְׁאִיר לוֹ כְּדֵי חַיָּיו: מִטָּה, כַּר וְכֶסֶת, וּכְלֵי אֻמָּנוּת; אִם הָיָה חַמָּר מַשְׁאִיר לוֹ חֲמוֹרוֹ (בבא מציעא קי"ד; ערכין כ"ג):

פסוק ט
כל אשר יתן ממנו. אָמַר רַגְלָהּ שֶׁל זוֹ עוֹלָה, דְּבָרָיו קַיָּמִין, וְתִתְמַכֵּר לְצָרְכֵי עוֹלָה, וְדָמֶיהָ חֻלִּין חוּץ מִדְּמֵי אוֹתוֹ הָאֵבֶר (ספרא; ערכין ה'):

פסוק י
טוב ברע. תָּם בְּבַעַל מוּם.
או רע בטוב. וְכָל שֶׁכֵּן טוֹב בְּטוֹב וְרַע בְּרַע (עי' תמורה ט'):

פסוק יא
ואם כל בהמה טמאה. בְּבַעֲלַת מוּם הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁהִיא טְמֵאָה לְהַקְרִבָה, וְלִמֶּדְךָ הַכָּתוּב שֶׁאֵין קְדֻשִּׁים תְּמִימִים יוֹצְאִין לְחֻלִּין בְּפִדְיוֹן אֶלָּא אִם כֵּן הֻמְּמוּ (שם ל"ג):

פסוק יב
כערכך הכהן כן יהיה. לִשְׁאָר כָּל אָדָם הַבָּא לְקָנוֹתָהּ מִיַּד הֶקְדֵּשׁ:

פסוק יג
ואם גאל יגאלנה. בַּבְּעָלִים הֶחֱמִיר הַכָּתוּב לְהוֹסִיף חֹמֶשׁ, וְכֵן בְּמַקְדִּישׁ בַּיִת, וְכֵן בְּמַקְדִּישׁ אֶת הַשָּׂדֶה, וְכֵן בְּפִדְיוֹן מַעֲשֵׂר שֵׁנִי — הַבְּעָלִים מוֹסִיפִין חֹמֶשׁ וְלֹא שְׁאָר כָּל אָדָם (שם כ"ה):

פסוק טז
והיה ערכך לפי זרעו. לֹא כְּפִי שָׁוְיָהּ, אַחַת שָׂדֶה טוֹבָה וְאַחַת שָׂדֶה רָעָה פִּדְיוֹן הֶקְדֵּשָׁן שָׁוֶה — בֵּית כֹּר שְׂעוֹרִים בַּחֲמִשִּׁים שְׁקָלִים — כְּךָ גְּזֵרַת הַכָּתוּב, וְהוּא שֶׁבָּא לְגָאֳלָהּ בְּתְחִלַּת הַיּוֹבֵל. וְאִם בָּא לְגָאֳלָהּ בְּאֶמְצָעוֹ, נוֹתֵן לְפִי הַחֶשְׁבּוֹן סֶלַע וּפָנְדְּיוֹן לְשָׁנָה, לְפִי שֶׁאֵינָהּ הֶקְדֵּשׁ אֶלָּא לְמִנְיַן שְׁנוֹת הַיּוֹבֵל, שֶׁאִם נִגְאֲלָה הֲרֵי טוֹב, וְאִם לָאו הַגִּזְבָּר מוֹכְרָהּ בַּדְּמִים הַלָּלוּ לְאַחֵר, וְעוֹמֶדֶת בְּיַד הַלּוֹקֵחַ עַד הַיּוֹבֵל כִּשְׁאָר כָּל הַשָּׂדוֹת הַמְּכוּרוֹת, וּכְשֶׁהִיא יוֹצְאָה

מִיָּדוֹ חוֹזֶרֶת לַכֹּהֲנִים שֶׁל אוֹתוֹ מִשְׁמָר שֶׁהַיּוֹבֵל פּוֹגֵעַ בּוֹ, וּמִתְחַלֶּקֶת בֵּינֵיהֶם, זֶהוּ הַמִּשְׁפָּט הָאָמוּר בְּמַקְדִּישׁ שָׂדֵהוּ, וְעַכְשָׁו אֲפָרְשֵׁנוּ עַל סֵדֶר הַמִּקְרָאוֹת:

פסוק יז

אם משנת היבל יקדיש וגו'. אִם מִשֶּׁעָבְרָה שְׁנַת הַיּוֹבֵל מִיָּד הִקְדִּישָׁהּ, וּבָא זֶה לְגָאֳלָהּ מִיָּד.
כערכך יקום. כְּעֶרְכְּךָ הַזֶּה הָאָמוּר יִהְיֶה — חֲמִשִּׁים כֶּסֶף יִתֵּן:

פסוק יח

ואם אחר היבל יקדיש. וְכֵן אִם הִקְדִּישָׁהּ מִשְּׁנַת הַיּוֹבֵל וְנִשְׁתַּהֲתָה בְּיַד גִּזְבָּר, וּבָא זֶה לְגָאֳלָהּ אַחַר הַיּוֹבֵל.
וחשב לו הכהן את הכסף על פי השנים הנותרת. כְּפִי חֶשְׁבּוֹן; כַּיצַד? הֲרֵי קָצַב דָּמֶיהָ שֶׁל אַרְבָּעִים וְתֵשַׁע שָׁנָה חֲמִשִּׁים שֶׁקֶל, הֲרֵי שֶׁקֶל לְכָל שָׁנָה וְשֶׁקֶל יָתֵר עַל כֵּלָּן, וְהַשֶּׁקֶל אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנָה פֻּנְדְיוֹן, הֲרֵי סֶלַע וּפֻנְדְיוֹן לְשָׁנָה, אֶלָּא שֶׁחִסֵּר פֻּנְדְיוֹן אֶחָד לְכֻלָּן, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ שֶׁאוֹתוֹ פֻּנְדְיוֹן קַלְבּוֹן לִפְרוֹטְרוֹט, וְהַבָּא לְגָאֹל, יִתֵּן סֶלַע וּפֻנְדְיוֹן לְכָל שָׁנָה לַשָּׁנִים הַנּוֹתָרוֹת עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל (עי' ספרא; ערכין כ"ד):
ונגרע מערכך. מִנְיַן הַשָּׁנִים שֶׁמִּשְּׁנַת הַיּוֹבֵל עַד שְׁנַת הַפְּדְיוֹן:

פסוק יט

ואם גאל יגאל. הַמַּקְדִּישׁ אוֹתוֹ, יוֹסִיף חֹמֶשׁ עַל הַקִּצְבָּה הַזֹּאת:

פסוק כ

ואם לא יגאל את השדה. הַמַּקְדִּישׁ:
ואם מכר. הַגִּזְבָּר:
את השדה לאיש אחר לא יגאל עוד. לְשׁוּב בְּיַד הַמַּקְדִּישׁ:

פסוק כא

והיה השדה בצאתו ביבל. מִיָּד הַלּוֹקְחוֹ מִן הַגִּזְבָּר, כְּדֶרֶךְ שְׁאָר שָׂדוֹת הַיּוֹצְאוֹת מִיַּד לוֹקְחֵיהֶם בַּיּוֹבֵל:
קדש לה'. לֹא שֶׁיָּשׁוּב לְהֶקְדֵּשׁ בֶּדֶק הַבַּיִת, לְיַד הַגִּזְבָּר, אֶלָּא **כשדה החרם** הַנָּתוּן לַכֹּהֲנִים — שֶׁנֶּאֱמַר "כָּל חֵרֶם בְּיִשְׂרָאֵל לְךָ יִהְיֶה" (במדבר י"ח) — אַף זוֹ תִּתְחַלֵּק לַכֹּהֲנִים שֶׁל אוֹתוֹ מִשְׁמָר שֶׁיּוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁל יוֹבֵל פּוֹגֵעַ בּוֹ (ערכין כ"ח):

פסוק כב

ואם את שדה מקנתו וגו'. חִלּוּק יֵשׁ בֵּין שְׂדֵה מִקְנָה לִשְׂדֵה אֲחֻזָּה, שֶׁשְּׂדֵה מִקְנָה לֹא תִתְחַלֵּק לַכֹּהֲנִים בַּיּוֹבֵל, לְפִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַקְדִּישָׁהּ אֶלָּא עַד הַיּוֹבֵל, שֶׁהֲרֵי בַּיּוֹבֵל הָיְתָה עֲתִידָה לָצֵאת מִיָּדוֹ וְלָשׁוּב לַבְּעָלִים, לְפִיכָךְ אִם בָּא לְגָאֳלָהּ, יִגְאַל בַּדָּמִים הַלָּלוּ הַקְּצוּבִים

לִשְׁדֵה אֲחֻזָּה; וְאִם לֹא יִגְאַל, וְיִמְכְּרֶנָּה גִּזְבָּר לְאַחֵר, אוֹ אִם יִגְאַל הוּא **בשנת היובל ישוב השדה לאשר קנהו מאתו** — אוֹתוֹ שֶׁהִקְדִּישׁ, וּפֶן תֹּאמַר "לַאֲשֶׁר קָנָהוּ" הַלּוֹקֵחַ הַזֶּה הָאַחֲרוֹן מֵאִתּוֹ, וְזֶהוּ הַגִּזְבָּר, לְכָךְ הֻצְרַךְ לוֹמַר **לאשר לו אחזת הארץ** — מִירֻשַּׁת אָבוֹת, וְזֶהוּ בְּעָלִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁמְּכָרוּהָ לַמַּקְדִּישׁ (ערכין כ"ו):

פסוק כה

וכל ערכך יהיה בשקל הקדש. כָּל עֶרְכְּךָ שֶׁכָּתוּב בּוֹ שְׁקָלִים, יִהְיֶה בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ: **עשרים גרה**. עֶשְׂרִים מָעוֹת, כָּךְ הָיוּ מִתְחִלָּה, וּלְאַחַר מִכָּאן הוֹסִיפוּ שְׁתוּת, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ שֵׁשׁ מָעָה כֶּסֶף דִּינָר, עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע מָעוֹת לְסֶלַע (עי' בכורות נ'):

פסוק כו

לא יקדיש איש אתו. לְשֵׁם קָרְבָּן אַחֵר, לְפִי שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ (עי' ערכין כ"ט):

פסוק כז

ואם בבהמה הטמאה וגו'. אֵין הַמִּקְרָא הַזֶּה מוּסָב עַל הַבְּכוֹר, שֶׁאֵין לוֹמַר בִּבְכוֹר בְּהֵמָה טְמֵאָה וּפָדָה בְּעֶרְכְּךָ, וַחֲמוֹר אֵין זֶה, שֶׁהֲרֵי אֵין פִּדְיוֹן פֶּטֶר חֲמוֹר אֶלָּא טָלֶה, וְהוּא מַתָּנָה לַכֹּהֵן, וְאֵינוֹ לְהֶקְדֵּשׁ, אֶלָּא הַכָּתוּב מוּסָב עַל הַהֶקְדֵּשׁ, שֶׁהַכָּתוּב שֶׁל מַעֲלָה דִּבֵּר בְּפִדְיוֹן בְּהֵמָה טְהוֹרָה שֶׁהֻמְּמָה, וְכָאן דִּבֵּר בְּמַקְדִּישׁ בְּהֵמָה טְמֵאָה לְבֶדֶק הַבַּיִת:

ופדה בערכך. כְּפִי מַה שֶּׁיַּעֲרִיכֶנָּה הַכֹּהֵן:

ואם לא יגאל. עַל יְדֵי בְּעָלִים:

ונמכר בערכך. לַאֲחֵרִים:

פסוק כח

אך כל חרם וגו'. נֶחְלְקוּ רַבּוֹתֵינוּ בַּדָּבָר, יֵ"שׁ סְתָם חֲרָמִים לְהֶקְדֵּשׁ, וּמָה אֲנִי מְקַיֵּם כָּל חֵרֶם בְּיִשְׂרָאֵל לְךָ יִהְיֶה? בְּחֶרְמֵי כֹהֲנִים, שֶׁפֵּרַשׁ וְאָמַר הֲרֵי זֶה חֵרֶם לַכֹּהֵן; וְיֵשׁ שֶׁאָמְרוּ, סְתָם חֲרָמִים לַכֹּהֵן (עי' ספרא; ערכין כ"ח):

לא ימכר ולא יגאל. אֶלָּא יִנָּתֵן לַכֹּהֵן: לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר סְתָם חֲרָמִים לַכֹּהֲנִים, מְפֹרָשׁ מִקְרָא זֶה בִּסְתָם חֲרָמִים, וְהָאוֹמֵר סְתָם חֲרָמִים לְבֶדֶק הַבַּיִת, מְפֹרָשׁ מִקְרָא זֶה בְּחֶרְמֵי כֹהֲנִים — שֶׁהַכֹּל מוֹדִים שֶׁחֶרְמֵי כֹהֲנִים אֵין לָהֶם פִּדְיוֹן עַד שֶׁיָּבֹאוּ לְיַד כֹּהֵן וְחֶרְמֵי גְּבוֹהַּ נִפְדִּים:

כל חרם קדש קדשים הוא. הָאוֹמֵר סְתָם חֲרָמִים לְבֶדֶק הַבַּיִת, מֵבִיא רְאָיָה מִכָּאן, וְהָאוֹמֵר סְתָם חֲרָמִים לַכֹּהֲנִים, מְפָרֵשׁ "כָּל חֵרֶם קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הוּא" לְלַמֵּד שֶׁחֶרְמֵי כֹהֲנִים חָלִים עַל קָדְשֵׁי קָדָשִׁים וְעַל קָדָשִׁים קַלִּים, וְנוֹתֵן לַכֹּהֵן, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִין (דף כ"ח), אִם נָדַר, נוֹתֵן דְּמֵיהֶן, וְאִם נָדְבָה, נוֹתֵן אֶת טוֹבָתָהּ:

מאדם. כְּגוֹן שֶׁהֶחֱרִים עֲבָדָיו וְשִׁפְחוֹתָיו הַכְּנַעֲנִים:

פסוק כט

כל חרם אשר יחרם וגו'. הַיּוֹצֵא לְהָרֵג וְאָמַר אֶחָד עָרְכּוֹ עָלַי, לֹא אָמַר כְּלוּם (ספרא; ערכין ו'):

מות יומת. הֲרֵי הוֹלֵךְ לְמוּת, לְפִיכָךְ לֹא יִפָּדֶה — אֵין לוֹ לֹא דָמִים וְלֹא עֶרֶךְ:

פסוק ל

וכל מעשר הארץ. בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי הַכָּתוּב מְדַבֵּר:

מזרע הארץ. דָּגָן:

מפרי העץ. תִּירוֹשׁ וְיִצְהָר:

לה' הוא. קְנָאוֹ הַשֵּׁם. וּמִשֶּׁלְחָנוֹ צִוָּה לְךָ לַעֲלוֹת וְלֶאֱכֹל בִּירוּשָׁלַיִם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים י"ד), וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ, מַעְשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְגוֹ' (עי' קידושין נ"ד):

פסוק לא

ממעשרו. וְלֹא מִמַּעֲשַׂר חֲבֵרוֹ — הַפּוֹדֶה מַעֲשֵׂר שֶׁל חֲבֵרוֹ אֵין מוֹסִיף חֹמֶשׁ, וּמַה הִיא גְּאֻלָּתוֹ? יִפְדֶּנּוּ כְּדֵי לְהַתִּירוֹ בַּאֲכִילָה בְּכָל מָקוֹם, וְהַמְּעוֹת יַעֲלֶה וְיֹאכַל בִּירוּשָׁלַיִם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים י"ד), וְנָתַתָּה בַּכֶּסֶף וְגוֹ' (עי' קידושין כ"ד):

פסוק לב

תחת השבט. כְּשֶׁבָּא לְעַשְּׂרָן, מוֹצִיאָן בַּפֶּתַח זֶה אַחַר זֶה, וְהָעֲשִׂירִי מַכֶּה בְּשֵׁבֶט צְבוּעָה בְסִקְרָא, לְהָיוֹת נִכָּר שֶׁהוּא מַעֲשֵׂר, כֵּן עוֹשֶׂה לִטְלָאִים וְלַעֲגָלִים שֶׁל כָּל שָׁנָה וְשָׁנָה (בכו' נ"ח):

יהיה קדש. לִקְרַב לַמִּזְבֵּחַ דָּמוֹ וְאֵמוּרָיו, וְהַבָּשָׂר נֶאֱכָל לַבְּעָלִים, שֶׁהֲרֵי לֹא נִמְנָה עִם שְׁאָר מַתְּנוֹת כְּהֻנָּה, וְלֹא מָצִינוּ שֶׁיְּהֵא נָתוּן בְּשָׂרוֹ לַכֹּהֲנִים:

פסוק לג

לא יבקר וגו'. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר "וְכֹל מִבְחַר נִדְרֵיכֶם" (דברים י"ב), יָכוֹל יְהֵא בּוֹרֵר וּמוֹצִיא אֶת הַיָּפֶה, תַּ"ל "לֹא יְבַקֵּר בֵּין טוֹב לָרַע" — בֵּין תָּם בֵּין בַּעַל מוּם חָלָה עָלָיו קְדֻשָּׁה — וְלֹא שֶׁיְּקָרֵב בַּעַל מוּם, אֶלָּא יֹאכַל בְּתוֹרַת מַעֲשֵׂר וְאָסוּר לִגְזֹז וְלַעֲבֹד (עי' בכורות י"ד):